

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / TARTALOMJEGYZÉK

193 TARTALOMJEGYZÉK

**INHALTSVERZEICHNIS (Ödenburger Rundschau, Lokalhistorische Quartalschrift,
Redaktion: Katalin G. Szende)**

1848/1849

Polgár Tamás: Az 1848-as országgyűlési választások Sopron vármegyében, különös tekintettel 195
a kismartoni választókerület eseményeire

*Tamás Polgár: Die Parlamentswahlen im Komitat Sopron im Jahre 1848, mit besonderer
Berücksichtigung der Ereignisse im Eisenstädter Wahlbezirk*

Pájer Imre: Nemzetőrség a rábaközi alsó járásban 213

Imre Pájer: Die Nationalgarde im unteren Rábaköz-Bezirk

Sági Ferenc: A Répce-vidék nemzetőrségének szervezése és kimozdítása. Adalékok a Sopron 225
megyei nemzetőrség történetéhez – 1. rész

*Ferenc Sági: Die Organisation und Mobilisierung der Nationalgarde in der Répce-Gegend.
Beiträge zur Geschichte der Nationalgarde im Komitat Sopron, Teil I.*

Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 241
októberében

*Róbert Hermann: Der Durchmarsch der Truppen von Todorović durch die Komitate Sopron
und Vas im Oktober 1848*

Patyi Gábor: Március 15. a dualizmus kori Sopronban a helyi sajtó tükrében 273

*Gábor Patyi: Der 15. März in Sopron im Zeitalter des Dualismus im Spiegel der lokalen
Presse*

MŰHELY

KLEINE MITTEILUNGEN

Tóth Imre: Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc emlékei a Soproni Múzeum 286
gyűjteményében

*Imre Tóth: Dokumente und Reliquien der Revolution und des Freiheitskampfes 1848–49 in der
Sammlung des Soproner Museums*

SOPRONI ARCOK

GESICHTER AUS ÖDENBURG

Sarkady Sándor: „És dolgozzunk úgy, mintha örökké élénk.” Beszélgetés a 75 éves Molnár Lászlóval	295
<i>Sándor Sarkady: "Und wir sollen so arbeiten, als ob wir auf ewig lebten..." Interview mit dem 75-jährigen László Molnár</i>	
Hangodi László: Egy Sopron megyei eredetű család fia a szabadságharc hadseregében. (Török János mezőgazdász-tanár, alezredes emlékére)	305
<i>László Hangodi: Der Sohn einer Familie aus dem Komitat Sopron in der Armee des Freiheitskampfes (János Török, Landwirt, Lehrer und Oberstleutnant, zum Gedanken)</i>	
SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE	
DAS KULTURELLE LEBEN VON ÖDENBURG	
Kálmán Gyula: A győzelem 150. évfordulóján. Emlékezés és Kmety György szobrának felavatása Csornán	310
<i>Gyula Kálmán: Am 150. Jahrestag des Sieges. Gedenksitzung und Einweihung der Statue von György Kmety in Csorna</i>	
SOPRONI KÖNYVESPOLC	
BÜCHERSCHAU	
Németh Ildikó: Az alsó- és középszintű oktatás 1848–49-ben	313
<i>Ildikó Németh: Erzsébet F. Kiss (Hg.) Das Unterrichtswesen in den Grund- und Mittelschulen in den Jahren 1848–49</i>	
Márfi Attila: Thurner Mihály, Sopron egykori polgármesterének emlékezete	315
<i>Attila Márffy: Éva Turbuly (Hg.) Zum Gedenken an Mihály Thurner, ehemaligen Bürgermeister von Sopron</i>	
Dominkovits Péter: Hermann Róbert: Győr város és megye hadtörténete 1848–49-ben	317
<i>Péter Dominkovits: Róbert Hermann: Die Kriegsgeschichte der Stadt und des Komitates Győr 1848–49</i>	
Közlemények	319
<i>Mitteilungen</i>	

194 Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata.

Alapította Heimler Károly.

Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány, Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.

Felelős kiadó Dr. Ádám Antal.

Megjelenik évente 4 alkalommal, összesen 24 ív terjedelemben.

További támogatóink az Autoliv Kft., a Soproni Sörgyár, a Németh Villamossági Kft. és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Millenáris Titkársága.

SZERKESZTŐSÉG

Askercz Éva, Dominkovits Péter, Gosztom András technikai szerkesztő, Hiller István, Kücsán József, Szende Katalin felelős szerkesztő, Turbuly Éva, Varga Imréné titkár

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bircher Erzsébet, Csapody István, Domonkos Ottó, Gimesi Szabolcs,
Gömöri János, Hárs József, Horváth Zoltán, Környei Attila, Kubinszky Mihály,
Metzl János, Molnár László, Pápai László, Sarkady Sándor

Az 1998/1. számtól a Soproni Szemle teljes szövege olvasható:
www.sopron.hu/SOPRONI_SZEMLE

Terjeszti a RÁBAHÍR Rt. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Magyar Posta Hírlapelőfizetési és Elektronikus Postaigazgatóság (HELP) Irodájában (1900 Budapest, Lehel út 10/a), a Soproni Levéltárban (9400 Sopron, Fő tér 1.) valamint kedvezményes áron, az egyesületi díjjal kombinálva minden év végén a Soproni Városszépítő Egyesületnél (9400 Sopron, Új u. 4.). Előfizetési díj 1999-re egy évre 500 Ft, egyes szám ára 150 Ft. Régebbi évfolyamok és példányok (1956-tól) a Soproni Levéltárban kaphatók.

A Soproni Szemle Alapítványt támogatni szándékozók részére csekk kérhető az alapítvány kuratóriumának postacímén (9401 Sopron, Pf. 5.). Az adományozók a felajánlott összegeket adóalapjukból levonhatják.

Készült a Hillebrand Nyomda Kft. Üzemében (9400 Sopron, Csengery u. 51.). Felelős vezető Hillebrand Imre.
HU ISSN 0133 – 0748

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849

---

195 1848/1849

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Polgár Tamás: Az 1848-as országgyűlési választások Sopron vármegyében, különös tekintettel a kismartoni választókerület eseményeire¹

Polgár Tamás: Az 1848-as országgyűlési választások Sopron vármegyében, különös tekintettel a kismartoni választókerület eseményeire¹⁽¹⁾

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Polgár Tamás: Az 1848-as országgyűlési választások Sopron vármegyében, különös tekintettel a kismartoni választókerület eseményeire¹ / Bevezetés

Bevezetés

Sopron megye és város első 1848 júniusában lezajlott népképviselési választása már megért egy feldolgozást. Hat évvel ezelőtt a Soproni Szemle hasábjain Varsányi Péter foglalkozott ezzel a témával, s tanulmányában az 1848-as választások mellett az 1861-es választásokat is feldolgozta.²⁽²⁾ A téma új, más szempontú feldolgozásának lehetőségét a Soproni Levéltár repertóriumának előkészületei során előkerült újabb forrásbázis adja. A repertórium összeállításával mellett rendezési munkálatok is folytak, melynek során előkerültek a választásokat irányító Középponti Választmány jegyzőkönyvei, a választmányhoz intézett folyamodványok és a Soproni Levéltárban elhelyezett választási és szavazási jegyzőkönyvek. A választmány jegyzőkönyvei jelenleg csak a Soproni Levéltárban érhetők utol. A választási, szavazási jegyzőkönyvek a Magyar Országos Levéltár iratanyagában is fellelhetők, melyeket Varsányi Péter tanulmányában fel is használt. E forrásbázis segítségével a tanulmány első fő részében a választások előkészítésével és a középponti választmány működésével foglalkozom. A választói névjegyzékek elemzését a már a korábban említett, Soproni Szemle számban olvashatjuk. A szerző ezen elemzéseket több megye esetében már elvégezte.³⁽³⁾ A választási előkészületek és eredmények esetében az érthetőség kedvéért helyenként ismételnem kell a korábbi tanulmányt, de mindezt igyekszem röviden tenni. A tanulmány második fő részét a kismartoni választásokkal kapcsolatos bonyodalmak megfejtése teszi ki. Megpróbálom rekonstruálni az első botrányos választás eseményeit, valamint bemutatom a két szabad királyi város, Ruszt és Kismarton választási küzdelmét és a fent említett szabad királyi városok erőfeszítéseit két választás között. Mindehhez forrásul szolgálnak a Középponti Választmányhoz intézett kérelmek, folyamodványok, a választmányi levelezés továbbá, az 1848/49. évi diéta Országos Levéltári forrásai, valamint az Országglászáti osztály iratanyaga és Kismarton sz. kir. város tanácsi jegyzőkönyvei.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Polgár Tamás: Az 1848-as országgyűlési választások Sopron vármegyében, különös tekintettel a kismartoni választókerület eseményeire¹ / A választások előkészületei

196 A választások előkészületei

Az első népképviselési választások törvényi szabályozását az áprilisi törvények közül a IV. és az V. tc. tartalmazta.⁴⁽⁴⁾ A IV. tc. az országgyűlés évenkénti üléseiről rendelkezik, az V. tc. pedig ezen országgyűlésre küldendő követeknek népképviselés alapján való választásához adja a törvényi háttérrel. A népképviselési törvényt a szerkesztők, Ghyczy Kálmán, Kossuth Lajos és Szemere Bertalan, csak egy alkalomra szánták, a törvény fenntartotta a nemesek szavazati jogát, mely csak ideiglenes lehetett.⁵⁽⁵⁾ A törvény minden 20 év feletti férfinak biztosította a passzív választójogot, aki sem atyái, sem gyámi hatalom, sem fenyítő eljárás alatt nem állt. Ezen kívül a vagyoni cenzusnak is meg kellett felelni a választópolgárnak. Vagyoni cenzus nélkül szavazati joggal bírt az értelmiség: a tanítók, sebészek, orvosok, lelkészek, mérnökök stb. Választható volt minden olyan választópolgár, aki 24. életévét betöltötte, és a törvény azon rendeletének, miszerint törvényhozási nyelv egyedül a magyar, megfelelni képes. Ezen választási rendszer az ország lakosságának eddigi 1,6-1,7%-a helyett ennek ötszörösét részesítette választójogban.⁶⁽⁶⁾ A választókerületek beosztásánál általános elv volt, hogy 30 000 lakos válasszon egy képviselőt. Ennél az elvnel csak a szabad királyi városok esetében tértek el. Az V. tc. 5.§-nak A. pontja az egyes községek (sz. kir. városok) által küldendő követek számát adta meg. Ezen községek összesen 48 mandátuma közül Sopron város is kapott egy képviselő küldésére lehetőséget. A B. pont a megyék, a

szabad királyi kerületek és városok által alakítandó választókerületek számát foglalta magába. Sopron megye 6 képviselőt küldhetett az országgyűlésre a B. pont 59. rendelkezésének azon megkötésével, miszerint az egyik választókerület főhelye Kismarton lesz, és ehhez Ruszt városa is tartozni fog. Az egyéni kerületek beosztását a törvény szentesítését követően (április 11.) 20 nap alatt kellett a közgyűlésen megállapítani. Itt kellett megválasztani a Középponti Választmány tagjait is. Erre az április 29-i közgyűlésen került sor, mikor az áprilisi törvények kihirdetése is megtörtént hg. Esterházy Pál főispán által. Majd az ideiglenes megyei középponti választmány a megyének választókerületekre való felosztását a következőkben határozta meg a választókerületek főhelyeinek sorrendjében:

I.	Kismarton	31 462	lélekszám
II.	Nagymarton	30 504	""
III.	Nyék	31 784	""
IV.	Lövő	32 045	""
V.	Kapuvár	31 728	""
VI.	Csorna	31 676	"" ⁷⁽⁷⁾
Összesen:		189 196	

¹⁹⁷Fényes Elek így jellemzi a megye népességét 1847-ben: Sopron vármegye népessége 210 016 lélek, lakik 3 sz. kir városban, 38 mezővárosban 198 faluban 31 pusztában. Sopron népessége 14 987, Kismartoné 2 854 Ruszté pedig 1 179 volt Fényes leírása szerint.⁸⁽⁸⁾ Sopron város esetében megtörtént az 1848-as népepszámlálás, melynek eredményeit Thirring Lajos dolgozta fel. Thirring szerint Sopron város esetében a Középponti Választmány eredeti előterjesztésében közölt adat (16 766) csupán árnyalatnyilag tér el a részletes statisztikai feldolgozás alapján nyert 16 774 lélekszámú végeredménytől.⁹⁽⁹⁾ Mint a közgyűlési iratokból kiderült, a vármegye, mivel általános népösszeírással nem rendelkezett, a győri egyházmegyei naptárat használta a népepszámlálás megállapításához. A schematismus alapján Kismarton város és hegy lakossága együtt 5 783 fő, míg Ruszté 1 260 fő volt. A választókerületi beosztás furcsaságát az adta, hogy a megyei választmány szerint: „*Megjegyzendő még, hogy a II. választókerület lakosságához hozzá kell majd számítani a sopron városi nemeseket, honoratiorokat.*”¹⁰⁽¹⁰⁾ A soproni illetőségű, de a nagymartoni kerületbe számított nemesek névjegyzékbe való felvétele még sok gondot fog okozni a választmány számára.

Az április 29-i közgyűlésen választották meg a megye Állandó Bizottmányát a 16. tc-nek megfelelően, mely a közigazgatás zavartalan biztosítása érdekében működött a közgyűlés helyett.¹¹⁽¹¹⁾ A választási ügyek kezelésére és vezérletére 102 tagú választmány választott ez után. A választmányban a törvény szerint helyet kaptak a községek képviselői is, melyet a jegyzőkönyvben külön kiemelve találunk. A választmány elnöke Simon Nep. János első alispán lett, helyettese Tóth Bálint másodalispán.¹²⁽¹²⁾

Az V. tc. szerint a választmány megválasztása után a Középponti Választmány alakuló ülésének egy héten belül be kellett következni. Erre csak néhány nap késéssel került sor megyénkben. Az alakuló ülés május 9-én vette kezdetét Hegedűs Pál választmányi jegyző megválasztásával és a választmányi tagok esküjének letételével. A törvény szerint megtörtént az összeíró küldöttségek megválasztása is. Már itt is jelentkezett Kismarton és Ruszt rivalizálása. A többi kerületben 3 főből álló összeíró választmány a kismartoni kerületben csak 2 tagot számlált, egy-egy tagot delegált Kismarton és Ruszt, Tóth Antal és Szenczy Imre

személyében.

Az összeíró küldöttségek az előleges tervek és a törvény – mely 14 napot írt elő az összeírások elkészítésére- szerint munkájukat június 6-19. között félbeszakítás nélkül folytatják. Az összeírások június 23-29. között a Megyeház kisebb termében kerülnek kifüggesztésre.¹³⁽¹³⁾ Az összeírások alkalmával a választópolgár jövedelmének, birtokviszonyainak bizonyításához az úrbéri tabellák, rovatos összeírások szolgáltak a küldöttség segítségére. Ezeket a megyei levéltárból Thalabér István levéltárnoktól próbálta beszerezni a választmány, „*de mivel ezek levéltárba nem kerültek, célszerűbb volna, ha azokat minden küldöttség magával vinné a beiratás alkalmával*” szöveget a levéltárnok 198tájékoztatása.¹⁴⁽¹⁴⁾ Szemere Bertalan belügyminiszter 1848. május 11-én 1259. sz. alatt kelt levelében a megye választókerületi beosztását mutató térkép beadását kérte. Felhívta a figyelmet, hogy a kerületek lehetőleg külön színnel különböztessenek meg. A megye a levelet május 17-én kapta meg, és a május 21-i bizottmányi ülésen már a kérés teljesítését jelenthette. A térképet Wágner Mihály vármegyei mérnök készítette.¹⁵⁽¹⁵⁾(Sajnos a térkép jelenleg is lappang) A Középponti Választmány előzetes tervét keresztülhúzta az Állandó Bizottmány május 26-i ülésén tárgyalta belügyminiszteri rendelet. Szemere Bertalan 1848. május 18-ról 1600. sz. alatt kelt rendeletében az országgyűlésnek folyó év július elejére történő összehívására hívja fel a figyelmet.¹⁶⁽¹⁶⁾ Ide érkezett a belügyminiszter 1393. sz. alatt kelt rendelete is, melyben a törvény által országgyűlési szavazattal felruházott mánások összeírását és beküldését kéri Szemere.¹⁷⁽¹⁷⁾

A belügyminiszter országgyűlés összehívására küldött rendeletét erősítette meg István nádor cs. kir. helytartó május 20-án 1930. f.sz. alatt kelt rendeletében, melyben az országgyűlés összehívását Szent Jakab hó (július) 2-ra írta ki.¹⁸⁽¹⁸⁾ A levél az Állandó Bizottmányhoz május 28-án érkezett meg és csak a június 5-én összeült ülés foglalkozott vele. A Középponti Választmány a május 18-i rendeletre reagálva május 27-i ülésén módosította a május 9-i határozatokat az összeírásra vonatkozólag. Ez nem volt egyedi jelenség a választmányoknál, hiszen az országgyűlés megnyitását későbbre várták és tágabb időhatárokat hagytak a az összeírások elkészítésére. A választmány úgy határozott, hogy az összeíró küldöttségek munkájukat június 1-14 között végzik. Az összeírások megtekinthetők lesznek június 15-17 között a megyeház kis termében. A kiigazításra a június 18-i Középponti Választmány tüzetett ki.¹⁹⁽¹⁹⁾

Sopron Város Középponti Választmánya a megyéhez képest késésben volt, bár csak egy képviselő választásáról kellett gondoskodnia. Igaz, Sopron városának még 1848 májusában egy tisztújító és képviselőválasztást le kellett bonyolítania. A választást az 1848. évi „A szabad királyi városokról” megalkotott XXIII. tc. szabályozta.²⁰⁽²⁰⁾ A város a tisztválasztáshoz szükséges választás lebonyolítására vállalkozó 20 tagú választmányt az április 26-i tanácsülésén jelölte ki. A tisztválasztáshoz kapcsolódó összeírásról (1146 választó nevét örökíti meg) és a választás menetéről művében részletesen szól Thirring.²¹⁽²¹⁾ A tisztválasztáshoz készült választói összeírás kerületenként egy levéltári jelzet alatt található az országgyűlési választásra elkészült névjegyzékkel, így a választók számának megállapításánál ez zavart okozhat. Nem szabad összeemosni a kettőt, mert a két összeírást más összeíró küldöttség más cenzus alapján készítette más 199alkalomra.²²⁽²²⁾ Sopron város az országgyűlés összehívásáról szóló belügyminiszteri rendeletet a május 26-i tisztújító szék alkalmából tartott tanácsülésen tárgyalta.²³⁽²³⁾ A város 18 tagú Középponti Választmányát a június 2-i közgyűlésen választották meg.²⁴⁽²⁴⁾ Sopron Város Középponti Választmánya első ülését június 9-én tartotta Szabó Ferenc kir. tanácsos tartományi főbiztos elnöklete alatt Ertl Nep. János jegyzősége mellett, itt történt meg az eskü letétele is. A városban az összeírásokat 4 napig június 10-13 között 4 kerületben végezték el. (A törvény minden választmány számára 14 napot ír elő.) A kerületi központok megegyezetek a tisztújításnál használt helységekkel: 1. kerület főhelye az Evangélikus Lyceum, a 2. kerületnek A Homok(Fövény)vermen

Rupprecht János háza, a 3. kerületnek a Városháza, a 4. kerületnek a katolikus gimnázium volt. Június 14-ig Sopron városában 642 választót írtak össze. (I. ker.: 159 fő, II. ker.: 146 fő, III. ker.: 139 fő, IV. ker.: 198 fő)²⁵⁽²⁵⁾ Az összeírások június 15-17 között voltak kifüggesztve. A június 17-i választmányi ülés a választást június 21-re tűzte ki.²⁶⁽²⁶⁾ A választói névjegyzékeket a választás előtti napon zárták le. A névjegyzékek tanúsága szerint Sopron város követet választó polgárainak száma 1848. június 20-án 752 fő volt. (I. ker.: 185 fő, II. ker.: 168 fő, III. ker.: 172 fő, IV. ker.: 227 fő)²⁷⁽²⁷⁾

Ugyanezt az adatot hozza a Közlöny június 28-i száma, amely részletesen elemzi a tisztújítás menetét, és archontológiát is közöl. Ebben a közleményben is a követválasztók számát 752-ben adják meg. A soproni tudósító azon kesereg, hogy a választói cenzus nagyságát tekintve akár 1 300–1 400 is lehetett volna a városi követválasztók száma.²⁸⁽²⁸⁾ Az összeírások lebonyolítását nehezebben rekonstruálhatjuk a megye esetében. Csak két kerület esetében tudunk biztosat mondani. A lövői összeíró küldöttség hirdetménye alapján a kerületben az összeírás június 1-12 között történt meg naponként beosztva, hogy melyik község mikor jelenjen meg. A hirdetményből kiderül, hogy a választás főhelyén folyt az összeírás, mivel a községi előjárók fel lettek szólítva arra, hogy „*községeikkel a szükséges felvilágosítás tétele végett megjelenjenek*”.²⁹⁽²⁹⁾

A csornai választókerület esetében a currens könyv ad tájékoztatást. A kiküldött összeírók még a május 9-i végzéseknél megfelelően rendelkeznek. De ami fontos, először az összeírás főhelyének Csornát teszik meg és ide kell a községeknek előjáróikkal, kik a szükséges bizonyítványokat magukkal hozzák, a kitűzött napokon megjelenni.³⁰⁽³⁰⁾

200

Sopron megye Választó kerületeinek sorozata.

I. Választó Kerület. Főhely: Kismarton.

*Földosztó st.
Fényképező st.*

Folyó szám	Helységek nevei	Létszám	Folyó szám	Helységek nevei	Létszám	Folyó szám	Helységek nevei	Létszám	Folyó szám	Helységek nevei	Létszám
1	Kismarton város, és hegyalja	5783	7	Lajtha Pordány	723	14	Ozalap	1048	21	Félszerfalva	267
2	Kis Hőselein	1059	8	Lőrénthum	370	15	Ókán	1204	22	Rust St. kir. város	1264
3	Nagy Hőselein	1399	9	Szöcsing	566	16	St. György	1143	23	Rákcs	1384
4	Szárnyvám	976	10	Szeleskut	1288	17	Darásfalva	1160	24	Medgyes	831
5	Szarvákó	1881	11	Fekete város	1453	18	Sat. Margit	1800			
6	Vimpácz	886	12	Fejér Egyháza	1562	19	Yuka Pordány	1238			
			13	Sécs	1182	20	Cainfalva	1311		Összesen: 31,462.	

II. Választó Kerület. Főhely: Nagy Marton.

*Földosztó st.
Fényképező st.
Földosztó st.*

1	Nagy Márton	4103	10	Köpháza	1150	20	Máras	1240	29	Székcs	568
2	Újfalu	813	11	Ágfalva	1314	21	Borbóla	441	30	Felső Péterfa	318
3	Bácskut	1094	12	Bánfalva	725	22	Petőfalva	660	31	Kalkgraben	197
4	Völgyfalva	1028	13	Lépefalva	518	23	Zemenye - kis Boldog- asszony		32	Czandra	143
5	Pecsenyéd	1287	14	Somfalva	1218			831		Összesen: 30,504	
6	Lajtha St. Miklós	1388	15	Kertes	736	24	Nádra	285		kikhez járulnak Sopron városában összevándorló törvény által jogosított választók.	
7	Reifalu	1348	16	Darufalva	861	25	Óltova	884			
8	Friszón Várulja, és Ujtelek	1349	17	Klempa	721	26	Tornafalu	819			
9	Harka	962	18	Zárkó	568	27	Siklós	1000			
			19	Nádaad	1080	28	Dalf	790			

III. Választó Kerület. Főhely: Nyék.

*Földosztó st.
Fényképező st.
Földosztó st.*

1	Nyék	1723	14	Derecska	1012	27	Ritzing	857	40	Horráth Zsigmond	626
2	Hudfalva	1223	15	Felső László	758	28	Lakenbach	1802	41	Bleigraben	322
3	Kölkös	500	16	Felső Rámocx	303	29	St. Márton	790	42	Kethely	718
4	Harcason	632	17	Karló	310	30	Nyujthal	556	43	Alsó László	490
5	Alsó Péterfa	400	18	Nabold	902	31	Kukerla	116	44	Klastrum	867
6	Alsó Rámocx	632	19	Köhalom	1063	32	Yeperd	891	45	Likvánd	602
7	K. Répcező	249	20	Düfö	668	33	Lindgraben	332	46	Kis Likvánd (Langenthal)	116
8	Bony	808	21	Közép Pulya	469	34	Kis-Ujfalu	317	47	Locamind	1209
9	Császárhalva	808	22	Felső Pulya	477	35	Alm - Pulya	581	48	Nicske	327
10	Leka vára	21	23	Laudszér - Yirányd	618	36	Peredny	221	49	Nagy Barom	1042
11	Waingraben	375	24	Lók	502	37	Útvárd	480	50	Kis Barom	870
12	Ostorós	180	25	Lakendorf	521	38	Frankó	606			
13	Csóva	889	26	Doborján	607	39	Gyiruth	672		Összesen: 31,781.	

IV. Választó Kerület. Főhely: Lövő.

*Földosztó st.
Fényképező st.
Földosztó st.*

1	Lövő	1012	16	Néram Bok	1450	31	Zsira	673	40	Fölcs	1211
2	Bos	362	17	Csepreg	2458	32	Német-Kőr	762	47	Német Keresztúr	3894
3	Hidvég	430	18	Egyházasküla	176	33	Sajós-Kül	307	48	Malom-haza	684
4	Honok	350	19	Dassfalva	200	34	Ságh	467	49	Nagy Geread	471
5	Kövesd	921	20	Gépfalu	181	35	Lócs	470	50	Kis Geread	222
6	Lócs	1206	21	Felső Szakony	501	36	Berecs	128	51	Tompáháza	188
7	Kis Lócs	69	22	Alsó Szakony	440	37	Somháza	82	52	Berek-Allya	196
8	Nagy Crenk	139	23	Gyalóka	318	38	Nákhos Hejcs	144	53	För Ládó	331
9	Kis Czank	263	24	Börpács	531	39	Ujkőr	678	54	Répcze Szemere	1024
10	Pereszteg	808	25	Lótecz	212	40	Keresztúr	307	55	Jánosfa	411
11	Szichen	366	26	Und	639	41	Felső Szopor	224	56	Csér	480
12	Nemes Ládó	490	27	Káptalan via	345	42	Alsó Szopor	301	57	Csaford	209
13	Dunonyi Chernelháza	230	28	Nemes via	360	43	Völcsej	937			
14	Meisterháza	280	29	Salamonfa	250	44	Derecsznye	503			
15	Bod	671	30	Gyöleviz	143	45	Német Zsigmond	347		Összesen: 32,045.	

V. Választó Kerület. Főhely: Kapuvár.

*Földosztó st.
Fényképező st.*

202 Sajnos a többi választókerület esetében nem tudunk biztosat mondani, de valószínű hogy az összeíró küldöttségek nem jártak községről községre végig, erre a törvény nem is kötelezte őket.

A választást megelőző utolsó választmányi ülésen került sor a folyamatok elbírálására. Itt került pont azon Nagymartonban lakozó nemesek ügyére is, mely már hosszú ideje húzódtott, és felborzolta a város és a megyei összeíró bizottságok kedélyét is. Már a kerületek megállapításánál említettük, hogy a Sopron városi nemesek és honoratorok a nagymartoni választókerületbe lettek, – mint utólag kiderült tévesen– besorolva. Midőn ezek a nemesek a nagymartoni összeíró bizottság előtt megjelentek, nem kerültek felvételre a névjegyzékbe. Az összeíró bizottság tagjai azzal érveltek, hogy mindenkinek ott kellett szavaznia, ahol állandó lakása van, mivel ezen nemesek Sopron városában rendelkeznek állandó lakással, a szavazást és beíratást is Sopronban kell megtenniük. Sopron városa rendelkezett önálló választmánnyal, ami szintén nem akarta bejegyezni e nemeseket, merthogy ok nem rendelkeznek városi szavazati joggal. A nemesek tiltakozást nyújtottak be mind a Megyei Középponti Választmánynak, [31\(31\)](#) mind a belügyminiszternek. Érveik között azt is felhozták, hogy eddig mindig a megye kebelén belül vettek részt a követek választásában. A 23 nemes által aláírt, a belügyminiszternek június 11-én küldött levélből megtudhatjuk, hogy hány embert érintett az ügy: „*mintegy 200 főből álló, általában országos nemeseket, részint Sopron részint távolabb megyékből állandó lakásra Sopron városában telepedett birtokosokat*”.[32\(32\)](#) (A levél június 19-én érkezett meg, a belügyminiszteri határozat után, így a döntést nem befolyásolta.) A középponti választmány a nemesek ügyének tisztázása érdekében több levelet is írt a belügyminiszternek többek között június 1-én, 6-án, 12-én, 15-én.[33\(33\)](#)

A miniszter az eddig még lappangó, június 6-án kelt és 12-én érkezett levélre küldte meg válaszát. A 3470. sz. alatt kelt határozatban Szemere a Sopronban lakó nemesek számára a szavazást az állandó lakóhelyen, vagyis Sopronban (habár városi szavazati joggal nem rendelkeztek) tette lehetővé és ezzel, mivel egy választó csak egy helyen szavazhat, kizárta őket a megyei követválasztásból, mely a nemesek számára egyértelműen sérelmes volt. A nemesek választói névjegyzékbe való felvétele Sopron városában június 20-án történt meg. Talán ezzel magyarázhatjuk, hogy a szavazópolgárok száma miért nőtt meg közel százal június 14-20. között Sopronban.

Simon János választmányi elnök azon kérdésére, mely szerint lehet-e egy időben tartani a megye összes választását, Szemere Bertalan levelében egyértelműen igenlő választ adott.[34\(34\)](#)

A megyei választmány június 18-án két órakor kapta meg a belügyminiszter levelét a folyamatok elbírálásának kellős közepén. Az elbírálás alá eső folyamatványok száma pontosan megállapítható. A soproni nemesek ügyén kívül még nyolc esetben [203](#) kellett a választmánynak határozatot hozni. Egy esetben vontta meg a szavazati jogot, mivel az illető fenyítő eljárás alatt állt, egy esetben (9 sarródi polgár ügyében) engedélyezte a névjegyzékbe történő felvételt, és hat esetben utasította el ugyanezt, mivel az illetők vagy nem jelentek meg az összeíró bizottság előtt, vagy jövedelmüket nem tudták igazolni. Összességében a 9 eset azt mutatja, hogy nem sok ellenvetés mutatkozott a választói névjegyzékekkel szemben, tömeges folyamatványokról a precedens értékű nagymartoni eseten kívül nem beszélhetünk. A választmány mindezek után nyugodt szívvel tűzhetette ki a követválasztást Sopron megye hat választókerületében 1848. június 27-re.[35\(35\)](#) A Soproni Levéltárban található választói névjegyzékek alapján a következő választói létszámokkal számolhatunk.

Kismartoni v.ker:	2 165 fő, 36(36)
Nagymartoni v.ker:	2 014 fő
Nyéki v.ker:	2 843 fő
Lövői v.ker:	2 677 fő
Kapuvári v.ker:	2 213 fő
Csornai v.ker:	3 242 fő 37(37)
Összesen:	12 989 fő

Sopron város 752 választópolgárát és ideszámolva a teljes megye lakosságából 13 741 fő került be a választói névjegyzékekbe az 1848. évi V. tc. választójogi kritériumai alapján. A Sopron megyei és Sopron városi választói névjegyzékek elemzését már egy korábban említett tanulmány elvégezte, így én ezt nem teszem.[38\(38\)](#)

A választásokat megelőzően érdekes mozgalom indult ki a csornai választók köréből. 1848. június 19-én a csornai bíró aláírásával a csornai lakosok egy kiáltványt tettek közzé: „*Békesség az olvasóknak*” címmel „*Az országgyűlési követ választásról*” alcímmel. A 14 pontos kiáltványban indokokat hoznak fel, hogy mennyire fontos lenne, hogy az országgyűlésbe a megyéből jó esetben kettő, de legrosszabb esetben is egy olyan képviselő kerüljön be, aki nem nemes. Mindjárt saját kerületükben ajánlatot is tesznek Bohár Mihály személyében. Róla csak annyit tudunk, hogy vagyonának jogán, vagyis 100 ezüst forintot meghaladó jövedelme alapján került be a választói névjegyzékbe. A dolog publicitását növelte, hogy ez a kiáltvány nemcsak Csornán, hanem a környező községekben is terjesztésre került. A kiáltványról másolat csak Szany mezőváros esetében került elő. Annyira veszélyesnek tűnt a *lázításra célzó iromány*, hogy maga Chapó Imre főszolgabíró kezdett nyomozásba, felkeresve az érintett településeket. Bágyogon és Szováton tájékoztatták, hogy a községek nem csatlakoztak a csornaiak felhívásához és szabad akaratukból fognak szavazni, ami a szavazási eredményeknél meg is fog látszani.[39\(39\)](#)

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Polgár Tamás: Az 1848-as országgyűlési választások Sopron vármegyében, különös tekintettel a kismartoni választókerület eseményeire1 / Sopron megye és város választásai

204 Sopron megye és város választásai

Sopron város választása 1848. június 21-én, Sopron megye hat választása június 27-én történt meg. Ha a környező megyék választásait megnézzük, azt mondhatjuk, hogy Sopron megye hat választása mindegyik dunántúli megyéhez képest későbbre esett. Győrben[40\(40\)](#) és Vasban[41\(41\)](#) is június 23-án tartották meg az a választások első körét, Moson vármegyében június 20-án a nezsideri, 21-én a mosoni kerületben.[42\(42\)](#)

Az 1848. évi V. tc. lehetőséget adott arra, hogy közakarattal válasszanak meg képviselőt, amennyiben egy jelölt van, vagy a választók közakarattal összpontosulni látszanak. Ha 10 választópolgár szavazást kívánt, azt a választási elnöknek azonnal el kellett rendelni. Közakarattal választották meg Martiny Frigyes urat szabad királyi Sopron városi főbírót.[43\(43\)](#) Politikai beállítottságát a Közlönyből megtudhatjuk: hitvallását

tekintve a Pragmatica Sanctio talaján áll, s támogatja „az üdves reformok útjani korszerű haladást, s a törvény ösvényén járó ministériumot”.⁴⁴⁽⁴⁴⁾

Sopron megye hat választókerülete közül háromban közakarattal választottak képviselőt, háromban pedig szavazás útján.

A nagymartoni választókerületben Sopron vármegye főjegyzőjét, Tar Jánost kiáltották ki országgyűlési képviselőnek, miután Ürményi József visszalépett a követségtől. A követté való kikiáltása után Tar János programbeszédet is tartott. Ebben a szabadság-egyenlőség-testvériség eszméitől vezérelve az alkotmányos monarchia és a magyar minisztérium támogatása mellett tett hitet.⁴⁵⁽⁴⁵⁾ Tar János miként –Martiny Frigyes is– elkísérte az országgyűlést Debrecenbe⁴⁶⁽⁴⁶⁾. A szabadságharc után Tar vagyonát zár alá is vették emiatt.⁴⁷⁽⁴⁷⁾

Közakarattal választották meg a nyéki választókerületben Széchenyi István grófot, az Első Felelős Magyar Minisztérium Közmunka és Közlekedésügyi miniszterét.⁴⁸⁽⁴⁸⁾ Hasonlóképpen közakarattal választották meg Niczky Sándort volt táblabíróként képviselőnek. Niczky a reformkori megyegyűléseken végig liberális elveket vallott, az adminisztrátori intézmény eltörlése mellett harcolt többek között Viczay Héder oldalán⁴⁹⁽⁴⁹⁾. Niczky választásánál adódott egy apró probléma. Az elnökök közül sem Viczay Héder, sem Kramarits Miklós helyettes elnök nem jelent meg Lövön, a választási főhelyen. Az elnököt magánügyei szólították el, és a helyettes elnök sem tartózkodott otthon. ²⁰⁵Minthogy a szavazók szerint a követválasztás késést nem szenvedhet, maguk közül Zichy Henrich urat választották meg választási elnöknek, aki miután Niczky egyhangúlag megválasztott, bezárta a gyűlést.⁵⁰⁽⁵⁰⁾ Niczkyt Batthyány Lajos 1848. szeptember 17-én Sopron megye, Sopron, Ruszt és Kismarton szabad királyi városok honvédtoborzási kormánybiztosává nevezte ki. A horvát átvonulás alatt tanúsított magatartása miatt 1848. novemberében felváltották Lukinich Mihályra. Ezek után már nem követte az országgyűlést Debrecenbe, 1849. március 26-án törölték az országgyűlési képviselők közül.⁵¹⁽⁵¹⁾

A kapuvári választókerületben szavazásra is sor került. Az 1848-as választások mindenhol nyílt egyéni kerületes rendszerben folytak. A mandátumért Lukinich Mihály és Tar János küzdött. Lukinich 1842–1845 között a soproni felső járás szolgabírája volt. Tar Jánosról keveset tudunk, de biztos, hogy nem azonos a főjegyző személyével. 1 778 választópolgár (80 %-os részvétel) közül 1631 Lukinichra szavazott 147 pedig Tarra.⁵²⁽⁵²⁾ Lukinich mandátumát az 1849. május 24-én tartott képviselőházi ülés semmisítette meg, mivel a képviselőházat nem követte Debrecenbe, és utána sem jelent meg.⁵³⁽⁵³⁾

Szorosabb küzdelmet hozott a csornai választókerület választása. Három jelölt indult a mandátumért: Dőry Ádám a rábaközi felső járás, Csupor Gábor a rábaközi alsó járás főszolgabírója, és a csornai jelölt Bohár Mihály. A választási bizottság, melybe mindegyik jelölt 2 tagot delegált a szavazást törvényesnek találta. 2 345 választópolgár közül (74%-os részvétel mellett) 1 100 szavazott Dőry Ádámra, 1 244 Csupor Gáborra és 1 választópolgár Bohár Mihályra. Bohár Mihály egy szavazata mutatja, hogy mennyire elvetélt volt a csornaiak kísérlete egy nem nemes küldött képviselővé választására. A szavazatok döntő többségének megszerzésével Csupor Gábor lett a csornai választókerület országgyűlési követe.⁵⁴⁽⁵⁴⁾

Csupor nem követte az országgyűlést Debrecenbe, családi ügyei miatt az eltávozásra engedelmet kért. Erre két hetet kapott, és mivel ez után sem jelent meg és elmaradását nem igazolta, az 1849 márciusi igazolások során lemondottnak tekintették.⁵⁵⁽⁵⁵⁾

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Polgár Tamás: Az 1848-as országgyűlési választások

Sopron vármegyében, különös tekintettel a kismartoni választókerület eseményeire1 / Az első kismartoni választás

Az első kismartoni választás

A kismartoni választás hozta Sopron megyében a legparázssabb választási küzdelmet. Ez nem is csoda, hiszen Kismarton és Ruszt presztízs érdekein túl Kismarton anyagi érdekeltségét is látott a követválasztás háttérében. Ebben az időszakban lassan leáldozóban volt az a korszak, mikor még az Esterházy uradalom hivatalnokai révén jelentős [206](#)befolyással bírt Kismarton város gazdasági és társadalmi életére.[56\(56\)](#) A városnak fontos volt egy kismartoni érdekeket szem előtt tartó képviselő bejuttatása a parlamentbe, akitől azt várták, hogy az 1800–1803 között keletkezett, az Esterházy uradalommal szemben viselt határperben a város érdekeit megvédi.

Kismarton részéről ezért Glozer Ferenc számvevő indult a követválasztáson. A másik jelölt Lukinich Pál vármegyei tisztii alügyész volt, aki főként Ruszt támogatását élvezte. A választás megnyitáskor még három jelölt volt, de Kár Mátyás önkéntes lemondása után a fent említett két jelölt maradt a porondon. Schreiber Gottfried János ruszti ügyvéd Lukinichot, Sedlmayer József kismartoni polgár Glozert ajánlotta képviselőnek. A szavazatszedő választmányhoz egyrésztől Marton János Ruszt városi lelkészt és Pauer János ügyvédet, másrészt Till Károly és Kain Fülöp kismartoni polgárokat neveztek ki.

A választási jegyzőkönyv alapján a következők események történtek: *„A szavazás folytatott mindaddig míg a szavazók az eljárás hosszadalmissága és jelenlegi mezei munkák sürgetős volta, részint pedig a szabadban egymásközt történt szóváltások és álhírek terjesztése miatt és pártoskodási fenyegetőzések által ingerelve szerfelett felhevült kedélyel a szavazatszedésre kitűzött szűk helyen tömegben egybegyűlve megjelentek, követőleg sürgetve a választmányt arra, hogy a siker minélelőbbi megtudhatása végett ezen választásnak közfelkiáltás útján leendő véghezvitelét eszközölje”*. A választmány, mivel elegendő fegyveres erő nem állt rendelkezésére (a kismartoni nemzetőrök a szavazókhöz csatlakoztak) a rend helyreállításához, félve a vérontástól, eleget tettek a szavazók kérésének. A szabad téren összesereglett választók előtt a választmány *„a voksok kitudására alkalmaztatni szokott minden módokat megkísértvén azon tapasztalásra jutott, hogy a jelenlevők kitűnő többsége Glozer Ferenc ur mellett nyilvánult meg”*[57\(57\)](#)A szavazási jegyzőkönyv tanulsága szerint a választás a félbeszakasztásának pillanatában az 505 választópolgár közül (23%-os részvétel) 104 szavazott Lukinichra, 401 pedig Glozerre.[58\(58\)](#) Az Esterházy Miklós herceg elnökségével működő választmány ezen adatok alapján tényleg a legnagyobb támogatottságú képviselőnek adott mandátumot.

A szavazás lefolyásának két olvasata van, egy kismartoni és egy ruszti oldal. A kismartoni oldal véleményét jól tükrözi Michael Mayr kismartoni tanácsos naplójának 1848. június 27-ről szóló része. Szerinte a megyei hivatalnokok és a római katolikus egyháziak jelölték Lukinichot követnek. Szavaiban van igazság, hiszen a rusztiak egy „kívről” jött megyei embert támogattak a tanácsosnak abban is igaza, van hogy nagyon sok egyházi személy volt a támogatók között. Mayr szerint, a ruszti plébános látva a kismartoni jelölt sikerét, szidalmazta a választókat, akik ezért elégtételt is próbáltak rajta venni. A választás megzavarását tehát kismartoni részről a *„a mitugrász kispapoknak”* tulajdonították. A választás végeztével ezek az egyházi személyek még [207](#)óvást is mertek emelni a választási elnök és a választás ellen, melyet a kismartoniak sérelmesnek találtak.[59\(59\)](#)

A választási eljárás lefolyásáról hasonlóképpen tájékoztat az a levél, amelyet 22 község, köztük Kismarton is aláírt és eljuttatott a nemzetgyűléshez. A július 23-án kelt levélben szintén a zúgolódó pártfőnököket

hibáztatják a választás félbeszakadása miatt. Sőt szerintük nem szabadott volna hagyni a választás megszakítását, mert biztosan lehetett tudni, hogy nem fogják elismerni a mandátumot.⁶⁰⁽⁶⁰⁾

Ezek a sorok azt mutatják, hogy a kismartoni választók az események után levonták a konzekvenciát. Pregardt Lajos kismartoni főbíró belügyminiszterhez küldött június 28-i dezinformáló jelentésében arról tájékoztatja Szemerét, hogy Glozer Ferenc közfelkiáltással lett országgyűlési követté választva. A város hangulatáról annyit ír, hogy a minisztérium iránt tántoríthatatlan a bizalom, de a közigazgatási nyelv (magyar) ellen no az ellenszenv, és a német nyelv általános behozatalát maguk a képviselők is sürgetik.⁶¹⁽⁶¹⁾

A rusztiak véleményüket a választás után nem sokkal írásba is foglalták. A képviselőházat a választási hely megváltoztatására próbálták rábírn levelükben.

A képviselőház július 18-án tartott ülése után a kérelmet a petitionális választmány elé utalta.⁶²⁽⁶²⁾ Nem is a kérvény szövege a lényeg a választás szempontjából, hanem a bizonyítékként benyújtott mellékletek. Ezek közül egy a június 27-i választási óvás teljes szövegét tartalmazza. Három dokumentum pedig három szemtanú tollából született, melyeket a július 7-i ruszti tanácsülésre adtak be. Az egyik irat a szavazatszedő küldöttségben helyett fogláló ruszti képviselők, Marton János és Pauer János tapasztalatait rögzíti, továbbá Schreiner Gottfried János, valamint Kleinrath Károly választmányi jegyző írja le az eseményeket.⁶³⁽⁶³⁾

A választás előtt kialakult körülményeket Schreiner János írja le legszemléletesebben: „A Kis-Martonyi nemzeti egyenruhás nemzeti őrsereg telyesen felfegyverkezve, puskáson és kardossan két zászlóval, mellyeken nagy betűkkel Glozer név vala látható musika és dobszó alatt választási helyül jegyzett Városi Lőtéren jelent meg és a rend fenntartása ürügye alatt azonnal minden ajtóhoz több fegyveres egyéneket állítottak úgy hogy a többi idegen és fegyvertelen választók ezen fegyveres erőnek tökéletesen hatalmában voltak.” Mindezek bizonyítják, hogy a kismartoni nemzetőrök nem egyszerű szavazópolgárként vettek részt a követválasztásban.

A követajánlások előtt történt az első incidens a választáson. Schreiner János szavai szerint: „A Kis-Martonyi őrsereg feltűzőtt szuronyokkal is előre vonult Lukinits névvel jelzett zászlót el foglalta és több darabokra össze törte az ellen párt természetesen kintelen volt az erőnek engedni és félre vonulni.” Schreiner követ ajánlását sem tudta megtenni a nyílt téren, mert a kismartoni dobosok, hangászok nem engedték szóhoz jutni. Ajánlását a választói helységben kellett megtennie. A 208szavazás rövid idő után megkezdődött. A további eseményekről Marton János tájékoztat bennünket, aki maga is részt vett a szavazatszedő választmány munkájában. „A szavazást a Kismartonyiak kezdték meg, utánok jöttek a hegyiek (Kismartonhegy P.T.) azután a Rusztiak, Rákosiak. de a Megyesiéknél már a béke és rend felbomlott azok már nem szavazhattak egyenként, mert ajtón és ablakon berohant a nyers tömeg és mint magok mondják kéntelenségből és félelemből csak a teremből kiszabadulhattak mind egyszerre felkiáltás által Glozerre szavaztak. Azok után következtek volna a Széleskútiak most már szavazásról szó sem lehetett.”

A betóduló tömeg miatt a szavazatszedő választmányának el is kellett hagyni a termet. „A választmányának töredéke kéntelen volt ismét a részére felállítva volt emelvényre kiköltözni, ott sem lehetett boldogulni a Kis Martonyiak nyíltan fenyegettek ha Glozer nem lesz követ agyonvernek.” Pauer János a szavazás folytatására próbálta rábírn a választókat, de a kismartoni nemzetőrök rárontottak, s majdnem úgy járt, mint Lukinich úr zászlaja. Az elnök miután meggyőződött, hogy a többség Glozer mellett van (ami valószínűleg így is volt) Glozer mandátumát hirdette ki. A választási jegyzőkönyvet megkapta a követ,

melyhez rögtön egy óvás is társult, melyet hét egyházi személy fogalmazott meg. Az óvás alapja a választások megszakadása volt, valamint a kismartoni nemzetőrök fegyveres jelenlétét és cselekedeteit is törvénybe ütközőnek vélték az aláírók.

A ruszti oldal ekképpen élte meg a kismartoni választást, és kérte a mandátum megsemmisítését, valamint a választási főhely megváltoztatására is tett kísérletet.

A Közlöny segítségével nézzük meg, hogy milyen országos visszhangja volt a Sopron megyei választásoknak. A várost korábban már érintettük. A Közlöny július 2-i száma szinte teljesen összecseng Pregardt főbíró június 28-i jelentésével. A különbség csak annyi, hogy a Közlönyben Lukinich mint jelölt már nem is szerepel, és Glozert Kár visszalépése után egyhangúlag választották meg.⁶⁴⁽⁶⁴⁾ A Közlöny a többi soproni kerület választási eredményeit csak július 4-én hozza, a választások időpontját hibásan június 29-re teszi.⁶⁵⁽⁶⁵⁾ A kismartoni választással kapcsolatos helyesbítés a július 5-i számban található: „*Sopron megyei kismartoni kerületben folyó június hó 27 kén az országgyűlési követválasztás megtartott és követül Glozer Ferenc hites ügyvéd s Kismarton városi számvevő részint szavazás részint felkiáltás által nyilvánult kitűnő többséggel megválasztatott.*” Mindezek ellenére Glozer megkapta a mandátumát és az igazolásként bemutatandó választási jegyzőkönyvet, valamint Kismarton város követutasítását. A történet azonban ezzel még nem ért véget.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Polgár Tamás: Az 1848-as országgyűlési választások Sopron vármegyében, különös tekintettel a kismartoni választókerület eseményeire¹ / Két választás között

Két választás között

A július 4-én megnyílt országgyűlés első feladata a képviselői mandátumok igazolása volt. A választások igazolását mindkét tábla saját kebelén belül végezte el. A képviselőket 9 osztályba sorolták, és ezen osztályok végezték a másik osztály képviselőinek hitelesítését. (Első a másodikét, második a harmadikét, stb...)

²⁰⁹A képviselőház július 6-i ülésén kezdődött meg az osztályi előadók beszámolójának sora a mandátumok hitelesítéséről. Kandó Kálmán, Ung megye követe első osztálybeli előadó a második osztály jegyzőkönyveit megvizsgálva érvényesnek találta Tar János mandátumát.⁶⁶⁽⁶⁶⁾ A harmadik osztály előadója szintén még ezen a napon igazolta Lukinich Mihály és Csupor Gábor mandátumát.⁶⁷⁽⁶⁷⁾ Az 5. osztály véleménye alapján igazolást nyert Martiny Frigyes és Széchenyi István mandátuma is.

A július 7-én folytatódott igazolások során a 4. osztály elnöke igazolja Niczky Sándor mandátumát annak ellenére, hogy a választás során egyik választási elnök sem jelent meg. Mivel mindeddig senki által panasz nem érkezett, törvény által elismert képviselőnek nyilvánították Niczkyt.⁶⁸⁽⁶⁸⁾

Utoljára maradt Glozer Ferenc igazolása. Glozer valószínűleg az országgyűlés kezdetén még nem tartózkodott Pesten, mivel csak július 6-án reggel utólagosan sorolták a 7. osztályba.⁶⁹⁽⁶⁹⁾ A 6. osztály jelentése alapján Glozer mandátumát megsemmisítették, hivatkozva a választáson tapasztalt türelmetlenségre és ingerültségre. A mandátum megsemmisítésének legfőbb indoka a megkezdett szavazás „félbe szakasztása” volt. Mellékesen megjegyezte a vizsgáló osztály elnöke, hogy Glozer nem mutatta be a jegyzőkönyvben megemlített s hozzá csatolt óvást.⁷⁰⁽⁷⁰⁾

Sopron Vármegye Középponti Választmányát Palóczy László képviselőházi elnök július 10-én kelt levele értesítette Glozer képviselői mandátumának felfüggesztéséről. Az elnök kérte a választmányt, intézkedjen a választás mielőbbi megtartásáról.⁷¹⁽⁷¹⁾

A kismartoni választók az 1848. július 15-i közgyűlésen hallgatták meg Glozer országgyűlési beszámolóját. A követ visszajövetelét a közönség nagy sajnálkozással vette és intézkedést sürgettek. A város kebeléből Lichtenstein Antal főjegyzőt, Kain Fülöp és Szeayer Ignác képviselőt küldte ki Sopron vármegye első alispánjához, hogy a központi választmány összehívása minél előbb történjen meg és a második választás időpontja minél előbb tűzessen ki.⁷²⁽⁷²⁾

A kiküldött képviselők munkája eredményes volt, hiszen a választmány július 21-én összetült, és felolvasták a kismartoni kerület 150 választójának levelét. A levélben a választmány figyelmét felhívták arra, hogy a kerületnek már két hete országgyűlési követe nincsen, és a választók érdekében senki sincs, aki az országgyűlésen szót emelne, holott az ő pénzükről is döntenek. Ezért a választás mielőbbi összehívását kérték.⁷³⁽⁷³⁾

A július 21-én tartott választmányi ülés Palóczy László levelének felolvasásával kezdődött, majd a kismartoni választók levele következett. Ezt követően Gaál László és Szabó János soproni felső járási fő- és alszolgabírók jelentették azt, hogy a járásaikban 210 élő választók a múlt választás erőszakoskodásaitól annyira megrémültek, hogy kinyilatkoztatták azt, hogy inkább nem élnek választói jogukkal mintsem Kismarton városában szavazzanak. Hasonló nyilatkozatot tettek Ruszt, Szentmargita (Szentmargitbánya) és más községek is. Ezen helységek a követválasztás főhelyének megváltoztatását is kérték. Noha a központi választmány szíve szerint minél előbb megtartotta volna a választást, mégis több dolgot figyelembe kellett vennie. Kismarton városa a személyes biztonságot nem tudta garantálni az elmúlt választás során, sőt a történekeért semmiféle sajnálkozást sem fejezett ki. Ezért félt volt, hogy a jövőben sem tudja a választás békéjét garantálni. A választmány a választásoknál karhatalmi erőt nem alkalmazhat, s nincs remény arra, hogy Kismartonban békésen lezajlódjon a választás fegyveres erő alkalmazása nélkül. Ezért a Középponti Választmány „*belügyminisztériumot az iránt megkérdezettetni határozta, miszerint az együtt levő országgyűlésnél eszközölje, hogy sz. kir. Kismarton város helyett választó helyül Ruszt várossa tűzessen ki*”. A választást a választmány a belügyminisztertől érkező feleletig elnapolta.⁷⁴⁽⁷⁴⁾

A választmányi ülésen elkészült a belügyminiszterhez intézett levél mely a másnapi postával el is küldetett. A levél röviden vázolta az első választás körülményeit, valamint a választmányi ülésen elhangzottakat tolmácsolta a belügyminiszternek. A választóhely módosításához a választójogi törvényt kellett megváltoztatni, mely B/59. pontjában Kismartont jelölte ki a megye egyik választói főhelyévé. Ez a tény tovább nehezítette a helyzetet.⁷⁵⁽⁷⁵⁾ A levél július 24-én érkezett meg a belügyminisztériumba. Ekkor már egy hete az országgyűlés elé került a rusztiak kérvénye is. A július 7-i ruszti közgyűlés szintén a választóhely Rusztra való áthelyezését szorgalmazta, melynek alátámasztására a már tárgyalt négy mellékletet is bevetette. A július 18-án tartott képviselőházi ülés a ruszti indítványt a petitionális (kérelmező) választmány elé utasította.⁷⁶⁽⁷⁶⁾ (Ez a választmány intézte az országgyűléshez intézett kérvényeket és tett javaslatot.)

A másik oldal sem maradt tétlen. Kismarton 22 község által aláírt petíciót küldött, melyben a választások magyarázata mellett a választás kismartoni megtartását kérte. A levél július 23-án kelt és 29-én érkezett a belügyminisztériumba.⁷⁷⁽⁷⁷⁾ Kismarton nem tudta kivárni a válaszleveleket, és július 26-i közgyűlésén határozatot hozott. Kain Fülöpöt és Glozer Ferencet kiküldte Pestre azért, hogy az országgyűlési követválasztás minél előbb megtörténhessen.⁷⁸⁽⁷⁸⁾ A követek pesti jelenlétét bizonyítja az a levél, melyet a

két kiküldött juttatott el Pázmány Dénes hez, a képviselőház fő elnökéhez.

A levélben hivatkoznak a július 23-án elküldött írásra. Valamint kiderül az is, hogy a két küldött személyesen járt Szemere Bertalan belügyminiszternél még július 28-án, ahol tudatták velük, hogy a fennforgó tárgyra vonatkozólag már a belügyminiszter [211](#)intézkedett. A levélből nem derül ki a miniszter döntése, de a kismartoniakkal szóban biztos, hogy közölték: a választási hely továbbra is Kismarton marad.[79\(79\)](#)

A kismartoniak ottlétük során eljuttatták az elnöknek választóik petícióját, melyet a július 29-i képviselőházi ülés a petitionális választmány elé utalta.[80\(80\)](#)

A végső döntést a belügyminiszter hozta meg július 28-án. Nem lehet tudni, hogy mennyi szerepet játszott döntésében a városoktól beérkező folyamodvány együttes és küldöttség személyes ráhatása. Véleményem szerint Szemere a középponti választmány feliratát vette alapul, és erre reagált. Ezt bizonyítja, hogy az általa küldött levél fogalmazati példánya és a választmány felirata azonos iktatószámra került. Az iratok tanúsága szerint a kismartoni petíció későn érkezett be, a küldöttség úgyszintén. Döntésébe az is belejátszhatott, hogy a választókerület megváltoztatásához törvényt kellett volna módosítani, és egyszerűbbnek tűnt, ha a választást az eredeti helyen még egyszer kiírják, mintha egy alig néhány hónapos törvény módosításába kezdenek.

A levélben Szemere tudatja, hogy az nem szolgálhat okul a választóhely módosítására, hogy némely választók nem kívánnak élni választói jogukkal Kismartonban. Ezért meghagyja a választmánynak, hogy a levél vételétől számított 8 napon belül bonyolítsa le a választást Kismartonban.

Alkalmazzák a választójogi törvény 40. és 42.§-t.(A törvény szerint: a választók közül senki nem jelenhet meg fegyverrel, és a rend fenntartása végett a választmány fegyveres erőt is bevethet. P.T.) Ha a nemzetország nem támogatná a választmányt vagy éppen maguk okozzák a rendbontást, akkor tegyenek jelentést.[81\(81\)](#)

A belügyminiszter döntését erősítette meg a petitionalis választmány augusztus 6-i döntése is, mely szerint a választmány nem látja a törvény rendeletét megváltoztathatónak csak azért, mert választás alkalmával verekedés történt.[82\(82\)](#)

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Polgár Tamás: Az 1848-as országgyűlési választások Sopron vármegyében, különös tekintettel a kismartoni választókerület eseményeire1 / A második kismartoni választás

A második kismartoni választás

A belügyminiszteri leirat augusztus 3-án érkezett meg, Sopron Vármegye Középponti Választmánya augusztus 5-én tartotta újabb ülését. Kismarton városban, a jegyzőkönyvek tanúsága szerint, már a két visszaérkezett kiküldött által nyilvánosságra hozták, hogy a választási hely a belügyminiszteri utasítás alapján továbbra is Kismarton lesz. Határozat született arra is, hogy Simon János első alispánt meg kell keresni és a választások mielőbbi összehívását ki kell eszközölni.[83\(83\)](#)

A választmányhoz a közgyűlésen levelet fogalmaztak meg ez ügy szorgalmazására hivatkozva a július 20-i levélre.

A választmány az újabb választást augusztus 11-re írta ki. Választmányi elnökül hg. Esterházy Pált, helyettes elnökül Stettner Mátét álladalmi tanácsost jelölték ki. Ha [212](#) egyik elnök sem tudna a választáson megjelenni, biztonsági okokból Rohonczy Ignácot jelölték ki választási elnöknek. A választás jegyzőjét Ruszt delegálta. [84\(84\)](#)

A választás Stettner Máté elnöksége mellett reggel 8 órakor kezdődött. Rendben megtörtént a követek nominálása. A választáson most is Lukinich Pál és Glozer Ferenc küzdött egymással. A szavazás rendben le is zajlott. Az 1 341 szavazópolgár (62%-os részvétel) közül 1 294 szavazott Glozerre, 46 pedig Lukinichra. [85\(85\)](#)

Szerencsés helyzetben vagyunk, hiszen az Országos Levéltárban fellelhető szavazási jegyzőkönyv községsorosan mutatja a szavazás menetét. Ebből kitérünk, hogy Ruszt 121 választója közül csupán 2 választó szavazott, és az is Glozerre. Kismarton 241 szavazójából, 187 szavazott természetesen Glozerre. A jegyzőkönyv azt mutatja, hogy Glozer a környező településeken is nagy támogatottságot élvezett. [86\(86\)](#)

Ezek után Pregardt Lajos kismartoni főbíró büszkén írhatott a belügyminiszternek a második kismartoni választás sikeréről. A választás nyugodtan és csendben folyt le, Kismarton városa és egész környéke nyugodt. [87\(87\)](#)

A Közlöny a megismételt választással kapcsolatban azt emeli ki, hogy a július 7-i végzéstől számítva több mint egy hónap is eltelt az újabb választásig, míg Sopron megye az új választást megtartotta és az eredmény ugyanaz lett mint az első választás esetében. [88\(88\)](#)

A választás után az augusztus 10-i kismartoni közgyűlésen Glozer teljhatalmat kapott a városi hatóság és az Esterházy uradalom között fennálló határper rendezésére. [89\(89\)](#) Glozer a képviselőház elé augusztus 16-án nyújtotta be választási jegyzőkönyvét, melyet az igazolási választmány javaslata alapján a képviselőház hitelesített augusztus 18-án. [90\(90\)](#) Glozer a választói utasításoknak megfelelően végig, még a „debreceni” korszakban is folytatta országgyűlési tevékenységét.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Polgár Tamás: Az 1848-as országgyűlési választások Sopron vármegyében, különös tekintettel a kismartoni választókerület eseményeire1 / Összegzés

Összegzés

Sopron város és megye az első népképviseleti választásokra a szükséges előkészületeket megtette. A kismartoni választás kivételével valamennyi választás a törvény szabta keretek között zajlott le. A kismartoni választást bonyolította Ruszt és Kismarton presztízs harca. Az első választás nem zajlott le rendben, több atrocitás is történt a választás során, melyből a kismartoni nemzetőrök is kivették részüket. A kismartoni tudósítók mindezt szemérmesen elkendőzik, véleményem szerint a ruszti szemtanúk közlése közelebb áll a valósághoz. Mindezt a Középponti Választmány hozzáállása is bizonyítja. A mandátum érvénytelenítése után a választmány és Ruszt városa is mindent megtett a választási főhely módosítása érdekében, Kismarton a változtatás ellen munkálkodott. A választási főhely megváltoztatása nem sikerült: nehezítette a helyzetet, [213](#) hogy ez törvénymódosítást vont volna maga után. A második választás rendben megtörtént, és Glozer Ferenc elsőprő győzelmét hozta a ruszti választók távollétében. Nézetem szerint a körülmények megváltoztatásával a választást csak szorosabbá lehetett volna tenni, Glozer mindenképpen nyert volna. A választók számára a helyi érdekek nagyobb súllyal estek latba, minthogy egy ismert és

megbecsült megyei embert válasszanak meg országgyűlési képviselőnek.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Pájer Imre: Nemzetőrség a rábaközi alsó járásban

Pájer Imre: Nemzetőrség a rábaközi alsó járásban

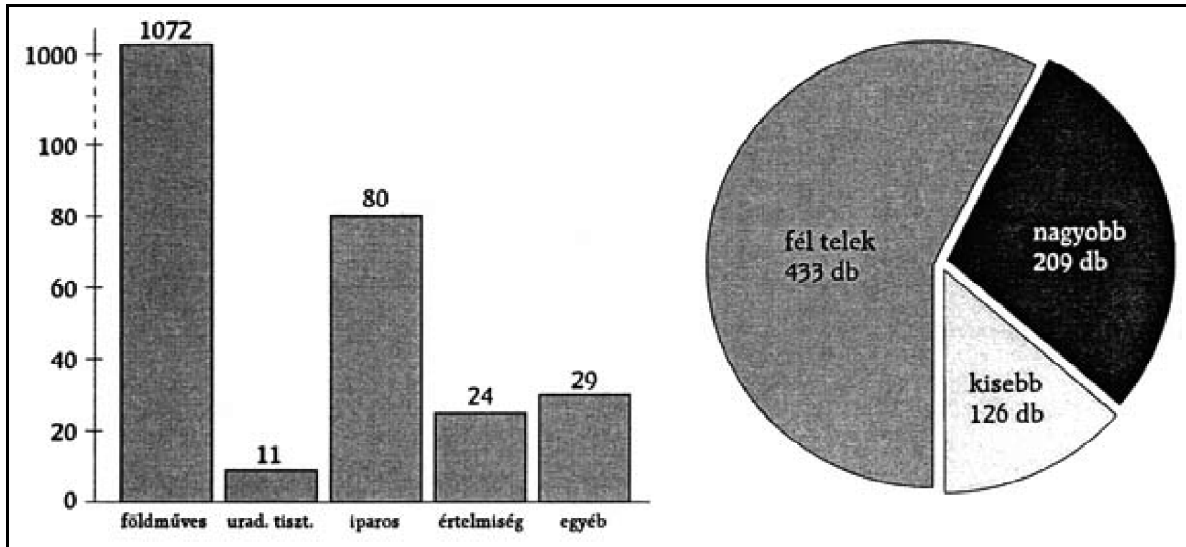
Sopron megye hivatalnoki kara, s rajtuk keresztül lakossága, gr. Batthyány Lajos 1848. május 22-én kiadott második miniszterelnöki körleveléből értesült először hivatalosan a nemzetőrségről: „*A vagyonosb osztályból, olly őrsereg alkottathatnék, melly már együttartása által a személy- és vagyonbiztosságot fentartani képes leend. Rendelet van téve, hogy a kincstári lerakott fegyverek, elnöki felhívásra ideiglenesen kiadassanak.*” ¹⁽⁹¹⁾ Ez utóbbi mondat már arra is utal, honnan lehetséges ezen őrsereg felfegyverzése. Sopron megyében az április 29-i közgyűlésen számoltak be munkájukról az országgyűlési követek, s ekkor olvasták fel az április 11-én szentesített törvényeket,²⁽⁹²⁾ köztük a nemzetőrségről szóló 22. törvénycikket.

Május 2-án tárgyalta a megyei bizottmány a miniszterelnök 13. számú, április 21-én kelt körlevelét, melyben a nemzeti őrsereg haladéktalan összeírásáról intézkedett. A bizottmány összeíró választmányokat nevezett ki. A rábaközi alsó járásban, – mely két részből, fő- és alszolgabírói járásból állt, – Csupor Gábor főszolgabíró területén Hannibál József mint kiküldött összeíró és Pogány Imre esküdt, Chapó Imre szolgabíró területén Baditz Imre összeíró és Nagy Károly esküdt segítette a két tisztviselő munkáját.³⁽⁹³⁾ A május 8-i ülés döntése értelmében a nemzeti őrseregről szóló törvény magyarázatára a bizottmány hirdetményt adott ki.⁴⁽⁹⁴⁾ Május második felében a megyét már külső okok is sürgették a nemzetőrség szervezésére: „*...miután az olaszok ellen Bécsből Németújhelybe és Bruckba szállásított önkéntesek a határszéli helységekre átjövén a szegény lakosoktól bort és élelmet zsarolnak ki, – mely okból a határszéli helységekre a nemzetőrséget a megye szertei rendezést bé nem várva felfegyverkeztetni kéri ...*” Horváth Károly szolgabíró.⁵⁽⁹⁵⁾ Egy újabb miniszterelnöki rendelet már a nemzetőri összeírások haladéktalan felterjesztéséről intézkedett.⁶⁽⁹⁶⁾

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Pájer Imre: Nemzetőrség a rábaközi alsó járásban / A nemzetőr összeírás⁷

²¹⁴A nemzetőr összeírás⁷⁽⁹⁷⁾

A rábaközi alsó járás nemzetőreinek összeírása – legalábbis Csupor Gábor főszolgabíró járásában – május 30-i dátummal készült el.⁸⁽⁹⁸⁾ Az összeírás hiányossága, hogy a járás 24 községéből (külön községként számolva a csornai Hercegszert és Prépostszert) a két legkisebb Alsó- és Felsőpásztori kimaradt. Bár a feladatot a megküldött minta szerint kellett elvégezni, a két összeíró választmány eltérő módon járt el. A leglényegesebb eltérés a volt jobbágyok összeírásánál tapasztalható. A Chapó Imre szolgabíró által vezetett választmány csak annyit tüntetett fel róluk, hogy földművesek, a Csupor Gábor főszolgabíró által működtetett választmány a telkük nagyságát is megadta, sőt utalt a birtok osztott, vagy osztatlan voltára. Így az utóbbi összeírás több információt tartalmaz. Jól mutatja a cenzussal szűrt rábaközi társadalom összetételét, ha megnézzük az összeírásban szereplő 1 216 fő rétegződését:

A földművelők teszik ki a nemzetőrök 88,1 %-át, az iparosok – akik közül 15 a mesterek, 64 az önálló iparosok és 1 a legények (önkéntes) száma – 6,6 %-át, míg a többiek (értelmiségiek, uradalmi tisztviselők és a kis előfordulás miatt egyéb kategóriába kerültek) 5,3 %-át. Érdekes külön megnéznünk az 1 072 földművesként összeírt nemzetőrből azt a 768-at, akik a főszołgabírói járásban éltek. A földművesek számára fél telek volt a kvalifikáció alsó határa.

Az összeírtak 56,4 %-ának volt pontosan fél telke, 27,2 %-a nagyobb, 16,4 %-uk viszont kevesebbkel bírt. A kvalifikáció alsó határánál nagyobb földdel rendelkező 209 földműves közül 162 egész telken, 21 nagyobbban és 26 fél és egész telek közötti méretű földön gazdálkodott. A kevesebb földet tulajdonló csoporton belül, a 126 főből 6 volt a háromnyolcad, 9 a harmad, 85 a negyed, 17 a nyolcad telekkel rendelkezők és 9 a zsellérek száma. Itt kell megjegyezni, hogy közülük 20-an 100 forint feletti jövedelemmel rendelkeztek, ami a kvalifikációnak egy másik lehetséges feltétele volt, csak az összeírók az ő esetükben is megadták telkeik nagyságát. Tovább színezi a képet a 21 önkéntes (11 Szilban, 8 Bodonhelyen), akik egy kivétellel a vagyoni cenzust el nem érők közül kerültek ki. A kivétel a Csorna hercegszeri Tóth István volt, aki fél telkes, de 50 éves múlt, és mivel nemzetőr akart lenni, önkéntesként állt be.

Nézzük meg azt is, hogy a főszołgabírói járás 14 községe közül melyekben tértek el legnagyobb mértékben a cenzustól. Bodonhelyen egyetlen összeírtnak sem érte el a telki állománya a fél telket, mindössze négy személyé közelítette meg (3/8-ad telek). Húszan voltak a negyed telkesek – közülük háromnak a jövedelme meghaladta a 100 forintot – és nyolcan a nyolcad telkesek, ez utóbbiak valamennyien önként jelentkeztek. Megjegyzem a főszołgabírói járás területén az önkéntesek száma csak Szilban magasabb, de míg Bodonhelyen az összlétszám 24%-át tették ki, addig Szilban nem érték el az 1%-át. Milyen okai lehetnek annak, hogy Bodonhelyen ilyen jelentős mértékben eltértek a kvalifikáció alsó határától? Úgy vélem, hogy a község lakói nem akartak kimaradni a nemzetőrségből, ennek oka pedig a település múltjában keresendő. Bodonhely ugyanis a 16. és a 17. században fontos őrhelye volt a török elleni harcok védelmi vonalának,⁹⁽⁹⁹⁾ s a lakosok fegyveres szolgálatának emléke elevenedhetett fel a nagyszámú jelentkezésben.

Magas a fél telek alattiak aránya Rábapordányban (30 %), Szanyban (29 %), Sebesen (25 %) és Szilban (17 %). Az összeírásból Sebes esetére találunk egyértelmű magyarázatot, ott ugyanis mind az öt zselléreként

összeírtnál – itt a legtöbb az egész főszolgabírói járásban – kimutatták a 100 forintot elérő jövedelmet, ami alapján szintén nemzetőrnek kellett lenni. A járásban 5 olyan község volt (Csorna Hercegszer, Csorna Prépostszer, Egyed, Sobor, Szentandrás), ahol a kvalifikáció alsó határától nem tértek el. A birtoknagyság alapján legtehetősebbek az egyediek voltak. 29 egykori jobbágyból mindössze egynek volt fél telke, háromnak 3/4-ed, kilencnek egész telke és 16-nak nagyobb volt a földje mint egy telek. Az egyedi összeírás további érdekessége, hogy Festetics Oszkár polgári állását grófként tüntették fel.

A paraszti tulajdonviszonyokról fentebb bemutatott képet tovább árnyalja az osztatlan gazdálkodás. A főszolgabírói járásban a földműves nemzetőrök több mint negyede, 27,6 %-a közösen birtokolt területen gazdálkodott. Ez az összeírásban változatos módon jelent meg: testvérével gazdálkodik, testvéreivel gazdálkodik, unokaöccsével (vagy bátyjával) gazdálkodik, húgával gazdálkodik, 4 közösen gazdálkodó fiú, testvérével és testvére fiával gazdálkodik, négy atyafi közösen gazdálkodik, anyjával és testvérével gazdálkodik, stb.¹⁰⁽¹⁰⁰⁾ Az adatokat lehetne tovább vizsgálni – és ezt egy gazdaságtörténeti tanulmányban érdemes is volna –, de mivel a nemzetőrségbe, még ha négyen gazdálkodtak is az osztatlan telken közülük csak egy főt köteleztek szolgálatra,¹¹⁽¹⁰¹⁾ a további elemzés témánk szempontjából érdektelen.

Az összeírásból megállapíthatjuk, hogy a Rábaközi alsó járás nemzetőrsége a vagyonosabb rétegekből került ki, amiről természetesen már a törvényben megszabott cenzus is gondoskodott. Ugyanakkor az összeírók kellő rugalmassággal kezelték a ²¹⁶kvalifikáció alsó határát, a főszolgabírói járásban az összeírtak 1/6-a nem érte el azt. Tovább növeli a nemzetőrségbe felvett alacsonyabb vagyonúak számát az osztatlan gazdálkodás, hisz több mint negyedük közös birtokon gazdálkodott. Ha e két tényt figyelembe vesszük, akkor megállapíthatjuk, hogy a rábaközi alsó járásban a nemzetőrök közel 30-35 %-a a kisebb vagyonú társadalmi rétegekből került ki.

Az összeírások a helyettesítésről is szólnak. Az 50 éven felüli vagy özvegy női családfőt a háztartásban élő alkalmas fiú vagy vő helyettesítette. A főszolgabírói járás teljes létszámának (861 fő) 38,1 %-a ilyen helyettesekből állt. Ezt az összeíró ív megjegyzés rovatában az alábbi módon tüntették fel: atyja 50 éven túl, fia helyettesíti; apja időn felül, fia helyettesíti; öreg atyját unoka helyettesíti; két egy testvér a helyben 50-en felül, fia helyettesíti; anyjával gazdálkodik; ipa 50-en felüli, napával gazdálkodik, stb.¹²⁽¹⁰²⁾ A szolgabírói járás összeírói viszont az atyai gyámság, anyai gyámság, illetve gyámság alatt megjegyzést szerepeltettek. A 355 nemzetőrnek itt 21,9 %-a volt helyettes.

A két csornai község (Hercegszer és Prépostszer) nemzetőreinek összeírását összehasonlítottam a két héttel később készült választói névjegyzékkel.¹³⁽¹⁰³⁾ Az 1848. június 14-i dátummal ellátott névsor, melyet „Hannibál Kristóf, Noszlopy Antal, Márkus József mint a központi választmány által kiküldött összeírók”¹⁴⁽¹⁰⁴⁾ készítettek, jelentősen eltér a korábban már bemutatott bizottság által elvégzett nemzetőri összeírástól. Más volt persze a cenzus is, de mivel mindkét iratban feltüntették a telki állomány nagyságát, ezért azok összevethetők. Az egyszerűbb összehasonlítás érdekében választottam ki Csorna mezőváros két községét, náluk ugyanis, mint fentebb láthattuk, fél teleknél kisebb területtel rendelkezőt nem írtak be nemzetőrnek. Az alábbi táblázatok mindkét összeírásból a fél és nagyobb telekkel rendelkezők számát tartalmazzák:

Hercegszer

telek nagysága:	egésznél nagy.	egész	3/4	2/3	5/8	2/4	összesen
nemzetőri összeírás	4	32				77	113

választói összeírás	2	9	2	4	62	79
---------------------	---	---	---	---	----	----

Prépostszer

telek nagysága:	egésznel nagy.	egész	3/4	2/3	5/8	2/4	összesen
nemzetőri összeírás		10	3		1	29	43
választói összeírás		3	1			18	22

Az eltérések oly nagyok, hogy csak két dolgot állapíthatunk meg biztosan: a választópolgárok összeírói nem használták fel a két héttel korábban készült nemzetőri összeírást, és hogy földnyilvántartás hiányában a birtok nagyságának megítélése bizonytalan volt.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Pájer Imre: Nemzetőrség a rábaközi alsó járásban / A nemzetőrség szervezete, felfegyverzése, kiképzése

217A nemzetőrség szervezete, felfegyverzése, kiképzése

A rábaközi alsó járás nemzetőrségét a Sopron megyei 2. zászlóaljba osztották be. A zászlóalj parancsnoka, Rossmann Károly 1848. június 23-án kapott nemzetőr őrnagyi kinevezést Fertőszentmiklósról és környékére.¹⁵⁽¹⁰⁵⁾ Képzett katona volt, 24 éven át a toscanai főherceg nevét viselő dragonyos ezredben szolgált, s mint 1848 áprilisában írta, néhány hónappal korábban másodkapitányi ranggal lépett ki, s Fertőszentmiklóson telepedett le.¹⁶⁽¹⁰⁶⁾ A Pesti Hírlapban közzétett miniszterelnöki felhívásra¹⁷⁽¹⁰⁷⁾ jelentkezett tiszt szolgálatra.

A rábaközi alsó járásban kezdetben négy század alakult, Chapó József szolgabíró, gróf Festetics Oszkár, Hannibál József táblabíró, a Csornai Prépostság uradalmi ügyésze és Tóth Bálint másodalispán vezetésével.¹⁸⁽¹⁰⁸⁾ Átszervezés során a századok száma háromra csökkent, Chapó József a lovas nemzetőrséghez került.

Mint ahogy országszerte, Sopron megyében is komoly problémát jelentett a nemzetőrség felfegyverzése. Elsőnek a fraknoi várban őrzött insurrectios fegyvereket – régieket, de jó karban lévő mintegy 600 darab szuronyos puskát¹⁹⁽¹⁰⁹⁾ – osztották ki a nemzetőrök között. Ezekről a fegyverekről az augusztus elején tartott bizottmányi ülésen úgy határoztak, hogy a „... már előbb kivett fegyverek, azoknál kiknek adattak az 5 pft befizetése után meghagyatnak, ellenkező esetben beszédendők lesznek...”²⁰⁽¹¹⁰⁾ A cs.kir. biztos 1849-ben vezetett jegyzőkönyvéből tudjuk, hogy ezekből a fegyverekből a rábaközi alsó járás nemzetőr századai közül a Tóth Bálint által vezetett szanyi század, bár 5 forintjával negyvenet kifizetett, csak 31-et kapott. A gróf Festetics Oszkár vezette század pedig 19-et.²¹⁽¹¹¹⁾

A bizottmány ugyanezen ülésén „Simon János első alispán ur által jelentetvén, hogy f.e. jul. 14én tartott bizottmányi ülés meghagyása folytában Tóth Bálint 2od alispán és Lunkányi János urak 1400 darab fegyver szerzése végett Bécsbe menvén, ott némelly gyárosokkal szerződést kötöttek, mellynél fogva 400 darab löfegyver vágó szuronyal ellátva 16 f 12xba, – 800 darab szinte vágó szuronyal ellátott löfegyver

16 f 24 xba, s végre 200 darab patentschróffal és vágó szuronyal ellátott lőfegyver pedig 18 f 24 xba kerülendnek... határozatott hogy a Bécsből veendő fegyverek Tóth Bálint Zodalispán és Lunkányi János urak további kezelésére bizatván, általuk az illető Százados uraknak térítvény mellett kiadandók, kik ezen fegyvereket a Dráva mellé lemenni ajánlkozó nemzet öröknek ha a meghatározott 10 és illetőleg 12 pftnyi összeget beteendik, általadamják...”²²⁽¹¹²⁾ A megrendelt fegyverek szállítása augusztus 15-én indult 140 darab behozatalával, és hetenként 90 darab beérkezésével folytatódott.²³⁽¹¹³⁾ Niczky ²¹⁸Sándor kormánybiztos október 7-i jelentéséből tudjuk: „Tegnap már semminemű fegyvert, lőport, sat. nem volt Ausztriából szabad beszállítani.”²⁴⁽¹¹⁴⁾ Számításaim szerint, ha minden zökkenőmentesen ment, akkor sem érkezhettek be a megrendelt fegyverekből 900-nál több. Az ülésen hangzott el Tóth Bálint másodalispántól, „... hogy kapitányságához tartozó Szanyi, Szili, Sobori és SztAndrási községek a nemzet őreik számára a lőfegyvereket községi költségen megvenni, és fegyvertárt alakítani kívánnának.”²⁵⁽¹¹⁵⁾ A bizottmány a rábaközi alsó járás felsorolt községeinek ajánlatát „közméltánlyással” fogadta.

Természetesen a megrendelt fegyverek a több mint nyolcezer fős²⁶⁽¹¹⁶⁾ Sopron megyei nemzetőrség felfegyverzéséhez kevésnek bizonyultak. Több tény mutatja ezt. Amikor a Dráva vonalának védelmére augusztusban összeírták az önkénteseket, az összeíró szolgabíró megjegyezte: „Használható fegyverrel el látva egy sincsen.”²⁷⁽¹¹⁷⁾ Egy másik, ezt bizonyító irat: Zala megye állandó bizottmánya az 1848. október 3-án Kanizsa felszabadításában résztvett nemzetőröknek kiadott 400 kasza megtérítését kérte az év végén Sopron megyétől.²⁸⁽¹¹⁸⁾

A fegyverek biztosítása mellett a Rábaközben megkezdődött az egyenruha beszerzése is. A csornai nemzetőr század egyenruha készítésére világosszürke és búzavirág színű posztót, valamint kanavászon anyagot vásárolt hitelre, csornai, dőri, barbacsi és maglócai tagjainak személyes kezességével 1848. augusztus 3-án Győrben, Perlaky és társa posztókereskedésében.²⁹⁽¹¹⁹⁾ A beszerzett anyag értéke 3691 forint 27 krajcár volt. Ebből a dőriekre 432 forint értékű anyag esett, amiből 35–40 nemzetőr egyenruháját készítették el.³⁰⁽¹²⁰⁾ A Csornai Múzeum őriz egy, valószínű a vásárolt anyagból készített csákót³¹⁽¹²¹⁾, amely Dombos Márton maglócai nemzetőré volt.

Megindult a nemzetőrök kiképzése. A rábaközi alsó járás nemzetőr összeírásában mindössze egy ember, a 40 éves csornai Czinder József neve mögött tüntették fel, hogy „kiszolgált rendes katona,” így tehát nagy szükség volt arra, hogy a nemzetőrök elsajátítsák a „hadi tudományt”. Nyugalmazott tiszteteket, tiszthelyetteseket és leszerelt katonákat próbáltak a feladatra megnyerni. Rossmann Károly a Sopron megyei 2. zászlóalj őrnagya, kinevezése előtt „...nemzetőrseregi fegyver gyakorlat betanításán ...”³²⁽¹²²⁾ vett részt lakóhelyén. Egy másik, a kiképzéssel kapcsolatos irat Csornáról ismert: „A Csornai Nemzetőrök tanításával foglalkozott Kiszolgált katonák napibéreinek kifizetése szorgalmaztatván – Minthogy Csornai Közönség a jelen Kimutatásban foglalt napi béreknek annak idején utalványozhatása végett jelentést tenni elmulasztotta – a jelen ²¹⁹Körülményekben nincs egyéb hátra, mint hogy a Kárt egymagok nem szenvedhető tanítók bérét az illető Csornai Községek – térítsék meg...” ³³⁽¹²³⁾ (A megye ugyanis magára vállalta a kiképzés költségeit, de a csornaiak az osztrák megszállás után, 1849-ben nyújtották be elszámolásukat.)

Dombos Márton maglócai nemzetőr csákója.
(Csornai Múzeum, Ht. 91. 3. 1.)

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Pájer Imre: Nemzetőrség a rábaközi alsó járásban / A nemzetőrség kimozdítása

A nemzetőrség kimozdítása

1848. június 2-án kapott Csány László kormánybiztosi feladatainak kibővítésével megbízatást a Dráva vonal védelmének szervezésére.³⁴⁽¹²⁴⁾ A közelben fekvő megyék mellett törekedett a védelembe Sopron megye erőit is bevonni. A megyei bizottmány június 19-i ülésén ismertették levelét, amelyben közölte, hogy „... Vas, Zala, Sopron, Somogy, Tolna önkéntes seregei rendelkezésére adattak...”³⁵⁽¹²⁵⁾, s az önkéntesek Zalaegerszegre történő szállítását rendelte el. A megye válaszul jelezte, hogy toborzásba kezd.³⁶⁽¹²⁶⁾ Csány 26-án és 28-án is sürgette a nemzetőrség kimozdítását, a válasz egy felhívás lett. Majd a felhívásra történt jelentkezések alapján a megyei bizottmány július közepén 2900 nemzetőr kimozdíthatóvá tételét ajánlotta fel, amit Csány örömmel nyugtázott,³⁷⁽¹²⁷⁾ és tudósítást kért arról, hogy mikor is lesznek ezek valóban kimozdíthatók. **220**A kormánybiztosnak küldött válaszban közölték, hogy egyeztessen a hadügyminiszterrel, mert véleményük szerint a hadügyminiszter július 25-i, a kiindulók felülvizsgálatáról szóló rendelete értelmében erről ő fog dönteni. Ugyanerre a miniszteri rendeletre hivatkozva elrendelték a kiindulásra önként jelentkezők újbóli összeírását, határnapul augusztus 21-ét tűzve ki.³⁸⁽¹²⁸⁾ A rábaközi alsó járásból az alábbi helységek önkénteseinek összeírása maradt fenn:³⁹⁽¹²⁹⁾

Bágyog	14 fő	(egy másik összeíró lapon 15 fő szerepel)
Bodonhely	17 fő	
Csanak	21 fő	
Csorna	84 fő	
Dör	19 fő	
Egyed	14 fő	
Maglóca	8 fő	
Pordány	23 fő	
Szilsárkány	2 fő	
Szovát	8 fő	(egy másik összeíró lapon 7 fő szerepel)
összesen	210 fő	

A jelentkezők „... bár hová leendő el menetlre ajánlották magokat, – azomban olly feltétellel, – hogy tiz hét mulva okvetetlen fel váltassanak... Miről teszem hivatalos tudósításomat” [40\(130\)](#) – jelentette Chapó József szolgabíró.

Az önként jelentkezők aránya e 10 község esetében a nemzetőri összeírásban szereplő létszám 34 %-át teszi ki, Csornán pedig a 41 %-át. A megyei eredményből viszont az derült ki, hogy „...az először ajánlkozó 2900 nemzetőrök száma most az utóbbi miniszteri rendelet nyomán történt összeírás után 1700ra szállott le...”[41\(131\)](#) A bizottmány, a létszámproblémát már egy korábbi ülésén megoldotta: „...ha a megajánlott szám az utóbbi összeírás után önkéntesekből ki nem állana, a kiindulás kötelessége a meghatározandó sor és mód szerint az egész megyei őrseregre kötelezőleg kimondatott, már most életbe léptetvén a már elrendezett alsó vidéki 14 század felének kiindítása elrendeltetik...”[42\(132\)](#) Az előbb bemutatott megoldás ellenére kiindulásra mégsem került sor, mert közben megjelent a miniszterelnök 782. számú rendelete (1848. augusztus 3.), amely így szól: „...a tapasztalás a nemzetőrseregek öszves kimozdítását célszerűtlennek mutatván ... rendeli hogy minden törvényhatóságok egy nemzetőrökből álló hadi erőt teremtsenek, kik köteleznék mindaddig mig a harcz tart, vagy a haza szolgálatokat igényelni fogja, a kormány rendelete aláhelyezni magokat... minden egyéb a nemzetőrseregek kimozdítására vonatkozó rendeletek megszüntetnek, kivéven azokat, mellyek már a kimozdított, vagy még a hónapban kiinduló [221](#)nemzetőrseregeket illetik...”[43\(133\)](#) E rendelet a megye megítélése szerint a kimozdulás alól feloldotta a jelentkezőket, mivel azok csak 10 heti szolgálatot vállaltak.

Megváltozott a helyzet szeptember 11-től, amikor a horvátok átlépték a határt. Szeptember 19-én Csány kormánybiztos Nagyvázsönyből keltezett levele „... a kimozdítható nemzetőrseregünknek egy percet sem késve – a fehérvár körüli táborba kiindítására, s egynéhány napokra élelmi szerekkel leendő ellátására a haza sulyos körülményei parantsolta szükség kiemelésével hathatósan felszólit.”[44\(134\)](#) A megyei bizottmány ülésén az „... összes megyebeli nemzetőreiknek a kivánt helyre haladék nélküli kimozdítását elrendelvén... a kiindulásra folyó sept hó 25. 26. 27. és 28ik napjait határozzák...”[45\(135\)](#) A nemzetőrökhöz címezve a megye nyomtatott felhívást adott ki, melyben a tennivalókat ismertették: „Az alább nevezendő helységek Nemzetőrei a kitűzött időben, s öszpontosítási helyeken, tulajdon helységek által ideiglen rendelendő... fuvarok használatjával, oly módon fognak megjelenni, hogy ugyan azon

szekereken nyomban Fehérvár felé a magyar táborhoz szállíttathassanak.”⁴⁶⁽¹³⁶⁾ A kiindulás rendjének meghatározásából kiderül, hogy elsőnek a megye magyar lakta részeit mozgósították: „*September 25-ik napján korán reggel fog Szill mezővárosában megjelenni: a Rábaközi hat kapitányság, és szemle után Roszmann Károly őrnagy urnak vezérlése alatt tüstént, s így még az nap reggel, indul egyenes vonalban Fehérvár felé.*”⁴⁷⁽¹³⁷⁾

A kiindulás napjára megváltozott a mozgóvá tett nemzetőrség úticélja. Batthyány Lajos miniszterelnök ugyanis elfogadta Gyulai Gaál Miklós mérnökari alezredes azon javaslatát, hogy „...*a Drávától eltávolodó Jellasics hátában meg kell támadni magát Horvátországot!*”⁴⁸⁽¹³⁸⁾ A feladat végrehajtásával Batthyány Vidos József kormánybiztost bízta meg, egyidejűleg rendelkezésére bocsájtotta a Győr, Veszprém, Moson, Sopron, Vas, Zala és Somogy megyék nemzetőrségét és népfelkelőit. A megbízatás szeptember 23-án érkezett Vidoshoz, aki azonnal futárokat küldött az érintett megyékhez, s mint 25-én jelentette: Sopron megyétől pozitív választ kapott a nemzetőrség kiindítására. A rábaközieknek tehát, kiindulásuk napján Veszprém helyett már Szombathely lett a közvetlen úticéljuk. Egyébként ezen a napon a Sopron megyei bizottmány már tárgyalta a miniszterelnök utasítását, hogy a további parancsok Vidos Józseftől érkeznek, akit a megye jegyzőkönyve „*honvédi vezérparancsnok*”-nak⁴⁹⁽¹³⁹⁾, egy másik helyen pedig „*nemzetőri főparancsnok*”-nak⁵⁰⁽¹⁴⁰⁾ nevez.

Vidos kimozdítási parancsa Moson megyébe Roszmann őrnagy közreműködésével jutott el, amint azt Moson megye bizottmányának szeptember 26-án keltezett jegyzőkönyve megőrizte: „*Roszmann őrnagy a Sopron megyei nemzet őrségi 2ik Zászló allj parancsnoka September 24rül tudositja e megyei nemzetőrségi parancsnokot a miniszterelnöknek azon utasításáruul miszerint a Sopronyi öszves felkelt sereggel minél rövidebb 222idő alatt Szombathelyre rendeltetett...*”⁵¹⁽¹⁴¹⁾ Egyébként a mosonmegyeiek nem hajtották végre az utasítást.

A támadás során a rábaköziek által bejárt útvonalról, amely végül is nem Horvátországba, hanem a Zala megyét megszálló horvátokhoz vezetett, a csornai századhoz tartozó Chapó András dőri őrmester feljegyzése tanúskodik: „*Tompaháza. Kámonba. Sároslak (?). Hidvig. Szállás (?). Oszko. alsó Oszko itt jöttünk öszve fogott illér szekerekkel és rabokal. Egervár. Egerszeg. Sütörre nehezen irtünk.*”⁵²⁽¹⁴²⁾ (A magángyűjteményben megőrzött irat zsoldfizetéssel foglalkozik, s csak a lap szélére jegyezte fel Chapó őrmester az érintett településeket.) Hogy részese volt-e a csornai század Kanizsa felszabadításának, azt nem tudhatjuk, ugyanis a két Sopron megyei zászlóaljából az egyik nem vett részt benne.⁵³⁽¹⁴³⁾

Az október 3-i kanizsai sikerről a megyei bizottmány hamarosan értesült: „*Vasi levelezőnek oct 5éről kelt tudósításában – Vidos József nemzetőri főparantsnoknak Kanizsa bevételéről szolló részletes értesítése közöltevén. Minthogy az ellenségen nyert fényes győzelmen kívül főparantsnok ur nyilatkozata szerint a csatában magát a Soproni nemzetőrség különösen ki tüntette – ezt méltányul és hála jeléül a bizottmány jegyzőkönyvileg kifejezni kedves kötelességének ismeri.*”⁵⁴⁽¹⁴⁴⁾ Október 9-én Niczky Sándor kormánybiztos kiáltványban számolt be a sikerről: „*Zala vármegye a nemzetőröknek, s ezek között kiválólá a Sopronmegyei és városiaknak vitézsége által is, a be rohant horvátoktól megtisztított...*”⁵⁵⁽¹⁴⁵⁾

A Jellačić által Moson megyéből haza küldött horvát erők Sopron megyén keresztül vezető útvonalat választottak október elején. Erről így szólt a kormánybiztos által október 10-én kiadott felhívás: „*A Pomogyi töltésen megyénkbe ájtött töredék csapat az éjjel Szerdahelynél tanyázott; ma hajnalba Uj-Kér felé Vas vármegyébe indult, nemzetőreink és tömegessen felkelt népünk által azonban üldözöbe van véve; alulról pedig a Rábaközi és Vasi nemzetőrség kerül elejbe.*”⁵⁶⁽¹⁴⁶⁾ Ez így is történt, mivel a Zala megyét

megjárt rábaközi nemzetőrök Vidos József kormánybiztos vezetésével hozzájárultak ahhoz, hogy a Todorović vezette horvát erők ne Csepregen és Szombathelyen keresztül menjenek Horvátországba, hanem október 12-én reggelre Kőszegnél elhagyva az országot Ausztrián át.^{57(147)*}

Ezt követően a nemzetőrök hazatértek, ami nem mindenütt történt békésen. A két ismert rábaközi esetben az egyiknél vagyoni sérelem keletkezett: „Roth József h.[elyettes] főbíró ur a Rábaközi vidéken az ellenség üldözéséről vissza érkezett nép által példátlan rakoncátlansággal elkövetett több rendbeli visszaéléseket jelentvén – úgy szinte a Szanyi uradalom részéről egy bojtárnak megkövetése – Hőgyészi Pál Vltó Törvényszéki Elnök Ur által pedig a vági legelőn volt birkái közül több daraboknak ²²³erőszakos elfoglalása panaszoltatván...”⁵⁸⁽¹⁴⁸⁾ A másik esetben viszont egy önkényesen távolmaradó nemzetőr tisztet ért atrocitás: „Tóth Bálint Nemzetőri Kapitány Ur panasz képpen jelenti, mikép századjabeli főhadnagy Kollár Sándor, egyébberánt Szanyi Ispán, az ellenség elébe lett kiindulás másod napján, tilalma ellenére a századot elhagyván, s a táborban utóbb sem jelenvén meg – a parancsnoksága alatti őrséget oly lázas ingerültségbe hozta, hogy az, mint jelentetett, Szanyaiba vissza érkezéttel nevezett Főhadnagy lakát fegyveresen megtámadta, s ablakán bélövés is történt...”⁵⁹⁽¹⁴⁹⁾ Mindkét esetben vizsgálatot rendelt el a megyei bizottmány.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Pájer Imre: Nemzetőrség a rábaközi alsó járásban / A második kimozdítás és az őrszolgálat

A második kimozdítás és az őrszolgálat

A hazatért nemzetőrök nem sokáig pihenhettek. A parndorfí táborba támadásra készülő magyar sereg mellé tartaléklul már október 16-án 1 200 jól felfegyverzett nemzetőr kimozdítását rendelte el az Országos Honvédelmi Bizottmány.⁶⁰⁽¹⁵⁰⁾ A megyei bizottmány úgy döntött: „Hogy pedig a rendelet azon kitételének, miszerint jól felfegyverzetten állitassanak ki megfeleltethessen, Roszmann Károly őrnagy urnak parancsnoksága alati egész vidékre érve – Kutrovich (?) és Homor kapitán uraknak pedig, a Peresztegi és Czenki Századokra nézve meghagyatík, miszerint mind azon nemzetőröket, kik ingyen fegyvert birnak, vagy kik a kiszolgáltatott fegyverek árával még adóssak, haladék nélkül felszóllítják, hogy vagy személyesen a rendelet értelmében kiindulásra magukat kötelezzék, – vagy az eddig kevesebb hadi szolgálatot tett és ugyan ez okból jelenleg kirendelt Felsővidéki Nemzetőrség felfegyverezhetésére engedjék át – mely fegyverek nyomban Sopronba felszállitandók.”⁶¹⁽¹⁵¹⁾

Alig négy nap múlva Csány László királyi biztos a teljes nemzetőrség kimozdítását rendelte el. Roszmann Károly őrnagy a 2. zászlóalj gyülekezési helyéül Szergényt jelölte ki úgy, hogy onnan 23-án ki tudjon indulni a zászlóalj.⁶²⁽¹⁵²⁾ A kimozdulásról értesítette a megyei bizottmányt is, s egyben a sereg ellátására élelmiszert, lőkupakokat és töltényeket kért.⁶³⁽¹⁵³⁾ Néhányan igyekeztek otthon maradni. A nekik kiadott parancs úgy szólt, hogy „... october hó 29én mulhatatlanul Brukban megjeleni el ne mulasszák, különben vason szállitattnak a tábor után...”, s mivel nem jelentek meg, Roszmann őrnagy október 30-án kelt levelében felszóllította Bezerédy Pál szolgabírót, hogy „...mind ezen meg nevezett őrvitézeket méltóztasson szoros őrizet alatt tulajdon költségeken ide a táborban Brukban szállitattni, ne hogy illy makacsok tetteik elnézetvén, őrseregemben a legnagyobb zavart támaszthatna!”⁶⁴⁽¹⁵⁴⁾ A táborban lévő nemzetőrök töltényt kértek, mire a megyei bizottmány október 30-án Pozsonyban történő vásárlásról döntött.⁶⁵⁽¹⁵⁵⁾ Az őrnagy levele és a bizottmány döntése egyaránt a schwechati vereség napján keletkezett!

²²⁴A vereség után egyértelművé vált, hogy a gyengén kiképzett és felfegyverzett nemzetőrség nem alkalmas

hadi szolgálatra. Legjobb fegyvereiket, szuronyos puskáikat összeszedték és a komáromi erődbe küldték. Erről szól Niczky Sándor kormánybiztos egyik jelentése: „A Pozsonyi Táborból azon parancsolatot kaptam, hogy a Soprony Megyei Nemzetőrségtől a szuronyos puskákat elszedtvén, azokat Komáromba a Várparancsnokhoz a honvédeink közt leendő kiosztás végett átszállíttassam. A lefegyverzés már nagyobb részben megtörtént, és az első transport fegyver már tegnap utnakis indított. Ezen körülményt azért tartom kötelességemnek megírni, a tisztelt országos Nemzetőri Tanácsnak, hogy tudomása legyen a Soprony Megyei és Városi gyalog nemzetőrségnek jelen ideiglenes fegyvertelen, s nem combattans állapotjáról.”⁶⁶⁽¹⁵⁶⁾ Niczky kormánybiztos november 14-i jelentése szerint 1 028 darab fegyver már átadatott az erődnek, hátra van még 2 zászlóalj és Kismarton város nemzetőreinek lefegyverzése.⁶⁷⁽¹⁵⁷⁾

A nemzetőrök a megmaradt fegyverekkel őrszolgálatot láttak el. Nem véletlen, hogy november 24-én, amikor a csornai század dőri, barbaci és maglócai nemzetőreit a landzsai híd (Sopron és Győr megye határán található, Csorna és Kóny között) őrzésére kirendelte Hannibál százados, fontosnak tartotta előírni, hogy a nappali két és az éjjeli négy ór közül legalább a felének legyen fegyvere.⁶⁸⁽¹⁵⁸⁾ Forrásaink szerint a nemzetőrök december 19-ig láttak el a hídnál szolgálatot.⁶⁹⁽¹⁵⁹⁾ Lukinich Mihály kormánybiztos rendeletére nemzetőrök őrizték a kapuvári várba szállított megyei pénztárakat is.⁷⁰⁽¹⁶⁰⁾ Mivel a december közepén bevonuló császári csapatok szerint a megye „...Ausztriával megütköző szélein a lakosság még jelenleg is a közlekedést gátoló fegyveres őrszolgálatra kényszerítettik...”⁷¹⁽¹⁶¹⁾ utasították a megyei bizottmányt ennek megszüntetésére. A bizottmány az utasításnak eleget tett, s ezzel gyakorlatilag Sopron megyében, s benne a Rábaközben, véget ért a nemzetőrség tevékenysége.

A visszatérő császári hatalom nem nagyon tudta mit kezdjen a nemzetőrséggel. Természetesen azonnal elrendelték a magyar lakosság lefegyverzését,⁷²⁽¹⁶²⁾ de például a nemzetőr őrnagyok fizetésének és lőjárándóságának folyósítását 1849. február 1-jén szüntették meg.⁷³⁽¹⁶³⁾ 1849 júliusában, egy az alkalmasságot kellően bizonyított személyekből álló őrsereg felállításának gondolata is felmerült: „Cs.k. ker. fő Biztos Ur jul: 30ról 1401 sz. alatti rendeletével oly meghagyás mellett közli a Magyarországnak felállítandó őrsereg /: Gensdarmarie:/ iránti legfelsőbb szabályokat, miszerint ahozi felvételre a Megye jelenlegi őrcsapat tagjai közül az alkalmasok Elnök Alispán ur által a kellő bizonyítványokkal ellátva Cs.kir. Főbiztos urhoz utasítassanak.”⁷⁴⁽¹⁶⁴⁾ Emlékezve a nemzetőrség hadi tetteire, még ennek a politikailag alaposan megszürt őrseregnek a kezébe sem mertek a császáriak fegyvert adni.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Sági Ferenc: A Répce-vidék nemzetőrségének szervezése és kimozdítása. Adalékok a Sopron megyei nemzetőrség történetéhez – 1. rész

225 Sági Ferenc: A Répce-vidék nemzetőrségének szervezése és kimozdítása. Adalékok a Sopron megyei nemzetőrség történetéhez – 1. rész

Írásunk a vármegye 1848. évi nemzetőrségének történetét nem teljességgel dolgozza fel, egy kis területre, a répcemelléki és a soproni alsó járás néhány településére koncentrál. Az ott történeteket kívánja beágyazni az általánosabb járási, illetve megyei képbe. Az érintett települések: Csepreg mezőváros, Alsó-, Közép- és Felsőbüki nemes községek, továbbá az Esterházy herceg kőszegi uradalmához tartozó Alsó- és Felsőszakony.

A szabad királyi városokban – belső rendfenntartási céllal – már a forradalom előtt léteztek polgárőrségek. Ezeknek egy része a pesti eseményeket követően nemzetőrséggé alakult át. Egyes megyék 1848. március

utolsó hetében megkezdték a nemzetőrség szervezését,¹⁽¹⁶⁵⁾ de Sopron megye vezetői másként gondolkodtak. „*Nehogy a legutóbbi időben zavargások által a megye kebelében a közcsend megháboríttatson, szükség volna a pandúrok számát szaporítani*” – határoztak a március 22-i közgyűlésen és 11 fővel megemelték rendfenntartóik létszámát, továbbá gondoskodtak ruházattal és fegyverrel történő ellátásukról is.²⁽¹⁶⁶⁾

Az utolsó rendi országgyűlésen elfogadott, s a király által szentesített törvényeket Sopronban április 29-én, a vármegye háza előtti téren összehívott közgyűlésen, több ezres tömeg előtt hirdették ki. Az ülésen megválasztott, „*a közgyűléseket ideiglenesen pótlendő állandó bizottmány*”³⁽¹⁶⁷⁾ május 2-án tartotta első összejövetelét. Ennek feladata volt a törvénycikk és az időközben napvilágot látott rendelkezések alapján meghatározni a legsürgősebb teendőket. A járások kerületeiben a nemzeti őrsereg összeírását 3 fős bizottságok feladatává tették. A bizottság tagja volt a (fő)szolgabíró és esküdtje, elnöke pedig egy megyei kiküldött.⁴⁽¹⁶⁸⁾ A XXII. törvénycikk 1.§-a alapján össze kellett írni, és szolgálatra kötelezni azokat a 20-50 év közötti, szolgálatra alkalmas férfiakat, akiknek legalább 7 telket kitevő földbirtoka, vagy legalább évi 100 Ft jövedelme volt. A kötelezés családonként általában egy főre vonatkozott. A többi családtag és a cenzust el nem érő jelentkezők közül a bizottságok – a helyi vezetők egyetértésével – önkénteseket is felírhattak a megyétől kapott lajstromokra.⁵⁽¹⁶⁹⁾

A megye helységeinek zömében 1848. május 10-31. között lezajlott a nemzetőrök összeírása, de néhány járási kerületben csak júniusban, egyes helységeken még később **226** fejezték be a lajstrombavételt.⁶⁽¹⁷⁰⁾ Egyes határközeli településeken a lakosság nem szimpatizált a nemzetőrséggel. E német és néhány horvátok lakta helyeken nem került sor összeírára.⁷⁽¹⁷¹⁾

A megye nemzetőrségének létszámára vonatkozóan eltérő adatokat találunk a különböző művekben. Urbán Aladár klasszikussá vált nemzetőri könyvében június végi adatként, megkérdőjelezve 8 210 főt írt. Ebben nem szerepel Sopron és Kismarton szabad királyi városok nemzetőreinek száma.⁸⁽¹⁷²⁾ Ifj. Sarkadi Sándor településenként összesen 7 836 nemzetőrt említ a vármegye településeiről.⁹⁽¹⁷³⁾ Listájából hiányzik a soproni alsó járás Radó Dániel főszolgabíró által irányított kerületének Alsó- és Felsőszakonyon kívüli többi települése, a rábaközi alsó járásból Chapó Imre teljes kerülete, s néhány község máshonnan is. Több községnél nem egyezik az általa leírt szám a lajstromban lévők összegével. Többszöri átszámolás után 8 492 nemzetőr nevét találtuk feljegyezve a meglévő lajstromokon. Ezekből hiányoznak a szabad királyi városok, valamint a soproni felső járás Kutrovich Antal által irányított kerületének nemzetőrei. Az összeírt nemzetőrök közül az önkéntesek száma 2 900–2 950 fő között mozgott. Néhány településen új ívre utólag 8–10 önkéntest írt fel a szolgabíró. Több íven viszont utólag kihúzták 1–6 önkéntes nevét olyan értelmű megjegyzéssel, hogy az visszalépett, vagy nem volt alkalmas. A kötelezettek listáin is találunk sántákat és egyéb szolgálatra alkalmatlanokat. A később megválasztott tiszteket utólag írták fel egyes kerületekben. Mindezek alapján nem lehet pontosan megmondani a Sopron megyei nemzetőrség összlétszámát. A becsült érték alig 4%-a a megye lakosságának.¹⁰⁽¹⁷⁴⁾ Ezzel más megyékhez viszonyítva Sopron megye az utolsók között volt.¹¹⁽¹⁷⁵⁾

Alsó- és Felsőszakonyban május 12-14. között történt meg a nemzetőrök összeírása. A bizottság elnöke Berzsenyi László alsóbüki származású ügyvéd volt, tagságát az Alsóbükön lakó Radó Dániel főszolgabíró és esküdtje, Sztrókay Lajos adta. A répcemelléki járásban is az elsők közt végezték el a munkát. Csontos István főszolgabíró és esküdtje mellett az összeíró bizottság elnöke e kerületben Paál János, az utolsó rendi országgyűlés egyik Sopron megyei követe lett. Ők május 11-13. között végezték el a lajstromok összeállítását. Sággy Dániel szolgabíró kerületében Patthy István alszolgabíró lett a bizottság elnöke. Ők

május 10-12. között készítették el a nemzetőri [227](#)lajstromokat.[12\(176\)](#) A járás harmadik kerületében Tamaska István, középbüki születésű ügyvéd volt az elnök, a felsőbüki Fejér Ferenc szolgabíró és Szarka Lajos esküdt pedig a bizottság tagjai.[13\(177\)](#) Feltehetően ők is május 10-14. között végezték el a nemzetőrök összeírását, de a fentiekkel ellentétben nem dátumozták, s nem írták alá a lajstromokat. Csontos István főszolgabíró kerületének összeírási ívein 501 nemzetőr neve szerepel. Többen – főleg a megválasztott tisztek – más színű tintával, utólag kerültek a listákra. Néhány ívre 1–2 önkéntes nemzetőrt a bizottság munkájának befejezése után írtak fel. Hövejen 10, Himodon 8 önkéntes külön íven szerepel. E lapokat csak a főszolgabíró írta alá – dátumozás nélkül –, nyilván utólag. Egyes települések listáján egy-két önkéntes nevét áthúzták, megjegyezve, hogy magát kitöröltette. Himodon viszont egy gazdát (kötelezett) és 7 önkéntest húztak ki, azzal a megjegyzéssel, hogy a vizsgálat alkalmával felszabadítottak. E járási kerületben szerepelt a legtöbb utólagos bejegyzés. Ezek a változások – esetleg adminisztrálás nélkül – másutt is megtörténhettek, s azt mutatják, hogy az egyes települések nemzetőreinek, illetve a belőlük kialakított századoknak a létszáma folyamatosan változott. E változások láthatók Sággy Dániel szolgabíró kerületének összeírási lapjain is. Itt 254 személy neve került az ívekre, de a kerület lélekszáma is jóval kevesebb volt a másik kettőnél. Cséren május 10-én történt meg a kötelezettek összeírása, az önkéntesek 14-én kerültek a lajstromra, de már a szolgabíró lakhelyén, Répceszemerén, s utánuk csak Sággy Dániel írt alá, míg a kötelezettek után a bizottság másik két tagja is. Pórládonyból egy kötelezettet írtak be utólag, Alsószoporon viszont két önkéntes „megbánta a beiratkozást, magát kihúzatni” kérte, nevüket át is húzták. E kerületben az összeírt önkéntesek aránya a törvény szerint felkerült nemzetőrökhöz viszonyítva a legtöbb településen nagyon alacsony volt. Viszont az észrevételek rovatból megismerhetjük azt a néhány kiszolgált katonát, akik feltételezhetően (al)tisztek lettek, és a kiképzéseket vezethették.

Fejér Ferenc szolgabíró kerületében 642 főt írtak össze. Itt utólagos bejegyzésekkel nem találkoztunk, de a kiszolgált katonákat sem ismerjük meg az ívekről. E kerület 4 településén is meghaladta az önkéntesek száma a kötelezettekét. A legszembetűnőbb Horvátzsidány, ahol az 5 törvény szerint összeírt mellett 29 önkéntest jegyeztek fel. Ezek között viszont sok „telkes is van, bár közülük néhányuk életkora 51–64 év között volt.”[14\(178\)](#) A soproni alsó járás Radó Dániel által igazgatott kerületében összesen 298 nemzetőr neve került az ívekre. A németek által lakott Köhalmon (ma Steinberg Ausztriában), (Répcé) Kethelyen (ma Mannersdorf Ausztriában), Németzsidányban és a főleg horvátok lakta Pleigrabenen (Olmód) ellenszenv mutatkozhatott a nemzetőrséggel szemben, így e településeken senkit sem írtak össze. A főleg horvátok, kisebb számban németek és magyarok által lakott Langaton (ma Kloster Ausztriában) három, a főleg németek által lakott Micskén (ma Strebersdorf Ausztriában) négy nemzetőr neve került a lajstromba.[15\(179\)](#) A bennünket érdeklő települések nemzetőreinek megoszlását az alábbi táblázatok mutatják.

2281. táblázat – Csepreg mezővárosban összeírt nemzetőrök megoszlása

Csepreg mezővárosban összeírt nemzetőrök		
jogállása	törvényileg kötelezett	önkéntes
1/2 és nagyobb telekkel bír	72	1
1/2 telkes fia	1	35
1/4 telekkel bír	2	3
1/8 és 1/16 telkes	-	11

1/8 telkes és volt jobbágyfi	-	3
Iparos illetve mester	38	6
Legény (segéd)	1	2
Értelmiségi és alkalmazott	9	2
Magán polgár	4	25
Összesen:	127	88

A 2 485 lakosú mezővárosból [16\(180\)](#) 215 fő került a nemzetőrök lajstromába. Ez a lakosság 8,75%-a. A kötelezettek nagyobb része a volt jobbágyokból, iparosokból, a kislétszámú értelmiségből és alkalmazotti rétegből került ki. Az önkéntesek között is megtalálhatók voltak az említettek, de a legtöbben a volt jobbágyok fiai közül jelentkeztek. A nagyszámú magánpolgár között lehetek a bizottság által megbízhatónak ítélt zsellérek is. Az önkéntesek többsége a 20-35 éves korosztályból került ki, de néhány idősebb is volt, a legöregebb 55 éves. A három Bükön összeírtak számát és megoszlását az alábbi táblázat mutatja.

2. táblázat – Alsó–Felső–Középbük nemzetőreinek megoszlása

Jogállásuk	Alsóbük		Középbük		Felsőbük	
	Kötelezett	Önként	Kötelezett	Önként	Kötelezett	Önként
Közbirtokos	14	-	3	2	3	-
1/2 és nagyobb telek.	11	-	-	-	4	-
1/2 és n. t. fia	-	8	-	5	-	5
Iparos és mester	6	2	3	2	4	2
Fogadós	-	-	1	-	-	-
Értelmiségi	3	-	3	-	3	-
Magán polgár	-	16	-	18	-	7
Összesen:	34	27	10	27	14	14
A településről összesen:	61		37		28	

[229](#)A három bük-i község lélekszámát külön-külön nem ismerjük 1848-ból, összesen 1 450 fő volt. [17\(181\)](#) Az

1850. évi népszámláláskor Alsóbük 656, Középbük 496, Felsőbük 446 lélekszámú volt.¹⁸⁽¹⁸²⁾ Ez utóbbi magasabb számhoz viszonyítva az alsóbüki nemzetőrök a lakosság 9,3%-át, a középbükiek 7,9%-át, a felsőbükiek 6,3%-át tették ki. A közbirtokosok, valamint a magán polgárok egy része a kisknemesek sorából került ki. Nemesi származású volt az értelmiségiek többsége és néhány mester is. Az önkéntesek nagyobb része Alsó- és Felsőbükön is a 20–35 éves korosztályból jelentkezett. Középbükön viszont szép számmal voltak a 30-as éveik második felében és a 40-es éveikben járók közül is. A szakonyi nemzetőrök számát és megoszlását a következő táblázat szemlélteti.

3. táblázat – Az alsó- és felsőszakonyi nemzetőrök megoszlása

Jogállásuk	Alsószakony		Felsőszakony	
	kötelezett	önként	kötelezett	önként
Gazda	37	4	19	19
Iparos mester	3	11	1	12
Értelmiségi	-	-	3	-
Nincs írva vagy értelmezhetetlen	-	-	-	6
Összesen:	40	15	23	37
A településről összesen:	55		60	

Az alsószakonyi önkéntesek valamennyien a 20–34 éves korosztályba tartoztak. A felsőszakonyiak többsége is ebből került ki, de volt köztük néhány idősebb jelentkező. A felsőszakonyiak közül az összeírásakor egy személy a lovas nemzetőrségbe jelentkezett.¹⁹⁽¹⁸³⁾ Azt viszont nehéz megérteni, hogy a lóversenyeiről híres Csepregből, illetve a büki nemes községekből senki sem iratta be magát a huszár őrseregbe.

Az összeírást követő hetekből egyetlen konkrét információnk van településeink nemzetőreiről. Valamikor a nyár elejétől a büki és szakonyi nemzetőrökből közös századot alakítottak. Kapitánynak Radó Dániel főbíróvá választották. A kiszolgált katonaként összeírt felsőszakonyi Oláh János (al)tiszt lehetett.²⁰⁽¹⁸⁴⁾ A többi tiszt nevét nem ismerjük.

A nagy létszámú csepregi nemzetőr is kitett egy századot. Nyilván ők is megválasztották vezetőiket, de erről nem maradt feljegyzés. Más településekhez hasonlóan a tisztek itt is a közigazgatási vezetők és a volt katonák soraiból kerülhettek ki. Az aratás kezdetéig bizonyára mindkét század – akár hetente többször is – gyakorolhatott. Az alaki kiképzéseket a kiszolgált katonák irányították. Fegyveres gyakorlatokra ekkor még nem kerülhetett sor, mert lőfegyvere (vadászpuska) csak keveseknek lehetett. A büki nemesek egy része rendelkezett karddal. Ők esetleg tarthattak vívógyakorlatokat.

A horvát veszély erősödése júniustól a Dráva-vonal védelmének megerősítését tette szükségessé. Csány László királyi biztos kapta e feladatot, melyet a rendelkezésére bocsátott katonasággal és Zala, Somogy, Baranya, Tolna, Vas és Veszprém megyék nemzetőrségével kellett megoldania.²¹⁽¹⁸⁵⁾ Csány – hatáskörét túllépve – június 17-én levelet intézett Sopron megyéhez, melyben „a megyében alakult önkéntesek minél

hamarabb Zalaegerszegre átszállítását” kérte. Az iratot az állandó bizottmány június 19-i ülésén ismertették. Ekkorra már több utasítást is kapott a megye az önkéntes őrserég toborzásáról (az első 10 honvéd zászlóalj szervezése kezdődött meg e fedőnéven). A megye vezetői összekeverték a Csány által kért nemzetőröket az önkéntesen jelentkező honvédekkel. A Zalaegerszegre küldendő önkéntesek toborzásával Thalabér Lajost bízta meg.²²⁽¹⁸⁶⁾

Csány Június 26-án és 28-án újra felszólította Sopron megyét az önként jelentkező nemzetőrök kimozdítására a Dráva mellé.²³⁽¹⁸⁷⁾ Viszont csak július 1-jén jelezte a belügyminiszternek, hogy Sopron megyét is be kellene vonni a Dráva-vonal védelmébe.²⁴⁽¹⁸⁸⁾ A két sürgönnyel érkezett királyi biztosi utasítást a megye állandó bizottmánya a július 1-jei rendkívüli és a július 3-i ülésén vitatta meg. 2 000 nemzetőr kimozdítását tervezték. Megbízta az összeíró bizottságok elnökeit, hogy a „járásbeli fő és szolgabírókkal és az illető nemzetőri tiszt urakkal a helységeket megjárván ... a népet hathatósan buzdítsák, és szólítsák fel, hogy önként fegyvert ragadni ne késsenek.” Az eredményről július 12-ig kellett beadniuk a tudósításukat.²⁵⁽¹⁸⁹⁾

A július 3-i ülésen a hadügy minisztérium rendelete alapján arról is döntöttek, hogy a nemzetőrséget át kell szervezni, s az a falukon legalább 400 fős századokból álljon. Ezért újabb összeírásokat és tisztválasztásokat rendeltek el. A hadügyminiszter június 16-i rendelet alapján pedig kiadták a fő- és alszolgabíróknak, hogy a nemzetőrség *„minden nemű saját fegyverrel elláttatson és begyakoroltasson”*.²⁶⁽¹⁹⁰⁾

Az önkéntesek összeírását elvégezték a bizottságok. Mivel aratási időszak volt, a vártnál kisebb lelkesedéssel találkoztak. A július 12-i bizottmányi ülésen Simon Nepomuk János első alispán mégis *„üdvös eredmény”*-ről számolt be a fő- és alszolgabírók által beadott névsorok alapján. *„2949 nemzetőrök írták be magukat”* – állította, s 2 900 jelentkezőt közöltek Csány Lászlóval is.²⁷⁽¹⁹¹⁾

A valóság azonban egész más volt. Szeitz Tádé és Kutrovits Antal jelentéséből kiderül, hogy a soproni felső járás általuk megjárt kerületének településein, mivel nem voltak önkéntes vállalkozók, sorshúzást ajánlottak. *„Oly kifakadások történtek, hogy az elsőt, ki sorsot húz, legyen az bár kapitányuk, agyon verik.”*²⁸⁽¹⁹²⁾

²³¹A répcemelléki járásból Patthy István és Sággy Dániel jelentette, hogy a nagygeresdi Vörös Sándor és három berekalji (ma Tompaládony része) személy *„több helységbelieket felizgatta és bujtogatta... Személyeiket (a bizottság tagjait –S.F.) durva kifejezésekkel illették, az előterjesztést meg sem hallgatva, a nemzetőrök eltávoztak.”*²⁹⁽¹⁹³⁾ Az összeírás eredménye a fenti, s néhány más tiszti jelentés, de a meglevő névsorok alapján is lényegesen eltér az alispán által említett számtól. Feltételezhető, hogy Simon N. János a május – júniusi lajstromok önkénteseinek számát említette. A soproni felső járás öt kerületének mindössze egy településéről, Völgyfalváról jelentkezett 5 önkéntes. A legtöbb lemenetelre vállalkozó rábaközi felső járás két kerületéből (713 fő), a soproni alsó járás Kiss Lajos szolgabíró vezette kerületéből (422 fő), Kéry Péter szolgabíró kerületéből (176 fő) és a fertőszentmiklósi századból (195 fő) volt. A meglevő listákon 1810 nemzetőr neve található, de néhány település önkénteseit július 30-31-i dátummal írták fel. Az ajánlkozók túlnyomó többsége fegyvertelen volt, Kéry Péter jelezte, hogy a 176 jelentkezőből 18-nak van fegyvere.

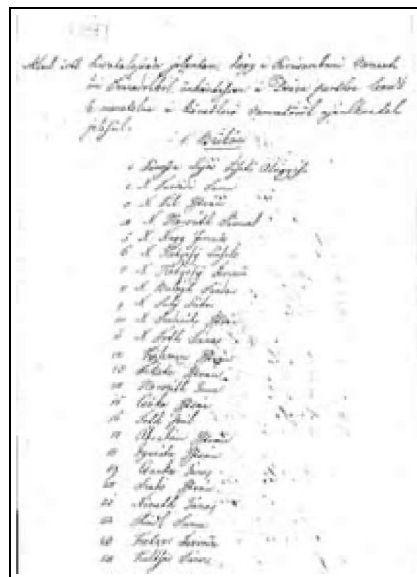
Rádó Dániel kerületéből mindössze a két Szakonyban és Locsmádon akadtak vállalkozók, a tervezett 10 hét helyett 2 havi szolgálatra. Mind Alsó-, mind Felsőszakonyból 12–12 fő jelentkezett. A répcemelléki járásból Csontos István főbíró és Sággy Dániel szolgabíró kerületéből nem találkoztunk júliusban a Dráva

mellé önként menni akarókkal. Csak Fejér Ferenc kerületének 7 településéből volt összesen 46 lementelre vállalkozó. A jelentkezők közül fegyverrel egyikük sem rendelkezett. Csepreg mezővárosból 13 nemzetőr ajánkozott. Alsóbüktről legalább 15, Középbüktről legalább 4, Felsőbüktről legalább 3 fő jelentkezett a májusban összeírt nemzetőrök közül. Két jelentkezőről nem tudjuk eldönteni, hogy melyik Bükön lakott, mert ennél az összeírásnál csak Büköt írtak lakhelyként. Németh János Alsó- és Középbükön is szerepel a májusi lajstromban. Szedenits István viszont nem található sem a nemzetőri, sem a választói névjegyzékben. Viszont Szedenits-család mind a három Bükön lakott ebben az időben.³⁰⁽¹⁹⁴⁾

Az egyértelműen beazonosítható csepregi jelentkezők többségét májusban törvényi kötelezettség alapján írták össze. Nagyobb részük a volt jobbágyok és jobbágy fiúk közül került ki. 20 évestől 48 évesig minden korosztályból akadt köztük valaki.

A beazonosítható bükiek nagyobb része önkéntes nemzetőrként került májusban a lajstromba. Valamivel több mint a jelentkezők fele itt is volt jobbágyok vagy jobbágy fiak sorából ajánkozott, de jelentékeny a feltehetően szegényebb magán polgárok száma is. A bükiek a 20-43 éves korosztályból kerültek ki.³¹⁽¹⁹⁵⁾

A szinte teljesen fegyvertelen és a fegyverhasználatot még be nem gyakorolt önként ajánlkozók kiindításával egyenlőre nem foglalkozott a megye. Más fontosabb teendők kerültek előtérbe. Már a július 3-i ülésen döntöttek a legalább 400 fős századok megalakításáról. A létszámok ismeretében előzőleg a szomszédos települések ²³²nemzetőrségének összevonásával állították fel a 200 fő körüli századok többségét is.³²⁽¹⁹⁶⁾ Csak a néhány nagyobb lélekszámú mezővárosban volt önálló század. Most a szomszédos két-két századból alakították ki a 400 fő körüli új egységeket. E századoknál új tisztválasztásokat kellett tartani.³³⁽¹⁹⁷⁾ Ez nem mindenhol ment simán, hiszen az eddigi 2-2 kapitány, illetve főhadnagy helyett csak 1-1, az összesen 4 alhadnagy helyett csak kettőre volt szükség.

A büki önként ajánlkozók névsora.
(Soproni Levéltár)

A századokat egy-egy nagyobb területről zászlóaljakra kívánták összevonni. Júliustól két gyalogos és egy lovas megyei nemzetőr zászlóalj felállításában gondolkodtak. Az 1. gyalogos zászlóaljat Sopron és

környékéről tervezték megszervezni. A szabad királyi város területén teljesen önállóan alakult és formálódott egységeket csak a teljes nemzetőrség kimozdításakor kívánták a zászlóaljba beosztani. Ebbe az egységbe akarták egyesíteni kezdetben a soproni felső járás összes századát, továbbá a soproni alsó járásból a Peresztég és környéki, a Felsőpulya és környéki, valamint két olyan századot, melyben részben a soproni felső, részben a velük szomszédos soproni alsó járásbeli [233](#)települések voltak.[34\(198\)](#) E zászlóalj őrnagyává június 19-én Calm Lajos nyugalmazott őrnagyot nevezte ki a nádor.[35\(199\)](#) A 2. gyalogos zászlóalj (az alsóvidékiek) a rábaközi járásokat hat kapitányságból, a soproni alsó járásból a Fertőszentmiklós és környéki, a Lövé és környéki, továbbá az 5 répcemelléki (itt most nemcsak járásként, hanem tájegységként értendő) századból szerveződött. Az egység parancsnokává – Fertő-szentmiklós központtal – Rossmann Károly nyugalmazott századost nevezte ki június 23-án őrnagyi ranggal az Országos Nemzetőri Haditanács (ONőHt).[36\(200\)](#)

Augusztus végétől a soproni felső járásbeli századokat – a Nyék és környéki, valamint a két felső- és alsó járásbeliekből álló kivételével külön zászlóaljja próbálták szervezni. A Kismarton és környéki egység őrnagyává augusztus 24-én hg. Esterházy Miklóst nevezte ki a ONőHt. A 31 éves, katonai gyakorlattal nem rendelkező herceg szeptember közepétől foglalkozott e nem könnyű feladattal.[37\(201\)](#) A hozzátartozó 7 tervezett századdal előzőleg is több gond adódott. Ezek feldolgozása meghaladja a jelen tanulmány kereteit.[38\(202\)](#)

A lovas nemzetőr zászlóaljat Sopron és Moson megye közösen alakította meg. Létszáma alacsony volt, Mosonból 57, Sopron megyéből ennek közel hatszorosa lépett be az egységbe. A gyalogos századok megalakítása és tisztválasztása Sopron megyében is előbb megtörtént, mint a lovas zászlóalj szervezése. Az oda megválasztott tisztek nem mentek el közhuszárnak. Egyébként is csak olyan személyek jelentkeztek, akik lóval és megfelelő felszereléssel rendelkeztek. A lovas nemzetőr zászlóalj parancsnokának az ONőHt június 19-én Kovács Zsigmond nyugalmazott századost nevezte ki őrnagyi rendfokozattal.[39\(203\)](#)

A répcemelléki járás területéről és a vele szomszédos néhány, a soproni alsó járáshoz tartozó községből négy 400 fő körüli század alakult. E kapitányságok többségének pontos területi összetételéről, valamint megválasztott tisztjeinek nagy részéről – források hiányában – nem rendelkezünk elegendő információval. Az biztosan állítható, hogy a Csontos István főbíró kerületéből összeírt 501 fő nagyobb része egy századot alkotott. E század kapitánya az összeírásban elnökként résztvevő Paál János, 48 éves jánosfai birtokos, az utolsó rendi országgyűlés egyik vármegyei követe lett.[40\(204\)](#) Az e kerületből fennmaradó, a Sággy Dániel szolgabíró kerületében levő, és a harmadik kerületből hozzájuk rendelt néhány település nemzetőrei alkothatták a másik századot. A [234](#)harmadik kapitányság Fejér Ferenc szolgabíró kerületében feltételezhetően Bó mezőváros és környéke nemzetőreiből jött létre. E két utóbbi század kapitányai Káldy Lajos és Molnár Lajos voltak.[41\(205\)](#)

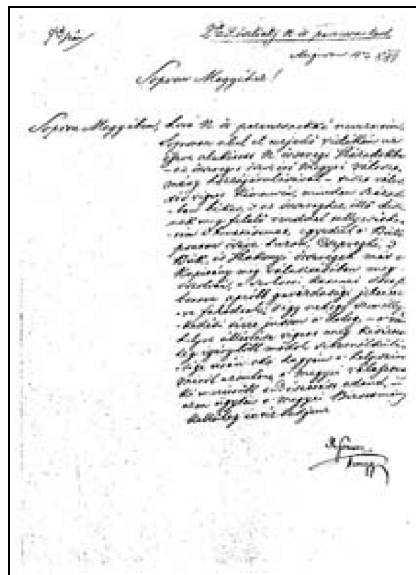
A Répcemellék negyedik százada Csepreg mezőváros, a 3 büki község és a soproni alsó járáshoz tartozó két Szakony nemzetőreiből alakult. Ez volt a 2. zászlóalj 12. százada. Az egység tisztválasztásáról alább szólunk.[42\(206\)](#) Feltételezhetően az e járásban lévő Keresztény, a szomszédos répcemelléki és a soproni alsó járáshoz tartozó közeli falvak egy újabb kapitányságot alkottak. Parancsnokuk Kollár Ferenc, a Keresztényben lakó főbíró lett.[43\(207\)](#)

A 12. század tisztválasztására 1848. július 19-én Felsőbükön került sor. Az aratási időszak közepén délután 6 órára meghirdetett eseményre a hat településen összeírt 456 nemzetőr közül 287 fő jelent meg. A voksoláson részt vett Rossmann Károly őrnagy és Patthy István, akik délelőtt Berekalján a másik répcemelléki század tisztválasztását is levezényelték. Ott nem volt probléma a két „előbbi századnak egygyé

lett összeolvasztásá"-val. Itt másként alakult a helyzet. A szakonyiak és a bükiek egy része az Alsóbükön lakó Radó Dániel főbíró szerette volna továbbra is kapitánynak. A bükiek másik része és a csepregiek viszont a felsőbüki Fejér Ferenc szolgabíró javasolták. A voksolást egy szavazattöbbséggel Fejér Ferenc nyerte meg. Az eredmény kihirdetése után néhány újabb szakonyi érkezett a helyszínre, és a Radó-pártiak új választást követeltek. Ebbe a megyei kiküldöttek nem egyeztek bele, s a lázongás miatt a tisztválasztást felfüggesztették. A tiszti jelentések és a szakonyi nemzetőrök levelének felolvasása után a megye állandó bizottmánya augusztus 7-i ülésén új tisztválasztást rendelt el a 12. századnál.⁴⁴⁽²⁰⁸⁾

Az új tisztválasztásra augusztus 11-én került sor a Csepregehez tartozó Szentkirály-majornál. Erről az időpontról a csepregi nemzetőröket elfelejtették értesíteni. Mire a helybeliek nagy részét összeszedték, a bükiek közül hazatértek néhányan. Az eseményen most 386 nemzetőr vett részt. A szavazást négyvel több vokssal Radó Dániel nyerte meg. A „*támadt ingerültség*” miatt a többi tisztet most sem tudták megválasztani. A csepregiek kérésére és a kiküldöttek javaslatára a megye állandó bizottmánya újabb tisztválasztást rendelt el.⁴⁵⁽²⁰⁹⁾ Hogy erre mikor és hol került sor, nem tudjuk. Az viszont biztos, hogy a század kapitánya Fejér Ferenc lett, mert a szeptemberi megyei felhívásban őt említik a többi százados között.⁴⁶⁽²¹⁰⁾ Radó Dánielt feltételezhetően főhadnaggyá választhatták. A hadnagykorról és az altisztekről nem maradt fenn névsor.

Az alsószakonyi Oláh János, kiszolgált katona biztosan köztük volt. Ő egyike lehetett a kiképzések vezényelőinek. A fontos nyári munkák idején bizonyára a 12. század is csak vasárnaponként tartotta a gyakorlatokat. Ezek egy ideig még alaki kiképzések ²³⁵lehettek.⁴⁷⁽²¹¹⁾ Fegyveres gyakorlatok legfeljebb a néhány saját fegyverrel rendelkező szakasznak lehettek. A megye állandó bizottmánya július 12-i ülésén bízták meg Tóth Bálint második alispánt és Lunkányi Jánost 2 000 darab szuronyos puska beszerzésével. Együttal határoztak arról is, hogy a Dráva mellé önként jelentkezők részére a megyei nemesi felkelés 500 régi fegyverének „*aránylagos kiosztásáról az első alispán gondoskodjon, hogy azok addig is magokat fegyverben gyakorolhassák*”.⁴⁸⁽²¹²⁾

Rossmann Károly jelentése a büki tisztválasztásról.
(Soproni Levéltár)

E fegyverekből először a soproni felső járásban adott ki ingyenesen Bakich Pál a Horváth Károly és Szabó János szolgabíró kerületéhez tartozó nemzetőröknek.⁴⁹⁽²¹³⁾

Tóth Bálint és Lunkányi János az augusztus 7-i bizottmányi ülésen számolt be küldetésének eredményéről. Bécsben három féle, összesen 1 400 szuronyos puskát szállítására kötöttek szerződést. Ebből augusztus 15-én érkezik 140 darab, majd hetenként 90 darab. (a szeptemberi mozgósításig legfeljebb 600 új fegyver érkeztetett meg.) Az új puskákat 10–12, a régiéket 5 pengő forintért adhatták ki a századosok, – először a ²³⁶Dráva mellé ajánlkozónak. Horváth Károly és Szabó János szolgabírónak is meghagyták, hogy a már kiosztott insurrekciós fegyverek után is szedjék be az 5 forintokat. Aki nem tud fizetni, attól vegyék vissza a puskát.⁵⁰⁽²¹⁴⁾ A hirdetményekben augusztus közepétől jelent meg a fegyverváltási lehetőség.⁵¹⁽²¹⁵⁾ Időközben hg. Esterházy Pál fegyvertárából is kért és kapott a megye kölcsönbe 200 lőfegyvert.⁵²⁽²¹⁶⁾ Néhány település önállóan vásárolt puskákat nemzetőrei számára.⁵³⁽²¹⁷⁾ A fentiekből is látható, hogy a nemzetőrök nagyobb részének nem jutott lőfegyver. A nemesek egy része rendelkezett karddal, vadászpuskával. Mások legfeljebb kiegyenesített kaszával, fejszével, csákánnyal, vasvillával szerelkezhettek fel. A lögyakorlatok a századok többségénél augusztus második fele után kezdődhettek el, miután puskához jutottak.

Még júliusban megérkezett a nemzetőrségi ruházat leírása, rajza és a posztókelmék mustradarabja a megyéhez. Ezeket a rendelettel együtt a jegyzőkönyvhöz mellékeltek.⁵⁴⁽²¹⁸⁾ Onnan a szolgabírók, kapitányok, s más illetékesek elkérhették. Nincs biztosadatunk a nemzetőri ruházat nyári készítéséről, volt annál fontosabb teendő ezekben a hetekben.

Csány László július 21-én újabb levelet küldött Sopron megyéhez. Ebben örömet fejezte ki a felajánlott 2 900 nemzetőr mozdíthatóvá tételéről. Kérte századokba sorolásukat és felfegyverzésüket, hogy az első felszólításra kiindulhassanak.⁵⁵⁽²¹⁹⁾ Július 25-én Mészáros Lázár hadügyminiszter körlevelet intézett a megyékhez, hogy a kiindulásra jelentkezett nemzetőröket családfenntartói és egészségügyi szempontból vizsgálják felül. Az eredményről és felfegyverzettségükről jelentést kért.⁵⁶⁽²²⁰⁾ A két levelet az augusztus 7-i bizottmányi ülésen ismertették. Felszólították az illetékeseket a Dráva mellé júliusban jelentkezettek felváltására. Augusztus 21-ig a fő- és alszolgabírók jelentsék, hány fő indítható ki.⁵⁷⁽²²¹⁾ Az augusztus 21-i bizottmányi ülés előtt a miniszterelnöktől, a had- és a belügyminisztertől, valamint a királyi biztostól is újabb levelek érkeztek a megyéhez. Valamennyi a horvát veszély erősödéséről, s ennek kapcsán a nemzetőrök készenléte helyezéséről, várható közeli kiindításáról szólt.⁵⁸⁽²²²⁾ E rendeletek is szükségessé tették a kimozdulásra még júliusban vállalkozók felülvizsgálatát, a századok rendezését, gyakoroltatását. A fő- és alszolgabírók a századosokkal közösen igyekeztek eleget tenni az elvárásoknak. A bizottmányi ülés előtt benyújtották a kiindulásra alkalmasok jegyzékét az első alispánnak. Simon Nep. János az augusztus 12-i ülésen megállapította, s ezt megírták az illetékeseknek is, hogy az először összeírt 2900 nemzetőr létszáma 1 700 főre csökkent. (A napirendhez tartozó közgyűlési iratok listáin ennél jóval kevesebben vannak, az 1 700 fő nagyjából a júliusi összeírtaknak felel meg. – S.F.) *„Ezért a már elrendezett alsó vidék 14 százada felének kiindítása ²³⁷elrendeltetik... akár a századok közös megegyezésével, akár sorshúzás útján alakítása, felfegyverzése, gyakorlása és kiindításra készentartása.”*⁵⁹⁽²²³⁾

Az augusztus 21-ére beadott listákon mindössze 503 név szerepel. A felső rábaköziokről most nincs feljegyzés, a soproni alsó járásban Kéry Péter és Kiss Lajos szolgabírók kerületéből jelentkeztek száma 97–97 főre, a fertőszentmiklósi századbelieké 25-re csökkent. A soproni felső járásból már az 5 völgyfalvi ajánlkozót sem találni, s jelentősen apadt a rábaközi alsó járásból feliratkozottak száma is.

Rádó Dániel kerületében a locsmándiak száma 20 főre, a felsőszakonyiaké 7, az alsőszakonyiaké pedig 8

személyre olvadt. „Ezek is mind... úgy nyilatkoznak, hogy önkéntes ajánkozásuk alkalmával azon reményben voltak, hogy vetőidőre ezen szolgálatból hazatérhetnek, s így miután most a közelgő vetőidőben vétetnek igénybe egyhangúlag magukat ezen önkéntes ajánlatuk terhétől feloldoztatni kérik.”

Az egyetlen pozitív változás a répcemelléki járásban volt tapasztalható. Csontos István főbíró kerületéből 96, Sággy Dániel szolgabíró kerületéből 56 fő jelentkezett. Fejér Ferenc kerületéből maradt a júliusi 46 fő, kivéve „Csepregben bizonyos Munczi Imre nevű polgárt, ki kezét törvén, a helyett Fekete Antal ajánlkozott”.⁶⁰⁽²²⁴⁾

Az önkéntes jelentkezőknek, illetve az alsó vidéki 7 századnak még nem kellett elhagyni a megyét, mert a kedvezőtlen országos tapasztalatok alapján Batthyány Lajos hatályon kívül helyezte a kimozdításra vonatkozó korábbi rendeleteket. Viszont újabb, kisebb létszámú önkéntes egységek szervezését írta elő olyan „erős, egészséges egyénekből, akik a harc tartamára”, vagy amíg a kormány igényli, vállalják a szolgálatot. Ezeket a nemzetőröket a megyék gyűjtsék össze, sorolják századokba, lássák el őket a legjobb fegyverekkel. A táborba szállók a honvédség illetményét kapják, s annak fegyelmi szabályai vonatkoznak rájuk.⁶¹⁽²²⁵⁾ A rendelet lényegét megismételte Csány László augusztus 21-én kelt levelében, melyet az augusztus 25-i bizottmányi ülésen ismertettek. Ezt követően felszólították a fő- és alszolgabírókat, hogy az önkéntes ajánlkozókat szeptember 4-ig kérdezzék meg, hogy vállalnák-e a hosszabb idejű szolgálatot az önkéntes mozgó nemzetőrségben.⁶²⁽²²⁶⁾

Az állandó bizottmány szeptember 4-i ülése a miniszterelnök augusztus 27-i rendeletének felolvasásával kezdődött. Ebben közölte, hogy a dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség Pápa székhellyel kerül felállításra. Sopron megye is ide küldje az önkénteseket. Az egység parancsnokául Kosztolányi Móric őrnagyot nevezte ki.⁶³⁽²²⁷⁾ A fő- és alszolgabírók elmondták, „hogy ilyen bizonytalan időben a háború végéig igen kevesen vállalják a szolgálatot.” Ezért a „megyebeli helységek népessége szerint kiosztandó bizonyos mennyiségű nemzetőrök kimozdítása határozatit el.” A létszámot 400 főben állapították meg, „kik a megye költségén fegyvereztetnek fel, ruházatukat az illető községek biztosítsák”. Ebbe az egységbe csak olyanok kerülhetnek be, akik az újoncozási korhatárt meghaladták. (Az ülés előtt már ismert volt az országgyűlés által augusztus 26-án és 29-én elfogadott katonáállítási törvény.) „Ezt a 400 főt aránylagos kiosztás ²³⁸útján, lehetőleg önkéntesekből rögtön ki kell állítani.”⁶⁴⁽²²⁸⁾ A határozatot tettek követték, s a 400-ból az első 50 fő hamarosan együtt állt. Szanyban volt a mozgó nemzetőrök gyülekezési helye, ahonnan a hónap közepén Pápara szállították őket. Mire a városba érkeztek, Kosztolányi egységét Veszprémbe irányították át. A Sopron megyeieket szeptember 17-én Czink János szállította a többiek után Veszprémbe. Czink feljegyezte névsorukat, s azt mellékelte a költségeinek megtérítését Sopron megyétől kérő leveléhez.⁶⁵⁽²²⁹⁾

Fejér Ferenc szolgabíró és nemzetőr kapitány síremléke a büki temetőben.
(Fotó: Sági ferenc)

Az első 50 fő közé a rábaközi felső és a répcemelléki járás helyiségeinek – természetesen nem az összesnek – az önkéntesei, kisorsoltjai, illetve azok helyettesei mentek. Köztük volt Csepregből Cserpán Pál 38 éves, 1/8 telkes önkéntes nemzetőr, aki júliusban és augusztusban is ajánlkozott a Dráva-vonalhoz, és Bán János 38 éves, törvény [240](#)szerint összeírt takács mester. A két Bán József bizonyára rokonságban volt és az utóbbival egymással is, és Hány Józseffel együtt valószínűleg helyettesnek fogadhatták meg őket. Ugyanis egyikük sem szerepelt sem a májusi, sem a későbbi összeírásokban. Alsóbük képviselőjében Rédlí János, Középbükében Derdák István, Felsőbük helyett Erdódi József ment Pápára. Mindhármukat helyettesnek fogadhatták meg, mert egyikük sem szerepel sem a nemzetőri összeírásokban sem a választói névjegyzékekben. Derdák István biztos, hogy középbüki volt, a másik kettő inkább vidéki. [66\(230\)](#)

Az első 50 sopron megyei önkéntes mozgó nemzetőr névsora.
(Soproni Levéltár)

Kosztolányi őrnagy szeptember 19-én kelt levelében jelezte vissza Sopron megyének, hogy az 50 fő előző nap megérkezett Veszprémbe. A többieket is ide várja, de ne naponta egy-egy kisebb csapatot küldjenek (a megye így tervezte – S.F.), hanem egybe a még hátralévő 350 főt „egy egyén vezérlete alatt”.⁶⁷⁽²³¹⁾ A dunántúli nemzetőrséghez hamarosan még 54 fő érkezett Sopron megyéből. Az ő névsorokról nincs tudomásunk.⁶⁸⁽²³²⁾ A kislétszámú század kapitányának Marton Eleket nevezte ki a megye állandó bizottmánya.⁶⁹⁽²³³⁾ A Kosztolányi vezette zászlóalj a következő napokban Balatonkenesén, Lepsényen, Székesfehérváron keresztül a Pákozdi melletti táborba vonult. Az egység túrhetően volt felfegyverezve, de gyengén felruházva. A pákozdi csata során a tartalékba voltak beosztva, a harcban nem kellett beavatkozniuk.⁷⁰⁽²³⁴⁾ A fősereggel együtt követték nyugat felé a horvátokat. A sopron megyei század október 11-én részt vett a salamonfai (ma Zsira része) csatában is.⁷¹⁽²³⁵⁾

Összegzőként megállapíthatjuk, hogy Sopron megye nem sietett a nemzetőrség megszerzésével. Ahogy más intézkedésekkel, ezzel is megvárták az utolsó rendi országgyűlés törvényeinek szentesítését.⁷²⁽²³⁶⁾ A Dráva-vonalra történő kimozdulást sem erőltette a megye a nyári munkák dandárja idején a frissen átszervezett, felruházatlan, fegyvertelen és kiképzetlen csapatokkal. Szeptember folyamán viszont önkéntesei egy részét Pápára, illetve Veszprémbe küldte a dunántúli mozgó nemzetőrségbe. Külön öröm számunkra, hogy szűkebb pátriánk fiataljai kezdettől a legjobbak között voltak, s a megyei átlagnál nagyobb számban jelentkeztek, a vállalták a nehézségeket történelmünk e dicső napjaiban.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében¹ (Okmánytár)

241 Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében¹⁽²³⁷⁾ (Okmánytár)

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc katonai története egyike a magyar hadtörténelem legjobban

ismert fejezeteinek, ám ennek ellenére a teljes okmányanyag feldolgozásának máig is csak a kezdetén vagyunk. Különösen igaz ez a mellékhadszínterek eseményeire, amelyekről részint jelentőségük (vagy jelentéktelenségük), részint a hozzáférhető dokumentumok számának csekélyisége vagy szűkszavúsága miatt alig-alig van használható feldolgozás.

Az 1848 őszi nyugat-dunántúli hadiesemények története némileg elhalványul a pákozdi vagy schwechati csatáké mögött. Ugyanakkor a köz- és a helytörténetírás természetét áttekintve azt látjuk, hogy a horvát hadsereg mellékoszlopának Sopron és Vas megyei átvonulásáról, egy alig egyhetes eseménysorról tucatnyi feldolgozás és forráskiadvány áll rendelkezésünkre.

A pákozdi csatát követően a magyar és a horvát hadsereg fegyverszünetet kötött, majd Jellačić október 1-jén csapatival Mór és Győrön át nyugat felé vonult. Október elején Jellačić újabb támadásra készült, ezért megállt Mosonnál. Itt akarta megvárni a Felvidékről és Bécsből érkező erősítéseket. Itt érte a hír, hogy az uralkodó a magyarországi cs. kir. csapatok fővezérévé kinevezett Lamberg Ferenc altábornagy halálhírét véve, de az ő pákozdi kudarcát még nem, október 3-án feloszlatta a magyar országgyűlést és őt nevezte ki Magyarország teljhatalmú királyi biztosává és az ország fegyveres erőinek főparancsnokává. Október 6-án azonban újabb forradalom tört ki Bécsben, amelynek áldozatul esett Jellačić legfőbb támogatója, Latour hadügyminiszter is. Az október 3-i királyi manifesztum híre – Jellačić menekülésének pillanatában – elősegítette, hogy a volt cs. kir. tisztek többsége vállalja a magyar ügy további szolgálatát. A bécsi forradalom pedig a lehető legjobbkor jött, hiszen hetekre megbénította a kibontakozó katonai ellenforradalom „agyközpontját”.

Jellačić így támasz nélkül maradt, ezért gyors ütemben elhagyta az országot, és Bécs alá vonult seregével. Mosonból Horvátországba indította seregének értéktelenebb részét, némi tüzéséggel és két határőrszázalóaljjal, mintegy 14 000 embert. Móga János altábornagy, a magyar fővezér abban reménykedett, hogy a Vas megyei mozgósított nemzetőrség, a Perczel Mór ezredes parancsnoksága alá rendelt és a főszeregből kikülönített, Ferdinand Karger őrnagy vezette dandár beérheti és fegyverletételre kényszerítheti a Kuzman Todorović vezérőrnagy vezette oszlopot. A horvátok azonban akadály nélkül haladtak át a Fertő mocsarain. A Pomogynál lévő hidat a helybéliek nem engedték felszedni, sőt, az ezt megkísérlő Sopron megyei szolgabíróat agyonveréssel fenyegették.

242 Az első összeütközésre Lövő környékén került sor, ahol a Sopron megyei önkéntesek, nemzetőrök, népfelkelők, illetve a megyében található csekély számú sorkatonaság egy nap alatt kétszer is megtámadta az átvonulókat. Miután azonban a támadás nem egyszerre történt, s mivel Todorović együttes támadás esetén is túlerőben volt a tüzéséggel nem rendelkező, gyakorlatlan és kiképzetlen csapatokkal szemben, a horvátok visszaverték a támadást, és kirabolták a környező településeket. A Móga által kiküldött dandár másnap, október 11-én ugyan utolérte Todorovićot Salamonfánál és Horpácsnál, de annak túlereje miatt nem tudta komolyan zavarni a horvátok visszavonulását. Vidos József számára jelentős vasi nemzetőri ezrede október 9-10-én nagyjából feloszlott, a nála lévő két század huszár pedig szintén csak arra volt alkalmas, hogy némi zavart keltsen a horvátok között. A Vas megyei népfelkelés erői a Szombathely felé vezető utakat védték. Az október 11-i ütközetet követően Todorović Kőszeg határán átvonulva osztrák területre vitte seregét. Így aztán sem a Veszprém megyei nemzetőrség, sem Perczel hadoszlopa nem vehetett részt az üldözésére indított hadműveletben.²⁽²³⁸⁾

E rövid hadművelet jelentőségéről és eredményességéről azóta is megoszlanak a vélemények. Tény, hogy a magyar közvélemény 1848 őszen a sikeres népfelkelések bűvöletében élt: 1848. október 3-án Székesfehérvár népe foglyul ejtette a városban hátrahagyott horvát utóvédet. Ugyanezen a napon a dél- és

nyugat-dunántúli mozgósított nemzetőrség erői kiűzték Nagykanizsáról a horvát megszálló csapatokat. Október 7-én pedig Roth és Philippovich vezérőrnagyok hadosztálya volt kénytelen letenni a fegyvert a tolnai nemzetőrök, illetve Perczel és Görgei reguláris csapatai és önkéntesei előtt. Ezek után joggal keltett csalódást, hogy Todorović hadoszlopa viszonylag kis veszteséggel hagyhatta el az ország területét.

A különbségek azonban jelentékenyek. Egyrészt, a székesfehérvári és az ozorai sikerre az ország belső területein került sor, azaz olyan helyeken, ahonnan a határ többnapos járőrföldre volt. A nagykanizsai siker éppen azért sem járhatott együtt az ellenség bekerítésével, mert a támadásra a határhoz közel került sor, s a horvát helyőrség egyetlen erőltetett menetben elérhette a Drávát. Todorović mindvégig a határ szélén vonult, s nagyon nehéz lett volna olyan helyzetbe hozni, hogy ne érhesse el akadálytalanul az osztrák határt. Ozoránál megvolt az összhang a különböző irányokból közeledő csapatok között, Todorović üldözése esetében nem. Mind Ozoránál, mind Székesfehérvárnál, mind Nagykanizsánál egyértelmű volt a magyar létszámfölény; Todorović üldözése során ez még akkor sem lett volna meg, ha a különböző csapatokat egyesítik.

Ugyanakkor Todorović határon túlra kényszerítése elősegítette azt, hogy Perczel Mór ezredes csapatai akadálytalanul érhessek el Zala megye területét, s szabadíthassák fel a Muraközt. Ha Todorovićnak sikerül az eredeti útiterv szerint Moson–Sopron–Vas–Zala megyéken át hazavonulni, s hadosztályát a Muraközben felállítani, Perczel aligha kezdheti meg a terület visszafoglalását.

A felelősök keresése ettől függetlenül már a korszakban megindult. Először a pomogyiakat tették felelőssé a híd felszedésének megakadályozásáért – némi joggal. ²⁴³Aztán Kőszeg várost, amely átengedte határán a horvátokat – mintha bizony egy nemzetőreitől megfosztott város feltartóztathatta volna az áradatot. A későbbi szakirodalom bírálta Niczky Sándor soproni kormánybiztost, aki az október 10-i lövői ütközet után egy kis megállapodást kötött a horvátokkal, hogy a Sopron megyei népfelkelés és nemzetőrség nem fogja támadni őket. Ezzel az állítással csupán az a probléma, hogy a megállapodás nem lépett életbe, s a nemzetőrség és a népfelkelés nem emiatt nem vett részt Todorović üldözésében, hanem azért, mert a lövői vereség teljesen demoralizálta. Végül a történészek bírálták Ferdinand Karger őrnagyot, a Móga által Todorović üldözésére küldött dandár parancsnokát határozatlan hadvezetése miatt. Ha azonban ismerjük a Karger rendelkezésére álló erőket, s tudjuk, hogy ezek egy része már útközben felbomlott, más alakulatok pedig – a lovasság, a tüzérség és a sorgyalogság kivételével – a csatatéren mondtak csődöt, ez a megállapítás sem tűnik teljesen megalapozottnak. Kétségtelen, hogy Kargerből hiányzott Görgei vagy Perczel határozottsága, ám a vasi nemzetőrséget vezető Vidos József sem volt Csapó Vilmoshoz, a tolnai nemzetőrök parancsnokához, az ozorai siker legfőbb részeséhez hasonlítható.

Ugyanakkor a horvát hadoszlopot vezénylő Kuzman Todorović vezérőrnagy egyike volt a horvát hadsereg legtapasztaltabb tábornokainak. Az 1787-ben született, 61. évében járó tábornok szinte a lehetetlenre vállalkozott, amikor ezt az alig egy zászlóaljra való tiszttel ellátott hadoszlopot átvette. Kellő határozottsággal vezette csapatait, s tudta, hogyan kell túlerejét felhasználnia. Noha haditettéért kis túlzással kért Katonai Mária Terézia-rendet, tagadhatatlan, hogy egy kevésbé rámenős tábornok vezetése alatt a hadoszlop aligha jut vissza Horvátországba.

A Todorović-hadoszlop elleni hadműveletek történetét először Varga János dolgozta fel a Magyar Országos Levéltár anyaga, a korabeli sajtó és a helytörténeti irodalom alapján.³⁽²³⁹⁾ Smidt Lajos egy hirdetmény ürügyén a későbbi cs. kir. megtorlással kapcsolatban közölt hasznos adatokat.⁴⁽²⁴⁰⁾ Nagyobbrészt a Varga János által feltárt anyagot használta fel Simon V. Péter, kiegészítve azt a Vas Megyei Levéltár, azon belül a Kőszegi Fióklevéltár anyagával, s meglehetősen egyértelműséggel a kőszegieket tette felelőssé a kudarcért,

egyenesen árulásnak nevezve cselekedetüket.⁵⁽²⁴¹⁾ Ő és Tilcsik György tették közzé a Vidos József vezette vasi mozgósított nemzetőrség levelezőkönyvét, s a bevezető tanulmány nagyjából e szellemenben ismertette a történeteket.⁶⁽²⁴²⁾ Urbán Aladár Ferdinand Hauptmann Jellačić hadjáratáról írott munkáját, a Vidos-levéltár anyagát és a korabeli sajtót felhasználva mutatott rá arra, hogy a Todorovićelleni hadművelet kudarcáért nem lehet a korábbi egyértelműséggel felelőssé tenni sem a kőszegieket, sem pedig az üldöző magyar egységek vezéreit, s hogy a terepviszonyok sem tettek lehetővé hathatósabb üldözést.⁷⁽²⁴³⁾ Ezt hitelesítette alapos helytörténeti kutatásokkal ²⁴⁴Molnár András tanulmánya a kőszegi nemzetőrsegről.⁸⁽²⁴⁴⁾ Főleg a helytörténeti irodalom alapján adott összefoglalót a kőszegi kapitulációról Bariska István.⁹⁽²⁴⁵⁾ Jelen sorok írója Niczky Sándor Sopron megyei és Vidos József Vas megyei kormánybiztosok jelentéseit tette közzé, s ez utóbbi közlemény bevezető tanulmányában, valamint a Körmend hadtörténetéről szóló kötetben foglalta össze az eseményeket.¹⁰⁽²⁴⁶⁾ Az átvonuló horvát csapatok pusztításairól közöl adatokat Perger Gyula.¹¹⁽²⁴⁷⁾ A szabadságharc 150. évfordulójára ifj. Sarkady Sándor publikált fontos kötetet a soproni nemzetőrsegről, s ebben Sopron város Móga János altábornagyhoz intézett jelentése alapján röviden foglalkozik a lövői vereséggel.¹²⁽²⁴⁸⁾ A Soproni Szemle 1848-as emlékszámában Askercz Éva és Tirnitz József, valamint Németh Ildikó forrásközleményei foglalkoznak a horvátok átvonulásával.¹³⁽²⁴⁹⁾

Az itt közölt 18 (pontosabban, 20) irat egy része eddig sem volt ismeretlen a kutatók előtt. A horvátok átvonulására vonatkozó központi iratanyag ennél némileg bővebb, azonban teljes közzélése meghaladta volna e forrásközlemény méreteit. Így elsősorban a két fél hivatalos hadijelentéseinek, illetve a Sopron megyei és városi vonatkozású iratoknak közzétételét tekintettük feladatunknak. Furcsa módon ugyanis az eddigi szakirodalomban a négy hivatalos magyar hadijelentés (4., 5., 7., 9. irat) egyikét sem használták a szerzők, noha azok mind a létszámviszonyok, mind az eseménytörténet szempontjából alapvető fontosságú adatokat tartalmaznak. Ennél is fontosabbak a másik fél hadijelentései (8., 10., 1., 12. irat). Ezekből nemcsak a horvát haderő létszámáról és hadmozdulatairól kapunk az eddigieknél pontosabb (noha némileg idealizált) képet, hanem olyan mozzanatokról is, amelyekről a magyar források nem szólnak. Így egyértelműen kiderül, hogy a Lövő környéki két támadást a horvát haderő egy támadásként érzekelte; hogy már a csatamezőn kísérlet történt egyfajta konvenció megkötésére, amelyben a magyar forrásokban nem is említett Amann István nyugállományú cs. kir. őrnagy játszott főszerepet; s hogy a horvát csapatok pusztításai egyértelműen a lövői támadás után kezdődtek. Hasonlóan fontos az a tény, hogy Todorović egy szóval sem említi a Kőszeg városával kötött egyezményt, amit tehetett azért, mert szégyellte egy kicsit, de valószínűbbnek látszik az a feltételezés, hogy egyszerűen nem tartotta azt fontosnak a hadosztály megmenekülése szempontjából. Hasonlóan érdekesek a horvát hadosztály osztrák területen megtett útjáról szóló adatok.

Az iratokat a jelenlegi helyesírási szabályok szerint, de az eredeti tájnyelvi hangzásalak megőrzésével, illetve magyar fordításban közöljük. A címezést, a dátumot és az aláírást elhagytuk, kivéve azokat az eseteket, amikor ezek valamilyen kiegészítő információt hordoznak, illetve amikor utóirat követi őket.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadosztály átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében¹ (Okmánytár) / 1. Sopron, 1848. október 7. este 1/2 12 óra Niczky Sándor, Sopron megye kormánybiztosa¹⁴ levele az akadémiai légio parancsnokához

**²⁴⁵1. Sopron, 1848. október 7. este 1/2 12 óra
Niczky Sándor, Sopron megye kormánybiztosa¹⁴⁽²⁵⁰⁾ levele az akadémiai légio**

parancsnokához

Miután a legutóbbi bécsi események¹⁵⁽²⁵¹⁾ Jellačić hadától megvonták Ausztria védelmét, számára aligha maradt más választás, mint Sopronon keresztültörni. – Itt nincs más erőnk, mint egy nemzetőrzászlóalj, amely azonban nem akarja megadni magát; ezért kérem Parancsnok urat, hogy mivel jelenleg mindannyiunk közös érdeke a szabadság megtartása, forduljon egyenesen a jelenlegi kormány legfelsőbb hatóságához, hogy számunkra egy teljesen harckész tüzérparkot szíveskedjen ideküldeni holnap délig. Miután Jellačić délutánig itt lehet, mivel elővédje ma már Parndorfig előnyomult.

Az sem lehetetlen, hogy Bruck an der Leithánál Ausztriába veti magát, különösen akkor, ha hadseregünk által szorítottatik.

Az ideküldendők költségeit itt a magyar kincstár által fedeztetnek.¹⁶⁽²⁵²⁾

Eredeti sk. tisztázat. Eredetije német. No. 81. KA AFA Karton 1815. Die Wiener Nationalgarde. 1848–10-39.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében¹ (Okmánytár) / 2. Maglóca, 1848. október 8., délután 4 óra Tar János Sopron megyei népfelkelési kormánybiztos¹⁷ jelentése Csány László kormánybiztoshoz¹⁸

2. Maglóca, 1848. október 8., délután 4 óra

Tar János Sopron megyei népfelkelési kormánybiztos¹⁷⁽²⁵³⁾ jelentése Csány László kormánybiztoshoz¹⁸⁽²⁵⁴⁾

Nagyon tisztelt Kormánybiztos Úr!

Tegnap, vagyis szombaton, október 7-én szerencsésen hazaérkezvén, kiküldetésemhez képest már útközben s azolta is a népfelkelést illetőleg a szükséges rendeleteket megtettem, s örömmel jelenthetem, hogy a megyei tisztviselőknél közremunkálása következtében fáradozásunkat kedvező süker követé, hogy még ma estvére Bősárkánynál mintegy 5 vagy 6 ezer felkelt, jól lelkesült népesség léssen összevonva, azonkívül szinte itten vagy 360 legényből álló megyei lovas nemzetőrségünk, s azonkívül 800, részént önkéntes, részént rendes nemzetőrségből, részént pedig honvédekből álló részben fegyverrel ellátott gyalogság. Minthogy pedig ezen erőt vélekedésem szerint igen jó lenne főszeregünkkel összekötésbe hozni, oly formán, hogy annak talán valamelyik szárnyával érintkezésbe lépjen, ugyanazért ezen körülményt azon kéréssel van szerencsém jelenteni, hogy e részben velünk rendelkezni méltóztasson, s hacsak lehetséges, az ezen levelet vivő futár által egypár ezer töltényt, s mintegy 6 ezer nagyobbszerű kapszlit¹⁹⁽²⁵⁵⁾ küldeni szíveskedjen.

Ki egyébaránt megkülönböztetett tisztelettel vagyok

²⁴⁶tisztelt Kormánybiztos úrnak

alázatos szolgája

Eredeti tisztázat. „érkezett októ. 8-án 848.” MOL Csány-ir. Komáromban lefoglalt iratok. No. 462.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében¹ (Okmánytár) / 3. Kapuvár, 1848. október 11. reggel 6 óra Tar János Sopron megyei népfelkelési kormánybiztos jelentése Csány László kormánybiztoshoz

3. Kapuvár, 1848. október 11. reggel 6 óra

Tar János Sopron megyei népfelkelési kormánybiztos jelentése Csány László

kormánybiztoshoz

Teljes hatalmú Kormánybiztos Úr!

Tegnap napról írt, s ezzel szinte általküldött hivatalos tudósításon²⁰⁽²⁵⁶⁾ nyomán, arról értesítem tisztelt Kormánybiztos urat, hogy a tegnap Kapuvárnál megindult, s levelemben bővebben körülírt csapatunk a Szentmiklósról megindult s Csepregbe ismét táborot ütni szándékozó ellenséget a lövői erdőben utolérte, s meg is támadta, de fájdalom, leginkább az itthon ugyan nagyon szájos és garázda felkelt népnek gyávasága miatt visszaveretett, lovas nemzetőrségünk őrnagya, Kovács Zsigmond²¹⁽²⁵⁷⁾, ki az egész csapatot vezérelte, s magát a legvitézesebbül viselte, úgy szinte gyalog nemzetőrségünk tisztjei, kik közül Stangl József kapitány magát különösen kitüntette, mindent elkövettek ugyan, hogy a felkelt népet csatába vezethessék, de az bizony magát mihelyt a puskázás kezdődött, az erdőbe visszahúzta, a lovasságot részint gyakorlatlansága, részént az erdős tér miatt használni nemigen lehetett s így az önkéntesekből s nemzetőrségből álló fegyveres gyalogságunk is, mintegy egy órai tüzelés után képtelen volt a futásban menekülést keresni, minek általános futás lett a következménye. – Az eddigi tudósítások szerint 2 halottunk és 8 sebesültünk vagyunk, s bizonyosan a horvátok részéről a veszteség legalább annyira mehet. – Ezen esemény után Vidos parancsnok úrnak²²⁽²⁵⁸⁾, kinek táborát tegnap Kiscell környékén táborozott, tüstént írtam, hogy seregeivel Ság tájékára nyomuljon még ma, kinek seregével Kovács Zsigmond úrnak parancsnoksága alatt lévő kis seregünk csatlakozván az ellenséget ismét üzőbe vegye. – Hacsak lehetséges, tessék valami kis rendes katonaságot segítségünkre küldeni, s úgy remélem, tegnapi veszteségünk mellett is a szökő táborot Vidos seregeivel együtt munkálva tönkre tehetjük.

Eredeti tisztázat. MOL OHB 1848:1614.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében¹ (Okmánytár) / 4. Horpács, 1848. október 11. este 7 óra Ferdinand Karger őrnagy²³ jelentése a magyar hadsereg főparancsnokságának

4. Horpács, 1848. október 11. este 7 óra

Ferdinand Karger őrnagy²³⁽²⁵⁹⁾ jelentése a magyar hadsereg főparancsnokságának

Legalázatosabb alulírott ma hajnalban csapataival elindult, hogy az ellenséget felkeresse és megtámadja. Rőjtőkön és Lövön átlövagolva egy kis erdőn túl talált erre, s ²⁴⁷miután előnyomulásunk alkalmával eltávolodott az erdőtől, erőteljes ágyútűzzel lőttük, s ezáltal, illetve valamennyi csapatunk előnyomulása által egészen Salamonfáig vetettük vissza, ahol megszállta az ott található erdőt, s azt a legerőteljesebben védte; lőszer- és gyalogság hiánya miatt nem volt lehetséges az erdő elfoglalása, s kénytelenek voltunk a Salamonfánál már elfoglalt híd mögé visszavonulni. Ez alkalommal az irreguláris gyalogság teljesen feloszlott, lehetetlen volt Horpácsig előrevinni, olyannyira, hogy alig egy részét sikerült eddig összegyűjteni; ezzel szemben a Porosz herceg zászlóalj²⁴⁽²⁶⁰⁾, a honvéd félüteg²⁵⁽²⁶¹⁾ és a reguláris huszárok megszokott vitézségüket tanúsították. Annak következtében, hogy gyalogságunk nem volt együtt, nem tudtuk az éppen a patak mögött lévő magaslatokat tartani és Horpács előttig vonultunk vissza.

Az alulírott rendelkezésére álló csapatok voltak: 4 század Porosz herceg, Zichy Manó gróf²⁶⁽²⁶²⁾ 1 zászlóalja, Zichy Ottó gróf²⁷⁽²⁶³⁾ néhány százada alig 12–15 emberrel, egy fél üteg négy löveggel, 3 század reguláris huszár, amelyhez még ezen felül csatlakozott 2 század soproni lovas nemzetőr, és kb. 200 felfegyverzett népfölkelő; az ellenségnek egybehangzó hírek szerint kb. 10 000 embere és 6 lövege volt; s mivel az ellenséget a nemzetőrség és a népfölkelés sem oldalról, sem hátulról nem nyugtalanította, s továbbá, mivel az ellenség egy igen erdős-hegyes terepen állt fel, s főerőnk lovasságból állt, nem lehetett

érvényt szerezni a megsemmisítésére vonatkozó parancsnak; nem veszítjük azonban szem elől, követjük, s minden adódó alkalmat felhasználunk, hogy kárt okozzunk neki.

Veszteségünk nem jelentős, azonban még nem tudható pontosan, s a következő jelentésben közöltetik, az előnyomulásunk során látott holttestek tanúsítják tüzérségünk működését.

Tökéletesen hiányunk van ágyúlérszerben, csupán 80 lövésre valónk van; s kérünk jelentős mennyiségű kézfegyver löszert is. Járőröket küldtünk ki az ellenség megfigyelésére, úgy hisszük, hogy Kőszeg felé vonul.

Vidos őrnagy hadtestéből a harc után két század Miklós-huszár²⁸⁽²⁶⁴⁾ érkezett két tábornoki tiszttel, s legfeljebb két zászlóalj kaszás jön erősítésként.

Az irreguláris lovasság megingott a tűzben, s a visszavonulás során az ellenséges tűzben egy kissé sietett.

Éppen most jön a hír, hogy az ellenség mindkét oldalról be akar keríteni; ha ez igaznak bizonyul, sík terepet kell keresnünk, s a fedett területről elvonulnunk, hogy a lovassági túlerőt használhassuk, annál is inkább, mert nincs elegendő löszertünk.

Eredeti tisztázat. Eredetije német. MOL KPA 222. „Bemutattatott 848. október 12-én délután 5 órakor – Kohlmann”.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében¹ (Okmánytár) / 5. Horpács, 1848. október 12. Zichy-Ferraris Manó őrnagy jelentése Csány László kormánybiztoshoz ott, ahol

2485. Horpács, 1848. október 12.

Zichy-Ferraris Manó őrnagy jelentése Csány László kormánybiztoshoz ott, ahol

Jelentés

Hogy tegnap reggel az ellenséget tüstént mikor reá találtunk, megtámadtuk, hanem minden itten elvárt gyalogsági sereg segedségünkre nem jöhettek, mivel már egy része tegnapi napon elszaladtak, úgyhogy itt csak a Herceg Porosz zászlóalja, és az én zászlóaljam 4 századdal tűzbe voltak. Nagy volt az ellenségi erő, és vakmerőség volt az ellenséget megtámadni, mindazáltal 5 órát tartot[t] a harc. A Porosznál vagy[o]n 3 sebesített, a zászlóaljamtól 9. Különösen kitüntetést és jutalmazást érdemlenek a Miklós-huszároktól a kaplár Berger és Rimaszombathy, közvitézek Zsoltay, Murány, Fr. Nagy, Szell, Forgács és Kiss, melyek egy ágyút, melyből a lovak és egy tüzér ellövettek, a legnagyobb tűzbe magok lovaikból befogva, visszavontatták az ágyút. Rendes jelentést mindjárt tenni fogok, addig is csak ezen sorok által, ezeket kötelességem tartott bejelentetem [?]. Az ágyúsoknak több mint 80 töltés vagyon.

Kelt Horpács, 12-dik Októb. 848.

Zichy Ferraris Manno [sic!]

Egy fél üteghez szükséges golyóiból tőkét és gyúsarokot, egy 6 fontos lovag [?]

Eredeti sk. tisztázat. MOL Csány-ir. Nem iktatott beadványok

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében¹ (Okmánytár) / 6. Kőszeg, 1848. október 12. Horváth János százados, a 9. (Miklós) huszárezred 1. őrnagyi osztálya 1. századparancsnoka²⁹ jelentése

a csapatparancsnokságának

6. Kőszeg, 1848. október 12.

Horváth János százados, a 9. (Miklós) huszárezred 1. őrnagyi osztálya 1. századparancsnoka²⁹⁽²⁶⁵⁾ jelentése a csapatparancsnokságának

Az e hó 11-én Salamonfánál történt ütközet alkalmával az 1. nemzeti lovasütegből 1 főt és 1 lovat megöltek, s a 4. számú löveg teljes rendetlenségbe jött oly módon, hogy az ellenség heves előnyomulása miatt az ágyút hátra kellett hagyni. – Alulírott felhívására, akinek százada a harc vonal bal szárnyán állt fel, Berger Antal tizedes, Rimaszombathy János, Murány Ferenc, Nagy Ferenc, Széll Mihály, Zsoltay József, Kiss József és Forgács József közvitéztek önként előrerúgattak, s az ágyút (amely már csaknem az ellenség biztos zsákmányául esett) a leghevesebb ágyú- és lőfegyvertűzben biztonságba hozták; amit a tisztelt Hadoszlop Parancsnokságnak a nevezett legénység kegyes méltánylása végett a legalázatosabban jelentek

Horváth másodkapitány

Láttam.

Azon legalázatosabb megjegyzéssel, hogy ezen fegyvertény alulírott szemem láttára történt, s noha ezen löveg elszállítása a felállított két lovasszázad által biztosítva volt, a fenti legénység bátorsága miatt teljes elismerést és kitüntetést érdemel, mert ezen löveget az ellenséges üteg hatóköréből, amely azt folyamatosan lötte, hozták ki.

Karger őrnagy

Eredeti tisztázat. Eredetije német. No. 342. MOL KPA 222.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében (Okmánytár) / 7. Kőszeg, 1848. október 13. Ferdinand Karger őrnagy jelentései a magyar hadsereg főparancsnokságának

²⁴⁹7. Kőszeg, 1848. október 13.

Ferdinand Karger őrnagy jelentései a magyar hadsereg főparancsnokságának

(Részletes jelentés

az 1848. október 11-én Horpács és Salamonfa között vívott ütközetről)

Alulírott hajnalban Szentmiklósról megindult az ellenség további üldözésére, amint Horpácson áthaladt, a kiküldött felderítő járőrök jelentették, hogy felfedezték az ellenséget; ez egy erdő szélén táborozott oly módon, hogy az erdő közte és köztünk húzódott; a helyszín megszemlélése után legalázatosabban alulírott 3 részre osztotta csapatait, amely közül a két, lovasságból álló szárnyoszlopot a jelentéktelen kiterjedésű erdő bekerítésére küldte, hogy az ellenséget, ha az onnan kivettetik, a síkságra, az erdő mögé űzze, miközben a középső oszlop, amelynél az üteg volt, a főúton nyomult előre. 11 óra körül járt az idő, azonban tévedés folytán csatáraink túl korán nyitottak tüzet, az erdőben ugyanis kb. 50–60 népfölkelő volt, akik az ellenség mögött átfésülték az erdőt, s csatáraink őket nézték ellenségnek; az ellenség e tüzelés által felriasztott, s gyorsan elhagyta az erdő szélét, mielőtt a megkerülő oszlop emberei kiértek volna az erdőből; a magaslatok lejtőinél az ellenség megállt és elkezdett felfejlődni; az üteg azonnal heves tüzelésbe kezdett, amelynek hatása igen jelentős lehetett, mert a hely színén sok halottat találtunk; eközben a lovasoszlopok felfejlődtek, s az ellenség az ágyútűztől már meginogva, e jelentős lovas arc vonal megpillantására gyorsan visszavonult, s fent, a magaslatokon gyülekezett és rendeződött; az első ágyúzásnál csak két 3 fontossal válaszolt.

Legalázatosabb alulírott azonnal e magaslatok kierőszakolására előretört, amely heves tüzéségi tűz után sikerült is, amely alkalommal az ellenséges viszonzás már jelentősebb volt, s néhány röppentyűt is kilőtt. E magaslat szélén és lejtőin található Gyalóka falu, amelyet az ellenség, amint a magaslatról lenyomatott, nagy sietséggel elhagyott, s a mezőn át futott, ahol a lovasság és az ágyútűz üldözte, s a Rábca jobb partján lévő fennsíkon gyülekezett. Miután alulírott lovassága által az üldözés túl gyorsan nyert tért, a gyalogság megérkezéséig meg kellett állni, hogy a rohamot a fennsík ellen folytatni lehessen; a Rábca-átkelőt visszaveretés esetére biztosítottuk. A rohamnak főleg az ellenséges balszárny ellen kellett volna történnie, hogy Kőszegtől el, s Csepreg felé nyomjuk, a mindenesetre ott lévő Vidos-féle sereg karjaiba; az említett fennsíkon hátrafelé szintén található egy erdő, amelyet az ellenség igen erősen megszállt, ez a körülmény, valamint az erőteljes védelem meggyőzött bennünket, hogy az elűzött csapat egy igen erős, kb. 4–5 zászlóaljából álló utóvéd volt, míg a főerő az erdőben táborozott, s jól észrevehető volt, hogy a menekvőket az erdőben csapatok veszik fel. Az ellenség 12 000 főnyi erős lehetett

Heves tüzéségi tűz, s a Porosz herceg gyalogzászlóalj határozott előnyomulása és a lovassági arcvonala merész előtörése után, az ellenséget a fennsík széléről elűzve, elfoglaltuk a fennsíkon a terepet egészen az erdőig; az ellenség mindkét alkalommal heves löveg és röppentyűtüzet zúdított ránk, s jelentéktelen szuronyrohammal is próbálkozott; amelyek által reá akarta venni alulírottat, kedvezőtlen körülmények között egy elsietett lovasrohamra; alulírott azonban nem hagyta magát megtéveszteni, s nem indított lovasrohamot az ágyúk ellen, mert azok természetes akadályok által fedezve álltak.

250 Az ágyúdörgés Hegyfalun is hallható volt, ahonnan az ott lévő Miklós-huszárok azonnal idelovagoltak, ezek éppen a legjobbkor érkeztek az ellenség hátrébb lévő jobbszárnyára ahhoz, hogy az ottani mezőn harcoló számtalan ellenséges csatárt megrohanják, nagyobbrészt levágják s a csatárláncot az erdőbe visszaűzzék; e környék lakói azt állítják, hogy e síkságon kb. száz halottat temettek el.

E roham után az ellenség, amely oldalában ismeretlen nagyságú erőtől találta szorítva magát, jól felismerte gyalogságunk gyengeségét, s az erdőben fedve, balszárnyán gyűjtötte össze erejét; közben folytatódott az ütközet, legalázatosabb alulírott azonban gyalogság hiánya miatt, amelynek nagy része csak nehezen volt alkalmazható, s mivel a tüzéség már közel volt ahhoz, hogy teljes lőszerkészletét ellője, meggyőződött arról, hogy az erdőt nem tudja elfoglalni, s jobbszárnyán előretörő gyalogsági oszlopok és számos csatár által szorítva, elállt a támadástól, annál is inkább, mert ezen előnyomuló tömegek ellen a terepadakályok miatt nem lehetett lovasrohamot intézni. Mivel azonban a terepadottságok miatt a fennsík az erdő birtoka nélkül nem tartható, s az előtte húzódó síkság még kevésbé alkalmas táborozásra a fennsík birtoka nélkül, ezért legalázatosabb alulírott elrendelte a visszavonulást a Rábca mögött (a bal parton) húzódó magaslatokig, s Gyalóka és Salamonfa községek megszállása által akarta biztosítani minden előnnyel rendelkező állását, s itt biztosítani a csapatoknak a szükséges pihenést, hogy a körülmények szerint amint a népfölkelés együttműködése bizonyossággal várható, s lőszerutánpótlás érkezik, tovább ténykedjen. Azonban legalázatosabb alulírott sajnos nem tudta ezen eszméjét megvalósítani, mivel az ellenség jobbszárnyunkra gyakorolt erőteljes nyomása következtében, és miután az elrendelt visszavonulás során az irreguláris gyalogság futni kezdett, s a híd felé sietett, az egyik menekvő a másikat hozta magával, s így történt, hogy csupán a Porosz herceg gyalogság vonult vissza rendben, a többi mind rendetlenül futott hátra; ez alkalommal a soproni lovasok is meginogtak, s a híd felé tartottak, míg a reguláris huszárok bátran megálltak az ágyútűzben a visszavonulás fedezésére.

Alulírott tiszteket küldött a menekülők után, hogy a Gyalóka és Salamonfa közötti magaslaton feltartóztassák és újra rendezzék őket, hogy ezen állást a községek megszállása révén, mint már említettett, megtarthassuk, ám e tisztek fáradozásai hiábavalóak voltak, mert a menekvők a horpácsi erdőig nem álltak

meg, néhányan ott sem, hanem tartózkodás nélkül egészen hazáig folytatták útjukat; az ellenség egészen a magaslatokig nyomon követett bennünket, s mivel a gyalogság itt nem volt összegyűjthető, nem lehetett többé ezen állás megtartására gondolni. Eközben újabb felállításba rendeztem a reguláris huszárokat, amelyhez a soproniak is csatlakoztak, akik a futók közül egyedül álltak meg a magaslat mögött; a lovasság ezen fenyegető állása miatt az ellenség elállt attól a szándékától, hogy a síkságról a magaslatra hágjon, s legalázatosabb alulírott a Horpács előtti erdőszélt szállta meg, s ott letáborozott, kiküldött parancsőrök által megpróbálta összegyűjteni, amit lehetett, s a lovasság által fedezte a síkságot; az ellenség a visszavonulás során előreküldte ágyúit, hogy lőjön minket, azonban a magaslatnál megállt, s nem tett további kísérletet arra, hogy kivessen minket állásunkból. Az ellenség vesztesége igen jelentős lehet, előnyomulásunk során nagy tömeg halottat és sebesültet láttunk, valamint mindenféle poggyászt és fegyvert, amelyeket azonban a népfölkelők fölszedtek, a Porosz herceg század [251](#) Veszperer hadnagy [30\(266\)](#) vezetésével zsákmányolt egy lőszerezelt megrakott parasztszekeret, foglyot nem ejtettünk. A Miklós-huszárok megmentettek egy igen veszélyeztetett löveget, amelyről beküldöm Horváth százados úr jelentését. [31\(267\)](#)

A saját veszteség egy halott tüzezből (Devics), 18 sebesült közvitézből és 6 agyonlőtt, 5 könnyen sebesült lóból áll; ezen kívül a segítségünkre jött Miklós-huszárok (az ezredesi 1. század 3 szakasza) vesztesége 5 halott és 1 sebesült lehet.

Az ellenség vesztesége igen jelentős; legalázatosabb alulírott serege menete közben 50–60 halottat talált, a lakosság állítása szerint legalább ennyit kapartak el a környéken; s ide kell számolni még a községekben megöltöket és a sebesülésükben útközben meghaltakat. Legalázatosabb alulírott kedves kötelességének hiszi a Győzei százados úr [32\(268\)](#) vezette Porosz herceg zászlóalj dicsteljes viselkedését felemlíteni, különösen Szentpéteri főhadnagyét [33\(269\)](#); s ugyanígy Adorján hadnagyét, az üteg parancsnokáét. [34\(270\)](#)

„Bemutatott 848. október 14-én délután 5 órakor – százados”.

Az ellenség további üldözése során, anélkül hogy többé utolérhettük volna, mivel mint később megtudtuk, még az éj folyamán már 10 órakor elhagyta állását, s Kőszeg felé vonult, ahol a várost kötelezte, hogy élelmiszert adjon. Kőszegen, saját bevallása szerint, a Szombathely előtti, a Vas megyei nemzetőrség által rakott igen nagy tábortüzeztől megrémülve, Léka és Kőpatak felé Ausztriának vette útját; s már tegnap bizonyossággal megtudtuk, hogy Kirschlagnál táborozik. Legalázatosabb alulírott Kőszegen találta Vidos nemzetőri vezérőrnagy urat [35\(271\)](#) mintegy 3 ezer nemzetőrrel, s a hozzá beosztott Miklós-huszárosztályt, akik valamennyien, valamint alulírott csapatai, az alább kimutatott módon a környező községekben állomásoznak.

Megbízható hírek szerint az ellenség ma már Edlitzben van, mivel azonban Kirschlagról nem lehet egyenesen eljutni a dél felé vezető főútra, lehetséges, hogy az ellenség ez okból vonult Edlitzbe, hogy Friedberg felé vonuljon; inkább, mintsem hogy szándékában állana az ellenséges főszereggel egyesülni; ez okból Vidos vezérőrnagy úr megbízható személyeket küld az említett helységekbe, s sietni fogunk a megtudottakat a magas Hadseregparancsnokságnak a leggyorsabban jelenteni.

[252](#)A jelenlegi elhelyezés, a nemzetőrség parancsnokával egyetértésben a csapatok könnyebb ellátására és a határ megfigyelésére egyaránt tekintettel, anélkül, hogy a csapatokat túlságosan szétszórni szándékoznánk, a következő:

Kőszegen

A Sándor-huszárok [36\(272\)](#) 7 szakasza
3 század Porosz herceg

Zichy Emmánuel gróf 1 zászlóalj önkéntese³⁷⁽²⁷³⁾

1 század soproni gyalogság

1 honvéd félüteg

A nemzetőrség egy része

Lékán

1 század Miklós-huszár

1 század Porosz herceg

Rohoncon és Németszentmihályon

1 osztály Miklós huszár

Felsőőrön (Oberwart)

1 század Miklós-huszár

Kéthelyen és Lászlón

2 század soproni huszár³⁸⁽²⁷⁴⁾

Ezen kívül Hegyfalun, Pósfán és Szentgyörgyön vasi nemzetőrség.

További parancsokat kérve, legalázatosabban közlöm a részletes jelentést az 1848. október 11-i ütközetről egy melléklettel.³⁹⁽²⁷⁵⁾

Kőszeg, 1848. október 13.

Karger őrnagy

Legalázatosabb alulírott éppen most értesül arról, hogy újabb és újabb elmaradozókat hoznak be foglyokként, s egy részüket meg is ölték, számuk már 60–70-re rúghat.

Karger őrnagy

Eredeti tisztázatok. Eredetijük német. MOL KPA 222.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében¹ (Okmánytár) / 8. Friedberg, 1848. október 13. Kuzman Todorovic vezérőrnagy⁴⁰ jelentése a.) varasd-károlyvárosi (zágrábi) főhadparancsnokságnak b.) Ivan Benko lovag, vezérőrnagynak⁴¹

8. Friedberg, 1848. október 13.

Kuzman Todorovic vezérőrnagy⁴⁰⁽²⁷⁶⁾ jelentése a.) varasd-károlyvárosi (zágrábi) főhadparancsnokságnak b.) Ivan Benko lovag, vezérőrnagynak⁴¹⁽²⁷⁷⁾

Alulírott a magas horvát-szlavón hadseregparancsnokság 1848. október 7-éről a magyaróvári főhadiszállásról 331/D.T. K. szám alatti parancsával⁴²⁽²⁷⁸⁾ azt a feladatot kapta, ²⁵³hogy minden, a 3. tartalék és 4. népfölkelő zászlóalj kiegészítése és felállítása után fennmaradó népséget átvegyem, és a következő útvonalon: Szentpéteren át 8-án, Dalán -//- 9-én, Szentmiklóson -//- 10-én, Lövön vagy Schützenen -//- 11-én, Kőszegen -//- a főúton 12-én, Szombathelyen -//- 13-án, Körmenden -//- 14-én, Lövön -//- 15-én, Baksán -//- 16-án, Muraszerdahelyen -//- 17-én és Lendván -//- Varasdra 18-án Horvátországba hazájába hazavezessen, és Benko tábornok úrhoz utasítson, aki azzal a körülmények állása és a magas zágrábi főhadparancsnokság határozata szerint rendelkezik.

Ennek következtében tehát e hó 8-án Magyaróváratt átvettem az említett, 13 913 főnyi légénységet, s azon a napon megindultam velük.

Emellett öméltóságától, a bántól, és a hadsereg vezénylő tábornokától, Jellačić bárótól azt az utasítást kaptam, hogy ha átvonulásom közben Magyarországon akadályok adódnának, s ezek következtében Magyarországról kinyomtatnék, a legközelebbi határátkelőnél Ausztriába vagy Stájerországba vonuljak.

Szentmiklóásra egy némileg erőltetett menet után már 9-én a legcsekélyebb ellentállás nélkül érkeztem, s csapataimmal jó fogadtatásra találtam, amint azonban 10-én Lövőre érkeztem, a lakosokat rossz érzelműnek találtam, s csípős válaszaik azon kérdésekre, hogy szavatolják-e biztonságomat, nyíltan jelezték, hogy ebben a községben, amelyben egyébiránt a legénység számára szükséges ellátást megtagadták, nem számíthatok emberségességre, azonban csak másnap figyelmeztettek bizalmas úton arra, hogy vigyáznom kell magamra, mert az ellenséggel lesz dolgom, ami arra készítetett, hogy a menetet Lövőre [sic!] a legteljesebb elővigyázattal eszközöljem.

Itt egy hosszú, kb. félórányi erdei útjárón kellett átkelnem, amelynek szélén néhány lovast lehetett látni, akik azonban az erdő átfésülésekor már nem láttattak, s az egész átjárón akadály nélkül haladtam át, azonban az erdőn történt átkelés után a síkságon észrevettem, hogy az ellenség 4 000 emberrel a falun innen állást foglalt, s egy majorság és melléképületei számukra igen alkalmas helyen voltak arra, hogy nevezetes helyőrséggel ellássák; emögött pedig az Ernő-gyalogság egy osztályából⁴³⁽²⁷⁹⁾ álló erős csatárlánc állt fel egy árokban.

Azonnal támadást parancsoltam, melynek során egy zászlóalj a falu mindkét oldalról történő megkerülésére, egy másikat a major felé, egy 3.-at a hátul lévő poggyász és egyéb kocsik fedezetére küldtem, a többi csapatot a támadásra a centrumban tartalékolva hagytam.

E rendben kezdtem meg a támadást a nálam lévő 3 fontos üteg részvétele mellett. Zastavniković őrnagynak sikerült egy osztály szluinival⁴⁴⁽²⁸⁰⁾, mint elővéddel az élen a majorságot rohammal bevennie, s az ellenséget onnan kivetnie, mialatt két löveg a hátrébb lévő ellenséget élénken lőtte, amelynek következtében az ellenség e szárnyon legyőzetett és visszaűzetett.

Ezzel egyidőben a balszárnyon is előnyomult zászlóalj, s rövidesen, némi megkerüléssel az ellenség balszárnyát, amely azonnal rendtelenségbe jött és megfutott. Ezt követően az ellenséges csapatok parancsnokával akartam beszélni, hogy felvilágosítást ²⁵⁴kérjek tőle ellenséges szándékának okairól, mivel nekem magamnak szándékom békésen átvonulni, erre Ammer őrnagy⁴⁵⁽²⁸¹⁾ bemutatkozott, és rövid megbeszélés után, amely szerint szándékom csupán az, hogy zavartalanul visszatérjek Horvátországba, amit biztosíthatnak számomra, s arra kértem, hogy ez ügyben tegyen meg mindent, ami tőle telik; ő azonban a maga részéről kijelentette, hogy abba a veszélybe kerülök, hogy Magyarországon a teljesen felizgatott hangulat miatt felmorzsolnak, mert itt mindenütt csapatok állnak, s Szombathelyen 5 000 ember van, azért úgy hiszi, noha sajnálja, hogy oda jutok, miszerint le kell tennem a fegyvert. Amikor ellene vettem, hogy egy ilyen ajánlatot soha nem fogadnék el, mivel a csapatok becsülete a fegyverhez kötődik, Ammer őrnagy úgy vélte, hogy nem vennék el tőlem teljesen a fegyvert, hanem szekerekre raknák, és a határon átadnák, s ezt is elutasítottam, hozzátéve, hogy soha nem járulnék hozzá a lefegyverzéshez, s még egyszer megismételtem, hogy nem ellenséges szándékkal vonulok át az országon, s szeretném zavartalanul folytatni utamat.

Erre kijelentette, hogy hajlandó érdekemben a Sopronban lévő kormánybiztoshoz⁴⁶⁽²⁸²⁾ fordulni, mi végből Chuschner századost adtam mellé, mint meghatalmazottamat. E küldetés eredménye az volt, hogy engedélyezték számomra a szabad átvonulást Sopron megyén, azonban úgy, hogy ez az engedély egyetlen más megye területére sem terjed ki.

Másnap, amint Horpács menetállomásról elvonultam, s már egy órányi utat magam mögött hagytam, hirtelen hátulról megtámadtak, amelyet igen élén ágyúzás jelzett számomra, mire azonnal elrendeltem, hogy a hadoszlopok váltsanak arcot, s visszasiettem, hogy az ütközetet rendezzem; előnyös állást foglaltam, egy erdős magaslaton, az ellenség 1 000 lépésre ettől, mélyebben fekvő területen állt fel; két Miklós-huszárosztályból, a nemzetőrség vegyes alakulataiból, és egy Ernő-osztályból, valamint egy lovasüteg két 6 fontos lövegéből és egy tarackjából állt; – erősen megszálltam az erdőt, s oldalamat erős egységek messzire történő kiküldése által biztosítottam; az ágyúk mindkét oldalról megállás nélkül működtek, s mindkét oldalon jelentős eredménnyel, egyik hatfontos ütegem lelőtt egy ellenséges tisztet, néhány huszárt lovastól, s leszerelt egy 6 fontos löveget, amivel többször is rendetlenségbe hozta az ellenséget. Az ellenséges löveg szintén jól működött, s a mieink közül néhányakat leterített. Mivel hosszú ideje már csak az ágyúk ténykedtek, elhatároztam, hogy véget vetek az ütközetnek, s az ellenséget rohammal visszaűzöm, s ezért az állásból több egységet az ellenség megrohanására küldtem. Az ellenség futva húzódott vissza, azonban többször állást foglalt, azonban elhagyta azokat, mert állandóan oldalról is nyugtalanítottam. Ilyen módon tartott az ütközet majdnem naplementéig, mi okból aznap már nem folytathattam menetemet.

Figyelemre méltó, hogy Ammer őrnagy, aki egy biztosító levelet állított ki számomra, vitte ebben az ütközetben a parancsnokságot.[47\(283\)](#)

255 Amint az est beköszöntött, folytattam menetemet Kőszeg felé, s igen előnytelen helyzetben voltam, a löszert csaknem teljesen elhasználtuk, a megbízható személyek azt mondták, hogy igen készülnek ellenem, s táborom magasából a távolban két nagyobb tábor tüzét láttam, egyet Szombathely felé, a másikat közelebb és az előbbtől balra, s eközben az ellenséget mögöttem, amely a nyomomban volt – mindez jelezte számomra, hogy el vannak szánva, miszerint másnap tönkretesznek; így elhatároztam, hogy annak érdekében, miszerint Horvátországnak 13 ezer határőrt megmentsek, éjfélkor felszedem a sátorfámat, s Kirschlagnál osztrák területre lépek, s onnan Friedbergen át folytatom menetemet Horvátország felé. E két ütközetben halottaink és sebesültjeink száma jelentős volt, azonban az ellenségé legalább a kétszerese; de nem vagyok abban a helyzetben, hogy akár a veszteséget minden begyűjtött kimutatás hiányában benyújtsam, akár azon egynek névsorát, akik bátran viselték magukat, magasabb elismerésre ajánljam.

Azt is a legalázatosabban jelzem, hogy minden, az ütközetben ejtett foglyot, kb. 15 főt, ismét szabadon engedtem, s csupán fegyvereiket vettem el.

Ha nem kapnék más parancsot, a következő útvonalat vélem követendőnek, és pedig: innen Hartbergre, Gleisdorfra, Feldbachba, Mureggre, Pettauba, Varasdra.

Eredeti tisztázat és másolat. KA AFA Karton 1911 Kr.-sl. Ak. u. D. 1848–10-67g., h. „kaptam sürgönnyel 1848. 8-ber 16-án délután 4 órakor. Praes. 1131.”

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében1 (Okmánytár) / 9. Kéthely, 1848. október 16. Kovács Zsigmond őrnagy, a Sopron megyei lovas nemzetőrség parancsnokának jelentése az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak

9. Kéthely, 1848. október 16.

Kovács Zsigmond őrnagy, a Sopron megyei lovas nemzetőrség parancsnokának

jelentése az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak

Sopron megyei kormánybiztos és az őrsereg kiindításával megbízott teljhatalmú választmány határozata következtében a következő meneteket tettem; ú[gy]m[int]: szeptember hó 25-én Bogyoszlóra és annak tájékára lovas osztálommal, lovaglás és fegyvergyakorlás végett öszvehúzódtam, ahol is 12 napokat töltve, október hó 5-kén, amidőn az ellenség Mosony megyében bétört, Bősárkányban, a megyei határszélre, és annak fedezésére osztálommal, és a körüllevő helységek népével, kik is dárdákkal és más öldöklő eszközökkel ellátva, kiállítatánk. – Lovas nemzetőreim karddal és pisztollal, úgy töltéssel ellátva, nyeregszerszámmal pedig nem legjobban felszerelve vagynak, az egész osztály állomány pedig 365 emberből és 384 lóból áll. – Bősárkány tájékán négy napokat töltve, amidőn az ellenség Pomogy felé indulva, ahol is Sopron megyében átszállván; Fertősz[ent]miklóson és Szerdahelyen folyó hó 10-kén⁴⁸⁽²⁸⁴⁾ táborban szállt, osztálommal kísérve a néptömeget, Bősárkányból ugyane hó 10-kén úti rendelet szerint Fertősz[ent]miklóstra vonulni akarván, de mindhogy [sic!] az ellenség már ott tanyázott, Babóton éjszakára bészállásoltam, és e hó 11-kén⁴⁹⁽²⁸⁵⁾ regveli 3 óraker pedig onnéd elindulva, az ellenséget, kik szinte a sz[ent]miklósi táborokból kiindulván, folytonosan követém, mintegy déli 11 óraker Rőjtök nevezetű helységnél déli részről levő lövői úton, amidőn az ellenség az ottani erdőben húzódván, elértem, – Kapuváron és környékerül hozzám csatlakozott mintegy 600 főből álló néptömegeg, ²⁵⁶nemkülönb a Sopron megye részéről az én parancsnokságom alá rendelt egy 240 főből álló század önkéntesekkel, és mintegy 560 főből álló, részint fegyverrel, részint pedig dárdákkal felfegyverkezett gyalog sopronyi nemzetőrökkel őket megtámodom. – Az ütközet mintegy három óra folásig tartott, az ellenséget, annak dacára is, hogy ők vagy 20 000 főből és 6 ágyúval, mi pedig csak a fent említett erővel valánk, folytonosan üztük mindaddég, még az ellenség az ágyúit visszahúzóván, és azokból több lövéseket tön, mellre [sic!] a felkelt népnek féltéksége, és gyakorlatlansága miatt később visszavonulni kéntelenítették.

E csatának eredménye lón a mi seregünkből 3 halott és egy megsebesült, – az ellenség azonban vagy 40 halottat és több megsebesültet számlát [sic!]. – Ezután, nehogy az ellenség tán táboromat békeríthesse, éjszakára Fertősz[ent]miklóstra visszavonultam, és vagy délután 5 óraker bészállásoltam. Sajnosan kell megemlítenem, hogy az egész fegyveres gyalogságból csak 130 egyén maradt, a többi pedig minden engedelem és jelentés nélkül széjjel és haza futott. Estve azonban a csekély táboromnak segítségére Mosony tájékáról következő hadi erő érkezett, ú[gy]m[int]: Preussen nevet viselő gyalogezredből⁵⁰⁽²⁸⁶⁾ 4 századok – gróf Zichy Manó őrnagy 2-dik zászlóalja honvédserege szinte 4 századok, melyhez csatlakozott Sopron megye önkéntes Marton Elek kapitány úr⁵¹⁽²⁸⁷⁾ századja, úgy nemkülönb Fehér megyéből Csapó⁵²⁽²⁸⁸⁾ és Halász⁵³⁽²⁸⁹⁾ kapitány urak századai – végre Sándor nevet viselő könnyű huszárezerekből az alezredes 1-ső és 2-dik, őrnagy 1-ső, úgy Miklós huszárezerekből 1-ső őrnagy 1-ső századok, mely erőhöz három 8 fontos és egy kartács ágyúkat csatolván valának, – e hadi erővel folyó hó 12-kén⁵⁴⁽²⁹⁰⁾ Fertősz[ent]miklósrul regveli 6 óraker Karger őrnagy vezérlete alatt megindulva, az előrenyomuló, és a salamonfai úgynevezett Csonkás erdőben tanyázó ellenséget az említett erdőnél béértük, ahol is a magyar táborunk részéről ügyes tüzeink által ágyúzással a csatát megkezdődött [sic!], az ellenség magát ágyúival a részökre legkedvezőbb pontra, a Kőszögre [sic!] vezető országút, Visen tulli [sic!] terjedő peresznyei dombos erdőben voná, s így a kölcsönös és sűrű ágyúzás, és apró fegyverekkel tüzelés 5 óráig folytonosan tartott, azonban az ellenség túlnyomó ereje által a mi seregünk visszanyomatván, Visrül a lédeci határig visszavonulva, éjfélkor táborban szállottunk. Ezen csata következtében osztálomból Szeles kapitán úr, és még két örvitézek lábai ágyúgolyó által kontúziót⁵⁵⁽²⁹¹⁾ kapván, továbbá Jugovics Samu örvitéz lova szinte ágyúgolyó által szügyben találva, agyonlövetett, nemkülönb Török Antal és Kovács János örvitézek lovai lábán megsebesültek.

E folyó hó 13-kán⁵⁶⁽²⁹²⁾ regveli 6 óraker a már éjjel táborából a legnagyobb csenddel megszökött és

Köszögnek vonuló ellenség után táborunk ismét megindult, és 11 órakor [257](#)délben érkeztünk Kőszegre, honnend az ellenség minden ellenállás nélkül csekély pihenés után ismét az osztrák határszélnék, Léka felé [vonult], és a határon át is kelt, e nap Kőszögnél táborban sz[álltunk], folyó hó 14-kén [57\(293\)](#) pedig Kéthely helységben beszállásoltatánk, hol most az utóbbi parancsok várandók.

Szükségesnek tartom a magam igazolására azt is jelteni, hogy nekem legkisebb szándokom sem volt e folyó hó 11-kén [58\(294\)](#) a nem egész tizenhatszáz [59\(295\)](#) emberből álló tanulatlan seregecskével egy 20 000 álló ellenséget megtámodni, hanem csak legfellebb a feladatomból távolról késérni, de de [sic!] a kapuvári és környékről egybegyűlt földnépe egyhangúlag azt jelentette ki, hogy az ellenséget meg nem támodni, és áltolok az országot pusztítani engedni, csak egyedül az uraktól eredett árulás, és ha én őket tüstént az ellenségre nem vezetem, ők még aznap minden megyebéli urakat meg fogják öldözni, és amint az ingerültséget láttam, bizonyosan készek is lettek volna szándokomat tettleg véghezvinni. És éppen ezek voltak, akik az első ágyúlövésre nemcsak elszaladtak, de a többieket is elrémítették.

Eredeti tisztázat. MOL H 92. Országos Nemzetőrségi Haditanács. Általános iratok. 6069.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében1 (Okmánytár) / 10. Gleisdorf, 1848. október 16. Todorovic vezérőrnagy jelentése Laval Nugent tábornagynak, a stájerországi cs. kir. hadtest parancsnokának60

10. Gleisdorf, 1848. október 16.

Todorovic vezérőrnagy jelentése Laval Nugent tábornagynak, a stájerországi cs. kir. hadtest parancsnokának[60\(296\)](#)

Méltóságod mindkét rendeletét, a 127. számút tegnaptól és a 129. számút máról [61\(297\)](#) volt szerencsém megkapni, s a legalázatosabban jelentem, hogy a horvát-szlavón hadseregtől e hó 8-án Magyaróvárort történt elszakadásom után megkezdtem visszavonulásomat egy 14 000 főnyi vegyes határori népséggel Magyarországból, hogy azokat Horvátországba visszavezessem.

Menetemet Lövőig vagy Schützenig szerencsésen, anélkül, hogy bármilyen akadályba ütköztem volna, hajtottam végre, ott azonban e hó 10-én már egy kb. 5 000 főnyi erős ellenséget láttam felállni fogadásomra, amely a falut s egy előtte fekvő majort és melléképületeket, mint jobbszárnyának támpontjait, már erősen megszállta. Amint egy mindennemű elővigyázattal magam mögött hagytott erdei átjáróból a szabadba érkeztem, s észrevettem az ellenség állását, azonnal támadást parancsoltam ellene.

[258](#)Egy ogulini zászlóaljjal [62\(298\)](#) és két szluini osztállyal, amelyeket a major ellen irányítottam, hamarosan, rövid csatározás után sikerült azt rohammal bevenni, az ellenséget kivetni, amelyet ugyanakkor két háromfontosból lövetve, menekülésre kényszerült.

E menekülő helyőrség a hátrébb, némileg távolabb álló ellenséges egységet is magával rántotta, s így e jobbszárnyon megkezdődött az általános menekülés.

Ezzel egyidőben az ellenséges balszárny megkerülésére küldött szluini zászlóalj is oldalába nyomult, mire ez a szárny is, némi csatározás s arra következett roham után rendetlenségbe jött, és elmenekült, valamint a falu őrsége is visszavonult anélkül, hogy a rohamot beárta volna.

Ezt követően valamennyi csapat előnyomult, s a falu túlsó oldalán foglalt állást.

Fontosnak tartottam, hogy ellenfelem parancsnokával beszéljek, mi okból egy tisztet küldtem hozzá, s meghívtam hozzám egy megbeszélésre, mire megjelent egy bizonyos Amen⁶³⁽²⁹⁹⁾ őrnagy, akitől felvilágosítást kértem ellenséges állása miatt, mivel én nem mint ellenség, hanem békés szándékkal vonulok Magyarországon át Horvátországba, azonban nem tudott mást válaszolni, mint hogy neki magasabb parancs szerint kell működnie, s ezzel a megbeszélés sikertelenül végződött; Amen őrnagy eltávozott s csapatai eltűntek. Noha a sötétedés már beállt, továbbvonultam egy Horpács előtti erdőig, s ott táborot vertem.

11-én reggel 6 órakor folytattam menetemet Kőszeg felé, s alig egy órája vonultam, amidőn egyszer csak hátamban élénk ágyúzás jelezte, hogy megtámadtak; erre azonnal megfordítottam az egész hadoszlopot, hátrasi tettem, s a csapatokat harchoz rendeltem, előnyös állást foglaltam, amely szerencsésen kínálkozott, s amint a szükséges különítményeket kiküldtem, s egyelőre ágyúimmal foglalkoztattam az ellenséget, a hadoszlopot rohamra indítottam.

Részint a csatárok élénk tüze, részint a rohamoszlopok időnkénti rohamai révén sikerült az ellenséget állásából kiűzni, amely mindannyiszor visszavonult, s egymás után újabb állásokat foglalt, azonban azokból is a megújult rohamok által visszavonulásra kényszerült, amikor már az esti sötétedés is beállt.

Mind az első, mind a második ütközetben ugyanazok a csapatok vettek részt, amelyek két osztály Miklós-huszárból, az Ernő főherceg gyalogság egy osztályából, a maradék pedig nemzetőrökből és egyéb vegyes csapatokból állt, azon egyetlen különbséggel, hogy a második ütközetben két 6 fontost és egy tarackot is bevetettek, amelyek közül egy hatfontost ütegünk leszerelt.

Emellett az üteg részünkön oly jól működött, hogy egy huszárszázados és több huszár lovastól lelövetett vagy megsebesült, s így ez utóbbi ütközet is teljesen a mi javunkra dőlt el.

A 10-i ütközetben nem volt veszteségünk, a másodikban, 11-én, amely egész napon át tartott, több halottunk és sebesültünk volt, akik közül Marich százados a kőrösi ezredből elesett.

Amint az ütközet után a csapatokat összegyűjtöttem, folytattam menetemet Kőszeg felé, ahová este 9 órakor értem, és a város előtt táborot vertem.

²⁵⁹Helyzetem rendkívül nehéz és aggasztó volt, nem volt több lőszerem, s megbízható úton arról értesültem, hogy másnap a részint Szombathelynél, részint nem messze Szombathelytől lévő mindkét tábor készen áll arra, hogy megsemmisítsen, s ezen kívül ellenségem nyomon követett.

E legnehezebb helyzetben azt a határozatot kellett hoznom, hogy osztrák területre vonulok vissza, s hogy ezt eszközöljem, éjfélkor felszedtem táboromat, elindultam, és délelőtt 11 órára Kirschlagra, mint a legközelebbi osztrák határpontra értem, noha utamat az ellenség részben elzárta, s kisebb-nagyobb egységek szállták meg, azonban ezeket az elővéd mindenütt megtámadta, szétszórta és többeket belőlük megölt.

Mindezt Méltóságodnak azon hozzáadással jelentem a legalázatosabban, hogy Kirschlagtól idáig osztrák és stájer területen vonulva, ma ide megérkeztem, s további menetemet holnap, 16-án Feldbachra, 17-én Mureggre, 18-án Marburgba, 19-én Pettauba, s onnan Sauritschnál a Dráván át Varasdra, vagy Pettauból Kanizsára vélném folytatandónak, ha semmilyen magasabb parancs nem változtatja meg menetirányomat. Végül tiszteletteljesen köszönetet mondok Méltóságodnak Rukavina főhadnagy úr legkegyelmesebb mellém adásáért, akit a csapataimnál uralkodó nagy tisztihány miatt igen örömmel fogadunk.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében¹ (Okmánytár) / 11. Marburg, 1848. október 18. A Horvátországba vezényelt csapatok tisztikarának bizonyítványa Todorovic vezérőrnagy számára

11. Marburg, 1848. október 18.

A Horvátországba vezényelt csapatok tisztikarának bizonyítványa Todorovic vezérőrnagy számára

Bizonyítvány,

amelyet saját indítványunkra Todorović cs. kir. vezérőrnagy úr, mint a a Magyarországról Horvátországba visszatérő kb. 14 000 főnyi erős határőri népségből álló hadtest vezére számára, mint a valóságnak megfelelő, lelkiismeretből és kötelességszerűen ezennel kiállítunk.

E hadtest visszavonulása során, amely e hó 8-án Magyaróvárott kezdődött, az ellenség 10-én Lövönél várt bennünket felállításában. Ereje kb. 5000 főre tehető, ezen belül tartalmazott két osztály Miklós-huszárt, 1 osztály Ernő főherceg gyalogságot, a többi nemzetőrökből és önkéntesekből állt, tüzérség nélkül.

Az ellenséges állás jobbszárnya előtt egy nagy majorság feküdt több melléképülettel, amely védelemre kellően előkészítve és kb. 500 embertől megszállva volt.

Amint a hadtest egy hosszú erdei átjáróból a kellő katonai elővigyázattal a szabad térre kiért, azonnal észrevette a falut és mellette az ellenséget, mire a tábornok úr azonnal minden csapattestet a velünk lévő 3 fontos üteggel támadásra rendelt, s azt azonnal megkezdte.

Az ellenség jobbszárnya ellen az ogulini ezred egy zászlóaljja, a szluini egy osztálya és két löveg küldetett Terbuchović nyugállományú őrnagy vezetésével, azzal a megbízással, hogy előbb az említett majorságot tisztítsa meg az ellenségtől, utána azonban a majorság mögött felállított egységre vesse magát, kerülje meg az ellenség jobbszárnyát, s fogja oldalba.

260A balszárny ellen Barić nyugalmazott százados parancsnoksága alatt 8 század és 2 löveg küldetett, azzal a megbízatással, hogy az ellenség e szárnyát megkerülje, s azt oldalba fogja.

A csapatok fennmaradó része a centrumban állt, hogy a megszállt falut előlről megtámadja, az ellenséget kiűzze, s aztán a falu mögötti ellenséges állásra vesse magát.

Ez az olyannyira pontosan követett rendelet, és pedig a major ellen intézett gyors támadás és annak megrohanása az ellenséget a jobbszárnyán rendetlenségbe hozta és menekülésre kényszerítette, mire az ellenséges balszárny is, amint magát túlszárnyalva látta, valamint a falu helyőrsége is gyors visszavonulásba kezdett, majd néhány percen belül teljesen eltűnt látkörünkéből.

A következő napon, 11-én a hadtest azt hitte, hogy nyugodtan folytathatja menetét, s a horpácsi táborból elindult, azonban a menetoszlop alig egy órányi utat hagyott maga mögött, amikor az utóvédet az ellenség heves ágyútűzzel megtámadta. A tábornok úr e pillanatban éppen az elővédnél volt, s haladéktalanul parancsot adott, hogy a hadoszlop jobbra átot csináljon, s az üteg maga mellé vételével együtt vágóban nyargalt az utóvédhez, s az erdő felé előrevezette az üteget, s azonnal lövetni kezdte az ellenséget, amely 6 fontosából az utóvédre, s most az ütegre megállás nélkül tüzelt. Ágyútűzünk fedezete alatt a tábornok úr az erdő mögé rendelte az egységeket, s részint az ellenséges szárnyak megkerülésére, részint az ellenséges

centrum megtámadására küldte őket.

Az ellenség a lövői ütközetnél megnevezett csapatokból állt, azonban néhány egységgel, két 6 fontos löveggel és egy tarackkal gyarapodott. Amint teljesen harckészek voltunk, a hadoszlop az erdőn át előretört, s csatáiraival az ellenség felé nyomult, amely kezdetben úgy tűnt, hogy elszántan védekezni akar, azonban amint oszlopaink közelebb jöttek, mindinkább megingott; a lövegek mindkét oldalon megállás nélkül, nem jelentéktelen kárt okozva működtek, azonban ütegünk, noha 3 fontosokból állott, olyannyira jól tevékenykedett, hogy rövidesen leszerelte az ellenség egyik 6 fontosát, amelyet ki kellett vonni az ütközetből, egy lovasszázadost, s több huszárt lovastól részint lelőtt, részint megsebesített; – ekkor a megkerülésre küldött egységek az ellenség oldalába törtek, mire az ellenség részint ezáltal, részint a többször megismételt rohamok által arra kényszerült, hogy végül feladja állását és visszavonuljon. Üldöztük ugyan, azonban sikerült ismét egy előnyös terepszakaszt megszállnia, s védekezett, ismét megtámadtuk, s ismét visszavetettük, s miután immáron harmadszor foglalt állást, s már majdnem este volt, a tábornok úr rendeletére egy utolsó erőfeszítést tettünk, hogy az ellenséget onnan is kiűzzük, ami teljesen sikerült. Láttuk, hogy messzire elvonul és eltűnik.

Helyénvaló itt megjegyezni, hogy a 12 zászlóaljra osztott, 14 000 főből álló népség-tömeg⁶⁴⁽³⁰⁰⁾ tisztek nélkül volt, mivel ezek mindegyike a parancsnokon és a segédtszeten kívül csak 1 tiszttel rendelkezett, s így a tábornok úr arra kényszerült, hogy majd minden egységet, még ha abban a rendezetlen formában is, ahogy lelte őket, állandóan tűzbe és rohamra vezessen, s a kétszeri győzelem, különösen az utóbbi ütközetben, amely egész nap tartott, energiájának, körültekintésének, lélekjelenlétének, bátorságának ²⁶¹és kitartásának köszönhető, mert különben az egész hadtestnek, amely gyakorlatlan, harciatlan néptömegeből állt, s csupán rossz házi fegyverekkel volt ellátva, egészen bizonyosan s minden mentség nélkül fel kellett volna morzsolódnia.

Ekkor beállt a setétedés; a tábornok úr azonnal összegyűjtötte a csapatokat, s elrendelte a menetet éjjel Kőszeg felé, ahová a hadtest este 9 órakor érkezett, Helyzetünk semmiképp sem lehetett volna nehezebb és veszélytelibb, a csapatok a 2 nap alatt teljesen ellőtték lőszerüket, az ütegek 80 töltése volt, Kőszeg előtti táborunk magasából Szombathely felé egy nagy tábor tüzét láttuk, egy hasonlóképpen nagyot jóval idebb, s útvonalunk bal oldalában, az ellenség mögöttünk volt, s nyomon követett bennünket. Mindez jelezte küszöbön álló megsemmisítésünket a következő napon. Nem látszott számunkra többé menekvés. A tábornok úr rendkívüli szorultságunkban rájött, hogy az egyetlen lehetséges menekvés számunkra az, ha a hadtestet Kőszegről osztrák területre vihetné. Ezzel éjféle 1/2 1 körül felszedte a táborát, s a lékai szoroson át a legkockázatosabb visszavonulásba kezdett osztrák területre, s a hadtesttel délelőtt 11 órakor Kirschlagra érkezett

Szerencsés módon, mivel az ellenség részünkről e menetet nem vélte, ezt az egyetlen utat csak kisebb-nagyobb csapatok zárták el, amelyeket azonban elővédünk mindannyiszor megtámadott, szétszórta s belőlük többeket megölt.

A fentebbi bizonyítványt személyes meggyőződésünk alapján közöljük parancsnokunkkal, Todorovic tábornok úrral, s megerősítjük ezt ezennel becsületünk, kötelességünk és lelkiismeretünk szerint neveink alább következő aláírásával és pecsétünkkel. Marburg, 1848. október 18-án.

Bas. Dmitrasanovich

Steph. Kussevits

a tekintetes cs. kir. otocsáci határőrezred őrnagya	az 1. székely határőrezred őrnagya
Peter Boichutta	Georg Pecarich
a varasd-kőrösi népség századosa	a 4. szluini ezred századosa
Joseph v. Duimovich	Franz Martinich
alszázados	a 4. szluini ezred főhadnagya
Theod. Hassek	Georg Poppovic
főhadnagy, a szluini ezred tüzértisztje	a 4. szluini ezred hadnagya
Georg Tuskanich	Georg v. Carevkovich
a szluini őrezred hadnagya	az otocsáci ezred századosa
Emil Stikits	Nikolaus Schimich
az otocsáci ezred hadnagya	az otocsáci ezred hadnagya
Theodor Kneševic	Basil Wukovojaz
az otocsáci ezred hadnagya	az otocsáci ezred hadnagya
Alexander Dozeth	Franz Klobucar
az otocsáci ezred hadnagya	a tekintetes likai ezred őrnagya
Johann Blagaich	Karl Gyurkovich
az ogulini ezred főhadnagya	az 1. likai határőrezred századosa

Eredeti tisztázat KA AFA Karton 1969. GK. z. A.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében1 (Okmánytár) / 12. Marburg, 1848. október 18. Todorovic vezérőrnagy jelentései Nugent táborszernagyhoz

26212. Marburg, 1848. október 18.

Todorovic vezérőrnagy jelentései Nugent táborszernagyhoz

Nagyméltóságod legkegyelmesebben látja e hó 16-án röviden szerkesztett jelentésemből, hogy a horvát-szlavón hadseregtől történt elszakadásom után azt a parancsot kaptam, hogy egy 14 000 főnyi határőri népséggel Magyarországból Horvátországba vonuljak.⁶⁵⁽³⁰¹⁾ Noha a magyarok ellenséges érzülete a horvátokkal szemben nem volt ismeretlen, azonban még mindig remélni lehetett, hogy miután békésen

szándékoztam átvonulni Magyarországon, megengedik számomra a szabad és zavartalan átvonulást, Ebben azonban csalódtam, amikor e hó 10-én Lövönél az ellenség felállt fogadásomra, s 11-én ismét menet közben hátulról megtámadott, s így már menetem első napjaiban a legnehezebb helyzetben voltam, mivel csak az ellenség ellen vívott két ütközet árán tudtam Magyarország közepén utat törni.

Személyes megerőltetésem és kitartásom által szerencsés voltam az ellenséget mindkét ütközetben megverni, főleg, ha figyelembe vesszük a rendelkezésre álló eszközöket. Csak egy határőri népségekből álló nyers tömeggel rendelkeztem, amelyek semmilyen fegyverhez nem szoktak, nem volt hadi tapasztalatuk, gyakorlatlanok, a fegyverek kezelésében járatlanok, s csupán saját rossz otthoni lőfegyverekkel felszereltek, s csupán a határőrök kipróbált bátorsága volt az, amelyre számíthattam.

Szerencsére mind a kevés számú tiszt, akiből zászlóaljanként egy vagy kettő volt, mind a legénység teljes elszigeteltségünket és nagy veszedelmünket felfogta, s bizalommal követték parancsaimat és rendeleteimet, s így tudtam az ellenségre mért két vereség után Köszeget elérni, s onnan megerőltető éjszakai menetben Kirschlagra, Ausztriába menekedni. Méltóságos Uram, sok hadjáratban vettem már részt, s ezekben nyert tapasztalásaim, valamint az, amennyire a hadak történetét ismerem, azon öntudatot táplálják bennem, miszerint jelenlegi haditetteim azon tettek közé sorolható, amelyek Őfelsége által Mária Terézia renddel szerencsésítettek legkegyelmesebben jutalmaztatni. Ezen erőteljes meggyőződésemben ide mellékelem ezennel Méltóságodnak végrehajtott visszavonulásomról és annak során tanúsított magatartásomról ide mellékelem a bizonyítványt, azon legtiszteletesebb kéréssel, hogy azt Őfelségéhez, legkegyelmesebb Császárukhoz ajánlatilag benyújtani szíveskedjék.

Eredeti tisztázat „Bemutattott Pettau, 1848. október 20. No. 178.” KA AFA Karton 1969. GK. z. A.

Midőn Nagyméltósággal merészelem közölni azon személyek név szerinti kimutatását, akik magyarországi visszavonulásom során személyes bátorságuk által a 10-i lövői és 11-i horpácsi ütközetben kitüntették magukat, szabadságot veszek magamnak, hogy Nagyméltósággal azon parancsnok és tiszt urak nevét is közölni, akik összehasonlíthatatlanul nagyobb megerőltetéssel, körültekintéssel és messze világitó bátorsággal viselkedtek eme, egy közel 15 000 határőri népfőlkelőből álló sereg sorsára oly eldöntő percekben.

A csapat-, illetve egységparancsnokok közül Terbuhović őrnagy, aki saját elhatározásából a nyugállományból lépett vissza, az október 10-i lövői ütközetben saját, az 263ogulini ezredhez tartozó zászlóaljával és a szluini ezred egy osztályával azt a fontos feladatot kapta, hogy egy, az ellenséges állás jobbszárnya előtt fekvő, s az ellenség által erősen megszállt majorságot és melléképületeit támadjon meg, s az ellenséget onnan űzze el, azután pedig a hátrébb álló egységekre vesse magát, nyomja azokat vissza, s onnan kerülje meg az ellenséges jobbszárnyat.

E törzstiszt nem csupán bölcsen vezette támadását, hanem személyes bátorsággal is, olyannyira, hogy kevesebb, mint egy óra alatt teljesen megoldotta feladatát, s ténylegesen az ellenség jobb oldalába jutott; – e sikerült rohamnak kétségtelenül a legjobb eredménye volt az ütközet közeli eldöntésére, amely, miután közben az ellenség balszárnya is megkerültetett, s az ellenség ott is veszélyeztetve látta magát, kb. 3 óra lefolyása után szerencsésen a mi javunkra vívatott ki, s megszerezte számunkra a győzelmet. Közvetlen ezután köteles vagyok Theodor Hassek szluini ezredi tüzér főhadnagyt dicsérőleg említeni, aki mind ebben az ütközetben, mid pedig különösen a következő napon Horpácsnál 3 fontos ütegének alkalmazásában rendkívüli hidegvérűségével és különleges tevékenységével kitüntette magát; és a 11-i ütközetben leszerelt egy ellenséges 6 fontos ágyút, egy huszárszázadost és több huszárt lovastól részint megölt, részint megsebesített. Lövegei működése némileg zavarba hozta az ellenséget, s megkönnyítette az ellenség későbbi

megrohanását, amely, mint az előző napon, legyőzve, s az egész nap tartó ütközet után egy erdő mögé rejtőzött el.

Ezenkívül említendő a rendkívül tevékeny, bölcs és körültekintő, szintén a nyugállományból visszatért Dmitrasinovich otcšáci⁶⁶⁽³⁰²⁾ ezredi őrnagy, aki a legnehezebb beszerzési ügyekkel foglalkozott az ellenség földjének közepén, s sokszor, különösen Kőszegen, életveszélyben forgott.

A nyugállományból visszatért Klobucsar őrnagy sok határozottságot és okos vezetést tanúsított a parancsnoksága alatt álló zászlóaljnál, joggal formálhat igényt előnyös ajánlásra.

Segédtisztem, Johann Blagaich főhadnagyot, aki állandóan mellettem volt, minden percben a legveszélyesebb pontokra küldtem az egységekhez a szükséges utasításokkal, s ez a fiatalember teljes képességgel és hidegvérű lélekjelenléttel hajtotta végre megbízásaimat a leghűségesebb pontossággal, amely nagyban hozzájárult az ütközet kedvező kimeneteléhez; – valamint egy alkalommal ő maga gyorsan összegyűjtött egy ingadozó népséget, s azt az ütközetbe vezette.

Néhány tiszt ezen személy szerint megnevezését követően, akiknek szolgálatai a történt ütközetekben tagadhatatlanok, kötelesnek érzem magam minden más tisztról is azon igazságos biznyságot adni, hogy valamennyien együtt személyes bátorsággal derekasan viselték magukat az ütközetekben, s a maguk részéről mindkét ütközet szerencsés kimeneteléhez hozzájárulva, rászolgáltak alulírott ajánlására, amelyet ennél fogva mint parancsnok kedves kötelességemnek ismerek.

Eredeti tiszttázat No. 50. KA AFA Karton 1969. GK. z. A.

Kimutatás azon személyekről, őrmestertől lefelé, akik a magyarok ellen vívott 1848. október 10-i és 11-i ütközetekben kitüntették magukat

264Ezred	Rang	Kereszt és családnév	A kitüntetés módja
1. likai határőr- ezred	őrmester	Konstantin Damjanovic	Alegységük különleges elhatározottsággal vezetésével oda munkáltak, hogy az ellenséges merészsége elől kénytelen volt menekülni.
	önkéntes	Johann Belloberk	
	őrmester	Dane Tomichic	
	örvezető	Philipp Miskulin	
	őrmester	Anton Kovachevic	Egy rohamozó ellenséges lovas egységet kisvisszavert és azt menekvésre kényszerítette.

264Ezred	Rang	Kereszt és családnév	A kitüntetés módja
2. otocsáci határőrezred	őrmester	Mileta Dmitrassinovic	A pénztár és poggyászszekerek fedezetére v amint az ellenség az erdőből váratlanul megt: néhány főnyi legénység segítségével a legbá poggyászt, az ellenségből többeket megsebesít: azt visszaverték és 2 foglyot ejtettek.
	dobos	Turina	
	őrmester	Simo Gerbic	Az első rohamra vezette alegységét az ellenség valószínűleg is foglalta volna, ha az ellenség id
	közvitéz	Ilia Ugarkovic	Ez alkalommal Ilia Ugarkovic közvitéz kiv bátorsággal működött.
	tizedes	Mihailo Brakus	Jurkoviæ likai ezredi századost, aki a kényszerített, menekülő csapatokat feltartózt: csapat által feltaszított, Jandria Hinic hat kihúzta az árokból, s így megmentette az ellens
3. ogulini határőrezred	rokkant ezreddobos és önkéntes	Nikolaus Gerdessic	Az ellenséges löveg elleni rohamnál az egész, s előtt különlegesen jó példával elől járt, s í kedvező eredményhez.
	tizedes	Stevan Zobenja	Mindkét ütközetben sok bátorságot és határozot különösen rászolgált arra, hogy ajánljam.
	közvitéz	Philipp Kossic	Mindkét ütközetben bátran viselte magát, ok Kőszegnél megsebesült, s különleges figyelmet
	zászlótartó	Petar Ivanchevic	Különleges bátorságot tanúsított, és ez év s Velencénél magát különösen kitüntette, a horvát-szlavón hadsereg parancsnokságának is
2654. szluini határőrezred	őrmesterek	Paul Oparniza	A rohamra történt felszólításnál tiszt hiányál maga vezetett rohamra, az egy házcsoportn: visszavetette, majd ezt megszállta, mire az a messze álló lovas egység is visszavonult.
		Lazo Sivkovic	Mivel a zászlótartó megsebesült és elbukott, az rohamnál megmentette a zászlót az ellenség ke:
10. (1. báni) határőrezred	őrmester	Ilia Gyankovich	Az ellenséges löveg megrohanásakor az mintaszerűen viselkedtek, s ily módon fellell követő oszlopot, mely alkalommal Ilia Kvochka
	határőr	Ilia Kvochka	a mellén keresztüllőtték.

264Ezred	Rang	Kereszt és családnév	A kitüntetés módja
3 fontos gyalog-üteg	tizedes	Alexa Kozlina	Mint főágyúsok (Vormeister) hidegvérük és jól által nagy veszteséget okoztak az ellenségnek kedvező eredményéhez nagyban hozzájárultak, által egy ellenséges 6 fontos üteg leszereltetett fontos rohamunk és a szabályszerű ágyú visszavonulásra kényszerült. Egy huszárszázad lovastól a tüzérség által lelövetett.
	tizedes	Janko Križanich	

Eredeti tisztázat No. 50. KA AFA Karton 1969. GK. z. A.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében¹ (Okmánytár) / 13. Sopron, 1848. október 18. Sopron város közgyűlése jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz⁶⁷

13. Sopron, 1848. október 18.

Sopron város közgyűlése jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz⁶⁷⁽³⁰³⁾

Tisztelt Országos Honvédelmi Bizottmány!

Ma reggeli 6 órakor vettük f[olyó] e[sztendő] október 16-án 1441/E. sz[ám] a[latt] kelt abbeli rendeletét, miszerint annak vétele után rögtön oly intézkedések tétessenek, hogy 300 jól felfegyverzett nemzetőr f[olyó] h[ó] 18-án, tehát ma reggel Köpcsényre indulván, ott a mosonyi nemzetőrrel egyesülve, Moga altábornagy úr⁶⁸⁽³⁰⁴⁾ hadseregének tartalékul szolgáljon.⁶⁹⁽³⁰⁵⁾ Minden más időben ezen parancsot hazafiúi készséggel s hódolattal fogadtuk volna, de mély sajnálattal vagyunk kénytelenek kijelenteni, miszerint a jelen percben honfi érzelmünk s legbuzgóbb akaratumk a nálunk fennforgó körülményekkel jó küzdelembe, melyekről fájdalommal kell bevallanunk, hogy azok a jelen percben szinte legyőzhetlen gátot vetnek hazafiúi kötelességünk óhajtott teljesíthetésének. **266**Legyen szabad rövid vázlatot adnunk nem eléggé fájlalható mostani helyzetünknek. Miután az ellenséges csoportnak Theodorovich vezérlete alatt álló része a pomogyi töltésen átkelt, Niczky Sándor kormánybiztos úr által f[olyó] hó 9-én az összes helybeli nemzetőrrel kirendeltetett, a helyszínén remélt nagyobb magyar haderőhöz csatlakozandó, s ezzel egyesülve az ellenségnek továbbnyomulását feltartóztatandó. Nemzetőrünk teljes készséggel és lelkesedéssel engedett ezen parancsnak, és napi foglalatosságaitól fáradtan, esti 7 óra felé útnak indítván, késő éjjelig kénytelenített szokatlan fárasztó útját folytatni. Másnap reggel – még lankadtan az út fáradalmaitól – az ellenség tábor felé vezetett, aggodalmas megdöbbenéssel tapasztalák nemzetőreink, miképp a remélt nagyobb magyar hadi erő, melyhez csatlakozandók valának, a hely színén nem volt, s az egész magyar csapat csak mintegy 100 Ernő ezredbeli egy főhadnagy⁷⁰⁽³⁰⁶⁾ vezérlete alatt álló közvitézből, néhány száz soproni nemzetőrből és egészen rendezetlen, vezér nélküli népfelkelési tömegből állott, holott az ellenség száma 12–15 000 emberre mehetett, s több ágyúkkal – melyeknek a mieink egészen hiányában valának – volt ellátva. Mindamellet a megtámadás az Ernő ezredbeliek által megtörténvén, ezen csekély erő egy ideig az ellenség ellen működött ugyan, de a népfelkelés által csakhamar elhagyatva, a roppant túlnyomó ellenséges erőnek s ágyúinak engedni kénytelenítettvén, nemzetőreink csak az isteni gondviselés örökösének köszönheték, hogy ezen egyetlen harcban egytől-egyig az ellenség martalékává nem lettek. Ily körülmények közt a nagy részben családtagyából álló nemzetőrségi csapat életének fenntartása ösztönét

követve könnyebb menekülés végett számosan fegyvereiket is elveték, sőt, fájdalommal kell mondanunk, hogy többen a népfelkelési emberek közül, kik elsőek hagyták el a csatát, nemzetőreinket útközben feltartóztatva, őket halál fenyegetésével is nem állottak a fegyverek átengedésére kényszeríteni. Hogy a nemzetőrség kiindulásának ily szerencsétlen eredménye után nem kevéssé elkedvetlenül tért haza, éppen nem gyávaságának tulajdonítható, s fájdalommal kell jelentenünk, miszerint a nemzetőrség ezen időtől fogva oly zavarban van, hogy a jelen percben annak rögtön kiindítása a hatóság legbuzgóbb akarata mellett s a lehetetlenséggel határos.

Midőn tehát ezen sajnós, de bizonyára súlyos körülményeket a tisztelt Országos Honvédelmi Bizottmány elibe terjesztenők, midőn kegyes figyelembe kérik vétetni azt, miszerint a nemzetőrségünk legnagyobb részben fegyver s – miután a tisztelt állásokról mind lemondtak – vezérlet nélkül van, – a tisztelt Országos Honvédelmi Bizottmány méltányos ítéletétől bizton reméljük, miképp ha az idézett parancsnak rögtön eleget tenni képesek nem vagyunk, azt nem hazafiúi vétkek közönyösségnek, hanem a kifejtett szomorú körülményeknek rovására írhatja, melyeken a hatóságnak legbuzgóbb törekvése is megtörik. Sopron lakói nyugodt öntudattal mondhatják, hogy hazafiúi érzelmüknek a jelen vészteljes időben nem egy tanúságát adák, de adák tanúságát annak is, hogy életüket is készek a hazának áldozatul hozni, midőn 166 nemzetőrünk örömmel s lelkesedéssel indult f[olyó] hó 1-én a csatára, s jelenleg is ott működik. S ennél fogva biztosítjuk a tisztelt Országos Honvédelmi Bizottmányt, miszerint 267 legszentebb törekvésünk leendő zavarba hozott nemzetőrségünket mielőbbi lehető legcélszerűebben újjólag rendezve, azt a törvény értelmében a haza szolgálatának felajánlani, nehogy pedig a rögtön meg nem jelenhetése miatt tisztelt Móra altábornagy úrtól elvonassák, kormánybiztos úr rendeletéből 245 honvéd s önkénytes fog azonnal Köpcsényre indíttatni, mely körülményekről az idézett rendelet vétele után tüstént Móra altábornagy urat is futár által tudósítottuk.

Szabad kir[ályi] Sopron város 1848-ik évi október 18-án tartott közgyűléséből

Pfeiffer Péter polgármester

De Pullo Sándor másod aljegyző

Eredeti tisztázat. „jött okt. 23/848. – Tarnak felelet teher alatt köteleességévé tenni, hogy a nemzetőrséget tüstént szedje rendbe. Emlékeztetni, hogy a pomogyi töltés elrontását meggátlók ellen rendelt vizsgálatot mielőbb teljesítse s tegyen jelentést”. MOL OHB 1848:1670. Mellette az OHB hasonló értelmű, okt. 24-én kelt rendeletének fogalmazványa.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében¹ (Okmánytár) / 14. Mihályi, 1848. október 19. Tar János Sopron megyei népfelkelési kormánybiztos jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz

14. Mihályi, 1848. október 19.

Tar János Sopron megyei népfelkelési kormánybiztos jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz

Tisztelt Országos Honvédelmi Bizottmány!

Az Országos Honvédelmi Bizottmány által Sopron megyébe népfelkelési kormánybiztosul lévén kiküldve, ámbátor nem kétlem, hogy Csány László kormánybiztos hozzá intézett hivatalos jelentésem⁷¹⁽³⁰⁷⁾ nyomán, úgyszinté Vidos József vezérparancsnok is, a megyémben folyó hó 10-én Lövé táján, úgyszinté 11-én Zsira környékén Jellačić főtáborátul elszakadt, e folyó hó 9-én Moson megyéből Eszterháznál általtört, mintegy 15 000 főre menő rabló horvát csapattal történt csatározásokról [sic!] a tisztelt bizottmányt értesítette,

mégis kötelességemnek tartom, valamint kiküldetésem folytán történt eljárásomról, úgy nemkülönben a fellebb érintett csatázásoknak miképpen történtéről a tisztelt Bizottmányt tudósítani.

Ugyan is e folyó hó 4-én történt kiküldetésem folytán október 6-án megyembe megérkezvén azonnal feladatom létesítéséhez láttam, s a megye által történt némely előleges intézkedések, de különösen a rábaközi fő- és alszolgabírák buzgó közremunkálása következtében Rábaköz alsó vidékén, Győr megye határán, Bősárkánynál október 8-án mintegy 56 000, nagyobbbrészt vasvillákkal, továbbá kiegyenesített kaszákkal, dárdákkal és egyéb öldöklő fegyverekkel ellátott, legjobban lelkesült népet vontam össze, melyhez csatlakozott mintegy 700, nagyobbbrészt önkéntes nemzetőr és honvéd újoncokból, úgy szinte felső vidéki nemzetőrökből álló, többnyire fegyverrel ellátott gyalogság, s a megyénkbeli lovas nemzetőrség, mely Kovács Zsigmond őrnagy vezérlete alatt 360 főből áll – ezen előszámlált erővel örökönd tehát Rábaközben az ellenséges rabló csapatoknak béütése ellen, azon meggyőződésben, hogy a tett rendeletek folytában Eszterházánál is a felkelt nép összevonatott, azonban legnagyobb meglepetésünkre október 9-én dél tájban azon tudósítást kaptuk, hogy a feljebb érintett rablócsapat 268 ugyan október 9-én Moson megyéből, az úgynevezett pomogyi töltések, mely azon a vidéken a Hanság mocsárjai miatt egyedüli közlekedési vonal, minden akadály nélkül Eszterházán keresztül megyénkbe vonult, s Szentmiklós mellett tábort ütött; – minek folytában a fellebb említett 700 főnyi gyalogságot azonnal szekerekre Kapuvárra szállítottuk, hová még szinte aznap nemzetőrségi lovasságunk is utána vonult, kikhez másnap, vagyis október 10-én a kapuvári s azon vidékbeli mintegy 2 000 menő felkelt népség csatlakozván, ezen erő az ellenség után indult; kit, miután az, ugyanaznap a Répce-melléki felkelt nép, és a Sopron városi nemzetőrség által szinte megtámadtatott, Lövönél csakugyan utolért, s Kovács Zsigmond őrnagy vezérlete alatt meg is támadott, azonban valamint ezen megtámadásunk, úgyszinte a másik kettő is részént a mi részünkről összehangzás hiánya, részént pedig az ellenségnek jól irányzott tüzelése és kétségbeesett védelme által visszaveretett – mely megtámadásnak azonban, ámbátor több helysegeink annak következtében felgyújtattak és kiperdáltattak, azon jó következése lön, hogy az ellenséges rabló csapatok haladásukban feltartóztatva, aznap Lövönél tovább nem haladhattak, s ezen körülmény folytán másnap, vagyis október 11-én a fő táborunkból gr[óf] Zichy Manó vezérlete alatt segélyünkre küldött seregosztály által utolértettek, minek következése a zsirai csata lön, hol az ellenséges rabló csapatokból mintegy 200 a csatatéren maradott, a felkelt nép által pedig a csata utáni napokban legalább szinte mintegy 100 agyonveretett. Hogy pedig a zsirai ütközetnek nagyobb eredménye nem lön, vélekedésem szerint ismét leginkább intézkedéseinkben az összehangzásnak a hiánya az oka, mert Vidos József parancsnoksága alatt lévő seregek, melyek között szinte tulajdon megyénkbeli 6 000 gyalog nemzetőr volt, Csepreg alá, mely mezőváros Zsirához csak félórányira vagon, már az ütközet után érkeztek, másnap pedig, midőn mindenki az ellenséges rabló csordának vagy tökéletes szétveretését, vagy pedig lefegyverzését bizton reménylette, seregeink annak csak hült helyét találták, mert még az ütközet utáni éjen megszökvén, Léka felé, Stájerföldre nyomult. Tudomásom szerint az említett két ütközetben részünkről 3 halott vagon, tudniillik egy ho[n]védtüzér és két Sopron megyei önkéntes, továbbá négy sebesült huszár és vagy hat önkéntes, ló pedig elveszett négy darab.

Mely felebbi körülményekről, midőn a tisztelt Honvédelmi Bizottmányt – azon megjegyzéssel, hogy némely megyébéli viszonyokról rövid napok múlva Pesten leendő megjelenésem alkalmával szóval fogom jelentésemet megtenni – ezennel értesíteném, egyébaránt vagyok a tisztelt Honvédelmi Bizottmánynak alázatos szolgája

Eredeti tisztázat. „érk. okt. 24-én”. MOL OHB 1848:1614.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása

**Sopron és Vas megyén 1848 októberében1 (Okmánytár) / 15. Légrád, 1848. november 3.
Todorovic vezérőrnagy kimutatása az október 10-11-i lövői, salamonfai és horpácsi ütközetek
vesztéseiről**

15. Légrád, 1848. november 3.

**Todorovic vezérőrnagy kimutatása az október 10-11-i lövői, salamonfai és horpácsi
ütközetek vesztéseiről**

alakulat	halott	sebesült	eltűnt	összesen
1. (likai) ezred	8	10	1	19
2. (otocsácsi) ezred	2	9	18	29
3. (ogulini) ezred	3	8	2	13
4. (szluini) ezred	6	11	6	23
2695. (varasd-kőrösi) ezred	17	0	137	154
10. (1. báni) ezred	3	0	4	7
11. (2. báni) ezred	2	9	7	18
1. háromfontos üteg	1	1		2
	42	48	175	265

KA AFA Karton 1912. Kr.-sl. Ak. u. D. 1848–10-222. Név szerint ugyanez uo. Karton 1847. Hauptarmee. Detailakten. 1849-1-36c.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében1 (Okmánytár) / 16. Pest, 1848. november 14. Tar János nagymartoni képviselő jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz

16. Pest, 1848. november 14.

Tar János nagymartoni képviselő jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz

Múlt október hó 25-rül 1670-ik sz[ám] a[latt] kelt s e folyó november hó 11-én itt, Pesten kezemhez szolgáltatott abbéli meghagyása folytában a tisztelt Bizottmánynak, – hogy a Theodorovich parancsnoksága alatt lévő horvát rabló sereggel Sopron megyében október 10-én történt öszveütközés következésében szétbomlott Sopron városi nemzetőrséget újra rendezzem, úgyszinte a pomogyi töltés elrontását meggátolók ellen rendelt vizsgálatot minél előbb tellesítsem⁷²⁽³⁰⁸⁾ – ezennel kötelességemnek tartom a tisztelt Bizottmányt értesíteni, hogy miután én azon körülménynél fogva – miszerint Niczky Sándor Sopron megyei képviselő még múlt szeptember havában gróf Batthyány Lajos volt miniszterelnök

által Sopron megyébe teljes hatalmú kormánybiztosképpen kiküldetett – egyedül csak a népfelkelés rendezése végett neveztettem ki kormánybiztosnak, s e részbeni megbízatásomban a körülményekhez képest a lehetőségig eljárta, s arrul a tisztelt Bizottmányt október 19-ről kelt hivatalos jelentésben⁷³⁽³⁰⁹⁾ tudósítottam, úgy valék meggyőződve, hogy népképviselői kötelességemnek akkor felelek meg leginkább, ha minél előbb ismét Pestre, az országgyűlés helyére visszasietek, aminthogy még október 27-én Pestre meg is érkező, ezen körülmény okozá, hogy a tisztelt Bizottmánynak fellebb felhívott rendeletét csak november 11-én vévén, megbízatásomban eddig el nem járhattam. Midőn tehát maga igazolása végett a felebbi körülményeket előladnám, egyszersmint [sic!] a tárgyat magát illetőleg, a közügy érdekében kénytelen vagyok kijelenteni, hogy miután Niczky Sándor még most is kormánybiztosképpen Sopronban működik, továbbá Lukinich Mihály képviselő⁷⁴⁽³¹⁰⁾ a közelebb múlt napokban ugyan Sopron megyébe teljhatalommal szinte biztosul kiküldetett – felebbi megbízatásomat feleslegesnek tartom, mert honlétem alkalmával fájdalommal tapasztaltam, hogy hazánk szent ügyére a legjobb szándék mellett is igen káros hatással van, midőn ugyan egy, különösen kisebb kerületű megyében, hol azt a helyheztesítés éppen nem kívánja, két vagy három kormánybiztos küldetik, mert végtére sem a hatóságok, sem a nép nem tudja, vajon a sok közül melyik tulajdonképpen a parancsoló, s ennek folytában nemcsak a kormánybiztosok tekintélye nagyon csökken, ²⁷⁰de igen sok más zavarok is következnek, aminthogy magammal is történt, hogy midőn én Theodorovich rabló seregeinek, első napi visszanyomtatásunk dacára is

– folytonos üldözését és megtámadtatását a megye alsó részén megrendeltem, ugyanakkor Sopronban csapatainak szabad általköltözködéséről, ámbátor siker nélkül, alkudoztak. Mindezeknél fogva tehát Sopron városa hozzám átküldött levelének visszacsatolása mellett, midőn tehetségem szerinti szolgálatomat szeretett hazám szent ügyének érdekében szinte felajánlanám, arra kérem a tisztelt bizottmányt, hogy Sopron megyében a kormánybiztosi hivatal, teljes hatalommal csak egy egyénre bízni, s a fellebb említett megbízatást is szoros felelet teher alatt reá ruházni méltóztasson.

Eredeti tisztázat. „érk. nov. 15. Lukenicsre ruháztatik”. MOL OHB 1848:3070.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében1 (Okmánytár) / 17. Gátafalva, 1848. november 19. Horváth János századosnak, a 9. (Miklós) huszárezred 1. őrnagyi osztálya 1. százada parancsnokának előterjesztése az ezredparancsnoksághoz helyben

17. Gátafalva, 1848. november 19.

Horváth János századosnak, a 9. (Miklós) huszárezred 1. őrnagyi osztálya 1. százada parancsnokának előterjesztése az ezredparancsnoksághoz helyben

Az 1848. október 11-én Simonfalvánál⁷⁵⁽³¹¹⁾ történt ütközet alkalmával az ott lévő 1/2 lovasüteg 4. számú ágyújából egy tüzért és két lovat lelőttek, az ágyú többi fogata viszont belegabalyodott a hámba, s így rendtelenségbe jött; úgy hogy az ellenség heves előnyomulása közepette a löveget hátra kellett hagyni. – Legalázatosabb alulírott felhívására, akinek százada a harc vonal bal szárnyán állt, Berger Antal, Rimaszombathy János tizedesek, valamint Murányi Ferenc, Zsoltay József, Forgács József, Nagy Ferenc, Széll Mihály és Kiss József közvitéztek önként előrerúgtattak, s az elhagyott ágyút (amely már csaknem az ellenség biztos zsákmányává lőn) a leghevesebb ellenséges ágyú- és kézfegyvertűzben tökéletes biztonságba helyezték. Miután évégett 1848. októb. 13-án Karger őrnagy, hadoszlop parancsnokhoz írásbeli jelentés⁷⁶⁽³¹²⁾ tétetett, következésképpen Pustelli⁷⁷⁽³¹³⁾ őrnagy az ezirányú jelentést felsőbb helyre teendő átvette; – azonban a fenti legénység mindeddig semmifajta kitüntetést vagy jutalmat nem kapott, s ezért vélhető – hogy ezen dicsteli tett a magas királyi minisztérium előtt mindmáig nem ismert; – ezért a

tisztelt Ezredparancsnokság a legalázatosabban kéretik – az ezirányú jelentést s a legénység jól megérdemelt jutalmazását magas helyre kegyesen továbbítani szíveskedjék.

Horváth százados, Gátafalva, 1848. nov. 19-én

Láttam, Szegedy őrnagy⁷⁸⁽³¹⁴⁾

Velem már a különítmény bekeleése után közöltetett, s ezért semminemű akadály nem áll azelőtt, hogy e legénység tekintetbe vételét támogassam.

Zurány, 848. nov. 20-án

Schweidel vezérőrnagy⁷⁹⁽³¹⁵⁾

²⁷¹Miután ezen jelentés a mellékletekkel alulírott láttamozásával már október hó folyamán a hadsereg parancsnokságának benyújtott, újabb jelentés szükségtelen.

Karger alezredes

Láttam, és éppen azért még egyszer előterjesztendő, mivel az első jelentés a méltányos siker nélkül maradt,

Görgei tábornok

Eredeti sk. tisztázatok. Eredetije német, Görgeié magyar. No. 254. MOL OHB 1848:3850. Mellette Szegedy Imre őrnagy kísérőirata a hadügyminisztériumhoz, uo., 1848. nov. 30. Eredetileg iktatva MOL H 75 Honvédelmi Minisztérium. Általános iratok. 1848:9929.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében¹ (Okmánytár) / 18. Hely és dátum nélkül [1849. március 16. után]⁸⁰ A 9. (Miklós) huszárezred 1. őrnagyi osztálya 1. századának kitüntetési előterjesztése

18. Hely és dátum nélkül [1849. március 16. után]⁸⁰⁽³¹⁶⁾

A 9. (Miklós) huszárezred 1. őrnagyi osztálya 1. századának kitüntetési előterjesztése

9-ik huszárezred 1-ő őrnagy 1.ő század

Jegyzék

az utána nevezett egyének felett, kik a csepregi ütközetnél kitüntették magokat

²⁷² Vezeték és keresztnév	Ezred	Rang	Mi dón és holly [sic!] tüntették ki magokat	Mikint	Meg-jutalmaz-ta s miként
Szell Mihály		tizedes		Egy a mi álgýúink közül az ellenség tüzésége által leszereltetvén; – kilövetvén egy ló, és egy kerék,	
Murányi Ferenc				ez a mi ütegünk hátravonulása alkalmával elhagyatott, s már-már az ellensége került vala. Ekkor Horváth	

Forgács József	9-ik huszár	köz- vitézek	14-ik Október 848 Csepreg alatt	alezredes úr (aki azon időben mint kapitány vezénylette	Még mostanáig s
Nagy Ferenc				ezen századot) felszólítására lépnének az ágyú megszabadítására önkéntesek elő, ...	
Kiss József				...– több mások küzdött ezen nevezett egyének legserényebben rúgtatták előre, és az ellenség csatár- és ágyú-tüze dacára a leszerelt	
Zsoltay József				ágyút megmentették. – Mit mink alóírt mint jelenleg hitelyesen bizonyítjuk.	

Szabó Sándor közvitéz, Dunay Antal tizedes,

Orosz Ferenc őrmester, Berzáczy alszázados [81\(317\)](#)

Eredeti tisztázat. MOL H 75. Honvédelmi Minisztérium. Általános iratok.
1849:23262. 541 f.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Hermann Róbert: A Todorovic-hadoszlop átvonulása Sopron és Vas megyén 1848 októberében1 (Okmánytár) / Rövidítések jegyzéke

Rövidítések jegyzéke

2. Rk. u. N.	KA AFA 2-tes Reservekorps unter Nugent
AFA	Alte Feldakten
Bona, 1987.	Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban. 2., átdolgozott, bővített kiadás. Bp., 1987.
Bona, 1988.	Bona Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Bp., 1988.
Csány-ir.	MOL H 103. Csány László kormánybiztos iratai
GK. z. A.	KA AFA Karton 1969. 13. Armeekorps. Generalkommando zu Agram.
Hermann: Niczky	Hermann Róbert: Niczky Sándor kormánybiztosi jelentései 1848. szeptember 24. – november 17. (In:) Házi Jenő emlékkönyv. Sopron, 1993. 349–379. o.
KA	Kriegsarchiv, Wien

KLÖM XIII.	Kossuth Lajos összes munkái. XIII. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I. S. a. r. Barta István. Bp., 1952.
KPA	MOL H 2. Kossuth Polizei Akten
Kr.-sl. Ak. u. D.	KA AFA Karton 1911. Kroatisch-slovenisches [sic!] Armeekorps unter. Dahlen.
MOL	Magyar Országos Levéltár
OHB	MOL H 2. Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány, Kormányzóelnökség iratai
Sarkady	ifj. Sarkady Sándor: A soproni nemzetőrség 1848-ban. Sopron, 1998.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Patyi Gábor: Március 15. a dualizmus kori Sopronban a helyi sajtó tükrében

273 Patyi Gábor: Március 15. a dualizmus kori Sopronban a helyi sajtó tükrében

Március idusát az egyetemi diákság megmozdulása 1860. március 15-én tette a magyar társadalom nemzeti szabadságünnepévé.¹⁽³¹⁸⁾ Március 15-e azóta egyszerre ünnepe az 1848 márciusi forradalmi eseményeknek, (és egyben az azokat előkészítő reformfolyamatnak) és az azt követő szabadságharcnak, egyszerre fejez ki nemzeti és szabadságértékeket. Mint többértű eszmék, célkitűzések, események szimbóluma, ünneppé válása óta sokféle csatlakozási pontot, viszonyulási lehetőséget kínált a társadalom tagjai és az államhatalom számára. Az állam üldözhetette, elsikkaszthatta, államosíthatta, kisajátíthatta, lefokozhatta, a társadalom az ebben az ünnepben bennfoglalt törekvések mindegyikét, vagy csak egy részét vallhatta magáénak, széles rétegei vagy elszigetelt csoportjai tarthatták az ünnep megülnését fontosnak és az adott politikai viszonyokat arra alkalmasnak.²⁽³¹⁹⁾ Akárhogy ünnepezték is március tizenötödikét az elmúlt mintegy másfél évszázad folyamán, az mindig nagyon jellemző volt az adott kor államhatalmi és társadalmi törekvéseire, a társadalom és hatalom viszonyára – ezért az ünnep története egy bizonyos szempontból hű tükrö az elmúlt másfél évszázad históriájának.

Tanulmányomban az ünnep sorsát a dualizmus-kori Sopronban szeretném nyomon követni, a helyi sajtó tükrében. A neoabszolutista állam mint láttuk; fegyverrel akadályozta meg az ünneplést. Változott a helyzet a 1867-es kiegyezés után: az állam továbbra sem tekintette-tekinthette ezt a napot ünnepnek, de a társadalmat hagyta, hogy az általa választott ünnepet ápolja. Ahogy az ünnep választásában, úgy a további ünnepek szervezésében is a fővárosi egyetemi hallgatók jártak elől: reprezentatív ünnepeik azután mintát szolgáltattak más fővárosi, és vidéki megemlékezések számára.³⁽³²⁰⁾

Talán nem érdektelen azonban a fővárosi ünnepek mellett a korabeli vidéki megemlékezések vizsgálata sem. Egyrészt árnyalja az ünnep országos jelentőségéről eddig kialakult képet, másrészt adalékul szolgál

a helytörténetírás számára a dualizmuskori társadalmi – politikai viszonyok behatóbb megismeréséhez. Különösen gyümölcsözőnek tűnhet a vizsgálat Sopron városa esetében. Hogyan ünnepelték március idusát a császári fővárostól alig 70 kilométerre? Hogyan ünnepeltek egy olyan városban, amely az önkényuralom idején 9 vármegye igazgatási központjaként jelentősen fejlődött, majd pedig a kiegyezés a „bűnös város” fejlődése elmaradt a dunántúli más hasonló népességszámú városaitól?⁴⁽³²¹⁾ És végül de nem utolsósorban: hogyan ünnepelte ²⁷⁴a nemzeti szabadságünnepet egy olyan város polgársága, melynek lakosai közül az 1850-ben végrehajtott (magyarellenes tendenciájú és ezért nyilvánvalóan torz képet festő – *a szerző*) népszámlálás adatai szerint csak 314 fő, az összlakosság 2,2%-a volt magyar ajkú? A már megbízható adatokat szolgáltató 1880. évi népszámlálás 21%, az 1910. évi pedig 44,2% magyar anyanyelvű lakosságot mutatott ki, melynek létszáma csak az általunk vizsgált korszak határain túl, 1920-ban haladta meg a német anyanyelvű lakosság számarányát.⁵⁽³²²⁾

Vizsgálataimhoz a helyi sajtót választottam forrásként. A kezdetben csak német, később német és magyar nyelvű sajtótermékekből ugyanis nemcsak a megemlékezések, ünnepségek lefolyásáról kapunk a korszak első felében elszórt, később gyakori és részletes beszámolókat, hanem az ünnepi számok vezércikkeit tanulmányozva egykorú „kommentárt” is kézhez kapunk az eseményekhez, megkönnyítve így számunkra a tanulságok levonását, az események értelmezését.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Patyi Gábor: Március 15. a dualizmus kori Sopronban a helyi sajtó tükrében / Ünnepek a vendéglőkben

Ünnepek a vendéglőkben

A kiegyezés után Sopronban először egy német nyelvű lapot alapítottak 1868-ban, az „Oedenburger Nachrichten”-t. Az újság hosszú életűnek bizonyult: 1875-től „Oedenburger Zeitung” néven túlélte a Monarchiát. Mindvégig talán a legjelentősebb német nyelvű helyi sajtóorgánium maradt. A 60-as–70-es években még a jelesebb évfordulók idején (pl. 1878 március idusának 30. évfordulóján.) sem találkozunk a lap hasábjain az ünnep említésével. 1871. január 5-én hagyta el a nyomdát az első magyar nyelvű újság a „Sopron”, „társadalmi s közgazdasági vegyestartalmú hetilap” első száma. Ez a lapalapítás is maradandónak bizonyult: névváltoztatásokkal ugyan, de a lap 1914-ig folyamatosan megjelent.⁶⁽³²³⁾ A hetvenes évek elején még csak hetente egy száma jött ki a nyomdából. 1873-ban, a forradalom 25. évfordulóján, éppen március 15-én jelent meg egy szám, az ünnepkel kapcsolatban azonban a legkisebb terjedelmű írás sem található benne. A rákövetkező számban viszont már, ha nem is a vezércikk, de két kisebb írás is foglalkozik vele. Az egyik egy rövid történelmi visszatekintés a huszonöt évvel ezelőtti pest–budai eseményekre. A másik kis írás viszont már a jelennel foglalkozik: „Azon lelkesek közé, kik március 15-dikét országszerte megünnepelték, tartoznak a soproni fiatalok közül többen. Ők víg pohár közt, édes zene hangjainál emlékeztek meg az 1848-diki március 15-ről.” A rövid tájékoztatás után a következő megjegyzéssel fejeződik be a cikk: „Éljenek! Kik ama szép napon lelkesedni tudnak: a jövődönnek méltó fiai lesznek.”⁷⁽³²⁴⁾

Nem lépte túl a víg poharazás szabta kereteket lényegesen az a megemlékezés sem, melyet Sopronban a forradalom 30. évfordulóján tartottak. Az említett lapnak az évforduló másnapján megjelenő számában olvashatjuk a következő rövid tudósítást: „Csütörtökön este városunkban is megünnepeltük e nevezetes nap 30. évfordulóját. A „Szamos” vendéglőfogadóban gyűlt egybe egy társaság a „társas kör” kezdeményezése ²⁷⁵folytán rendezett lakomára, mely alkalommal több hazafias köszöntőt mondtak, éltetvén a dicső korszak nagy férfait. Együttal határozatba ment, miszerint a jelenlévők a márciusi napok

és a szabadságharc nagynevű fiának Kossuth Lajosnak üdvözlő iratot küldenek, melynek fogalmazása Frankenburg Adolf urra bízott.”⁸⁽³²⁵⁾ Az idézett szöveg a „Helyi és Megyei hírek” rovatban kapott helyet, az újság első oldalán viszont arról olvashatunk, hogy Ferenc Károly József főherceg I. Ferenc József „dicsően” uralkodó királyunk édesatyja folyó hó 8-án elhunyt. A lapból az is kiderül, hogy a főherceg elhunytá óta Sopron templomain és középületein gyászlobogók lengtek. A forradalom harmincadik évfordulóján fel voltak tehát lobogózza a város középületei, de nem nemzeti színű lobogók, hanem fekete színű zászlók lengedeztek a szélben.

Egyébként a nyolcvanas évek elejéig a kevésbé jeles évfordulók éveiben még ennyit sem foglalkozik a lap a helyi megemlékezésekkel, ha egyáltalán voltak ilyenek: többnyire sem vezércikk, sem rövid tudósítás nem jelent meg. 1880. március 20-án példának okáért arról olvashattak a magyarul olvasni tudó polgárok, hogy március 15-én herceg Esterházy Pál főispán vezetésével Sopron városának küldöttsége a királynál járt Bécsben a császári palotában, látogatásuk célja az volt, hogy Rudolf trónörökös eljegyzése alkalmából „...a város közönsége szerencse kívánatait és hódolatát tegye le a magas trón lépcsőire...”⁹⁽³²⁶⁾ Ugyan nem szorosan az ünneppel kapcsolatos, de mégis témánk szempontjából nagy jelentőségű, a lap ugyanezen év március 10-i számában az első oldalon közölt Kossuth Levél, melyet a „turini remete” Stampfel pozsonyi könyvárúshoz küldött. A levélben a soproni polgárokról a következőket írja: „...Noha még mindnyájan nem beszélünk magyarul, érzelmünkben mégis oly jó magyarok vagyunk, mint bárki más a hazában.” E biztosítással s egy szívből jövő „éljen”-nel a magyar hazára végződik Sopron német polgárainak barátságos levele, a melylyel az engem esetleg denacionalizáló törvény alkalmából nemrég belső hálára köteleztek. Valóban azt mondhatták volna, hogy sokkal jobb magyarok, mint azok nagy száma, kik nyelvük szerint, de sajnos csakis nyelvük szerint még magyarok. a derék soproniak ezen érzelme teljesen megfelel azon tapasztalásnak, melyet Magyarország német polgárainak hazafias érzelmeiről a megpróbáltatások nehéz éveiben alkalmam volt szerezni, s mely vihartól hányatott életemnek legkellemesebb emlékei közé tartozik.”¹⁰⁽³²⁷⁾

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Patyi Gábor: Március 15. a dualizmus kori Sopronban a helyi sajtó tükrében / Az ifjúság ünnepe

Az ifjúság ünnepe

A nyolcvanas évek második felében, és a kilencvenes években nagy változás történt városunkban az ünnep megülésétől módjában. Már nem csak vendéglőkben jön össze néhány diák és hazafi vacsora és poharazgatás közben megemlékezni a dicső időkről. Az ünnepek súlypontja áttevődött az ifjúsági önképzőkörök, és egyéb egyesületek szervezte emlékünnepekre, melyekre a város közönségét is várták. Az átalakulás csak követte a fővárosi eseményeket, ahol a nyolcvanas évek elejétől az egyetemista diákok már nagyszabású ünnepélyeket szerveztek. Azért a megemlékezés régi formája sem tűnik el városunkban: vannak olyan egyesületek, akik csak vacsora közben ünnepelek, de voltak olyan egyesületek is melyek a nyílt ünnepi műsor után gyűltek össze ²⁷⁶szűkebb körű társas vacsorára. Az ünnepélyek szervezésében ekkor Sopronban is a diákok játszották a főszerepet a fővároséhoz hasonlóan.

Ezzel együtt jóval többet foglalkozik a sajtó is az évfordulókkal. Már 2–3 héttel előtte rövid cikkek tájékoztatják a város lakosságát a tervezett programokról. Általánossá válik, hogy az ünnepi számokban vezércikk méltatja az ünnep jelentőségét.

A negyvenedik évfordulón a már említett német nyelvű lap „ünnepi” száma vezércikket szentel március

15-nek.¹¹⁽³²⁸⁾ Az írás méltatja ugyan a „*nagy nap*” jelentőségét, de a fő hangsúlyt a jelen aktualitásaira helyezi, illetve keresi, a saját kora számára levonható tanulságokat. Hangsúlyozott a cikkben, hogy a magyar nép nem akarta elhagyni a törvényesség útját. A legfontosabb azonban, hogy az 1848-as év fő problémáját még napjainkra (t.i. 1888-ra – *a szerző*) sem sikerült megoldani: mert a szlávok részéről ugyanakkora vagy nagyobb veszély fenyeget bennünket. A „nagy év” legfőbb öröksége az, hogy fegyveresen és bátran ellent kell állni a „*pánszlávizmus százfejű hidrájának*.” A forradalom óta annyi változott, hogy ma egy erős ország nézhet szembe a veszéllyel.

A „Sopron” 1888 március 14-i számában is, tehát a forradalom 40. évfordulójának „*előestéjén*” vezércikk méltatta az évforduló jelentőségét, melyet Gaár Vilmos, a lap tulajdonosa írt.¹²⁽³²⁹⁾ A szerző a negyven évvel ezelőtti pesti és pozsonyi eseményekből azt hangsúlyozza, hogy míg a kontinens más népei fegyverrel a kezükben, addig a pesti ifjúság a törvényesség útján maradvá vívta ki a szabadságot. Ezáltal bizonyította a magyar nemzet alkotmányos érzületét, és lojalitását. Az írás további részében összehasonlítja korának gazdasági, társadalmi, sajtó és tanügyi viszonyait a forradalmat megelőző állapotokkal, és meglepéssel konstatálja a minden szinten bekövetkezett pozitív változásokat. Mindezt a forradalom számlájára írja: „*S így tovább – folytathatnánk az összehasonlítást. De ez is elég. Láthatni ebből is, mit köt a magyar nemzet – e szóhoz: március tizenötödike.*” Úgy gondolja, hogy: „*Kitörölhetetlen betűkkel lesz e nap a magyar történelem fényesen ragyogó lapjain mindenkor bevésve, s míg egy magyar él e hazában, márc. 15. nek hangosan feldobog az igaz honfiszív.*” Cikkét a következő szavakkal fejezi be a szerző: „*Üdvözöljük tehát városunk tanuló s kereskedő ifjúságát, hogy március 15-ikének évfordulóját nem hagyják jel nélkül elmúlni, s üdvözöljük őket, mert addig, míg az ifjúság lelkesedni tud az elődök nagy tettein, addig a haza élni és virágozni fog.*” Érdekes, hogy semmit nem ír arról, mit kellene a felnőtteknek tenni a forradalom emlékének megőrzéséért.

A város ifjúsága egyébként meg is adta a módját az ünneplésnek. Lapunk március 17-i számában részletes leírást olvashatunk a negyvenedik évforduló soproni eseményeiről. A „Magyar kereskedelmi kör” az ünnep előestéjén a „Nádor” vendégfogadóban ünnepelt. Az egyesület tagjain kívül a vendégek között 48-as honvédek is jelen voltak, akiket zajos ovációval köszöntöttek. Volt ünnepi beszéd, alkalmi előadás, alkalmi szavazatok, melyeket a kör tagjai írtak. Ezután következett a felköszöntők sora. Az est további része jó hangulatban telt, „...*melyet a lelkesültségen kívül még Mayer Mátyás vendéglős jó konyhája és pincéje, valamint Pápai zenekarának felvillanyzó 277hangjai is élesztettek.*” A vidám társaság csak éjfél után oszlott széjjel. A kör egyébként ez alkalommal Kossuth Lajosnak üdvözlő táviratot küldött.

Ugyanezen este ünnepeltek az Evangélikus Tanítóképző intézet növendékei is saját intézeti helyiségükben. Másnap délután 3 órakor a Líceum nagytermében szép közönség gyűlt össze, hogy tanúja legyen az „Olvasókör” által szervezett műsornak. Az ifjúság kitűzte azokat a zászlókat, melyek alatt a líceumi ifjúság negyven évvel ezelőtt a „*fegyverforgatásban gyakorolta magát.*”¹³⁽³³⁰⁾ (A zászlókat eddig a városi múzeumban őrizték, az ifjúság a polgármestertől kérte ki ezeket a jelen alkalomra.) A „*nagy nap emlékének méltó megkoronázásaképp*” nagy közönség gyűlt össze kaszinó tőzsdecarnokában, hogy megtekintse az evangélikus teológia „Győri Vilmos”-köre által rendezett ünnepélyt. A termet itt is a már említett 48-as lobogók díszítették, Kossuth és Petőfi arcképeivel egyetemben. Fellépett a teológiai férfidalkör, alkalmi szónoklatok, szavazatok is elhangzottak. „*Előadás után társasvacsora következett, de zene nélkül, mert az ifjúságnak gyásza volt.*”

Mint láthattuk, a megemlékezések szervezésében az evangélikus Líceum ifjúsága járt elől, és ez nem változott a kilencvenes években sem. Példának okáért 1890-ben mindhárom emlékünnepelet, melyekről a sajtó tudósított, ennek az iskolának a diákjai szervezték: egyet az „Olvasókör”, egyet a teológusok „Győri

Vilmos”-köre, és egyet az evangélikus tanítóképző intézet „Pálffy”-köre.¹⁴⁽³³¹⁾ Mind magyar, mind a német nyelvű lap hozott az ünnepi számokban méltató vezércikket is. Az Oedenburger Zeitung vezércikkének a címe Magyarország legfontosabb emléknepjének minősíti március 15 -ét.¹⁵⁽³³²⁾ Az írás „szokatlan” tartalma miatt érdemel figyelmet. Nemcsak a forradalom „törvényes” lefolyásával, és áldásaival foglalkozik, mint más korabeli írások többnyire, hanem kitér a szabadságharcra, sőt a szabadságharcban és utána a megtorlás során az életüket a hazáért feláldozókra is. *„Nem pusztán csak fennkölt gondolatokat ébreszt március 15. a hazafiasan érző magyar szív legbelsejében, hanem szomorúakat is, egyidejűleg fájdalmas emlék is végigvonul a visszatekintő magyar lelkén. Még látjuk ma a szent hazaszeretet áldozatait és mellettük a porba taszított Hungáriát...”*¹⁶⁽³³³⁾

A kilencvenes években egyébként a már meglévő helyi lapok mellé újabb német és magyar nyelvű lapokat is alapítottak Sopronban. Az 1893-ban alapított „politikai hetilap” az „Oedenburger Volksblatt” (később „Westungarische Volksblatt”) 1893. március 19-ki számában méltatta március 15-ét. A cikk szerzője szerint egyetlen hazafi sem fogja véka alá rejteni az ünnepel és általában a 48-as eseményekkel kapcsolatos szimpátiáját, ha az ünnep levetkezi forradalmi tendenciáját. Mert mi, lojalis magyarok, nem azt a forradalmat ünnepeljük, ami Franciaországból kiindulva megrázta egész Európát, hanem egy új, szabad Magyarország kezdetét. Nekünk nem kell forradalom, nekünk konszolidált viszony kell az ország és a megkoronázott apostoli királya között. Erről az álláspontonról ítéli meg az ifjúság ünnepel kapcsolatos magatartását is: ²⁷⁸„És mert komolyan gondolkodó hazafiak március 15 jelentőségét Magyarországra nézve úgy fogják fel, ahogy fel kell fogni, ezért éppen a magyar hazafiság álláspontjáról nem lehet eléggé sajnálni, hogy az iskolai ifjúság egy olyan ünnephez kötődik, mellyel a szabadság, egyenlőség, és testvériség meg nem értett frázisai összekapcsolódnak, melyeket az ifjuság fiatal, izzó lelke könnyen félreérthet, rosszul értelmezhet, és rosszul használhat fel. Elővigyázatosság a bölcsesség anyja.”¹⁷⁽³³⁴⁾

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Patyi Gábor: Március 15. a dualizmus kori Sopronban a helyi sajtó tükrében / Az elsikkasztott ünnep

Az elsikkasztott ünnep

Az ünnep sorsa a nagypolitika érdeklődésének is egyre inkább homlokterébe került, ahogy közeledett az ötvenedik évforduló. 1897-ben ugyanis a már elhunyt Kossuth Lajos fia, Kossuth Ferenc, mint az ellenzék padsoraiban ülő képviselő, javaslatot tett: legyen március idusa ezután nemzeti ünnep. Bánffy Dezső miniszterelnök is támogatta 1848 emlékének nemzeti ünnepnappal történő megörökítését, március 15. helyett azonban a 48-as törvények szentesítésének napját, április 11-ét javasolta. (Olyan napot akart a nemzeti ünnep rangjára emelni, amely az uralkodó számára is elfogadható. Hiszen ezeket a törvényeket V. Ferdinánd szentesítette, és a törvények kihirdetésekor Pozsonyban Ferenc József is jelen volt, mint főherceg.) Az ellenzék tiltakozása ellenére az 1898. évi V. törvénycikk április 11-ét nyilvánította nemzeti ünnepé.¹⁸⁽³³⁵⁾ A fővárosban csak részben sikerült az ünnep elsikkasztása: nagy tömegek ünnepelték az ötvenedik évfordulót.

Az ötvenedik évfordulóval városunk helyi sajtója is szokatlanul sokat foglalkozott. Különösen a magyar nyelvű lapok: már február közepétől rendszeresen közölt kisebb-nagyobb terjedelmű, az ünnepel foglalkozó írásokat az időközben a vármegye hivatalos lapjává vált „Sopron”, és az 1897-ben alapított „pártoktól független” „Soproni Napló” is.¹⁹⁽³³⁶⁾

A „Soproni Napló” február 13-i számában már vezércikket hozott „Félszázados évforduló” címmel. A

szerző szerint történelmet hamisít az, aki a 48-as alkotások megünneplésénél más napra mer gondolni, mint március 15. Más nap ünneplésének nincs értelme. Legyen ez a nap tényleg a szabadság és egyenlőség és testvériség ünnepe, ezért ezen a napon meg kell szünni minden politikai, nemzetiségi, felekezeti ellentétnek. A cikk felszólítással végződik: mindenhol meg kell ünnepelni március 15-ét! Nem véletlenül került az írás végére a felszólítás: a lap következő számában már arról olvashatunk hogy az országban mindenütt nagyobb előkészületeket tesznek az ünnepek lebonyolítására, mint Sopronban.²⁰⁽³³⁷⁾

279A „Sopron” című lapban február végén megjelent írás keresetlen egyszerűséggel foglalja össze az ünnep, illetve az ünnepek körül kialakult mizériát.²¹⁽³³⁸⁾ A magyar szabadság nagyszerű megnyilatkozását a köztudat március tizenötödikéhez fűzi. Igaz ugyan, hogy az eszmék diadala április 11-re esik, a köztudatban mégis március 15-e marad meg annak a napnak, melynek emléke megdobogtatja a szíveket. Így a magyarnak mostantól két ünnepe lesz: április 11-e megrendezése a kormány feladata, és ezt jól el is fogja látni, március idusának megünneplése viszont a „magyar közönség”, vagyis a magyar társadalom feladata. És országszerte készülődnek is az ünnepre, a törvényhatóságok többsége már döntött az ünnepek tervezett menetéről. „Csak nálunk hallgatott máig a nemzeti hagyományok lelkesítő ünnepei fölött virrasztó hazafias lelkesedés.” Majd a cikk közöl egy indítványt, melyet Holden József bizottsági tag nyújtott be a vármegye köztörvényhatósági bizottságához: „Tekintetes törvényhatósági bizottság! Törhetetlen és tántoríthatatlan hűség a Királyhoz, hazaszeretet és szabadságszeretet, azon tiszteletre legméltóbb érzések, melyek be vannak oltva a magyar haza minden fiának szívébe, lelkébe, s melyek áthatják e hazának minden nemesen érző polgárát,...Tisztelettel indítványozzuk: Ünnepelje meg Sopronvármegye törvényhatósága, azon nagy napnak március 15-nek félszázados évfordulóját, hozzá méltóan. Ünnepélyes Istentisztelet után tartson rendkívüli díszközgyűlést, és tegyen emberbaráti célra alapítványt. stb.” Az indítvány által elért eredményt a „Soproni Napló” március 6-i számából tudhatjuk meg: a vezércikk szerint a „vármegye közönsége” hazafias szellemű indítványt tett magáévá, amikor elhatározta, hogy április 11-én díszközgyűlésen ünnepel.²²⁽³³⁹⁾

Ugyan ebben a számban, igaz csak a harmadik oldalon a lap „saját tudósítója” másfajta hangot üt meg. Felvázolja a március 15. ötvenedik évfordulójára tervezett ünnepi megemlékezéseket: „Az ünneplés terén Sopron város sem maradhat el; s mivel a városok legtöbbje a március tizenötödikét fogadta el ünnepnapul, Sopron is ekkor ünnepel. A szabadság ünnepének előestéjén, mint értesülünk, kivilágítás és fáklyásmenet lesz, a színházban pedig diszeloádás, melyen a város előkelőségei diszmagyarban jelennek meg. Másnap a hajnali órákban ünnepi ébresztő; majd déli 11 órakor diszközgyűlés a városházán, meghívott vendégek jelenlétében, hol a tanács egyik tagja lelkes szónoklatot tart, s indítványt tesz, hogy a „Várkerület” örök emlékezetül Szabadság”-térnek nevezessék el... Diszközgyűlés után a hatóságok, testületek, az összes egyletek, a polgárság és az ifjuság a Széchenyi szobor elé vonulnak, ott a négy dalárda együttesen elénekli a Szózatot. Azután Szilvásy Márton dr. lelkesítő beszédet tart a nagy márciusi napok jelentőségéről, egy másik szónok elszavalja a „Talpra magyar”-t, majd megkoszorúzzák a legnagyobb magyar szobrát, s az ünnepélyt az egyesült dalárdák a Hymnus-szal fejezik be. Déli egy órakor a kaszinó épület dísztermében 300 terítékű banket, este pedig népiünnepség lesz. A város szegényei e napon megvendégeltetnek.” A cikk írója beszámolóját a következő megjegyzéssel fejezte be: „Íme, ez az a fényes ünnep, melyet a márciusi nagy napok emlékezetéül Sopronban nem tartanak meg.”

280 Mindegyik lap ünnepi száma vezércikkben emlékezett meg az évfordulóról. A vezércikkek egy része március 15-ét, mind a szabad sajtó jubileumának napjaként méltatta, vagy inkább azzá fokozta le. Az egyikből megtudhatjuk, hogy „...; nem forradalomra készült a nemzet: csak az ifjuság szólt! De szavára meghajolt a népjogok előtt az önkény: felpattant a szabad szó zára.”²³⁽³⁴⁰⁾ Egy másik vezércikk kezdő

sorai így hangzanak: „*Ma ünnepeltük a szabad-sajtó jubileumát, a mely ötven éve árasztja malasztját a magyarra.*”²⁴⁽³⁴¹⁾ Ebben a számban találjuk a második oldalon a nap eseményeinek leírását. „*Harangok nem zúgnak, az egyház sem örvend, a kalendáriumokban is csak olyan szürke ez a nap, mint a többi és mi mégis ünnepet ülünk ma. ...A nagy nemzeti ünnepből kiveszi szerény részét Sopron város közönsége is. Már tegnap este megjelent néhány zászló a házak ormain, ma reggel pedig a középületeken is ott lengtek a trikorok*”. Nem volt úgy elragadtatva az ünnepélyes hangulattól a „Soproni Napló” cikkírója, mint a vármegye hivatalos lapjának publicistája: az eseményekről adott beszámolója indításaként megjegyezte, hogy nem tud beszámolni olyan fényes eseményekről, mint amilyenek az ország legtöbb városában zajlottak. Az utcák hétköznapi képe szerinte alig változott meg, nem volt felvonulás, a félszázados ünnepet alig jelezte más, mint néhány kitűzött zászló. Csak a színház, az „Irodalmi és Művészeti Kör”, a „Férfidalkör”, és az ifjúság ünnepelt mindössze. ²⁵⁽³⁴²⁾ A „Soproni Naplóból” többet nem is tudhatunk meg a nap eseményeiről. A „Sopron” említett száma részletesebben foglalkozik a megemlékezésekkel. Egyet nézzünk meg mi is részletesebben. A színházban 14-én este díszelőadás volt. Az ünneplő közönség legnagyobb részét a diákok tették ki. Elszavalták a „*Talpra magyar*”-t, majd a közönség zajosan követelte a zenészeket a Rákoczi, Kossuth, és a Klapka indulókat. A Himnuszt, és a Szózatot a közönség maga is énekelte, és hatalmas tappsal és éljenzéssel fogadta a színészek hazafias megnyilvánulásait. A színházban történekről egyébként a „Westungarisches Volksblatt” is beszámolt.²⁶⁽³⁴³⁾ Az ott történeket tüntetésnek minősíti, mert a karmestert, mikor nem a követelt indulót akarta vezényelni, többször is hosszan „*abzug*”-olták. Az írás végén a következő áll: „*Ezuttal tehát a nézőtéren is komédia játszódott.*”²⁷⁽³⁴⁴⁾

A helyi lapok a két ünnep közötti időben is sokat foglalkoztak a társadalom által választott, és a törvény által azzá tett nemzeti ünnep viszonyával, a velük kapcsolatos különböző kérdésekkel. Egy csak a „széjgyezetek rovatban közölt „*tréfás*” elbeszélés rámutat az egész huzavona lényegére.²⁸⁽³⁴⁵⁾ A történet eseménymenete röviden a következő: A nemzet úgy 20 évvel a most elbeszélendő események előtt szemet vetett egy szép leányzóra, a szabadságra. A völegény apja Bécsben nem örült ennek a viszonyoknak, mert a menyasszony természetét nagyon rakoncátlannak tartotta, és a családja származását sem találta elég előkelőnek, hiszen csak 1789-ben vették be az európai „*társaságba*”. A völegény békéltetőket küldött az atyjához, de hogy komoly szándékát bizonyítsa, rendezett otthon egy gyors eljegyzést. „*Ez március 15-én esett meg – kissé szokatlan formában, 281 az utcán, nem is nagyon lármásan, de megesett...*” A közbenjárók hatására végül az apa április 11-én beadta a derekát: áldását adta a frigyre. De a fiatal házaspár boldog együttléte nem tartott sokáig: az öreg megbánta a beleegyezését, és mindent megtett a szétválasztásukra. A fiút rúgkapálása ellenére megkötözték, a leányt pedig elkergették. A szerelem ereje győzött azonban: újra összekerült a pár, és apró viszályoktól eltekintve boldogan él együtt a mai napig. Leszármazottaik harmadik-negyedik generációja is felcseperedett már. Ragaszkodnak őseikhez: „*... kegyelettel emlékeznek meg az ezelőtt fél századdal történekről és mióta szabadjukban állott, évről-évre nagy dáridóval ülik meg emléknapiját az őseik eljegyzésének.*” A család higgadt öregjeinek azonban nem tetszik a fiatalok ünnepe: „*Határozottan incorrect, logikátlan dolog! Ünnepeljük ezután az esküvő napját!*” A szívükben-lelkükben fiatalok háborognak, az aggok méltósággal bámulják a paragrafust. „*Vajj kié lesz a jövő?*” Ebben az évben megszületett az a törvény, mely április 11-ét rendelte lelkesedésre. Március 15-én pedig a magyar hivatalnok ne holmi társadalmi ünnepélyekre menjen, hanem az irodájába dolgozni. „*Kettészakad a negyvennyolc ünneplésében a magyar társadalom. Ezért nem lesz a mi volt eddig, – temessétek el az ideálokat!*” A cikk írója szerint azért nem lesz ezután úgy mint eddig, mert igen erős köztünk a hivatalos Magyarország.

Ugyanebbe a lapba ír is egy vezércikket ennek a hivatalos Magyarországnak egy „*képviselője*”, az ünnepekről.²⁹⁽³⁴⁶⁾ Nézzük meg ő hogyan látja a viszonyukat. Élesen szembeállítja egymással a két ünnepet.

Hogy melyik legyen a nemzeti ünnep, arról teljesen fölösleges vitatkozni szerinte. Hiszen a logika szabályai szerint is a teljesülés nagyobb, mint a kívánság. „Az 1848-iki eszmék ünnepe logikusan csakis április 11-ére helyezhető, mikor megvalósultak azok.” (Nem véletlenül szerepelt az előző történetben a vének logikus gondolkodása.) Március 15. mellett szól a megszokás, április 11. mellett szól ezzel szemben a jó ízlés. A törvények szentesítésével ugyanis „eszmei összeköttetésbe” lehet hozni a dicsőségesen uralkodó királyunkat, és az ő őszinte érzelmeit is biztosíthatjuk az ünneppel kapcsolatban. Különben is március 15-én nem történt semmi különösen jelentős esemény: „...se vérontás, se valami nagyobb emóció nem történt. A szép hazafias és lélekemelő tüntetés után legcsekélyebb rendbontás nélkül hazamentek a békés polgárok. Ezzel a nap be lőn fejezve.”

Ezek után nézzük meg a soproni megemlékezéseket, melyeket 1898. április 11-én tartottak. „Zúgtak a harangok” – kezdődik az eseményekről tudósító cikk a „Sopronban”³⁰⁽³⁴⁷⁾ A szerző szerint a nagy ünnephez méltó volt a város részvétele is. Mindenki ünnepelt, lobogó díszben volt az egész város. Reggel 9 órakor az összes felekezet templomaiban ünnepi Istentiszteletet tartottak, majd előbb a vármegye, utána a város tisztelt ünnepi díszközgyűléssel az évfordulón. Este ünnepi bankettet tartott a kaszinó egylet, ahol a „Szózat” mellett a Király indulót adták elő. (Március előestéjén az ifjúság a Kossth, Rákoczi, és Klapka indulókat követelte.)

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Patyi Gábor: Március 15. a dualizmus kori Sopronban a helyi sajtó tükrében / Az egész város ünnepe

282 Az egész város ünnepe

Mint láhattuk, az 50. évforduló városunkban elsikkadt. Március 15. megünneplése nem különbözött a megelőző időkben szokásostól: nem mozgató meg tömegeket, és nem kapcsolódott hozzá a „hivatalos” Sopron sem, április 11-én ünnepelt helyette. Az ünnep helyi történetének újabb nagy fordulópontját az 1900-as esztendő hozta. Alapvető vonásaiban valósággá vált az a tervezett program, melyről a „Soproni Napló” helyi tudósítója két évvel ezelőtt csak álmodozhatott. Ebben az évben megváltozott a sajtó „funkciója” is. Nem csak beszámolt az eseményekről és kommentálta őket, illetve a maga propagandisztikus eszközeivel formálta a közvéleményt és így indirekt módon az ünnepek menetét is, hanem a sajtó adta az indító lökést, mely minden eddigi ünnepeknél fényesebb megemlékezésekhez vezetett.

A „Soproni Napló” február elején hozta le a „Hogyan ünnepeljük?” című írást.³¹⁽³⁴⁸⁾ A szerző rögtön az elején meg is válaszolja az általa feltett kérdést: „Semmi esetre sem úgy mint eddig! Mert bizony csak valljuk meg, szegényes, vézna egy „ünneplés” volt az eddigi.” A mindig hazafias Líceum kítűzte a zászlókat, a hivatalnokok a Pannóniában gyűltek össze, a színházban pedig két este hazafias darabokat adtak. Tegyük mi is általános ünnepé e napot, ne zárkózzunk be négy fal közé hazafias érzelmeinkkel, hanem vigyük ki az utcára, a terekre, a nép közé! Majd konkrétan meg is fogalmazza a szerző javaslatait: ki a zászlókkal e napon a magánházakra és a középületekre egyaránt. (Alakuljon egy ünnepi szervező bizottság, amely a háztulajdonosokat és a polgármestert szólítsa fel a lobogók kítűzésére.) Azután gyűjtsük magunk köré a népet. Legyen nyilvános szónoklat és szavalat – a Széchenyi szobor talapzata tökéletesen alkalmas hely erre. Majd a következőkkel fejeződik be a cikk: „Csak egy pár férfi tetterejétől függ, hogy valósággá váljék. Remélem találkozik Sopronban ilyen pár férfú.”

Találkozott. Február 11-én arról számol be a lap, hogy a minap közölt cikk nem maradt hatás nélkül: már

meg is tették az első lépéseket az ünnep előkészítésére.³²⁽³⁴⁹⁾ A hónap közepén már az ünnepekkel foglalkozó vezércikket olvashatunk a lapban.³³⁽³⁵⁰⁾ Ebből megtudhatjuk, hogy az eddigiekkel ellentétben, mikor az ünnepek szinte észrevétlenül suhantak át a fejünk felett, a mostani ünnep nem fog szűk térre szorítkozni: a rendezők szándékai szerint az egész városnak ünnepe lesz. A „Sopron” március elsején megjelent száma témánk szempontjából jelentős eseményről tudósít.³⁴⁽³⁵¹⁾ Az ünnepséget szervező bizottság beadványt intézett a városi tanácshoz, hogy az ünnep alkalmából lobogóztassa fel a városi középületeket. A közgyűlést előkészítő ülésén javaslat született a beadvány elutasítására. Miután ezt a tanács a közgyűlés elé tárta, felállott Nelky József, és indítványozta, hogy a beadványt fogadják el, a város középületeit március 15-én lobogózzák fel. Csak a közérzületre hivatkozott: ennek az ünnepnek az emléke szerinte már a vérünkbe van vésvé. Nelky indítványát ezután a közgyűlés egyhangúlag elfogadta. Ugyanazon lap másnapi száma a nemzeti lobogó, s a nemzeti eszme fényes **283**diadalaként méltatja a történeteket.³⁵⁽³⁵²⁾ A tanács állásfoglalásában egy darab „*régi Sopront*” lát, amikor még félni kellett az ilyen indítványoktól. A szerző szerint Sopron oly gyorsan magyarosodik, értelmisége, törzslakossága oly hazafias szellemű, hogy sérti minden olyan intézkedés, mely „németiségére” akar tekintettel lenni.

Az ünnep előestéjén megjelent számban széles társadalmi összefogásról olvashatunk.³⁶⁽³⁵³⁾ Az összes helyi „dalárda” megígérte az ünnepélyeken való részvételt, a Győri Vasút igazgatósága biztosította a zászlókat, és az összes tanintézet igazgatója engedélyezte a tanulói fűságnak az ünnepélyeken való részvételt. A közös akarat meghozta a várt eredményt.³⁷⁽³⁵⁴⁾ Zászlódíszben volt az egész város, a középületek is, egyedül a városházán három hatalmas lobogó lengedezett. A tanulói fűság jó része kócsagtollas kalapban, magyaros ruhában, kokárdákkal járt-kelt a városban. Nem csak az ifjúsági egyletek szerveztek most már megemlékezéseket, hanem volt nyilvános ünnep a Széchenyi szobornál is (énekkarok fellépése, hazafias szónoklatok, szavalatok). Egy érdekes eseményről számol be az „Oedenburger Zeitung” cikkírója, mely a szobornál rendezett ünnepségen történt. Balics Lajos tüzes beszédében Sopron régi polgárainak hazafiságát ünnepelte, azokét, akik a magyar nyelvet nem bírják ugyan, szívük azonban a magyar haza iránt érzett szeretettel van tele. (Nem lehet véletlen, hogy ezt a beszédrészletet éppen a német nyelvű újság hozta szó szerint.)

A „Soproni Napló” március 18-i száma vezércikket közölt „*Ünnep után*” címmel.³⁸⁽³⁵⁵⁾ Ugyanaz a szerző írta, mint a februári indítólökést adó cikket. Szerinte szép, sikerült, fényes ünnep volt a mostani. Minden gondolata, amit a februári cikkben megfogalmazott beigazolódott: a város polgársága alapvetően hazafias, csak jeladásra várt eddig, és hogy minden néhány férfi kezdeményezésén áll vagy bukik. Szerencsére vannak ilyen férfiak Sopronban. Különösen tetszett a cikk írójának a közönség tömeges, osztatlan, nem, kor, nemzetiség, vallás, és életpálya szerinti különbségek nélküli részvétele az ünnepekben. „*Ezzel tehát elmúlt azon időszak, mely alatt Sopronban a magyarság csak úgy ünnepelt, mint akár Bécsben, vagy Bukarestben, colóniaként elzárkózva a nem magyarajkú lakosságtól. Március 15-ike ezentul nyilvános, és általános ünnep lesz e városban!*” Cikkét a következőképp fejezi be: „*Hála és dicsőség végül Sopron város hazafias polgárságának, mely egységes s osztatlan részvétele által tette csak ünneppé e napot, kimutatta, hogy nem a kiejtés, de az érzés tisztasága teszi a magyart!*”

Április 11-ével ebben az évben már jóval kevesebbet foglalkoztak a helyi lapok. A város köz- és magánépületei a polgármester felszólítására fel voltak lobogóztatva ugyan, de a „Sopron” vezércikke arra biztat, hogy jövőre még impozánsabban ünnepeljünk mint most – ebből következtethetünk a lezajlott ünnepek visszafogott voltára.³⁹⁽³⁵⁶⁾

Láthattuk tehát, hogy a kormány igyekezete, mellyel a társadalom által választott ünnepet elsikkasztani igyekezett, városunkban sem járt tartós sikerrel. Az ötvenedik **284**évforduló megünneplését lefojtotta ugyan,

hogy aztán annál elemibb erővel törjön ki az ünnep igenlésében megnyilvánuló társadalmi akarat, egy lényegében jelentéktelen évforduló kapcsán.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / 1848/1849 / Patyi Gábor: Március 15. a dualizmus kori Sopronban a helyi sajtó tükrében / A pártok ünnepe

A pártok ünnepe

Az ünnep fővárosi sorsának alakulására a századfordulón egyre inkább az lesz a jellemző, hogy politikai erők igyekeznek az ünnepet maguknak kisajátítani. Az egyetemi diákság ünnepélyei mellett példának okáért nagy ünnepségeket szerveznek ekkor már a szocialista munkások is. Nézzük meg hogy alakul a továbbiakban az ünnep története városunkban.

Az 1900-as év márciusi rendezvényei az ünnep soproni történetének csúcspontját jelentik. Amennyire a lapokból kivehető, annak ellenére, hogy minden évben megünnepelik, mégis mint minden, ez is veszített újdonság adta varázsából.

Az április 11. egyre jobban ellehetetlenedett. A 60-adik évfordulóval kapcsolatban a „Sopron” folytatásaként megjelenő „Nemzetörből” megtudjuk, hogy a Bánffy-féle nemzeti ünnepet a hivatalos világ és az iskolák megünnepelték ugyan, a társadalom azonban hidegen viseltetett az ünnepel szemben.⁴⁰⁽³⁵⁷⁾ A nemzet a cikk írója szerint nem tud ünnepelni egy olyan napon, mellyel nem vállal érzelmi közösséget. „Azt hisszük, hogy nincs messze az az idő, midőn a hivatalos világot és az iskolákat is felszabadítjuk ennek a napnak megünnepelése alól.” A „Soproni Napló” az ünnep hivatalos színezetét emelte ki, majd megjegyzi: „Egyébként azonban mégis március 15-ike marad a nemzet igazi ünnepe.”⁴¹⁽³⁵⁸⁾ Ez a lap 1913-ban már egyáltalán nem foglalkozik a hivatalos ünnepel. A „Sopron” „ünnepi” cikke pedig ugyan ebben az évben a mondvacsinált nemzeti ünnep lehetetlenségéről értekezett.⁴²⁽³⁵⁹⁾

Új vonásokat vettek fel mind az ünnep maga, mind a róla szóló „vezércikkek” is a világháborút megelőző évtizedben. A cikkekben egyre gyakrabban fordul elő a hősi múlt, és a tőle mindenben különböző elkorcsosult jelen szembeállítás. Míg korábban, a 90-es évekig, mint láttuk, a jelen pozitív tendenciáinak forrását látták a 48 márciusi (és áprilisi) eseményekben és eszményekben, így örömmel tekintettek vissza a régmúltra és az azóta megtett útra is, addig most az emlékezés inkább fájdalmas: a dicső múlttal összevetve annál kiábrándítóbbak a cikkek írói szerint a jelen viszonyai.⁴³⁽³⁶⁰⁾ Érdekes, hogy megjelenik már ekkor a helyi publicisztikába a nemzetkarakterológia. A „Soproni Napló” publicistája 1908-ban mély összefüggést lát a szabadság eszméje és a magyar nép természete között.⁴⁴⁽³⁶¹⁾ A magyar nép, mely valamikor az ázsiai rónákon nyargalászott, alaptermészetében alig különbözik a maitól, mely már évszázadok óta letelepülten él, a természetének lényege az, hogy független életet szeret élni. Ezért olyan fontos nekünk március idusa, a szabadság ünnepe. A szabadság – és erre jó példa ez a cikk is amiről szó van – a vezércikkekben egyre kevésbé jelenti azonban a társadalmi ²⁸⁵felszabadulást. Egyre inkább leszűkül a más népekkel szembeni „szabadság”, vagyis a függetlenség kérdésére.

Az ünnep megülésében ebben az időszakban bekövetkezett változást talán abban ragadhatjuk meg a leginkább, hogy a fővároshoz hasonlóan az egyes politikai pártok egyre fontosabb szerepet játszanak a városi ünnepélyek rendezésében. 1908-ban a „Nemzetör” cikkírója szerint városunk ünnepélyeinek fénypontját az „Irodalmi és Művészeti kör” matinéja mellett a függetlenségi pártkör ünnepélye jelentette.⁴⁵⁽³⁶²⁾ 1913 tavaszán pedig, az iskolai ifjúság ünnepélyei, az „Irodalmi Kör” által szervezett

megemlékezés mellett a soproni függetlenségi párt, és a soproni szociáldemokrata párt szervezett nagyobb ünnepélyeket.⁴⁶⁽³⁶³⁾ Egyébként a „Sopron” publicistái szerint ez az ünnep nem volt az igazi, és ezért a politika felelős szerintük, a politika, mely mindent visszavesz 48 vívmányaiból. Csak rossz szájjal lehet ünnepelni szerintük, ha a szabadságról csak azt tudjuk, hogy volt.⁴⁷⁽³⁶⁴⁾

Végigtekintettük tehát az ünnep sorsát a dualizmus korában Sopron városában egészen a háború előestéjéig. Megnéztük, hogyan vált a vendéglők vidám korhelyeinek ünnepéből az iskolai ifjúság ünnepévé, és a rosszul sikerült elsikkasztási kísérlet után a város összes polgárával. Majd hogyan kopott meg kicsit a varázsa, és telepedtek rá szép lassan a politikai pártok. Összességében megállapíthatjuk, hogy az ünnep soproni sorsa fő vonalaiban követte az országos fejleményeket, csak időben egy kicsit megkésve. Éppen ez az időbeli lemaradás árul el többet nekünk a helyi viszonyokról, egy Bécs közelében lévő, eredetileg német ajkú, de erősen magyarosodó, asszimilálódó, és csak visszafogottan iparosodó város polgárságának sajátos gondolkodásáról, ünneppel kapcsolatos mentalitásáról.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely

---

286 Műhely

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Tóth Imre: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékei a Soproni Múzeum gyűjteményében

Tóth Imre: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékei a Soproni Múzeum gyűjteményében

A Soproni Múzeum és a Soproni Levéltár 1998-ban a forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából mutatta be gyűjteményének 1848–49-ből származó legérdekesebb darabjait. A kiállítás széleskörűen publikálta a korszak múzeumban őrzött érdekesebb írásos és tárgyi dokumentumait.¹⁽³⁶⁵⁾ A felvonultatott anyag akkor természetesen válogatás eredménye volt, a Soproni Múzeum birtokában azonban fellelhetők egyéb, a kiállításból kimaradt történeti emlékek is. Az eseményekhez kapcsolódóan három múzeumi gyűjtemény, a néprajzi, iparművészeti és a helytörténeti is őriz tárgyakat és dokumentumokat. Mostani ismertetésünk szintén nem ölelheti fel ezek teljességét, az alábbiakban ezért elsősorban a helytörténeti gyűjtemény tárgyaiból és iratanyagából válogattunk néhány érdekesebbet.

Az őrzött anyagok egy része Sopron és Sopron megye történetéhez kapcsolódik, mások a megyehatárokon túl születtek, és az itteni események tágabb kontextusba helyezését teszik lehetővé. Az alábbiakban a helytörténeti jelentőséggel bíró tárgyakat és dokumentumokat válogattuk össze, csak utalunk néhány érdekesebb, nem soproni eredetű történeti emlékre.

A válogatás során a történelmi eseményfolyam belső határait meghúзва is végrehajtottunk kényszerű csonkítást aszerint, hogy a dokumentumok a tárgyalta időszakban az események közvetlen folyamánként keletkeztek-e, vagy azok egyébként elválaszthatatlan előzményét illetve utóéletét reprezentálják. Ismertetésünkben a forradalommal és a függetlenségi harc hagyományosan elfogadott időintervallumával

azonos időben keletkezett anyagokra helyeztük a hangsúlyt, de szerepeltetünk néhány érdekesebb emléket a forradalom későbbi kultuszának köréből is.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Tóth Imre: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékei a Soproni Múzeum gyűjteményében / Hirdetmények

Hirdetmények

Az egykorú dokumentumok jelentős része magyar és német nyelvű hirdetmény (az ettől eltérő egynyelvű dokumentumokat zárójelben jeleztük), ezeket az alábbiakban külön ismertetjük. A múzeum aprónyomtatvány raktárában található plakátok jelenleg rendezés alatt állnak, így leltári számukat nem tudjuk megadni. A könnyebb áttekinthetőség okán, témájuk szerint külön csoportosítottuk őket. Fontosabb kategóriákként elkülönítettük a választásokkal, a nemzetiséggel, a különböző gyűjtésekkel, adakozásokkal kapcsolatos és az ellenforradalom hatalmi szervei által kibocsátott proklamációkat. A megye és a város közvetlen hatósugarán túlmutató plakátokat itt nem közöljük. Vastagon szedve, néhány szóban ismertetjük a hirdetmények tartalmát, idézőjelbe téve a címüket. A további adatok: a dokumentum kiadója ill. aláírója, a kiadás helye, ideje, a papír mérete, az oldalak száma és a múzeum birtokában lévő példányok mennyisége.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Tóth Imre: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékei a Soproni Múzeum gyűjteményében / Választásokkal kapcsolatos hirdetmények

Választásokkal kapcsolatos hirdetmények

A jogkiterjesztés legfontosabb eredményével, a népképviselő elvének bevezetésével alakult ki Magyarországon a modern értelemben vett választási rendszer. Az 1848: V. tc. az országgyűlés, a XXIII. tc. pedig a szabad királyi városok közgyűlésének népképviselői alapon történő megválasztásáról intézkedett. A júniusi választások során a városi testületbe 47 evangélikus és 47 katolikus képviselőt választottak, az országgyűlésbe pedig – mint általában az országban – egyetlen jelölt lévén, közfelkiáltással delegáltak követet.

1. **„Hirdetmény” A városi képviselőtestület választóinak összeírásáról.** A' középponti Választmány Sopron, 1848. május 6., 41,5x26 cm, 1 p., 2 pld.
2. **„Alphabetisches Verzeichniss der zur Magistratual – Restauration der königlichen Freistadt Ödenburg beschriebenen Wähler” A városi képviselőtestület választásának választói névjegyzéke** (német nyelvű). Aláírás nélkül (továbbiakban: a.n.) Sopron, é.n., ny.: Lenck Sámuel, 44x28,5 cm, 4 p., 1 pld.
3. **„Kundmachung” Választói gyűlésre hívó falragasz. „Néhány megbízható és a közösség céljait figyelő helybeli polgár”,** (német nyelvű) Sopron, 1848. május 9., 38x23,5 cm., 1 p., 1 pld.
4. **„Hirdetmény” A lajstromból kihagyottak tájékoztatása a fellebbezés lehetőségéről.** A' középponti választmány, Sopron, '48. május 11. 37,5x23,5 cm, 1 p, 2 pld.
5. **„Verzeichniss” Jegyzék a városi tisztikar választásához az 1848. május 14-én tartott népgyűlés alapján.** „Oben erwähnter Ausschuss” (német nyelvű) Sopron, 1848. május 18., ny.: Lenck Sámuel, 38x23 cm, 1 p. 1 pld.

6. **Közlemény az új városi tisztikar (tanácsnokok) megválasztásáról, a jelöltek névsorával.** Cím nélküli (továbbiakban: c.n.) A' tisztválasztási Elnökségtől Sopron, 1848. május 23., ny.: Lenck Sámuel, 42x25 cm, 1 p., 1 pld.
7. **„Vorschlag zur Repräsentantenwahl”** Javaslat a városi képviselőtestület tagjaira (német nyelvű), a.n. Sopron, 1848., ny.: Kultschar'sche Buchdruckerei, 38x23 cm, 1 p., 1 pld.
8. **„Vorschlag zur Repräsentanten – Wahl”** Javaslat a városi képviselőtestület tagjaira, a.n. Sopron, é.n., ny.: Lenck Sámuel, 29x22 cm, 1 p., 1pld.
9. **„Verzeichniss der Repräsentanten oder Vertreter der königlichen Freistadt Ödenburg” Sopron szabad királyi város képviselőinek listája, a június 1-jei választás alapján.** a.n. Sopron, é.n., ny.: Lenck Sámuel, 37x23 cm, 1 p. 2 pld.
28810. **„Rede des Herrn Johann v. Rupprecht sen. Restaurationspräses der königl. Freistadt Oedenburg”** Rupprecht János képviselő június 1-jén a választás alkalmából elhangzott beszédének kinyomtatott változata (német nyelvű)²⁽³⁶⁶⁾ Sopron, é.n., ny.: Lenck Sámuel, 4 p., 1 pld.
11. **Az országgyűlési követválasztással kapcsolatos választójogi igény bejelentésének módozatairól.** c.n. Szabad kir. Sopron városa közgyűlésében 1848. június 2-án megválasztott központi választmánytól. Sopron, ny.: Lenck Sámuel, 41x25,5 cm, 1 p., 1 pld.
12. **Az országgyűlési követválasztás összeíró küldöttségeinek munkarendjéről.** c.n. Vom Deputations – Präsidium (a választmányi elnökségtől), (német nyelven) Sopron, 1848. június 10., 26x21 cm, 1 p., 1 pld.
13. **Az országgyűlési választás névjegyzékének kiigazítására felhívó falragasz.** c.n. A Sopron Városi Központi Választmánytól, Sopron, 1848. június 14., 37x23,5 cm, 1 p., 2 pld.
14. **Hirdetmény a város országgyűlési követének megválasztásával kapcsolatos tudnivalókról** c.n. A' középonti választmánytól, Sopron, 1848. június 17., 27x24 cm, 1 p., 1 pld.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Tóth Imre: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékei a Soproni Múzeum gyűjteményében / A Nemzetőrség működésére és a közrend biztosítására vonatkozó hirdetmények

A Nemzetőrség működésére és a közrend biztosítására vonatkozó hirdetmények

A pesti radikálisok 12 pontos márciusi petíciója már követelte Nemzeti Őrsereg felállítását. Létrehozásának motívuma a helyi közrend biztosításának deklarált célja mellett a forradalom eredményeinek megvédése és állandósítása volt. Elsősorban a fegyverellátás nehézségei miatt kisebb- nagyobb zavarokkal, de országszerte nagy lendülettel indult meg a szervezésük a helybéli polgárőrségek bázisán. Vidéken elsőként Sopronban alakult meg Pfeiffer Péter ezredes vezetése alatt,³⁽³⁶⁷⁾ hasonló gondokkal és hasonló eredményekkel, mint az ország más helyein.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Tóth Imre: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékei a Soproni Múzeum gyűjteményében / A Nemzetőrség működésére és a közrend biztosítására vonatkozó hirdetmények / Nemzetőrség

Nemzetőrség

15. **„Hirdetmény” A Nemzeti Őrseregről szóló 1848: XXII tc. magyarázata. A nemzetőrség a belső**

rend fenntartására használható fel, a határokon túl nem vehető be. Sopron Vármegye Bizottmányi üléséből, Tar János főjegyző Sopron, 1848. május 8., 37,5x23,5 cm, 1 p., 1 pld.

16. **A nemzetőrség vezetőségének közleménye a legfontosabb tudnivalókról és a belépés módjáról.** c.n. Sopron-városi nemzeti őrsereg intéző választmányának 1848. évi március 16-án tartott üléséből. Sopron, 37,5x22,5 cm, 1 p., 1 pld.
17. **„Jegyzék” A soproni nemzetőrség március 26-án tartandó közgyűlésének napirendje és a nemzetőrség névsora.** (magyar), a.n. Sopron, 1848. március 24., 35x23,5 cm, 4 p., 1 pld.
18. **A fegyverüket áruba bocsátó nemzetőrök megbüntetéséről.** c.n. Vom Stadt–Magistrat (német nyelvű) Sopron, 1848. július 14., 41,5x26 cm., 1 p., 1 pld.
- 289 19. **„Polgártársak és nemzetőrök!” Felhívás a haza védelmére.** Sz. k. Sopron városnak 1848. évi szeptember 20-án tartott közgyűléséből. Sopron, ny.: Lenck Sámuel, 40x51 cm, 1 p., 1 pld.
20. **Tájékoztatás a lövői csata eseményeiről, és köszönet a benne részt vett nemzetőröknek a hazáért tett szolgálatukért.** Sopron, 1848. október , ny.: Lenck Sámuel, 38,5x22 cm, 1 p., 1 pld.
21. **„Rendelet” Az október 10-11-i Lövő és Salamonfa közötti ütközeteket követően szétszéledt csapatok újbóli összegyűjtéséről intézkedő falragasz.** Sopron Vármegye bizottmányának október 14-i határozata alapján, Frank Márton helyettes aljegyző, Sopron, 37,5x23 cm., 1 p., 1 pld.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Tóth Imre: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékei a Soproni Múzeum gyűjteményében / A Nemzetőrség működésére és a közrend biztosítására vonatkozó hirdetmények / Közrend

Közrend

22. **„Cirkular” Rendelet a közrend hatékonyabb védelméről és a rögtönítélő bíraskodásról.** Sopron Vármegye Állandó Bizottmánya, Paul v. Lukinich m.p., sub. erster Vicenotar (német nyelven) Sopron, 1848. október 16., ny.: Lenck Sámuel, 38x24 cm, 1 p. 1 pld.
23. **Ua. magyar nyelven**
24. **A rend fenntartásáról szóló március 22-i miniszterelnöki körlevél közzététele.** c.n. Sopron városi közcsendi választmány, Sopron, 1848. március 30., 46,4x29,5 cm, 1 p., 1 pld.
25. **„Circular” Körlevél a haza ellen lázítók bejelentése érdekében – pénzjutalom ellenében.** Lukinich Pál aljegyző, (német nyelvű) Sopron, 1848. szeptember 26., ny.: Lenck Sámuel, 26x21 cm, 1 p., 1 pld.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Tóth Imre: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékei a Soproni Múzeum gyűjteményében / Hadiesemények-honvédelem

Hadiesemények-honvédelem

Az 1848. nyár végi Wessenberg-féle államirat az áprilisi törvények megsemmisítéséről, majd Jellačić szeptemberi támadása az addigi politikai megoldások helyett mindinkább a katonai síkra terelte a forradalom és a bécsi kormányzat konfliktusát. Az ország, így Sopron lakosságát is folyamatosan tájékoztatták a hadszínterek eseményeiről és egymást követő toborzási akciókkal igyekeztek minél nagyobb számú önkéntest hadrendbe állítani.

– **„Polgártársak!” Toborzási felhívás.** Sopron város 1848. szeptember 17-i közgyűléséből. Sopron, ny.:

Lenck Sámuel., 50x41 cm, 1 p., 1 pld.

- **„Polgártársak és nemzetőrök!” Harcra hívó falragasz.** A városi közgyűlés 1848. szeptember 20-i ülése alapján. Sopron, ny.: Lenck Sámuel, 40x51 cm, 1 p., 1 pld.
- 1. **„Neuestes..” Pesti tudósítás a székesfehérvári harctér legfrissebb híreiről** 1848. szeptember 29. (német nyelven) Sopron, ny.: Lenck Sámuel, 37x47 cm, 1 p., 1 pld.
- 2. **„Neuestes...” A székesfehérvári harctér legfrissebb hírei.** Niczky Sándor kormánybiztos (német nyelven) Sopron, 1848. október 2., ny.: Lenck Sámuel, 37,5x24 cm, 1 p., 1 pld.
- 3. **„Mithbürger und Nationalgarden!” A haza védelmére, harcra szólító kiáltvány.** Thirring Károly ügyvéd és nemzetőr, (német nyelven) Sopron, 1848. október 4., ny.: Lenck Sámuel, 37,5x47 cm, 1 p., 1 pld.

2904. A lövői csata leírása (1.: nemzetőrséggel kapcsolatos hirdetmények)

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Tóth Imre: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékei a Soproni Múzeum gyűjteményében / Adakozásra felhívó hirdetmények

Adakozásra felhívó hirdetmények

A Batthyány kormány egyik legfontosabb feladata az új államhatalom működtetése, az önálló bankjegykibocsátás és a honvédelem költségeinek előteremtése volt. Kossuth látványos gyorsasággal látott hozzá a pénzügyi konszolidáció megteremtéséhez és először május 19-én, majd 23-án fordult segélyezési felhívással az ország népéhez. Az alapok előteremtése kölcsönjegyzés útján történt, s erről országszerte felhívások tájékoztatták a lakosságot. A központi kezdeményezések mellett szükség volt a helyi erőforrások minél hatékonyabb felhasználására, különösen a nemzetőrség felfegyverzése és a későbbi harci cselekmények áldozatainak megsegítése céljából. A hirdetmények e szándékok jegyében születtek.

- 5. **„Polgártársak – Mithbürger!” Közadakozásra felhívó hirdetmény.** A gyűjtők neveivel kerületenként. Sopron város választói gyűléséből, Sopron, 1848 május 26., 37,5x23,5 cm., 1.p., 1 pld.
- 6. **A Pénzügyminisztérium által kibocsátott kamatozó kincstári utalványok jegyzéséről.** c.n. A választmánytól, Sopron, 1848. június 21., 42x25 cm, 1 p., 1 pld.
- 7. **„Polgártársak – Mithbürger!” A nemzetőrség felfegyverzésére mozgósító plakát.** A városi közgyűlés augusztus 2-i ülése alapján. Sopron, ny.: Lenck Sámuel, 47x37,5 cm 1 p., 1 pld.
- 8. **„Honfiak 's honleányok! – Patrioten und Patriotinen!”** Adakozási felhívás a szerb felkelők elleni harcra „Egy honfegyver” Sopron, 1848. augusztus 10., ny.: Lenck Sámuel 1848., 56,5x44,5 cm, 1 p., 1 pld.
- 9. **„Mithbürger!” A felégetett Horpács, Völcese, Lédec és Zsira lakóinak megsegítésére tett felhívás.** A városi tanács 1848. október 14-i ülése alapján. (németnyelvű) Sopron, ny.: Lenck Sámuel, 34x23 cm, 1 p., 1 pld.
- 10. **Bejelentés az új uralkodó trónralépte alkalmából életre hívott „Ferenc József Alapítvány” létrehozásáról, melynek célja a szegénysorsú gyermekek ellátása téli ruhaneművel,** c.n., a.n. (német nyelvű). Sopron, 1848. december 7., 39,5x23,5 cm, 1 p., 1 pld.
- 11. **„Felszólítás” Kossuth közadakozásra buzdító felszólításának közzététele.** A városi közgyűlés felhívása Sopron, 1848. december 13., ny.: Lenck Sámuel, 41,5x25,5 cm, 1p., 1 pld.

A forradalom soproni epilógusának hirdetései

A december 2-i olmüti államcsínnel megkezdődött Windisch-Grätz már korábban tervezett magyarországi felvonulásának politikai előkészítése. A támadás a főhadszíntéren december 16-án indult meg. Sopron még ugyanaznap császári megszállás alá került. A megszállók vezetője Petrichevich-Horváth ezredes, a megye közigazgatási irányítója Rohonczy Ignác királyi biztos, és a hadsereg kerületi parancsnoka, a tényleges teljhatalommal bíró Castiglioni altábornagy azonnal megkezdte a forradalom felszámolását és a restaurációt a közrend, az igazságszolgáltatás és a pénzügyigazgatás terén.

29112. **A kijárási tilalomról, gabona és élelmiszerkiviteli tilalomról és egyéb korlátozó intézkedésekről, c.n.** A városi tanács 1848. december 18-án tartott üléséből, Petrichevich-Horvath rendelete alapján. (német nyelvű) Sopron, 38,5x23,5 cm, 1 p., 2 pld.
13. **„An die Seelsorger der evangelischen Kirche in Oedenburg” A soproni evangélikus lelkész tájékoztatása Kolbenheyer Mór elfogatásának okairól.** Bar. Petrichevich-Horvath k.k. Oberst (német nyelvű)⁴⁽³⁶⁸⁾ Sopron, 1848. december 19., 24 x20 cm, 1 p.,
14. **A fegyverek beszolgáltatásáról és a statárium kihirdetéséről szóló falragasz, c.n.** A városi tanács 1848. december 22-én tartott üléséből, Petrichevich Horvath parancsa alapján. (német nyelven) Sopron, 39x22 cm, 1 p., 2 pld.
15. **„Kundmachung” A forradalom pénzeinek beváltási kötelezettségéről.** Rohonczy Ignác Sopron és Vas megye királyi biztosa, (német nyelvű) Sopron, 1849 március 25., 37x23,5 cm, 1 p., 1 pld.
16. **„Figyelmeztetés” A robot, kilenced és tized visszaállításáról terjengő rémhírek cáfolata.** Rohonczy Ignác királyi biztos, 1849. május 16., 37,5x23 cm, 1 p., 1 pld.
17. **„Proclamatio” A harcban álló országrésszel való mindennemű, kereskedelmi, személyes kapcsolat tilalmáról szóló 1849. március 9-i Windisch-Grätz-féle kiáltvány megerősítése.** Castiglioni altábornagy Sopron, 1849. május 18., 38x46,5 cm, 1 p., 1 pld.
18. **„Kundmachung” Idegenek bejelentési kötelezettségét (háztulajdonosok, munkaadók számára) kihirdető proklamáció.** Castiglioni altábornagy, (német nyelven) Sopron, 1849. május 30., 44x28,5 cm, 1 p., 1 pld.
19. **„Verordnung” Rendelkezés a városon való átutazás feltételeiről és a megfelelő engedélyekkel nem rendelkező utasok szállításának tilalmáról.** Castiglioni altábornagy, (német nyelvű) Sopron, 1849. június 4., 45x28 cm, 1 p., 1 pld.
20. **„Proklamáció” Mindennemű fegyver és muníció beszolgáltatásáról rögtönítélő bíraskodás hatálya alatt.** Castiglioni altábornagy kerületi katonai parancsnok, (magyar nyelvű) Sopron, 1849. június 5. , 37,5x23 cm. 1 p., 1 pld.
21. **„Hirdetmény – Kundmachung” A volt úrbéres földterületeket nem érintő, majorsági természetű földek után járó kötelezettségek teljesítéséről.** Gróf Cziráky János cs. kir. kerületi főbiztos Pozsony, 1849. szeptember 25., ny.: Franz v. Schmid 1848., 51x43 cm, 1 p., 1 pld.

emlékei a Soproni Múzeum gyűjteményében / Egyéb hirdetmények

Egyéb hirdetmények

22. „Polgártársak – Liebe Mitbürger!” A törvényes forradalom eredményeiről szóló kiáltvány. „Egy honbaráttól” Sopron, 1848. március 22., 42x56,5 cm, 1 p., 1 pld.
23. „Hirdetmény – Kundmachung” Díszkivilágítás V. Ferdinánd születésnapja alkalmából. Sopron, sz.kir. Város Tanácsától, 1848. április 15., 44x28 cm, 1p., 1 pld.
29224. Az 1848: IX. tc. (úrbéri törvény) értelmezése és a hatálya alá eső szolgáltatások körének részletezése, c.n. Az 1848. május 2-i állandó bizottmány üléséből, Tar János Sopron megye főjegyzője. Sopron, 39,5x26 cm, 1 p., 1 pld.
25. A rendkívüli körülmények miatt szünetelt harangozás és kidobolás újbóli megkezdéséről, c.n. Sopron város közgyűléséből, Sopron, 1848. október 11., ny.: Lenck Sámuel, 19x23,5 cm, 1 p., 1 pld.
26. „Rendelet” A megyei adózásról és az összeírás lebonyolításáról. Rohonczy Ignác, a választmány jegyzője, (magyar nyelvű) Sopron, 1848. november 14., 38x23,5 cm, 1p., 1 pld.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Tóth Imre: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékei a Soproni Múzeum gyűjteményében / Sopronban készült nyomtatványok

Sopronban készült nyomtatványok

27. „Rendelet” A felvidéki szlovák megyék pánszláv eszméket terjesztő bujtogatóinak kézrekerítéséről. Batthyány Lajos, 1848. szeptember 20. Sopron, ny.: Lenck Sámuel 1848., 37,5x23,5 cm., 1 p., 1 pld.
28. „A’ cath. főpapok irata a királyhoz” A szerb felkelés leverése és a belső béke helyreállítása érdekében. Magyarország cath. püspöki kara, Pest, 1848. október 28., ny.: Lenck Sámuel 1848., 44,5x28,5 cm, 1 p., 1 pld.
29. „Das grosse Ereigniss in Wien” – vers a bécsi forradalomról Sopron, ny.: Lenck Sámuel 1848. 24,5x19,5 cm. 1 p.
30. „Der feierliche Sieg in Wien” – vers a bécsi forradalomról Sopron, ny.: Lenck Sámuel 1848., 24,5x19,5 cm., 1 p.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Tóth Imre: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékei a Soproni Múzeum gyűjteményében / Egyéb nyomtatványok, kéziratok és tárgyak

Egyéb nyomtatványok, kéziratok és tárgyak

31. Kolbenheyer Mór: Das freie Wort című 1848 március 26-án elhangzott prédikációjának nyomtatott példánya, Sopron, ny.: Kultschar’sche Buchdruckerei, 21,8x13,8 cm, 23 p. ltsz.: 74.96.2
57. Hírlapi tudósítás a soproni önkéntesek szerveződéséről, 1848. október 2-i keltezéssel, Der Radikale, Wien, 1848. október 4. (?) kiadó: Dr. A. J. Becher, ny.: Schmidbauer und Holzwarth., p. 386
32. Az olmützi várbörtönben készült versesfüzet Tóth Ágoston rajzaival 22x14 cm, ltsz.: 55.88.1-145

33. **Tóth Ágoston vázlatkönyve**, 29 p., papír, ceruza, 24,5x14,5 cm, ltsz.: K. 55.81.1
  34. **Lunkányi Károly miniszteri fogalmazói kinevezése**, 1848., ltsz.: 66.46.9
  35. **„Geleitschein” A császári hadseregbe besorozott Sopron megyei honvéd oltalomlevele**, Romorn, 1849. október 1., ltsz.: 85.115.1
  36. **„Certificat” Sopron megyei honvéd leszerelő levele**, Sopron, 1849. október 5., ltsz.:85.112.1
  37. **Ihász Rezső, Sopron későbbi országgyűlési követe (1861–72) kokárdája** selyem, bársony, átm.: 6 cm, h: 11-5 cm, ltsz.: 61.28.1
  38. **Kormánybiztosi vállszalag**, 1848., selyem, réz csattal, sz.: 4 cm, h.: 164 cm, ltsz.: 67.15.1
  39. **1848-as emlékszalag és gomb Ihász Rezső családjától**, selyem, 3x90 cm, ltsz.: 57.141.1
  29340. **Nemzetőr-karszalag Sopronnyékről**, 1848., bársony, 7x30 cm, ltsz.: 57.138.1
  41. **Bachmann–Hoffman: Horvát martalócok Bécs alatt**, 1848., papír, kőrajz, 38x31 cm, ltsz.: K.54.744.1
  42. **F.Werner: A csornai csata**, 1849., színezett rézmetszet, 42x29 cm, ltsz.: K. 54.741.1
  43. **Sopron megye 1848-as zászlaja**, selyem, 135x130 cm, ltsz.: 56.3.1
  44. **A soproni diáknemzetőrök 1848-as zászlaja**, selyem, 100x120 cm, ltsz.: 56.4.1 1848-as nemzetőr-zászló töredék, selyem, 24x20 cm, ltsz.: 57.142.1
  45. **A munkácsi tüzérezred pecsétnyomója (valószínűsíthetően 1848/49-ből)** bronz, sárgaréz, átm.: 3,2 cm, m.: 3,4 cm, ltsz.: 59.54.1
  46. **Haubner Máté evangélikus püspök (1794–1880) kése a rabság idején, 1850 k.** elefántcsont, faragással, h: 12-5 cm, sz: 2 cm, ltsz.: 61.27.1
  47. **Haubner Máté villája**, 1850 k., elefántcsont, faragással h: 13 cm, sz: 2 cm, ltsz.: 61.27.2
- A fegyvergyűjtemény darabjai közül keletkezésüknél fogva, többet is használhattak 1848/49-ben, itt azonban csak azokat válogattuk ki, amelyek feltehetően szorosabban köthetők a szabadságharc küzdelmeihez.
48. **1848-as dob**, m: 31 cm, átm.:34 cm, ltsz.: S. 84.15.1
  49. **Honvéd toborzó dob, 1848.**, m.: 24 cm, átm.: 39 cm, ltsz.: 58.88.1
  50. **lovassági kard tokkal**, h: 98 cm, ltsz.: 55.60.1-2
  51. **katonai patrontáska**, h: 18 cm, m: 10 cm, ltsz.: 75.20.153
  52. **kancsuka a cári hadseregből**, h: 49 cm, ltsz.: 55.107.1

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Tóth Imre: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékei a Soproni Múzeum gyűjteményében / Ikonográfia – 1848/49 soproni ill. megyei eseményeinek szereplőiről

Ikonográfia – 1848/49 soproni ill. megyei eseményeinek szereplőiről

53. **Pap Károlyné : Pfeiffer Péter polgármester arcképe**, vászon, olaj, 28x38 cm, ltsz.: K. 54.34.1
54. **Wilfing József: Murmann Sámuel, soproni nemzetőr őrnagy**, vászon, olaj, 25x32 cm, ltsz: K. 54.55.1

55. **Kriehuber: Wyss tábornok arcképe**, papír, kőrajz, 34x54 cm, ltsz.: K. 54.74.1
56. **Suther: Kmety György arcképe**, vászon, olaj, 31x24 cm, ltsz.: K. 54.743.1
57. **Lunkányi Károly mellképe**, papír, olaj, 20x15,5 cm, ltsz.: K. 66.16.6
58. **Martiny Frigyes, országgyűlési követ fotója Sopron város tiszttikarának tablóján 1867-ből**, 5,5x4 cm, ovális, ltsz.: 71.58.1
59. **Kolbenheyer Mór fotója**, uo.
60. **Paur Iván történész, honvédeőrnagy (1806–1888), fotója**, 1850 k., 9x12 cm, fotóleltári szám: 2 169
61. **Ihász Rezső arcképe**, fotó 1880 k., 68x52 cm, ltsz.: 71.64.1
62. **Tóth Ágoston honvédezeredes (1812–1889) ifjúkori képe**, daguerrotypia, 1846, 13x10 cm., ltsz.: 71.76.2
63. **Tóth Ágoston családi fényképalbuma** (berakásos, rézkapcsokkal díszített bőrkötésben 177 fénykép), 1870 k., 25x20 cm., ltsz.: 71.77.1-24
29464. **Tóth Ágoston önarcképe**, olaj, ovális fa keretben, 18x15 cm , ltsz.: K. 54.92.1
65. **Michel János sekrestyés, iskolamester, a forradalom egyik helyi krónikása és felesége daguerrotypia** (aranszegélyű, bársony keretben), 1848., 7x9 cm., ltsz.: 72.23.3, 72.23.5
66. **Theer Robert: Esterházy Pál, Sopron vármegye főispánja, a Batthyány kormány tagja, arckép**, papír, kőrajz, 22x9,5 cm, ltsz.: 55.65.1
67. **Esterházy Pál**, daguerrotypia, 6x7 cm, ltsz.: 72.23.2
68. (Daguerrotypiát őriz a gyűjtemény még Kossuth Lajosról és Batthyány Lajosról is. 6x7 cm, ltsz.: 72.23.1, 72.23.3.)

Az utókor 48/49-es relikviái közül pontos adatolás nélkül itt csupán néhány érdekesebbet tudunk említeni, különösen a forradalmi mítosz központi alakjával, Kossuth Lajossal kapcsolatban. Az egyik, az az 1870 körül készült emlékkép, mely szemből az első felelős kormány tagjait, balról nézve Perczel Mórt, jobbról Kossuth Lajost és két fiát ábrázolja. Ritka darabja a gyűjteménynek az a hímes tojás, melyre Kossuth mellképét festették. 1894-ből egy fa tokba helyezett Kossuth-emlék összeállítását és a politikus temetésén viselt gyászkokárdát emelünk ki.

A múzeum gyűjteményeinek 1848/49-el kapcsolatos darabjai – mint említettük – jóval nagyobb kört ölelnek föl. Az itt hely hiányában nem közölt történeti emlékeket igyekszünk ezek folyamatos feldolgozásával hozzáférhetővé tenni, esetleg kapcsolódó kiállítások alkalmával publikálni.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni arcok

---

295 Soproni arcok

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni arcok / Sarkady Sándor: „És dolgozzunk úgy, mintha örökké élénk.” Beszélgetés a 75 éves Molnár Lászlóval

Sarkady Sándor: „És dolgozzunk úgy, mintha örökké élnénk.” Beszélgetés a 75 éves Molnár Lászlóval

A magyar bányamérnök-társadalom nagy öregje, Molnár László az idén 75 éves. Fél éve kapta meg a város legrangosabb kitüntetését, a Pro Urbe Sopron-díjat. Lakásából, amely valaha Lackner Kristóf hajléka volt, Sopron szívére, a Fő térre látni. Ide hoztam el a Soproni Szemle szerkesztősége és szerkesztőbizottsága jókívánságait, itt beszélgettem vele életútja állomásairól, gazdag munkássága legfontosabb eredményeiről.

Kezdjük az útnak indító gyermekkorral! Voltak-e meghatározó élményeid? Milyen örökséget, milyen útravalót kaptál a szüleidtől?

– Meg kell vallanom, nem vagyok tősgyökeres soproni, ha azt nézzük, hogy itt születtem-e. Zalaegerszegen születtem 1924. június 15-én. Hétéves koromban jöttem, vagy inkább hoztak szüleim Sopronba. Édesapám erdélyi származású, Brassóban született; Kolozsváron töltötte ifjúkorát. Édesanyám családja felvidéki, Zólyom, illetve Nógrád megyei. Mind a két család az első világháborút megelőzően került Zalaegerszegre. A rokonság nagy része tehát a Trianon után a határon kívül került területeken maradt. Trianon a mondanivalóm elejére kívánczik, mert senki az én korosztályomból nem mondhatja, hogy Trianon nem szólt bele az életébe. Erről most csak annyit mondok, hogy fáj. Emlékezetes üzenete van Trianonnal kapcsolatban Karinthy Frigyesnek. Valahol azt írta: *„Hallani fogsz az életnek egy fájdalmas csodájáról, arról, hogy akinek levágták a kezét és a lábát sokáig érzi még sajogni az ujjakat, amik nincsenek... Ha azt hallod majd, Kolozsvár, Zólyom, Erdély, Kárpátok, meg fogod tudni, mire gondoltam. Ez meghatározza felfogásunkat, munkásságunkat, szinte egész életünket...”* De visszatérek szüleim sorsára.

Édesapád emlékének az 1998-as TIT Évkönyvben külön tanulmányt szenteltél.

– Azért tettem, mert egész későbbi életem meghatározója volt édesapám sorsa. Az első világháborúban többször sebesült, vitézzé avatták. Rendőrtisztként szolgált Zalaegerszegen, utána Sopronban 1932-től 1944 október 16-áig, majd 1945 május 17-től 1946 február végéig. Mindkét városban az őrszemélyzet parancsnokaként közvetlen kapcsolatban állt a lakossággal. Sopronban a bányász- és erdőmérnök-hallgatókkal, az evangélikus teológusokkal és a középiskolai diáksággal szinte baráti viszonyt épített ki, amely a háborús időszakban igazi szövetséges kapcsolattá fejlődött. Az erőszakos német törekvésekkel következetesen szembeszegült. Magyarország német katonai megszállása [296](#) után helyzete kényessé és feszültté vált, de a város légoltalmi parancsnokaként személye nélkülözhetetlen volt.

1944. október 16-án a Gestapo letartóztatta, a nyilas kormányzat Zalaegerszegre internálta. Édesanyámat 1945 februárjában kitiltották Sopronból. Ekkor öcsém is, én is frontszolgálatot teljesítettünk. Így minden ingóságunk elveszett a háború végső forogtagában az Ősz u. 5. sz. alatti lakásunkból. Édesapám 1945 májusában visszatért Sopronba és Sopron vármegye rendőrkapitánya lett, de 1946 februárjában rendelkezési állományba helyezték, majd 1947 szeptemberében elbocsátották a rendőrségtől, sőt 1950 augusztusától nyugdíját is megvonták. Munkakönyve szerint 1947–1957 között fizikai munkakörben mérősegédként, hulladékgyűjtőként, féregirtóként dolgozott. Soproni ismerősei, tisztviselők és munkások, de elsősorban az egyetem idősebb professzorai megalázott helyzetében is nagy megbecsüléssel voltak iránta. Édesapám a 30-as években és az 1940–41-es kritikus időszakban sok emberen segített. Később – viszontagságos sorsa ellenére is –, mindvégig megőrizte a magyarság jövőjébe vetett hitét, optimizmusát, jó kedélyét. Soha nem panaszkodott. Betegségeit még családja előtt is titkolta. Szívinfarktusból hunyt el. Szüleim legnagyobb ajándékának tekintem, hogy ötéves koromban megtanítottak olvasni. Így mindenkiel szemben egy, másfél év előnyöm volt az olvasásban. Az olvasás a legnagyobb emberi ajándék. Csak az

ember olvas.

Iskolás éveidből mit tartasz a legfontosabbnak?

– Középiskoláimat a Soproni Reál gimnáziumban kezdtem. Feltétlenül meg kell említenem Csanády Sándor történelemtanáromat, becenevén Vekkert, aki a legszigorúbb, de talán a legszeretettebb tanára volt az iskolának. A történelmet nemcsak megkívánta, de meg is követelte tőlünk. Katona Ferenc től pedig latint tanultam. Az a két év későbbi munkámban segítségemre volt. 1938-ban, a politikai idők felélénkítése korszakában a Soproni Rákóczi Ferenc Honvéd Főreáliskolába kerültem. Az iskolát 1898-ban alapították, éppen tavaly volt a 100. évfordulója. A Főreál eredeti épületkomplexumát 1922-ben a Selmezbányáról Sopronba települt Bányászati és Erdészeti Főiskola kapta. Én a főreáliskolai éveimet a jelenlegi József Attila lakótelep helyén lévő 11 épületből álló komplexumban töltöttem. Ez a bombázások során megsemmisült. A Honvéd Főreál történetével a későbbiekben részletesen foglalkoztam. Most csak egy érdekességre kívánok rámutatni: valószínűleg ez az az iskola, amely a legtöbb minisztert adta a magyar történelemnek.

A Honvéd Főreál után a Ludovika, majd a front következett. Hogy élted meg és, hogy élted túl a világháborút?

– 1942-ben végeztem Budapesten a Honvéd Ludovika Akadémián, és 1944. augusztus 20-án gyalogos hadnaggyá avattak. Zomborba irányítottak, majd onnan frontszolgálatra. 1944. október 6-án Makónál kézigránáttól megsebesültem. Ebben az időszakban indult a nagy orosz támadás a Makó és Nagyvárad közötti szakaszon, amikor is a szovjetek kijutottak a Tiszához, és csak Soroksár határában álltak meg. Engem az utolsó kórházvonattal hoztak ki Szegedről Budapestre, majd onnan 1944. október 13-án Sopronba. Október 15-én átkötözés alatt hallottam a Horthy-féle hadparancsot. Este 29 éves apámat már a Gestapo letartóztatta. Felgyógyulásomat követően a Nagyatád környéki fronton szolgáltam, majd a Szent László hadosztályhoz beosztva vonultam vissza meglehetősen súlyos harcok közepette. 1945. május 9-én angol fogságba estem. Az első adandó alkalommal, 1945. október 15-én hazatértem Magyarországra.

Ekkor jegyezted el magad életre szólóan a bányászat ügyével.

– Igen. Még aznap beiratkoztam Sopronban az egyetem bányamérnöki karára. Ebben segítségemre volt, hogy édesapám akkor még szolgált az új rendszerben, mégpedig rendőrségi megyei vezetői beosztásban. A bányamérnöki karon megfelelő szorgalommal végeztem tanulmányaimat. Az egyetemi évek alatt a tanulással párhuzamosan dolgoznom is kellett. 1950 májusától a budapesti székhelyű Bányászati Mélyépítő Vállalat munkatársaként Brennbergbányán dolgoztam.

1951-ben szereztem meg a bányamérnöki oklevelet. Mikor a brennbergi bánya 1951-ben bezárása bekövetkezett, mi aknamélyítők Tatabányára kerültünk. 1953 novemberében áthelyeztek Várpalotára.

Hogy élted meg az 1956-os évet?

– Akkoriban a tröszt igazgatója a gyöngyösi körzet vezetésével kívánt megbízni. Ezért négy napos tapasztalatcserére Gyöngyösre látogattam. A forradalom hírére Budapestre utaztam. 1957. március 31-én állásomból elbocsátottak. Nem tudva mihez kezdeni, óvatosságból az ünnepeken (április 4., május 1.) inkább hazautaztam Sopronba a szüleimhez, hogy az ilyenkor rendszeres „begyűjtés” során nehogyan eszébe jussak valakinek. Közben megpróbáltam Budapesten, Tatabányán s egyéb helyeken újból állást keresni.

Hogy jutottál végre újra munkához?

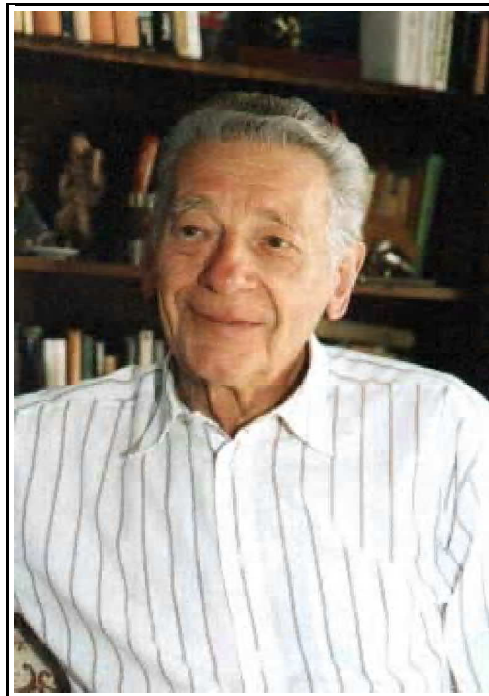
Hogyan alakult az életed a 60-as, 70-es években?

– Salgótarjánba történt felvételem 1957 májusában Pothornik Józsefnek köszönhető, aki korábban az

Aknamélyítő Vállalat igazgatója volt, de akkor már Salgótarjánba került. A forradalom után őt, aki 1926 óta részt vett a kommunista mozgalomban, kinevezték a Nógrádi Szénbányák vezérigazgatójává. A Szénbányáknál akkor 14 000 fő dolgozott. Engem beruházási osztályvezető-helyettesnek vettek fel, majd Kisterenyén főmérnökként dolgoztam, később pedig a Szénbányák Szervezési Osztályának a vezetője lettem. Ez utóbbihoz hozzásegített, hogy 1962–1964 között levelező úton elvégeztem a bányaiipari gazdasági mérnök szakot. Érdeklődésem gazdaságpolitikai irányba tolódott el. Új beosztásomban a munkahelyi szervezés és önköltségszámítás korszerű módszereit dolgoztam ki, több új akna telepítésének előkészítését végeztem, elsőként alkalmaztam hálótervezéses, programozásos eljárást a bányászatban. Nógrádi éveim alatt több tanulmányt készítettem a Magyar Tudományos Akadémia Bányászati Bizottsága és a Bányászati Kutatóintézet részére.

298 **Úgy tudom, hogy a kulturális munkában is jeleskedtél. Úgy is mint szervező, úgy is mint szereplő.**

– Így volt. A salgótarjáni éveim során – 1960 és 1975 között – a Magyar Televízió akkor induló kulturális vetélkedő műsoraiban öt sorozatban (irodalom, történelem, színház, rejtvények stb.) országos versenyeket nyertem, ezzel valamelyest én is hozzájárultam a kultúra népszerűsítéséhez Nógrádban. Két országos vetélkedőn vezettem a megye csapatát.

Molnár László (1924–)

A 70-es évek elején volt egy rövid budapesti kitérőd.

– 1971–72-ben a Bányászati Kutatóintézet olyan bányamérnököket keresett, akik gyakorlottak az üzemi életben és megfelelő íráskészséggel rendelkeznek. Ekkor csaknem két évet töltöttem Budapesten, illetve kiküldetésben voltam számos bányánál, ahol a komplexen gépesített frontfejtések vizsgálatait végeztem el az általam kidolgozott módszer szerint. A budapesti két év alatt másodállásban elláttam az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület titkári teendőit is. A fővárosi lakásprobléma azonban nem oldódott meg az ígéretek ellenére sem. Ezért visszatértem Salgótarjánba, ahol ismét szervezési vonalon

dolgoztam, majd Mongóliában készítettem elő a nógrádi bányászok által végzett lejtősakna építésének munkálatait. Utolsó nógrádi beosztásom 299a szénbányászati trösztnél a Tervező Iroda vezetése volt. Akkor már a szénbányászat erőteljes csökkentése miatt minden egyéb tevékenységet meg kellett ragadni. Ezek közül számomra a legnevezetesebb a püspökszilágyi veszélyes hulladék tároló tervének készítése volt. Az előzetes felmérések után irányításommal kezdődtek meg a munkák. A püspökszilágyi tároló még ma is Magyarország legnagyobb hulladéktárolója, ahol a paksi atomerőmű hulladékának egy részét is elhelyezik.

A Nógrádi Szénbányák létszáma 1965–1975 közötti tíz évben évente mintegy ezer fővel csökkent. Nógrádban kezdeményeztük azokat az intézkedéseket, amelyek a nyugdíjkorhatár leszállításával, áttelepítési segéllyel és egyéb kedvezmények nyújtásával elviselhetővé tette az ország első és legnagyobb mértékű létszámcsökkenését. Több fontos országos rendelet előkészítése született az általam irányított részleg munkaasztalain, számítógépein.

Hogyan kerültél haza Sopronba, ha nem is a szülő-, de a felnevelő városba?

– 1974-ben Gyulay Zoltán professzor a soproni Központi Bányászati Múzeum igazgatója utódot keresett, mert elérte a 75. életévét. Kétszer személyesen jött el hozzám Salgótarjánba, majd én is meglátogattam őt Sopronban. 1975 szeptemberével vettem át a soproni Központi Bányászati Múzeum irányítását.

A múzeumot 1955-ben Faller Jenő kezdte kialakítani, elsősorban a Selmezbányáról 1918 decemberében Magyarországra hozott muzeális könyvtárra, modellekre és egyéb gyűjteményi tárgyakra alapozva. Sopron városa 1955-ben az akkor nagyon leromlott, volt Esterházy palotát adta a múzeum céljaira, és két évi előkészítés után 1957. október 13-án nyílt meg a Faller Jenő által nagy szakértelemmel berendezett, tizenkét tereméből álló, 420 m² területű múzeum kiállítása, amely nagy vonalakban bemutatta a bányászat műszaki történetét, az ősember kovakőbányászatától kezdve az 1960-as években használt gépekig, eszközökig. A múzeum fejlődését korlátok közé szorította az épület elhasználódása, ezért már 1967-ben több hónapos renoválás vált szükségessé. 1971-ben be kellett zárni a kiállítótermetet. 1971 végén kormányhatározat alapján megkezdődött az egész soproni műemléki belváros rekonstrukciós építkezése. Hasonló méretű műemléki helyreállításra addig hazánkban csak a budai várnegyedben került sor. Ekkor határozták el a bányászat vezetői, hogy a műemléki rekonstrukcióval egyidejűleg a múzeum épületét is fel kell újítani. Faller Jenő 1966. évi halála után 3 éven át Vendel Miklós geológus akadémikus irányította a múzeumot, majd Gyulay Zoltán professzor lett a múzeum igazgatója, aki az Országos Műemléki Felügyelőség tervezőivel elkészítette a múzeum helyreállításának, bővítésének terveit. A tervezés és az alapos műemlékkutatás 5 évig elhúzódott, ez alatt feltártak korábban ismeretlen értékes középkori és reneszánsz részleteket is.

Sopronba érkezésemkor a rekonstrukciós munkákra 5 millió Ft volt előirányozva. Időközben 1975–1980 között a múzeum helyreállítási költségeire további összegeket, összesen 17 millió Ft-ot kellett előteremteni, majd újabb 4 milliót a berendezés és installáció céljára, mert a múzeum korszerű könyvtárat, fotólabort, restaurációs műhelyt, kutatói vendégszobákat is kapott. 1980. szeptember 3-án nyílt meg a múzeum, immáron 850 m² alapterületű állandó kiállítással. A tetőtér beépítésével és a szomszédos épületből a múzeumhoz visszacsatolt részekkel, valamint a feltárt pincékkel a 300 múzeum korábbi 1000 m²-es területe 1500 m²-re nőtt. A múzeumnál 20 főfoglalkozású, 4 nyugdíjas szaktanácsadó és 20 teremőr, illetve tárlatvezető dolgozott. A múzeumot 1989 végéig évente mintegy 100 000 érdeklődő kereste fel.

Mi teszi indokolttá a bányászat történetének ilyen nagyléptékű bemutatását?

– A bányászat jelentősége hazánk történetében nagyobb volt bármely más iparágnál. A középkorban és a

kora újkorban évszázadokon át a nemzeti jövedelem 30–35%-át tette ki a nemesércek, a réz és a só bányászatából származó érték. A múlt század második felétől kezdve a szénbányászat határozta meg számos országrész fejlődését. Meghatározta pedig a bányák létesítésével, a bányászatra települt kohászati és egyéb iparágakkal, továbbá a bányászati célokra létesült (vagy bővült) városok és községek egész sorával. A bányászat építette ki a technikai infrastruktúrát: vasutak, utak, villamos- és vízvezetékrendszerek, kórházak létesültek korábban elmaradt vidékeken. De iparágunk révén alakult ki a kulturális infrastruktúra is, melyet az iskolák, kultúrházak, dalárdák, könyvtárak, sportlétesítmények, egyesületek alapítása fémjelzett. A bányavállalatok nemcsak munkát adtak, hanem az élet minőségét is meghatározták a maguk régióiban.

Egy negyed századon át álltál a Központi Bányászati Múzeum élén. Tallózz ebben az időszakban! Milyen eredményeket tartasz a legfontosabbnak 25 év munkájából?

– Tevékenységem dandárját az első 4-5 évben a rekonstrukciós építkezés anyagi és személyi feltételeinek biztosítása tette ki. A mindig szűkös létszámú műemlékes kivitelező szakemberek mellé brennbergbányai nyugdíjas bányászokat szerződtettem. A nyugdíjas vājár kicsit földmunkás, kicsit lakatos, kicsit villanyszerelő, kicsit kovács, tehát igen jó segédmunkás. A múzeumi anyag bemutatására ezekben az években vándorkiállításokat rendeztünk a meglévő anyagunkból a bányavárosokban mintegy 12 alkalommal. Az igazi múzeumi tevékenységre csak az ünnepélyes megnyitás után volt alkalmom.

Amikor Sopronba visszaérkeztem, nemcsak bizakodó voltam, hanem elszánt is. Éreztem, hogy a múzeum nekem nem feladatom, sokkal több annál, szívügyem. Azt is mondhatnám, hogy egy negyed századon át nem dolgoztam, én csak szórakoztam. Mindig boldog voltam, ha a bányászat históriájával foglalkozhattam. A múzeum újrainyitására 1980. szeptember 3-án, a 30. Magyar Bányásznapon került sor. A hazai bányászat vezető egyéniségei, mondhatni, szinte minden kiválósága jelen volt az eseményen számos külföldi muzeológus, bányász, ipari vezető társaságában.

Időközben megszerveztem a múzeum gyűjtő, feldolgozó, tudományos és publikációs tevékenységét. Kitűnő munkatársakra tettem szert; a tehetséges fiatalok egyetemi vagy főiskolai képesítését elő tudtam segíteni. A város vezetőinek támogatása révén lakásokat is biztosítottunk a Sopronba érkező ifjú szakembereknek. 1984-től feladatköröm tovább bővült. Az akkori Kulturális Minisztérium megbízásából elláttam a hazai Bányászati Múzeumok szakfelügyelői tisztét is. A múzeum számos külföldi (osztrák, német, cseh, szlovák, román, holland) múzeummal, kulturális intézménnyel vette fel a kapcsolatot. Több időszakos kiállításra is sor került, nemcsak a magyarországi, hanem cseh és német múzeumok együttműködésével is.

301 **Hogyan alakult a publikációs tevékenységetek?**

– Egy múzeum kutatómunkáját a publikációkon mérhetjük le a legjobban. A Központi Bányászati Múzeum munkatársai 1980-tól 1999-ig mintegy 400 publikációt közöltek.

Aminek a fele, úgy tudom a te nevedhez fűződik.

– Az 1980-as években három különösen fontos múzeumi kiadvány született. A Bányászati és Kohászati Lapok különszámaként jelent meg 6 000 példányban – 1983-ban – az ún. múzeumi szám. Ezt követte egy kiemelkedő tudományos alkotás, Georgius Agricola 1556-ban megjelent *De re metallica*-jának magyar nyelvű kiadása 5 000 példányban. Ez a Szép magyar könyv pályázaton az első díjak egyikét nyerte el 1985-ben. Harmadikként Alfred Weiss osztrák kutatóval közösen írtuk a Born Ignácról és a világ első műszaki szervezetéről szóló könyvünket, mely 500 számozott példányban Bécsben jelent meg, és az Osztrák Tudományos Akadémia díszközgyűlésén került szétosztásra.

A múzeum rendszeresen szolgáltat cikkeket, szócikkeket az Évfordulóink a műszaki és

természettudományokban című évenként megjelenő kötet számára. A Magyar Életrajzi Lexikon III. kötetébe, majd az 1994-ben megjelent legújabb kiegészítő kötetébe több, mint száz személyiség szócikkét írtam meg. Szerzőként és esetenként lektorként bedolgoztunk a brennbergbányai, várpalotai, dorogi, nógrádi és az ajkai szénmedencék történetét összefoglaló kötetekbe. Az utolsó tíz évben Szent István és Mátyás király montanisztikával kapcsolatos tevékenységéről jelentek meg írásaim Magyarországon és külföldön. Több cikkben köszöntöttem az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 100 éves jubileumát, szorgalmaztam Szent Borbála kultuszának újjáélesztését és a „*Jó szerencsét!*” köszöntés 100. évfordulójának megünneplését. A múzeum nemzetközi publikációinak különleges területe volt a Westfalia Wandka-lender. Kiváló képanyaggal, a képek hátlapján részletes történeti szövegekkel ellátott sorozat volt ez a falinaptár, melyet 4 000 példányban német, angol, spanyol és francia nyelven terjesztettek világszerte. A magam részéről nyolc témában is közreműködtem, és a véleményem szerint a hazai bányásztörténetnek ez volt eddig a legjobb külföldi propagandája. Társszerzője voltam A Magyar Bányászat Évezredes Története című két kötetes műnek is. És még nagyon sokáig sorolhatnám.

Szobád a mennyezetig érő polcrendszerrel egy könyvtárteremre emlékeztet. Mire jó ennyi könyv a mai világban?

– Egész életemben fontos hobbim volt a könyvek beszerzése, rendszerezése. Alighanem nekem van Sopronban a legnagyobb magánkönyvtáram. Jóval 5 000 fölötti a kötetek száma.

Más, ha saját könyvünk van, mintha azt könyvtárból kikölcsönözzük, esetleg csak a múzeumban nézegetjük. Újra és újra el tudom olvasni könyveimet. Velük élek. Egész jövedelmemet legszívesebben könyvekre költeném. Sokan azt mondják, hogy könyvre nincs szükség, esetleg csak kettőre, az Egyesült Államokban állítólag egy is elég, a csekkfüzet. Nem értek egyet ezzel a gondolkodásmóddal. Az ember szellemi részének sok-sok jó könyvre van szüksége.

302 Úgy tudom, a hazai bányászat hanyatlásával a múzeum is igen mostoha anyagi körülmények közé került.

– Igen. A Központi Bányászati Múzeum költségeit a 80-as években az Ipari, majd az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium, részben pedig a bányászati vállalatok fedezték. A bányászati vállalatok anyagi helyzetének drasztikus romlásával a múzeum a 80-as évek végére végveszélybe került. Az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium drasztikusan megszüntetett minden hozzájárulást. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium sem vállalt érdemi támogatást. A múzeum hanyatlása földcsuszamlásszerűen akkor jelentkezett, amikor a Központi Bányászati Fejlesztési Intézet, amelynek szervezeti keretébe tartoztunk, szintén a felszámolás sorsára jutott. A Bányászati Múzeum önállósítására nem volt lehetőség, ugyanis nem voltunk önálló jogi személy.

A fenntartás egyetlen lehetséges módjául az 1990-es évek elejére az alapítványi forma maradt. A Központi Bányászati Múzeum elsőként lépett az alapítványi forma útjára, alapítványunkat 1990 végén a Fővárosi Bíróság a 664-es sorszámmal fogadta el. Tehát korán felébredtünk, de egy olyan úton kellett haladni, melyen nem voltak útjelzők. Az új forma az eltelt 8-9 évben folyamatos nehézségeket hozott.

Az alapítványra szánt összegek adóból való leírása egyre szigorodik. Végleges megoldást csak az a közös támogatási mód hozhat, amelyben a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának költségvetési juttatása, az ipari tárca támogatása és az alapítvány kamataiból befolyt összegek találkoznak. Az utolsó években nagyobb súlyt kellett fektetnem a menedzselésre és a támogatási összegek megszerzésére, mint a múzeumi tudományos munkára. Egyébként 1990-ben a múzeum korábbi létszámát a felére csökkentettük, és pedig úgy, hogy a nyugdíjbavonulók helyébe nem vettünk fel új állandó alkalmazottat, így létszámunk a 19

főállásúról 10-re csökkent, a teremőrök, tárlatvezetők és a fordító szakemberek számát pedig a korábbinak a negyedére voltunk kénytelenek lecsökkenteni.

A gazdasági nehézségek dacára a múzeum funkciója az utolsó tíz évben gazdagodott, többértévé vált.

– Igen. A Központi Bányászati Múzeum az 1980-as évek végéig kizárólag a bányászat műszaki és kulturális múltjának a területén végzett kutatási, publikációs tevékenységet. Az 1990-es rendszerváltás után alkalom nyílt arra, hogy Sopron egyéb kulturális és nemes tradíciókat ápoló szervezeteibe a múzeum bekapcsolódjon.

Miről volt szó?

– Van néhány olyan, a múzeum profilján kívül eső szervezet és tevékenységi forma, amelynek igen jó hátteret biztosít a múzeum felszereltsége: a gépirás, a sokszorosítás és a fotózás lehetősége. Elsőként említem Brennbergbánya kulturális és szociális támogatását. Részt vettünk a Brennbergbányai Kulturális Egyesület rendezvényein, nevezetesebb évfordulóin. Többször felkeressük egy évben a brennbergbányai-gör-behalmi épületben étkező 30–40 nyugdíjas bányászt, bányász-özvegyet. Aztán támogattuk a sopronbánfalvi hősi temető rendbehozatalát. A Honvédelmi Minisztérium és a Német Hadisírgondozó Szövetség 1993-ban kötött szerződése alapján folyamatban van a Magyarországon elesett hősi halottak sírhelyeinek felkutatása. Sopronban éppen 303a Saar-vidéki, a korábban szénbányászatáról nevezetes Neunkirchennek a fiataljaiból érkeznek évente 25–30 fős csoportok. A felügyeletet ellátó idősebbek csaknem valamennyien nyugdíjas aknászok, lőmesterek.

A német szervezet és a Soproni Polgármesteri Hivatal felkérésére elvállaltam a munkálatok koordinálását. A múzeum munkatársai a felmerülő fordítási, fényképezési, gépelési munkákat végezték el.

Felvállaltuk a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvaik országos nemzeti szövetsége, a HONSZ soproni csoportjának támogatását is. A múzeum munkatársai közül hárman személyesen is érintettek voltak a szövetség munkájában. 1991-ben elősegítettük a helyi csoport megalakulását. Az egyesület igénybe vehette a múzeumunk postafiókját, helyet adtunk a megbeszéléseiknek. Közreműködésünk révén mintegy harminc idős személy kapta meg a rendeletek szerinti, jogos nyugdíjkiegészítését.

1993 óta helyet adunk a Soproni Tavaszi Napok és a Soproni Ünnepi Hetek kiállításainak, hangversenyeinek, valamint gyermekelőadásainak. A város kulturális és tradíciókat ápoló tevékenységének támogatását összefoglalóan úgy értékelhetem, hogy a múzeum jó ügyeket támogatott, amelyekért ellenszolgáltatást nem várt el. A város vezetői több alkalommal elismeréssel nyugtázták, hogy a Központi Bányászati Múzeum munkatársaira a közügyekben lehet számítani.

Személy szerint is sok közéleti feladatot vállalsz.

– Szeretek dolgozni. Szívesen vállaltam el pl. a Kölcsey szoboralapítvány kuratóriumának elnöki tisztét. Mindent elkövettem, hogy a két és félmillió Ft értékű szobor – hogy eszmei értékéről ne is szóljak – határidőre, 1996. augusztus 20-ára elkészüljön.

Külön megtiszteltetésnek éreztem, hogy a fontos történelmi évfordulókon emlékbeszédek megtartására kértek fel. 1990. október 23-án a meghatottsággal küzdve beszéltem a Vörösmarty-szobor felavatásán, hiszen az 56-os forradalom és szabadságharc 34. és a Magyar Köztársaság kikiáltásának első évfordulóján idézhettem a Szózat költőjének emlékét ünnepi beszédemben. Én voltam a szónok a német megszállás, a nyilas hatalomátvétel, és a december 6-ai bombázás 50. évfordulóján is. Szívmelengető emlékem, hogy október 23-án még két további alkalommal is én tarthattam meg az emlékbeszédet a Hűségzászlónál.

Felemelő érzés volt, hogy az 1921. évi népszavazás 75. évfordulóján előadás megtartására kért föl a város.

Milyen érzés számodra, hogy gyakran kapsz hivatalos elismerést munkádért?

– Az elismerésekkel furcsán vagyok. A kívülállók a munkásságom eredményeit látják, én pedig azt, amit nem végeztem el és ez szerénységre készíti az embert. Az elismeréseknek két fajtáját viszont nagyon kedvelem. Az egyik az, amelyet egy kisebb társaság (vagy egyesület) titkos szavazással ad az embernek, a másik pedig, amit otthonomban, vagyis Sopronban kapok.

Igaz az a mondás, hogy senki sem próféta a saját hazájában, de ha a szívünkre tesszük a kezünket, megvallhatjuk, mindenki a saját hazájában szeretne próféta lenni. A Sopronban kapott elismerést látják a régi barátok, a régi gyönyörű lányok, a ma is szép nagymamák, olvassák az újságokat, a riportokat, látják a fotókat – szóval az elismeréseknek meg van a maguk jelentősége a számomra.

304 Milyen kitüntetésednek örültél a legjobban?

– Sok kitüntetést kaptam, és mindegyiknek örültem. Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesülettől a múzeum helyreállításáért 1981-ben Déliusz emlékérmét, az Agricola könyv kiadásáért 1985-ben Mikoviny emlékérmét kaptam. 1994-ben megkaptam a Bányászati Egyesület legnagyobb kitüntetését, a tiszteleti tagságot. 1996-ban Szent Borbála kitüntetésben részesültem. A honvédelmi miniszter 1995 áprilisában soron kívül előléptetett rehabilitált őrnagynak, majd március 15-én a katonai hagyományok ápolásáért a Honvédelemért kitüntetést vehettem át. Múlt év októberében életutam elismeréseként – a centenáriumi iskolaünnepség alkalmából – alezredessé léptettek elő. Megkaptam a német hadisírgondozó egyesület Ezüsttű kitüntetését is.

A legnagyobb kitüntetésnek azonban a Pro Urbe-díjat tartom, amelyet 1998. december 14-én, Sopron napján, a népszavazás évfordulóján kaptam.

Látom, párját ritkító fokos-gyűjteményed is új darabbal gyarapodott.

– A 75. születésnapom alkalmából számtalan jókívánságot kaptam, és külön ezt a fokost meg melléje egy kézzel írt szép oklevelet a Német Bányamérnökök Egyesületétől, amelyet személyesen hozott el a szervezet egyik vezetője.

Te, az örök tevékeny ember, hogy szoktál bele a nyugdíjas életbe?

– A nyugdíjba vonulás Magyarországon általában a társadalmi halált jelenti. De én nem akarok meghalni. Számomra a múzeumban eltöltött 23 év nemcsak felejthetetlen marad, de erőt is ad. Minden reggel nagy tervekkel indultam, és minden este számvetést csinálva megállapítottam, hogy a tervek felét sem sikerült megvalósítani. Szüntelenül üldöztem magam, a hajcsárom lett egyfajta különös kötelességérzet. Az élet egyik titkának éreztem az értelmes lokálpatriatizmust, a szakmának és a szűkebb pátriának minél alaposabb ismeretét és azok érdekében a folyamatos használni akarást. Ennek jegyében akarok élni továbbra is.

Sopron máig bányászváros maradt egy kicsit, és remélem, az marad ezután is. Jól esik tudnom, hogy – bármi kis részben is –, ez az én munkásságomnak is köszönhető. A munkám során a múzeum menedzselése és a tudományos munka keveredett egymással. A menedzselés terén naprakésznek kellett lenni a folytonosan változó rendeletek sűrűjében. A tudományos munkásságot tekintve pedig egyetértek Poe-nak azzal a mondásával, hogy „nem a tudásban van a boldogság, hanem a tudás megszerzésében”. A történelemmel szívesen foglalkozók kedvéért elmondom itt is: a múlt a dolgok köré fátyolt hűz, amely elmosódottá és homályosabbá, de ugyanakkor titokzatosabbá és meggyőzőbbé teszi azt. Minden elfolyt történés valami mágikus csillogásban jelenik meg azok előtt, akik szeretik a historizálást és ismerik a

tradíciókat. Ebben rejlik a történelemmel foglalkozás legfőbb vonzereje és varázsa. Mindig szeretettel gondolok vissza a soproni Központi Bányászati Múzeumba és a magyar bányászatban eltöltött időszakomra, és mindenkinek köszönöm a támogatást, amit az elmúlt több mint fél évszázad alatt kaptam.

305 Mit üzensz a fiataloknak?

– Soha ne legyünk kishitűek és pesszimisták. Először is el kell szánni magunkat valamire, majd nagyon akarni kell szándékunkat. Ettől még nem biztos, hogy lesz is belőle valami, de enélkül biztosan nem. Álljunk oda minden olyan ügy mellé, amely tiszta, becsületos, emberi és magyar szándékú. És dolgozzunk úgy, mintha örökké élnénk. Ez persze lehetetlen. De nekem van egy vigaszom: én már biztos lehetek benne, hogy nem halok meg fiatalon.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni arcok / Hangodi László: Egy Sopron megyei eredetű család fia a szabadságharc hadseregében. Török János mezőgazdász-tanár, alezredes emlékére.

Hangodi László: Egy Sopron megyei eredetű család fia a szabadságharc hadseregében.

Török János mezőgazdász-tanár, alezredes emlékére.

A 150 évvel ezelőtti és ezidőtájt éppen császári katonai megszállás alatt lévő Tapolca mezővárosában közel száz tapolcai ifjúról folyt a találgatás családi, baráti körökben, hogy mint honvéd és huszár közvitéztek vajon merre járhatnak, hol harcolhatnak a teljes erővel dúló szabadságharc fő és mellékhadszínterein. A helybéli önkéntes és besorozott katonák egyaránt megtalálhatók voltak az alföldi, felvidéki, délvidéki és erdélyi harctereken, mindenütt becsületet szerezve a honvéd névnek. De csatáikról, szenvedéseikről, sikereikről ekkor még vajmi keveset tudtak az otthon maradottak. A szabadságharc hónapjai alatt számos tapolcai honvéd szerzett tisztési, altisztí, főtisztí és törzstisztí rendfokozatot. A pályafutását tekintve leghíresebb és országos viszonylatban legismertebb születésű tiszt Török János alezredes volt. Ő maga 150 évvel ezelőtt, 1849 februárjában, akkor még mint nemzetőr kapitány, éppen a délvidéki hadszíntéren teljesített fegyveres szolgálatot Perczel Mór tábornok hadtestében. Ugyanekkor fia, Török Miklós honvédként, öccse, Török Flóris pedig honvéd főhadnagyként szintén a magyar haderőben szolgált.

Tekintsük át, hogy mi minden tudható e jeles és sokoldalú pedagógusról, mezőgazdászról és publicistáról. A megemlékezést a szabadságharc második évének 150. évfordulóján túl az is aktuálissá teszi, hogy Török János 125 évvel ezelőtt, 1874. február 9-én hunyt el. Tapolcai nemesi család sarjaként született 1807. június 6-án Török Antal tapolcai tanító és Morvai Viktória gyermekeként. A Sopron vármegyében, birtokos köznemesi családból való Török Antal valamikor a 18. század utolsó harmadában költözött Zalába, és telepedett le Tapolcán. Két majdani szabadságharcos fia, János és Flóris már itt születtek és nevelkedtek. A történelmi, irodalmi és természettudományi érdeklődésű Török János az alsó és középfokú tanulmányait Tapolcán, Keszthelyen és Veszprémben végezte. Ezt követően a pesti egyetemen, majd a gráci Johanneumban folytatta immár felsőfokú tanulmányait.

1830-ban, 23 éves korában Kismartonba ment, és Esterházy Miklós herceg jószágigazgatóságán nyert alkalmazást, mint uradalmi gazdatiszt. Kilenc évig dolgozott **306**Kismartonban, közben munka mellett mezőgazdaságtant, történelmet, közjogot és nyelveket tanult. Ebben az időszakban alapozta meg több ezer kötetes magánkönyvtárát, és ezekben az években kezdett el publikálni. 1839-től a rohonci gazdaképző intézet tanáraként dolgozott.

1840-től tagja lett a liberális nemesi reformellenzék szervezésében működő Magyar Gazdasági Egyesületnek, ahol előbb előadó, majd az egyesület titkára volt. Itteni teendői mellett a Magyar Gazda című újság szerkesztői posztját is ellátta. Mindezzel párhuzamosan, szintén 1840-től gróf Széchenyi István mezőgazdasági tanácsadója, majd titkára is volt. Az 1840-es évek elején írt cikkeit a haza szeretete és a mezőgazdaság fellendítésének pártolása jellemezte. 1843-tól nagyszabású rendezvényeket szervezett. Gyümölcs- és gépképzést rendezett, szőlészkongresszust hívott össze, próbaszántást mutatott be modern gépekkel. Javította a gyapjú és dohány minőségét, gazdatiszteket küldött külföldi tanulmányutakra. Látva a hazai agronómusképzés sürgető szükségét és a gazdaképzés iránti igényt, az országgyűlésnek egy állami oktatóintézet felállítását javasolta. Mivel állami támogatást nem kapott, Cegléd mellett, Szőkehalmán másfél teltet vásárolt, és egy agronómusképző tangazdaságot alapított. Célja az volt, hogy a tanulni vágyó jobbágyfiatalokból szakképzett mezőgazdákat neveljen. Kertészetének, gyümölcsfaiskolájának, juhászatának hamarosan jó híre kelt.

A „*Szőkehalmi Könyvtár*” című kötetsorozat negyvenegy könyve a korszerű gazdálkodás tudományos alapjait vetette meg. Sokrétű tevékenysége mellett Fáy Andrással együtt részt vett a nemzeti ipar fejlesztését és fellendítését célzó Védegylet mozgalomban.

Az 1848. március 15-i pest–budai forradalmat – aminek szemtanúja is volt – nagy lelkesedéssel köszöntötte a Magyar Gazda másnapi száma vezércikkében. A hazafias lelkesedéstől áthatott „*Ütött az óra! Most vagy soha!*” kezdetű írásában egy, a márciusi ifjak által megszövegezett 12 pont és a pozsonyi országgyűlésen létrehozott felirati javaslat szellemével megegyező gondolatfuttatás keretében követelte a polgári átalakulás akadályainak végleges megszüntetését.

1848 őszén, amikor megkezdődtek a fegyveres harcok a császári, horvát és szerb csapatok ellen, Török János katonai szolgálatra jelentkezett. Ezzel merőben új és alapvetően más szakterületre lépett, hiszen nem volt katonai előképzettsége, a katonai szolgálat kimaradt életének korábbi éveiből. Mint felsőfokú végzettséggel rendelkező személyt, már szolgálata kezdetén főtisztté – századossá – nevezték ki. Kezdetben nem a honvédségben szolgált, hanem nemzetőr kapitányként harcolt. Csak később lépett át a honvédség állományába. Mint nemzetőrtiszt, Perczel Mór hadtestének kötelékébe tartozott.

1849. március 30-tól honvéd századosként folytatta katonai szolgálatát továbbra is a IV. (bácskai) hadtestben, ahol ténylegesen beosztást kapott. A délvidéki harctér a szabadságharc egyik legvéresebb mellékhadszínterének számított. Az itt küzdő honvédcsapatoknak egyidejűleg kellett szembenézni a jól felszerelt császári sorjálogozzadatok és határőrezredek katonáival, valamint a szerb felkelőkkel és a Szerbiából érkező segítőikkal, a szerbiánokkal. Ekkoriban váltak fogalommá a köztudatban a véres csatateretek helynevei, mint római sáncok, Szenttamás, Titel, és így tovább.

³⁰⁷Itt, a bácskai harctéren kapta meg Török János őrnagyi előléptetését 1849. július 14-én. Egyidejűleg Zombor városának ténylegesen beosztást kapott. Ezekben a napokban nagy csaták dúltak a Délvidéken. Az akkor már Guyon Richárd honvéd tábornok vezényelte IV. hadtest éppen 14-én aratott nagy győzelmet Kishegyesnél Jellačić császári altábornagy déli hadseregének egységei felett.

Csáfordi és jobaházi Török János (1807–1874)

De a győztes csata és a további sikeres hadműveletek ellenére a magyar csapatoknak augusztus elején mégis ki kellett üríteni a hadszínteret, és az erre vonatkozó miniszteri rendelet értelmében Szegedre vonultak. Az alárendeltségbe tartozó csapattestekkel Török őrnagy is megkezdte az elvonulást Zomborból.

A parancsnoksága alatt álló nagyszámú újonccal és tetemes mennyiségű hadianyaggal rendben vonult el Temesvár irányába. Az augusztus 9-én vesztes temesvári ütközetet követően a magyar déli hadsereg ekkor azonban már visszavonulásban, de inkább menekülésben volt Lugos irányába. Bem József honvéd altábornagy mindent elkövetett, hogy a gyors ütemben széthulló, demoralizált honvédegyeségekből újra harcképes sereget formáljon. A hátráló honvédek nyomában pedig egyre közeledtek Haynau tábornagy császári ezredei.

308 Ekkor érkezett meg Bemhez a mintegy 1 500, nagyjából lándzsás, de fegyelmezett újonccal Török őrnagy. Augusztus 14-én Bem alezredessé léptette elő Török Jánost és katonáival együtt beosztotta Lázár Vilmos ezredes – későbbi aradi vértanú – IX. hadtestébe. Itt kapott Török – szinte a szabadságharc utolsó óráiban és már a főerők világsi kapitulációja után – dandárparancsnoki beosztást.

Bem kétségbeesett erőfeszítései csak késleltetni tudták csapatai ellenállásának összeomlását. A még harcoló honvédegyeségek egymás után adták meg magukat. A további harc értelmetlenségének láttán Bem Törökországba menekült, Lázár ezredes és hadtestének csapattöredékei pedig – köztük Török alezredes és katonái – augusztus 19-én Karánsebesnél megadták magukat Wallmoden-Gimborn császári altábornagy csapatainak.

Mint hadifoglyot Aradra szállították Török Jánost sok honvédtiszttel együtt, és a vár kazamatáiban raboskodva várta, hogy az igencsak elfoglalt osztrák hadbírótság tárgyalni kezdje ügyét. Szerencséjére azonban csak néhány hónapot kellett eltöltenie cellájában, miközben sorra lötték agyon és akasztották volt bajtársait, a szabadságharc ismert és kevésbé ismert mártírjait. Az ő ügyével foglalkozó hosszadalmas hadbírószági eljárás végén felmentették, mivel 1848 előtt nem volt katona a császári-királyi hadseregben, és jelentősebb vétséget sem tudtak felhozni ellene.

A szabadságharc után gyakorlatilag új életet kellett kezdenie. Szőkehalmi mintagazdaságát, vagyonát elvesztette. Pestre költözött, és 1852-től újra újságíróként dolgozott. Publikálás mellett sajtó alá rendezte Széchenyi István kiadatlan műveit. Szorgalmazta a Magyar Nemzeti Múzeum anyagának gyarapítását, egy műszaki egyetem alapítását, a levéltárak anyagának rendezését, a tanítók sokoldalú képzését, dalárdák szervezését és kártyamentes ifjúsági klubok létrehozását. Véleménye szerint „*A műveltség, a szellemi gazdagság, ez adja a képességet arra, hogy anyagilag is gazdagodjunk.*”

Továbbra is ő szerkesztette a Magyar Gazda című újságot, de vállalt munkát a Pesti Napló és a Magyar Sajtó szerkesztési munkálataiban is. Részt vett az Írói Segélyegylet alapításában. 1865-ben a Hírnök című politikai lap szerkesztője is, és a kortárs vélekedés szerint „*sok oldalú, szép tehetségű publicista*”.

Életművét mintegy húsz önálló kötete, ötven általa szerkesztett munka, több mint ezer cikk, több kitüntetés és Tudományos Akadémiai tagsága alkotta. 1866-tól pályafutása csúcspontjaként országos főlevéltárnokká nevezték ki. 1866-tól a szabadságharc emlékét ápolandó, belépett a pesti honvédegyeletbe. Budapesten húnyt el, életének 67. évében, 1874. február 9-én.

Bár életútjának nagyobbik része nem szülővárosához kötődött, emléke és kultusza ma is elevenen él Tapolcán. A város legnevesebb szülötteinek és polgárainak emlékére, a Tóparton kialakított városi Pantheonfalon márványtábla hirdeti az ő Tapolcáról indult pályafutásának jelentőségét is. A táblát 1967. május 17-én leplezték le.

Azóta a március 15-i ünnepségeknek és megemlékezéseknek ez az egyik legfőbb színhelye a városi régi temetőben nyugvó Miltényi József 7. huszárezredbeli kapitány síremléke mellett. Török János kultuszának ápolásáért sokat tett Reindl Erzsébet nyugalmazott általános iskolai tanítónő, aki a Tapolcai Életrajzok című kiadványsorozatban két ízben is foglalkozott a neves pedagógus és katona életpályájának feldolgozásával. [309](#)Szintén róla nevezte el az irányításával évek óta nagy sikerrel működő Török János Népfőiskolát.

Mindezekon kívül utcanév is őrzi a volt honvéd alezredes emlékét, egyedüli példaként 1848/49 tapolcai katonáinak a sorából. Török János igaz magyar hazafisága, hiteles és a közjóért kifejtett munkássága, a sorscsapások ellenére lankadatlan szorgalma az egyik legmozgalmasabb és legigazibb életutat jelzi az elmúlt évszázad tapolcai indíttatású életpályái sorában. Bizonyítékképpen arra, hogy milyen sokat jelentett a 150 évvel ezelőtti vezérgondolat, mely így hangzott: „*A hazáért és a szabadságért!*”.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni arcok / Hangodi László: Egy Sopron megyei eredetű család fia a szabadságharc hadseregében. Török János mezőgazdász-tanár, alezredes emlékére. / Irodalom

Irodalom

Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története. Szerk: Hermann Róbert.

Bona Gábor: Az 1848–49-es honvédsereg Zala megyei születésű tisztjei. In: A szabadságharc zalai honvédei 1848–1849. Szerk.: Molnár András, Zalaegerszeg, 1992. (Zalai Gyűjtemény 33.) 5-52.

Czuczor Sándor: Kronológiai emlékeztető Tapolca történetéhez. Tapolca, 1980.

Emlékhelyek Veszprém megyében. Főszerkesztő: Bándi László. Veszprém, 1996.

Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal, Pest 1857–1868. 8/7. Budapest, 1988. (Reprint)

Török János: „Ütött az óra, most vagy soha!” In: Magyar Gazda, 1848. márc. 16. (21. sz.)

Reindl Erzsébet: Török János (1807 Tapolca – 1874 Budapest). In: Tapolcai Életrajzok. Tapolca, 1984.

Hangodi László: Tapolca és környéke 1848/49-ben I. Tapolca, 1999.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Sopron kulturális élete

---

310 Sopron kulturális élete

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Sopron kulturális élete / Kálmán Gyula: A győzelem 150. évfordulóján. Emlékezés és Kmety György szobrának felavatása Csornán

Kálmán Gyula: A győzelem 150. évfordulóján. Emlékezés és Kmety György szobrának felavatása Csornán

1849. június 13-án zajlott le Csornán szabadságharcunk egyik utolsó győztes ütközete, amelyben Kmety György (1813–1856) ezredes – akit pár nappal később léptettek elő tábornokká – önálló honvéd hadosztálya szétverte és kiűzte a településről Franz Wyss osztrák tábornok dandárját. Az összecsapásban az ellenfél parancsnoka is halálos sebet kapott, s mindmáig a csornai Szent Antal temetőben (a Soproni úton) nyugszik. A hajnali órákban kezdődött ütközet kora délelőttre már be is fejeződött. Az osztrák alegységek maradványai a Hanság felé menekültek el.

Hermann Róbert hadtörténész írja a csornai győzelemről: „*Nem olyan jelentős, mint az isaszegi vagy a komáromi csata. Az 1849. évi nyári dunántúli hadjáratnál azért érdemel kiemelést, mert egészen július elejéig ez volt az ebben a térségben lezajlott legnagyobb összeütközés, s az egyetlen, amikor az ellenséges dandárra sikerült olyan vereséget mérni, hogy az hosszú hetekre alkalmazhatatlanná vált. A császáriak elveszítettek itt majdnem háromszáz embert halottakban, sebesültekben. Ha figyelembe vesszük, hogy nagy csatákban szokott ekkora veszteség keletkezni, akkor ez elég komoly összeütközésnek tekinthető. De a helyi emlékezet szempontjából is nagy jelentősége van, hiszen az 1849. évi dunántúli hadjárat nem bővelkedik magyar sikerekben, s a csornai a ritka kivételek közé tartozik.*”

Két évvel ezelőtt, 1997 decemberében azért alakult meg Csornán a Kmety György Társaság, hogy a győzelem közelgő 150. évfordulójának méltó megünneplésére széleskörű lakossági-társadalmi-önkormányzati kezdeményezést indítson el, melynek középpontjában a diadalt kivívó

honvédek parancsnoka, Kmety György tábornok mellszobrának fölállítása szerepelt. A Kmety György Társaság és Csorna Város Önkormányzata példaértékű együttműködése révén valósággá váltak a tervek: 1999. június 13-án a rábaközi kisváros egész napos ünnepséggel tisztelgett az egykori hősök és vezetőjük emléke előtt.

Dél előtt a csornai Martincsevics Károly Városi Könyvtárban emlékülésen idézték föl az ütközet történetét. Dr. Hermann Róbert, a Hadtörténeti Intézet tudományos főmunkatársa „*A csornai ütközet az újabb kutatások tükrében*”, dr. Kovássy Albert ügyvéd, akinek a dédnagyapja, Kovássy Albert honvéd századosként részt vett a győzelem kivívásában, „*Kmety György és katonái*”, Pájer Imre történész pedig „*A csornai ütközet emlékezete*” címmel tartott előadást a nagy számban egybegyűlt érdeklődőknek.

Délután két órakor kezdődött a zászlódíszbe öltözött csornai Szent István téren a szoboravató ünnepség, amelynek díszvendége, Ender Arat, a Török Köztársaság budapesti [311](#) nagykövete tiszteletére a Légierő Vezérkar Zenekara (Veszprém) eljátszotta a török himnuszt. (Kmety György ugyanis Ismail pasaként az 1850-es években török szolgálatban állt.) Majd nemzeti himnuszunk elhangzása után Kapui Ferenc, Csorna Város Önkormányzata kulturális bizottságának elnöke köszöntötte a vendégeket és a közönséget. Ezután Kovács Anna szavalta el Petőfi Sándor „Csatadal” című költeményét, és a Széchenyi István Általános Iskola énekkara – Szabó Rita vezényletével – és népi zenekara – Kajos László vezetésével – 1848–49-es dalokat adott elő.

Kmetty György (1813–1865) honvéd tábornok csornai mellszobra.
(Domokos Béla alkotása; fotó:Vöröss Olivér)

Kmetty György honvédtábornok bronz mellszobrának, mely Domonkos Béla érdi szobrászművész alkotása, avatóbeszédét e sorok írója mint a Kmetty Társaság elnöke mondta el. A szónok kihangsúlyozta, hogy „a miénknél jóval nagyobb lélekszámú és területű nemzetek és országok eleve rangot adnak állampolgáraiknak; nekünk, magyaroknak szabadsághőseink és szellemi nagyságaink adnak rangot”,

akik között őrizzük Kmety tábornok emlékét is. Majd ismertette a tábornok életrajzát, szabadságharcos pályáját és a török hadsereg Ismail pasájaként véghezvitt hőstetteit a krími háborúban, melyek elismeréseként Abdul Medzsid szultántól díszkardot és a legmagasabb katonai 312 érdemjelet kapta meg. Kiemelte, hogy hazánk első köztéri Kmety György-szobra szinte példa nélküli, széleskörű összefogás eredménye. A Csornáról elszármazott Cser Lajos öntőmester, Kunos Mihály budaörsi műöntödéjében ingyen, hazafias följajánlásként végezte el az öntési munkákat. A talapzatot – szintén tiszteletdíj nélkül – Varga F. István győri építész tervezte, kivitelezője pedig – óriási árengedményekkel – Kiss József csornai kőfaragó volt. Az öntéshez szükséges teljes bronzmennyiséget a MOFÉM Kft. igazgatója, Kovács Tamás biztosította. Ugyancsak ők bonyolították le a szállításokat is. A még így is tetemes további anyagi forrásokat Csorna Város Önkormányzata (600 000 Ft), a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (250 000 Ft), magánszemélyek és vállalkozók sokasága biztosította. *„Legyen e műalkotás városunk díszé az idők végezetéig! Óvjuk, vigyázzunk rá féltő gonddal és szeretettel, hogy unokáink, dédunokáink is láthassák, csodálhassák, őrizhessék! Kmety tábornok és a csornai diadal emléke legyen elindítója újabb hazafias tetteknek.”* – fejezte be avatóbeszédét Kálmán Gyula.

A szobrot a város nevében Papp József polgármester vette át és leplezte le. Nagy taps köszöntötte Ender Arat török nagykövetet, amikor a mikrofon elé lépett. Fölidézte Rákóczit és Kossuthot, akiknek annak idején Törökország adott menedéket. Kiemelte, hogy Kmety generális Ismail pasaként a Török Birodalom egyik legkiemelkedőbb katonai vezetője volt a krími háborúban, melyben Kars várának hős védőjeként tette halhatatlanná nevét. Személye fontos összekötő kapocs a török és a magyar nép immár régóta szép barátságának elmélyítésében.

Gabnai Sándor evangélikus lelkész (Sopron) – Kmety ugyanis lutheránus volt – és Kovács Endre premontrei alperjel (Csorna) áldotta meg a fölavatott szobrot. Ezt követően Czuczor Gergely „Riadó” című versét Varga Katalin mondta el.

Elsőként Ender Arat nagykövet helyezte el a Török Köztársaság Nagykövetségének koszorúját a Kmety György-szobor talapzatánál. Majd a marcaltői Kmety György Általános Iskola, Pákozd Község Önkormányzata, a budapesti Rákóczi Szövetség, s Csorna Város Önkormányzata, illetve a helyi társadalmi-politikai-kulturális szervezetek koszorúztak. A szép, fölemelő ünnepség a Szózat hangjaival zárult.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni könyvespolc

---

313 Soproni könyvespolc

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni könyvespolc / Németh Ildikó: Az alsó- és középszintű oktatás 1848–49-ben. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium válogatott iratainak tükrében. Szerk: F. Kiss Erzsébet. Bp., 1997.

**Németh Ildikó: Az alsó- és középszintű oktatás 1848–49-ben.
A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium válogatott iratainak tükrében. Szerk: F.**

Kiss Erzsébet. Bp., 1997.

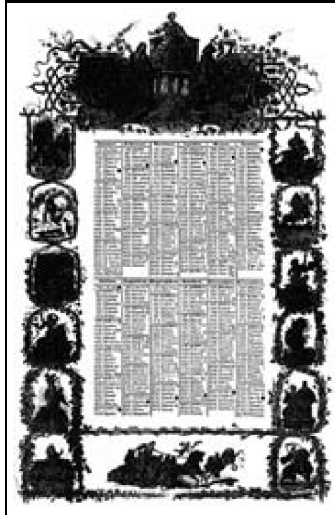
A Magyar Országos Levéltár kiadványainak forráskiadványok sorozatában jelent meg F. Kiss Erzsébet szerkesztésében a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1848–1849. évi irataiból készült válogatás. A bevezető szöveg szerint a 90 közölt irat ezúttal nem az általában a tárgykörből publikált, Eötvös oktatáspolitikai, pedagógiai nézeteivel kapcsolatos forráskiadványok sorát kívánja gyarapítani, hanem – hiánypótló munkaként – 1848–49 tanügyének napi realitását szeretné érzékeltetni. A mindennapi élet a forradalmi eseményekkel párhuzamosan haladt tovább a maga útján, a legfelsőbb szinteken lejátszódó politikai és pedagógiai viták, a memorandumokban megfogalmazott reformtörekvések az oktatási intézmények működését rövid távon alig, vagy egyáltalán nem befolyásolták.

Az iskolarendszer szervezetét, működését jól összefogottan bemutató, bőséges jegyzetekkel és szakirodalommal ellátott bevezető után időrendi sorrendben közli a szerző az iratokat. A pozsonyi tankerülettől Nagyváradig, a minisztériumi rendeletről a népiskolai tanító kérvényéig, a kisdédővőtől az ipartanodán és a leánynevelő intézeten keresztül a tanítóképzőig, rendkívül sokszínű képet villantanak fel a közölt iratok. A válogatás 1848 januárja és 1849 júliusa között az ország valamennyi vidékéről, a legnagyobb vallásfelekezetek és állami fenntartású intézmények iskolaügyi irataiból, a legkülönbözőbb irattípusok felvonultatásával közöl érdekes és értékes adalékokat.

A betűhíven átirtnak a levéltári jelzet és az eredeti terjedelem megadása, valamint jegyzetapparátus követi. A jegyzetekben az iratokban szereplő személyek életrajzi adataira, valamint a további szakirodalomra történik utalás, illetve – amennyiben erre mód nyílt – a szerző az ügyirat további útját is végigkísérte.

A kötet rövidítésjegyzékkel összekapcsolt forrás- és irodalomjegyzék, valamint jól használható személy- és névmutató zárja.

Az aprólékos munkával összeállított forráskiadvány érdekes adalékokkal szolgálhat mind a korszak kutatói, mind a helytörténészek számára, útbaigazítást, ötletet adhat a további kutatásokhoz.

[A falinaptár a Debrecenben – 1846-ban alapított – Wenfer József nyomdájában készült.](#)

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni könyvespolc / Márfi Attila: Thurner Mihály Sopron egykori polgármesterének emlékezete

315 Márfi Attila: Thurner Mihály Sopron egykori polgármesterének emlékezete

1998-ban Soproni Levéltár gondozásában egy kötet jelent meg, mely Sopron hajdani polgármestere előtt tiszteleg és egyben rehabilitálja is a város első emberét, akinek munkásságáról hosszú évtizedekig nem volt ajánlatos megemlékezni. Az emlékkötetet ezért példaértékűnek is tekinthetjük, s azért is, mert olyan társadalom- és politika-történeti folyamatokba ágyazottan ismerteti Thurner Mihály életútját, amely átlépi a helytörténeti kereteket. Igaz, a kutatások kezdeti fázisa és a terjedelmi korlátok miatt ez a törekvés csak részben valósulhatott meg. Ugyanakkor a kiadvány kiváló alapot nyújthat ennek a korszaknak, s a polgármester személyének további, elemzőbb kutatásához. Ugyanis a kötet két szerzője (Turbuly Éva és Kubinszky Mihály) nem vállalhatta fel, hogy a 20. század elejétől 1945-ig terjedő korszak árnyalt gazdasági és társadalomtörténeti képét is ismertesse.

A kiadvány három fő szerkezeti egységre tagolva mutatja be az egykori polgármester életművét, illetve Sopron fejlődésének legfontosabb állomásait. Az első fejezetet *Thurner Mihály polgármester (1878–1952)* cím alatt a szerkesztő, Turbuly Éva tollából a néhai polgármester életpályájának rövid összegzését vázolja fel. E tanulmány a *Magyarok maradtunk* című korábban kiadott munka írására hagyatkozik, de az újabb kutatási eredményeket is felhasználja. A szintézis megismerteti az olvasót a jeles férfiú családi környezetével, tanulmányaival és pályafutásának fontosabb állomásaival: Thurner Mihály életének negyvenedik évében (1918) került a város élére, s huszonhárom évig viselte változó feltételek között ezt a pozíciót. Különösen a Trianont követő területveszteségek érintették érzékenyen a várost. A polgármester egyéni érdemei is szükségesek voltak ahhoz a politikai fordulathoz, amely során Sopron a „hűséges város” státuszt kiérdemelte. Az ebből származó erkölcsi tőkét sikerült a későbbi folyamatokban realizálnia. A gazdasági stabilitást az osztrák banki és ipari tőke visszaáramlása biztosította. Ekkor honosodott meg Sopronban a textilipar, és erősödött fel újra a bor- és állatkereskedelem.

A két világháború közti korszakban, a város fekvését, környezeti adottságait kamatoztatva, Sopron az ország egyik legjelentősebb idegenforgalmi központjává fejlődhetett. A polgármester szociális érzékenységét olyan szociálpolitikai intézkedések mutatják, mint a munkáslakások építése, közmunkák megszervezése és az állami segélyek felhasználása a nincstelenek segélyezésére. Különösen nagy hangsúlyt fektetett arra is, hogy Sopron iskolaváros jellege továbbfejlődjön. Az oktatási hálózatot (alsó- és középfokú iskolák rendszere mellett) felsőfokú tanintézetekkel sikerült bővítenie: 1919-ben a selmebányai Bánya és Erdőmérnöki Főiskola, míg 1923-ban az Evangélikus Akadémia kezdte meg működését Sopronban.

A város kulturális és tudományos élete is új lendületet vehetett Thurner polgármestersége alatt. S ez a hivatali időszak nem volt feszültségektől mentes, hiszen 1939-es újraválasztását követően hamarosan lemondott tisztségéről, amely döntés háttéréről a szerző is csak hipotézisekkel szolgálhat. Érdemeiért a Törvényhatósági Bizottság 316 1941 júliusában díszpolgárrá választotta, de 1945-ben méltatlan politikai vádaskodások és szankciók érték a szovjet megszállást követően. Az ellene megindított koncepció per tanúk hiányában „sikertelen” maradt, mégis megfosztották a díszpolgári címtől és a városházáról is kiltolták. 1952. április 7-én bekövetkezett haláláig teljes mellőzöttségben élt. Turbuly rövid ismertetésében úgy érzem méltó emléket állít a jeles közéleti személyiségnek, amely pályaképet természetesen az új és részletes kutatások tovább bővíthetik.

A második fejezetben *Kubinszky Mihály: Sopron építészetének alakulása Sopronyi-Thurner Mihály polgármestersége idején (1918–1941)* című szintézis a polgármester városfejlesztő politikájának egyik fontos területéről ad igen részletes képet. Tulajdonképpen a korszakot érintő és átfogó városrendezési koncepciót ismerhetjük meg. Így képet kaphatunk az ipari beruházások és a szociális intézkedések hatására elkezdődött építkezésekről, valamint az üdülő- és iskolaváros ekkor formálódó arculatáról. A nyolc alfejezetre tagolt építészeti áttekintés korszakonként, fontossági sorrend és az építkezések típusa, stílusa szerint ismerteti a városképfőmáló építkezéseket.

Ezért részleteiben ismerhetjük meg az 1920-as évek lakótelep-fejlesztéseit, a 30-as évek városrendezési munkálatait, az ipari építkezéseket, a Löver fejlesztési programját és a modern építészet helyi kibontakozását. A tanulmányban Kubinszky felvázolja a város arculatának kialakításában fontos szerepet vállaló építészek munkásságát és jelesebb alkotásait: Füredi Oszkár és Winkler Oszkár soproni építészek mellett Árkay Aladár, Körmeny Nándor és Somlai Aladár tervezéseiről esik a legtöbb említés a szintézisben. Amely, bár a korszakot tekintve Thurner Mihály személyéhez köthető, mégis inkább várostörténeti szempontból figyelemreméltó. Azaz fő erénye a városfejlesztési program és a nyomában meginduló dinamikus építkezések ismertetése.

Végül a kötetet záró, harmadik fejezet – *Dokumentumtár* címszó alatt – a két tanulmányt egységesen és szervesen kiegészítő azon forrásokat olvashatjuk, amelyek szorosan Thurner Mihály személyéhez kapcsolódnak, illetve a korszak fontosabb várostörténeti eseményeit dokumentálják. E források sorozatában a polgármester tervékenységről valló olyan dokumentumokat (beszéddek, határozatok, sajtóközlemények, jegyzőkönyv-kivonatok, levelek, stb.) ismerhetjük meg, amelyek részletes képet nyújtanak a tárgyalt korszakról és Thurner Mihály egyéniségéről.

A szerkesztő, Turbuly Éva azon gondolatával, amely szerint az itt közzétett források ma is érvényes és aktuális gondolatokat közvetítenek a ma polgárának, magam is egyetértek. ugyanakkor jelzik azt a kiindulási alapot, kutatási bázist is, amelyre támaszkodva, illetve az újabb adatokkal kiegészítve a korszak átfogóbb monográfia igényű szintézisét is elkészíthetik a levéltárosok, történészek. Az egységes, tagolt szerkezetű kötet, igényes tipográfiai arculattal, meglátásom szerint méltó emléket állít a jeles közéleti

személyiségről. S talán az is elmondható, hogy Sopron városa leróta régi adósságát Thurner Mihály személye iránt.

(„Tisztemben csak a város érdeke és az igazság fog vezetni”. A 120 éve született Thurner Mihály polgármester (1878–1952) emlékére. Szerk.: Turbuly Éva. Kiadó: Sopron város és a Soproni Levéltár. Sopron, 1998., Hillebrand Nyomda, 120.)

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni könyvespolc / Dominkovits Péter: Hermann Róbert: Győr város és megye hadtörténete 1848–49-ben. Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltárának kiadványa, Győr, 1998. 396 p.

317 Dominkovits Péter: Hermann Róbert: Győr város és megye hadtörténete 1848–49-ben.

Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltárának kiadványa, Győr, 1998. 396 p.

Győr város és Győr vármegye történetkutatásában mindig is kitüntetett helyet kapott a magyar „Marseille”-nek is nevezett város 1848-as eseményeinek kutatása. Már az első összefoglaló városmonográfia, Szávay Gyula műve is nagy teret szentel a forradalom helyi eseményeinek bemutatására, dokumentálására. A két világháború közötti időszak kitűnő művelődéstörténet, illetve sajnós alapkutatásokat nélkülöző hadtörténeti publikációit követően az 1960-as évektől közel két évtizeden keresztül szisztematikus kutatással sokoldalú feltárást nyert a város és a vármegye reformkori és annak szerves folytatásaként az 1848-49-es politika- és társadalomtörténete (elsősorban Balázs Péter munkái, de kiemelendők Lengyel Alfréd, Sáry István ezügyben írott tanulmányai is).¹⁽³⁶⁹⁾ Bár az 1960-as években kezdődött meg Győr város és Győr vármegye '48-as hadtörténete kutatásának új iránya (Turányi Kornél, Klapka komáromi kitöréséről, Urbán Aladár az 5. honvédszászlóalj szervezéséről írott tanulmányai),²⁽³⁷⁰⁾ de a hadi történetírás helyi eseményeinek feldolgozása az utóbbi évekig vitathatatlanul háttérbe szorult a politika- és társadalomtörténet mellett. A változás 1990-es évek derekán következett be: Kossuth Sándor visszaemlékezésének megjelentetése a katonatiszt, cselekvőreszes szemtanú emlékirata Győr 1849. június 26-28. közötti védelméről, cs. kir. seregek általi elfoglalásáról.³⁽³⁷¹⁾

Nyugodtan kijelenthető: az eddig kissé elhanyagolt kutatási irány egy „mérőkövet” jelentette meg a Győr Megyei Levéltár, Hermann Róbert *Győr város és megye hadtörténete* című forráskötetével. A szerző bevezető tanulmányában megállapítja: Győr város 1848-49-es hadi krónikája kicsiben az egész ország hadtörténetét képezi le. Ennek alátámasztására az eddigi szakirodalom eredményeire, illetve új alapkutatásokra építve a nemzetőrség, majd a honvédség szervezésének helyi eseményeit, 1848 októberében Jellacic seregeinek átvonulását, s ugyanazon hónap végén Kossuth győri tartózkodását mutatja be. 1848. november 10-én, az Országos Nemzetőrségi Haditanács tehermentesítésére Győr, Moson, Sopron, Komárom, Esztergom, Fejér vármegyékre kiterjedően Győr központtal hadi közigazgatási egység, az 5. hadmegye jött létre. Ekkortól a város immáron „intézményesen” is a hadellátás, a feldunai hadsereg szervezésének egyik meghatározó központja lett. Sor került a 23., 39. honvédszászlóalj felállítására, a hadsereg ellátás regionális megszervezésére. (Itt vonták össze a Felvidék és a Dunántúl gabonakészleteinek zömét.) Windisch-Grätz december 16-i támadása elsodorta a határvédelemre felvonultatott magyar dandárokot. A túlméretezett **318**győri sáncok, a befagyott folyók a védekezést lehetetlenné tették, így december 27-én a Görgei vezette hadseregnek a várost fel kellett adnia. 1848 december végétől 1849 április végéig a város és a megye életét a gr. Zichy Ferraris Bódog – Metternich sógora, Vas vármegye reformkori

adminisztrátora – királyi biztos vezette császárhű polgári igazgatás alapvetően meghatározta. A győzedelmes tavaszi hadjárat Győr „magyar kézre kerülését” eredményezte. 1849. április 28-án a várost elhagyták a cs. kir. katonák, s május 1-jén megérkeztek az első huszár járőrök. Ezzel új – hadtörténeti szempontból nagyon sok novumot nyújtó – fejezet kezdődött el a város és a tágabb térség életében. Poeltenberg Ernő tábornok VII. hadteste állomásozott Győrben. A látszólag békés május-június hónapok a cs. kir. sereggel szemben erőszakos felderítések, elővédharcok sorozatából álltak, míg a hadtest történetében ez az időszak a magyar hadseregen belüli viszonyrendszerben mind a függés, mind pedig a vezénylet szempontjából a belső konfliktusok sorát hozta. Ennek oka a kettős függőségi rendszer, ugyanis a VII. hadtestet a Komáromban állomásozó, deffenzívát képviselő Klapka is alárendeltségébe vonta, míg Poeltenberg az offenzív lépésektől sem tartózkodó Központi Hadműveleti Irodától is parancsokat kapott. A magyar felderítés hibájaként tudható be, hogy Haynau Győrt fenyegető, elsöprő túlerejű csapatösszevonásairól, s a támadás megindulásáról időben pontos információk nem álltak rendelkezésre. Győr védelmét a június 28-i csatában a Tatóról visszaforduló Görgei vezette, de a közel ötszörös túlerő bekerítése előtt a VII. hadtestet vissza kellett vonni. Poeltenberg katonáinak szervezettségét, fegyelmét jól bizonyítja a nyomasztó fölény ellenére mintaszerűen végrehajtott visszavonulás. Haynau – és kíséretében a fiatal Ferenc József – Győrbe vonulása új időszak kezdete: a táborszernagy a városban kiadott kiáltványában tiltotta be a Kossuth bankók használatát. Klapka július 25-i komáromi kitörése hozott csak változást, hisz augusztus 3-án már Győrig nyomultak előre, s a következő nap bevonultak a városba, ahonnan a cs. kir. seregek sebesültjeiket, hadikórházukat hátrahagyva menekültek. Ugyanakkor a késői kitörés már csak átmeneti zavart, és a térség hatalmi viszonyaiban csak rövid változást hozhatott, hisz a temesvári vereség hírére, majd a világosi fegyverletételt követően augusztus 13-15 között Klapka kiűrtette Győrt és a komáromi erődrendszerbe vonult vissza.

A 436 közölt dokumentum 1848. március 6-ával, Kossuth március 3-i felirati javaslatának győri visszhangjával kezdődik, és 1849. október 8-ával, a komáromi várból amnesztiával hazatért honvédtisztek kard- és ruhaviseléséről kiadott hirdetménnyel zárul, a fenti tematika ívének megfelelően. A roppant széleskörű forrásfeltáráson alapuló (Magyar Országos Levéltár H, P, R szekcióban található ide vonatkozó fondjaiból, a Hadtörténeti Levéltár 1848–49-es gyűjteményéből, továbbá a bécsi Kriegsarchiv, az Österreichische Nationalbibliothek anyagából, illetve magánszemélytől származó) publikációt kitűnő jegyzetapparátus kíséri. Kár, hogy a tördelőszerkesztés során a könyv mutatóinak számozása elcsúszott.

A tematika ívén kívül az egyes forráscsoportok részletesebb ismertetése e recenzió terjedelmi korlátait messze szétfeszítené, így csak azt szeretnénk megjegyezni, hogy a kötet gazdag tárháza a városi és megyei előljáróságok (Steffanits József főbíró, Korbonits István polgármester, Dorner Eduárd, majd sziklósi Szabó Kálmán alispánok), a megye területén tevékenykedő kormánybiztosok (sziklósi Szabó Kálmán, [319](#)Lukács Sándor, Gyapay Dénes) a törvényhatóságok állapotáról, a hadszervezések helyzetéről, hadmozgásokról szóló jelentéseinek, a május-júniusi időszak iratainak súlypontja Poeltenberg tábornok levelezése. (A német nyelvű források a közzéadó szakavatott fordításában jelentek meg.) A hadtörténeti kutatások külön érdekessége a a hírszerzői források, kémjelentések. Így 1848. októberéből, Jellačić hadmozdulatairól került egy ilyen publikálásra, (Nr. 151.) és ugyanebbe a kategóriába tartozik Polgár Antal levele a megszállt Győr vármegye tisztikarában bekövetkezett változásokról, vagy a cs. kir. csapatmozgásokról (Nr. 415.) A másik oldalról ezt illusztrálja a Rohonczy Ignácnak írt névtelen jelentés Klapka seregeinek győri bevonulásáról (Nr. 422.).

Bár a közzéadott források elsősorban a hadtörténet kutatását segítik, a gazdaság- és társadalomtörténet iránt érdeklődők is fontos dokumentumokat találhatnak benne. A hadmegye-központtal kapcsolatos iratok

jelentős része '48 helyi gazdaságtörténete komplex feltárását is segíti. De ezen a szemponton túlmutat az 1848. október 7-én, Ivánka Imre őrnagy által elfogott gabonakereskedők ügyében felvett kihallgatási jegyzőkönyv, amely a Nyugat-Dunántúl kereskedelmi életének vizsgálatát segíti (csornai, soproni, kőszegi gabonaszállítások) (Nr. 152.). Arról, hogy a hétköznapi emberek miként élték át a rajtuk átfutó hadieseményeket, Töltényi Miklós „álladalmi” rendőrfelügyelő jelentése számol be (Nr. 302.).

A Győrre és Győr vármegyére koncentráló forráskötet a hadiesemények térbeli kiterjedése miatt Sopron, Moson, Komárom, Veszprém megye korabeli története szempontjából is értékes adatokat nyújt. Ugyanakkor a kötet ismertetésekor cseppet sem szabad feledni, hogy a fenti munka egy Nyugat-Dunántúlra vonatkozó szisztematikus forráskutatás és -feltárás egyik fölöttébb fontos eleme, hisz e kötet megjelenése óta látott napvilágot Csány László kormánybiztos levelezése, illetve az 1849. évi dunántúli nyári hadjárat két ütközetének, a csornai és az ihászi ütközetnek az okmánytára is.⁴⁽³⁷²⁾

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Közlemények

---

320 Közlemények

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Közlemények / Közlemények: A Soproni Városszépítő Egyesület jelentése

Közlemények: A Soproni Városszépítő Egyesület jelentése

A Soproni Szemle Alapítvány köszönetét fejezi ki minden támogatójának, aki az évi adóbefizetésének 1%-át az Alapítványnak juttatta. Az 1997. évi befizetés szerint ez az összeg 6 681 Ft-ot tett ki, amit az Alapítvány a Soproni Szemle borítópapírjának megvásárlására fordított.

Dr. Ádám Antal, elnök

Sopron, 1999. szeptember 1.

Közlemények: A Soproni Városszépítő Egyesület jelentése

A Soproni Városszépítő Egyesület köszönetét fejezi ki minden jótevőjének, aki az éves adózási kötelezettségének eleget téve adójának 1%-át az Egyesületnek juttatta. Ez az összeg az 1998-ban eszközölt befizetésnél 215 427 Ft-ot tesz ki.

A vonatkozó rendeleteknek eleget téve beszámolunk arról, hogy ezt az összeget 1999. évben a következő kiadásokra fordítottuk: az április 29-én megnyitott időszakos Schiller János emlékkiállítás költségei 145 000 Ft-ot tettek ki. (A kiállítás nagy érdeklődést keltett és sok látogatót vonzott, a helyi sajtón kívül az országos lapok is méltatták.) A Károlymagaslati kilátónkban június 20-án megnyitott kiállítás berendezésére és a kiállítási anyagra 98 000 Ft-ot költöttünk. A természetvédelmi tárgyú kiállításnak sok a

látogatója. A két kiállításra fordított költség együtt 243 000 Ft. (A különbözetet Egyesületünk egyéb forrásból fedezte.)

Dr. Kubinszky Mihály, elnök

Sopron, 1999. szeptember 1.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dominkovits Péter főlevéltáros, Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltár, 9400 Sopron, Fő tér 1.

Hangodi László történész, muzeológus, Városi Könyvtár és Múzeum, 8300 Tapolca, Batsányi J. u. 1.

Hermann Róbert hadtörténész, Hadtörténeti Intézet, 1250 Budapest, Pf. 7.

Kálmán Gyula tanár, Csukás Zoltán Mezőgazdasági Szakközépiskola, 9300 Csorna, Kórház u. 28.

Márfi Attila főlevéltáros, Baranya Megyei Levéltár, 7601 Pécs, Pf. 392.

Németh Ildikó levéltáros, Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltár, 9400 Sopron, Fő tér 1.

Patyi Gábor PhD hallgató, 9400 Sopron, Ibolya u. 11.

Pájer Imre történész, muzeológus, Csornai Múzeum, 9300 Csorna, Szent István tér 9.

Polgár Tamás levéltáros – könyvtáros, Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltár, 9400 Sopron, Fő tér 1.

Sarkady Sándor ny. tanszékvezető főiskolai tanár, ny. docens, Benedek Elek Ovóképző Főiskola, 9400 Sopron, Ferenczy J. u. 2.

Sági Ferenc könyvtárigazgató, 9796 Csepreg, Nádasdy u. 16.

Tóth Imre történész, Soproni Múzeum, 9400 Sopron, Pf. 68.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Itt szeretném megköszönni Dominkovits Péter főlevéltáros segítségét, aki nemcsak tanácsokkal hanem levéltári jelzetekkel is segítette a tanulmány elkészültét. Tőle származnak a Kismartoni Tartományi Levéltár tanácsai jegyzőkönyvéből származó adatok és a Sopron megyei képviselők pályaképek megismeréséhez is segítséget nyújtott. Külön köszönet illeti Fábiánné Kiss Erzsébet főtanácsos asszonyt, aki a Magyar Országos Levéltárban folytatott kutatásaimhoz nyújtott segítséget. Köszönet illeti még Mayer Lászlót a Vas Megyei Levéltár igazgató-helyettesét, aki szombathelyi kutatásaimban támogatott.

2 (Megjegyzés - Popup)

Varsányi Péter István: Sopron vármegye és Sopron két választás tükrében (1848-1861) In: SSz. 47. (1993) 3. 193-219.

3 (Megjegyzés - Popup)

Varsányi Péter István: Két választás Vas megyében (1848, 1861) In: Vasi Szemle 47. (1993) 3. 379-401.
Varsányi Péter István: Az első népképviselési választás Moson és Pozsony megyében In: Partes populorum minores alienigenae. Szombathely, 1995. 7-37.

4 (Megjegyzés - Popup)

Az 1848. évi IV. tc. szövegét lásd: Magyar törvénytár. 1836-1868. évi törvénycikkek. szerk. Márkus Dezső. Bp., 1896. 222-223. Az 1848. évi V.tc. szövegét lásd: Uo. 223-230.

5 (Megjegyzés - Popup)

Csizmadia Andor: A magyar választási rendszer 1848-49-ben. Bp., 1963. 57.

6 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 252.

7 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.A.1.a. Sopron vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei (Svm. kgy. jkv.) 1246/1848.

8 (Megjegyzés - Popup)

Fényes Elek: Magyarország leírása. Pest, 1847. 107-109.

9 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Lajos: Adatok a száz év előtti Sopronról és 1848. évi népességéről. Sopron, 1957. 18.

10 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.A.1.b. Svm. nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok. 1246/1848.

11 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. kgy. jkv. 1247/1848.

12 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. kgy. jkv. 1248/1848.

13 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.a. 1.d. Svm. Középponti Választmányának iratai, Választmány Jegyzőkönyvei. 1848.05.09.

14 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.102. Svm. Állandó Bizottmány Jkv. 1491/1848. (A jkv. egybekötve a közgyűlési jkv-vel)

15 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.102. Svm. Állandó Bizottmány Jkv. 1489/1848.

16 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.102. Svm. Állandó Bizottmány Jkv. 1494/1848.

17 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.102. Svm. Állandó Bizottmány Jkv. 1497/1848. Az összeírás több példányban szolgabírói járásoként elkészült. SL. IV.106.a 1.d. Sopron Vármegye Alispánjának iratai. Iktatott iratok 150/1848.

18 (Megjegyzés - Popup)

Varsányi Péter István: Sopron vármegye és Sopron két választás tükrében. In: SSz 1993. 194.

19 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.a 1.d. Svm. Középponti Választmányának iratai, Választmány jegyzőkönyvei. 1848.05.27.

20 (Megjegyzés - Popup)

Az 1848. évi XXIII. tc. szövegét lásd: Magyar törvénytár. 1836-1868. évi törvénycikkek. 246-248.

21 (Megjegyzés - Popup)

Thirring: i.m. 4-8.

22 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.A.1003. Sopron Város Tanácsának iratai. Acta Politica et Oeconomica. Fasc XVIII. 261-ből kiemelve jelenleg: SL. IV.B.1102. Sopron Város Középponti Választmányának iratai. További kutatásra érdemes a tisztújításra készült választási névjegyzék elemzése, különösen ha ez az országgyűlési követválasztásra készült jegyzékkel összehasonlításra kerülne.

23 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.A.1003. Sopron Város Tanácsának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyv (Tjk.) 2178-2179/ 1848

24 (Megjegyzés - Popup)

U. o. Tjk. 2225/1848.

25 (Megjegyzés - Popup)

MOL. Az 1848-49-i minisztériumi levéltár, Belügyminisztérium, Országglásztati Osztály. H 13. 2. kútfő. 278.tétel. 5278/B Itt található Sopron Város Középponti Választmányának jegyzőkönyve. 1848.06.14-i ülés. E jelzet alatt található a 1848. június 21-i városi választás választási jegyzőkönyve is.

26 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1848.06.17-i választmányi ülés

27 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.B.1102. Sopron Város Középponti Választmányának iratai, Sopron város országgyűlési választóinak összeírása. Ugyanezen jelzet alatt található a tisztújításra készített május 11-17-i keltezésű összeírás, melynek adatai nézetem szerint a követválasztók számának megállapításához nem használhatók.

28 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny, 1848. június 28. 19. sz. 75.

29 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.b 1.d. Svm. Középponti Választmányának iratai, Választmányi iratok. Völcsej. 1848.05.30.

30 (Megjegyzés - Popup)

SL XV.26. Képviselőtestületi jegyzőkönyvek gyűjteménye, Csornai Currens könyv 1848-1853.

31 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.b 1.d. Svm. Középponti Választmányának iratai, Választmányi iratok, Sopron. 1848.07.16.

32 (Megjegyzés - Popup)

MOL Országglásztati osztály. H 13. 2. kútfő 54. tétel 3780/B

33 (Megjegyzés - Popup)

A június 12- én kelt levél jelzete: MOL Országglásztati osztály. H 13. 2. kútfő 49. tétel 3768/B

A június 15-én kelt levél jelzete: MOL Országglásztati osztály H 13. 2. kútfő 326. tétel 5447/B

34 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.b. 1.d. Svm. Középponti Választmányának iratai, Választmányi iratok, A belügyminiszter levele: Budapest. 1848.06.14.

35 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.a 1.d. Svm. Középponti Választmányának iratai, Választmány jegyzőkönyvei, 1848 06. 18-19.

36 (Megjegyzés - Popup)

Közlésemet megerősíti, hogy a kismartoni szavazatszedő bizottság ruszti delegáltjai is ezt, a választói névjegyzéken található adatot használták óvási dokumentumukon.

37 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.d. 1.d. Svm. Középponti Választmányának iratai, Választói névjegyzékek, 2-7. cs.

38 (Megjegyzés - Popup)

Varsányi Péter István: Sopron vármegye és Sopron két választás tükrében. In: SSz. 1993. 193-219.

39 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.B.151.b. Sopron Vármegye cs. kir. biztosának iratai. Iktatott iratok. 1. doboz 331/1848.

A csornai esetre vonatkozó mind a négy dokumentum ezen a számon van iktatva, melyből három, remények szerint a Rábaközi Honismereti Évkönyvben közlésre kerül.

40 (Megjegyzés - Popup)

Balázs Péter: Az 1848-as választások Győrött és Győr megyében In: Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából. Szerk. Bónis György, Degré Alajos. Bp. 1971. 175-203.

41 (Megjegyzés - Popup)

Varsányi Péter István: Két választás Vas megyében. In: Vasi Szemle 1993. 379- 401.

42 (Megjegyzés - Popup)

Varsányi Péter István: Az első népképviselői választás Moson és Pozsony megyében. 7-37.

43 (Megjegyzés - Popup)

Sopron város követválasztási jegyzőkönyve: MOL Országglásztati osztály H 13. 278. tétel 5278/B

44 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny, 1848. június 28. 19. sz. 75., Közlöny, 1848. július 2. 23. sz. 91.

45 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.103.c Sopron Vármegye Középponti Választmányának iratai, Választási-szavazási jegyzőkönyvek, Nagymartoni v.ker. választási jegyzőkönyve. = MOL Országglásztati osztály H 13. 257. tétel 5254/B

(Sopron megye hat június 27-i választásának választási-szavazási jegyzőkönyve a MOL Országglásztati osztályának 257. tételszámán található, én a továbbiakban a SL jelzeteit adom meg)

46 (Megjegyzés - Popup)

Tar és Martiny debreceni tartózkodására: Hunfalvy Pál: Napló 1848-1849. sajtó alá rendezte, bev. írta Urbán Aladár Bp., 1986. 193.

47 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Zoltán: Követválasztási gúnyvers 1843-ból. In: SSz. 18. (1964) 1. 74.

48 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.c. Sopron Vármegye Középponti Választmányának iratai, Választási-szavazási jegyzőkönyvek, Nyéki v.ker. választási jegyzőkönyve.

49 (Megjegyzés - Popup)

Molnár András: Egy kortesdal politikai háttere. (Sopron vármegye és az adminisztrátori rendszer) In: SSz. 47. (1993) 1. 61-67.

50 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.c. Sopron Vármegye Középponti Választmányának iratai, Választási-szavazási jegyzőkönyvek, Lövői v.ker. választási jegyzőkönyve

51 (Megjegyzés - Popup)

Hermann Róbert: Niczky Sándor kormánybiztosi jelentései 1848. szeptember 24.-november 17. In: Házi Jenő emlékkönyv. Szerk. Turbuly Éva, Dominkovits Péter. Sopron, 1993. 349-378.

52 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.c. Sopron Vármegye Középponti Választmányának iratai, Választási-szavazási jegyzőkönyvek, Kapuvári v.ker. szavazási jegyzőkönyve

53 (Megjegyzés - Popup)

Beér János-Csizmadia Andor: Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. Bp., 1954. 433.

54 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.c. Sopron Vármegye Középponti Választmányának iratai, Választási-szavazási jegyzőkönyvek, Csornai v.ker. választási-szavazási jegyzőkönyve.

55 (Megjegyzés - Popup)

Beér-Csizmadia: i.m. 356, 846-847.

56 (Megjegyzés - Popup)

Schlag, Gerald: Az 1848-as forradalom Michael Mayr, kismartoni tanácsos naplójának tükrében. In. SSz. 52. (1998) 4. 393.

57 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.c. Sopron Vármegye Középponti Választmányának iratai, Választási-szavazási jegyzőkönyvek, Kismartoni v.ker. választási jegyzőkönyve 1848.06.27.

58 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.c. Sopron Vármegye Középponti Választmányának iratai, Választási-szavazási jegyzőkönyvek, Kismartoni v.ker. szavazási jegyzőkönyve 1848.06.27.

59 (Megjegyzés - Popup)

Schlag, Gerald: i.m. 395.

60 (Megjegyzés - Popup)

MOL Országlátszati osztály H 13. 2. kútfő 401. tétel 6653/B

61 (Megjegyzés - Popup)

MOL Országlátszati osztály H 13. 2. kútfő 176. tétel 4853/B

62 (Megjegyzés - Popup)

Beér–Csizmadia: i.m. 161-162.

63 (Megjegyzés - Popup)

A kérvényt és mellékleteit lásd: MOL Archivum Regni N 70. Ladula XX. nr. 22. Diaeta anni 1848-1849. Fasc. 2. A Nr. 98 a-e. (Az a. pont a kérvény szövege, mellékletek b-e)

64 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny, 1848. július 2. 23.sz. 91.

65 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny, 1848. július 4. 25.sz. 99.

66 (Megjegyzés - Popup)

MOL A.R. N 70. Lad. XX. nr 22. Fasc 3.A Nr. 1. ua. Közlöny, 1848. július 7. 28. sz. 111.

67 (Megjegyzés - Popup)

MOL A.R. N 70. Lad. XX. nr 22. Fasc 3.A Nr. 3. ua. Közlöny, 1848. július 7. 28. sz. 111.

68 (Megjegyzés - Popup)

MOL A.R. N 70. Lad. XX. nr 22. Fasc 3.A Nr. 4.b, Beér–Csizmadia: i.m. 143.

69 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny, 1848. július 7. 28. sz. 111.

70 (Megjegyzés - Popup)

MOL A.R. N 70. Lad. XX. nr 22. Fasc 3. A Nr. 5. , Beér–Csizmadia: i.m. 143.

71 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.b. 1.d. Svm. Középponti Választmányának iratai, Választmányi iratok, A megismételt kismartoni választásra vonatkozó iratok. nr.1. Pest, 1848.07.10.

72 (Megjegyzés - Popup)

Burgenländisches Landesarchiv Eisenstadt. Stadtarchiv Eisenstadt, Raths Protocolle 789/1848.

73 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.b. 1.d. Svm. Középponti Választmányának iratai, Választmányi iratok, A megismételt kismartoni választásra vonatkozó iratok. nr.2. Kismarton, 1848. 07.20.

74 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.a. 1.d. Svm. Középponti Választmányának iratai, Választmány jegyzőkönyvei, 1848.07.21.

75 (Megjegyzés - Popup)

A levél fogalmazati példányát lásd: SL IV.103.b 1.d. Svm. Középponti Választmányának iratai. Választmányi iratok. A megismételt kismartoni választásra vonatkozó iratok. nr.3. Sopron, 1848.07.21.
Tisztázat: MOL Országászati osztály H 13. 2. kútfő 389. tétel 6613/B

76 (Megjegyzés - Popup)

Beér–Csizmadia: i.m. 161-162.

77 (Megjegyzés - Popup)

MOL Országászati osztály H 13. 2. kútfő 401. tétel 6653/B

78 (Megjegyzés - Popup)

Burgenländisches Landesarchiv Eisenstadt. Stadtarchiv Eisenstadt, Raths Protocolle 829/1848.

79 (Megjegyzés - Popup)

MOL A.R. N 70. Lad. XX. nr 22. Fasc 2.A Nr. 152.

80 (Megjegyzés - Popup)

Beér-Csizmadia: i.m. 172.

81 (Megjegyzés - Popup)

A levél fogalmazati példányát lásd: MOL Országglásztati osztály H 13. 2. kútfő 389. tétel 6613/B

Tisztázat: SL IV.103.b. 1.d. Svm. Középponti Választmányának iratai, Választmányi iratok, A megismételt kismartoni választásra vonatkozó iratok. nr.4. Budapest, 1848.07.28.

82 (Megjegyzés - Popup)

A petitionalis választmány jkv-e: MOL A.R. N 70. Lad. XX. nr 22. Fasc 5. A Nr.1.

83 (Megjegyzés - Popup)

Burgenländisches Landesarchiv Eisenstadt. Stadtarchiv Eisenstadt, Raths Protocolle 848/1848.

84 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.a. 1.d. Svm. Középponti Választmányának iratai, Választmány jegyzőkönyvei, 1848.08.05.

85 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.103.c. Sopron Vármegye Középponti Választmányának iratai, Választási-szavazási jegyzőkönyvek, Kismartoni v.ker. választási jegyzőkönyve 1848.08.11. u.a. MOL Országglásztati osztály H 13. 2. kútfő 455. tétel 7586/B

86 (Megjegyzés - Popup)

MOL Országglásztati osztály H 13. 2. kútfő 455. tétel 7586/B

87 (Megjegyzés - Popup)

MOL Országglásztati osztály H 13. 2. kútfő 455. tétel 7586/B

88 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny, 1848. augusztus 18. 70. sz. 344.

89 (Megjegyzés - Popup)

Burgenländisches Landesarchiv Eisenstadt. Stadtarchiv Eisenstadt, Raths Protocolle 881/1848.

90 (Megjegyzés - Popup)

Beér–Csizmadia: i.m. 187, 191.

91 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Múzeum, Ht. 736.

92 (Megjegyzés - Popup)

Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára (továbbiakban: SL), IV. A.1.b. Sopron Vármegye nemesi közgyűlése, 1848. ápr. 29. 1245.

93 (Megjegyzés - Popup)

SL IV. B. 102/2. Sopron Vármegye bizottmányának iratai (továbbiakban: SVm. biz.) 1848. máj. 2. 1257.

94 (Megjegyzés - Popup)

1848: SVm. biz. 1848. máj. 8., 1455..

95 (Megjegyzés - Popup)

1848: SVm. biz. 1848. máj. 21., 1487.

96 (Megjegyzés - Popup)

1848: SVm. biz. 1848. máj. 26., 1500.

97 (Megjegyzés - Popup)

SL IV. B. 104/a. Sopron Vármegye Újoncozási Bizottságának iratai: Összeírása a megyei nemzetőr őrseregnek (továbbiakban: Nőr összeírás)

98 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

99 (Megjegyzés - Popup)

Pálffy Géza: A császárváros védelmében – A győri főkapitányság története 1526–1598. Győr, 1999. Passim.

100 (Megjegyzés - Popup)

SL Nőr összeírás. Passim.

101 (Megjegyzés - Popup)

Urbán Aladár: A nemzetőrség és a honvédség szervezése 1848 nyarán. Bp. 1977. 57.

102 (Megjegyzés - Popup)

SL Nőr összeírás. Passim.

103 (Megjegyzés - Popup)

SL IV. B. 103/a. Sopron Vármegye Középponti Választmányának iratai: A csornai választókerület választói névjegyzéke.

104 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

105 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny, 1848. jún. 25.

106 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL), H 92. 1848/49-es Minisztérium Országos Nemzetőrségi Haditanács, közösen kezelt általános iratok (továbbiakban: ONÖHt Ált.). 1848: 12.

107 (Megjegyzés - Popup)

Pesti Hírlap, 1848. ápr. 23.

108 (Megjegyzés - Popup)

SL Nőr összeírás

109 (Megjegyzés - Popup)

MOL H 103. Csány László kormánybiztos iratai. 4 cs. d. Sopron megye levelei (továbbiakban: Csány-ir). Simon János első alispán 1848. aug. 7-i levele.

110 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. aug. 7., 1848: 1984

111 (Megjegyzés - Popup)

SL IV. B. 151/a. Sopron vármegye cs.kir. biztosának iratai Sopron Vármegye közigazgatásáról vezetett jegyzőkönyv (továbbiakban: Cskb. jkv.). 1849. febr. 20., 1848: 445.

112 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. aug. 7., 1848: 1984.

113 (Megjegyzés - Popup)

Csány-ir. Simon János első alispán 1848. aug. 7-i levele.

114 (Megjegyzés - Popup)

Hermann Róbert: Niczky Sándor kormánybiztos jelentései 1848 szeptember 24. – november 17. In.: Házi Jenő emlékkönyv (Szerk.: Dominkovits P. – Turbuly É.). Sopron, 1993. 356.

115 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. aug. 7., 1848: 1984.

116 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A.: A nemzetőrség ... 83.

117 (Megjegyzés - Popup)

SL IV. A. 1.b. Sopron Vármegye Közgyűlésének iratai (továbbiakban: Kgy.ir.), 2398/848. kgy.számhoz

118 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. dec. 20., 1848: 3000.

119 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Győző: Válogatás helytörténeti dokumentumokból. In.: Rábaköz honismereti évkönyv 1996 (szerk.: Pájer I.), Csorna–Kapuvár, 1996. 77.

120 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Győző farádi tanár magángyűjteményéből.

121 (Megjegyzés - Popup)

Csornai Múzeum, Ht. 91. 3. 1. A csákót Maglócán fia, Dombos János gazdálkodó őrizte. 1969-ben 84 éves korában Nagy István soproni társaskáptalani prépost-kanonokra bízta, aki 1991. június 13-án a csornai csata évfordulóján, a Csornai Múzeumnak ajándékozta.

122 (Megjegyzés - Popup)

MOL ONöHt Ált. 12. Rossmann Károly kinevezését támogató kérelem.

123 (Megjegyzés - Popup)

SL Cskb. jkv. 1849. ápr. 17. 1848:880.

124 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A.: A nemzetőrség ... 160.

125 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. jún. 19., 1848: 1634.

126 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

127 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. aug. 7., 1848: 1988.

128 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1848:1985.

129 (Megjegyzés - Popup)

SL Kgy.ir. 2398/848. kgy. számhoz

130 (Megjegyzés - Popup)

SL Kgy.ir. 2398/848 kgy. számhoz

131 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. aug. 21., 1848: 2398.

132 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

133 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

134 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. szept. 20., 1848: 2584.

135 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

136 (Megjegyzés - Popup)

SL Kgy.ir. 2584/848 kgy. számhoz

137 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

138 (Megjegyzés - Popup)

Urbán Aladár: Batthyány Lajos és a vasi fölkelőserég 1848. szeptember – októberében. Hadtörténeti Közlemények 1985/4. 789.

139 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. szept. 25., 1848: 2600.

140 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1848: 2612.

141 (Megjegyzés - Popup)

Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltára, Mosonmagyaróvári Levéltári Részlege, Moson Vármegye

Levéltára, IV. B. 601/a. Moson Vármegye bizottmányának jegyzőkönyvei, 1848. szept. 26., 1848: 1039.

142 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Győző farádi tanár magángyűjteményéből.

143 (Megjegyzés - Popup)

Hermann Róbert: Kanizsa felszabadítása 1848. október 3-án. Zalai Múzeum 7. Zalaegerszeg, 1997. 131.

144 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. okt. 6., 1848: 2668.

145 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Múzeum, Ht. 787.

146 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Múzeum, Sz.n.

147 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A.: Batthyány ... 799.

148 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. okt. 16., 1848: 2711.

149 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. okt. 19., 1848: 2726.

150 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. okt. 18., 1848: 2717.

151 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. okt. 18., 1848: 2717.

152 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Gy. i.m. 78.

153 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. okt. 22., 1848: 2746.

154 (Megjegyzés - Popup)

SL IV. B. 106. Sopron megye alispánjának iratai. Rossmann őrnagy 18/1848. sz., október 30-án kelt levele

a brucki táborból.

155 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. okt. 30., 1848: 2807.

156 (Megjegyzés - Popup)

MOL ONöHt Ált. 1848:7707.

157 (Megjegyzés - Popup)

Hermann R.: Niczky ... 370.

158 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Gy. i.m. 79.

159 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Győző farádi tanár magángyűjteményéből.

160 (Megjegyzés - Popup)

SL Cskb. jkv. 1849. márc. 15., 1849: 626.

161 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. Biz. 1848. dec. 20., 1848: 3096.

162 (Megjegyzés - Popup)

SL Cskb. jkv. 1848. dec. 29., 1848: 1.

163 (Megjegyzés - Popup)

SL Cskb. jkv. 1849. febr. 3., 1849: 215.

164 (Megjegyzés - Popup)

SL Cskb. jkv. 1849. júl. 31., 1849: 1480.

165 (Megjegyzés - Popup)

Urbán Aladár: A nemzetőrség és a honvédség szervezése 1848. nyarán. Bp., 1973. 26-27 p.

166 (Megjegyzés - Popup)

Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára (SL) Sopron vármegye levéltára (Svm. lt.) IV.A.1.a. Sopron vármegye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyvei (a továbbiakban: közgy. jkv.) [meg kell jegyezni, hogy a IV.B.102., Sopron Vármegye Állandó Bizottmányának iratai fond két állagából a jegyzőkönyvek tisztázati példánya, illetve az iratok ugyanezen fondszám alá kerültek besorolásra.] 1848:1238., 1438.

167 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1243., 1345., 1247.

168 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1257.

169 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A. im. 55.

170 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. IV.B. 104.a. Sopron Vármegye Újoncozási Bizottságának iratai (Svm. Új. Biz. ir.), Nemzetőrök összeírása. A nemzetőri lajstromok járási kerületenként tartalmazzák az egyes településeken összeírt kötelezett és önkéntes nemzetőrök adatait – egy részük dátumozva van. Vö.: SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1500.: Az összeírás határideje: június 1. volt. Uo. 1848:1637.: A június 1-jei bizottmányi ülésen megállapították, hogy „*több helységekben még mindig nem állt fel az őrsereg*”.

171 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A. im. 50. Batthyány Lajos miniszterelnök 1848. április 21-i rendeletében kimondta, hogy csak ott kell elvégezni a nemzetőrök összeírását, ahol nem mutatkozik ellenszenv a testülettel szemben. *Schlag, Gerald*: Az 1848-as forradalom Michael Mayr kismartoni tanácsos naplójának tükrében. In.: SSz. 1998. 4. sz. 397. Említi, hogy a soproni felső járás határvidékén a legtöbb község megtagadta a nemzetőrség felállítását. Hasonló eset a soproni alsó járásban is előfordult. A Radó Dániel főbíró kerületében levő ilyen településeket később megemlítjük.

172 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A. im 381., 384.

173 (Megjegyzés - Popup)

Ifj. Sarkady Sándor: A soproni nemzetőrség 1848-ban. Sopron, 1998. 75-78.

174 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. Svm. Új. Biz. ir., Nemzetőrök összeírása. Uo. Svm. lt. közgy. jkv. 1848: 2743. sz. említi a Kutrovich Antal szolgabíró kerületébe tartozó nagymartoni századot. Tehát ott is volt összeírás is, csak a lajstromaik hollétéről nincs tudomásunk. Uo. közgy. jkv. 1848:2561. Kutrovich szolgabíró is nemzetőrtiszt volt.

175 (Megjegyzés - Popup)

11.Urbán A. im 70. 4-8% között mozgott az összeírt nemzetőrök aránya a különböző megyékben a lakosság számához viszonyítva. Győr megyében: 4,9%, Zalaiban: 6,1%, Mosonban: 6,2, Vasban 6,7% volt.

176 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. Svm. Új. Biz. ir., Nemzetőrök összeírása.

177 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1257.

178 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. Svm. Új. Biz. ir., nemzetőrök összeírása, A répcemelléki járás kerületeinek nemzetőri lajstromai.

179 (Megjegyzés - Popup)

Uo. A soproni alsó járásból Radó Dániel főbíró kerületének lajstromai. A települések nemzetiségi megoszlása: *Horváth Zoltán: A jobbágyvilág alkonya Sopron megyében. Bp., 1976. 50-60.*

180 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. Svm. Új. Biz. ir., Nemzetőrök összeírása, A répcemelléki járás, Alsó-Felső-Középsőbük községek lajstromai. A település lélekszáma: uo. közgy. jkv. 1848:1246.

181 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. Svm. Új. Biz. ir., Nemzetőrök összeírása, A répcemelléki járás, a három büki község lajstromai. A település lélekszáma: uo. közgy. jkv. 1848:1246.

182 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Z. im. 50-57.

183 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. Svm. Új. Biz. ir., Nemzetőrök összeírása, A soproni alsó járás: Alsó- és Felsőszakony nemzetőri lajstromai.

184 (Megjegyzés - Popup)

Uo. és SL Svm. lt. IV.A.1.b. Sopron vármegye nemesi közgyűlésének iratai (közgy. ir.) 1848:1987. Az iratok között mindkét szakonyi nemzetőrök által írt levél említi a közös századot és a kapitányt.

185 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A. im. 160.

186 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1634., uo. közgy. ir. 1848: 1634.

187 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1639.

188 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A. im 165.

189 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1639., 1641.

190 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1642., uo. közgy. ir. 1848: 1642.

191 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1844.

192 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1847.

193 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1846. A négy bujtotogatót beidézték a fenyítő törvényszék augusztus 25-i ülésére, és megdorgálták őket. Lásd: SL Svm. lt. IV.A.17.g. Sopron vármegye nemesi törvényszékének iratai, Fenyítő törvényszék jegyzőkönyvei (a továbbiakban: Fenyítő tvsz. jkv.) 1848:92.

194 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy ir. 1848:2398., uo. Svm. Új. Biz. ir., Nemzetőrök összeírása, Bátsmegyei Ferenc és Szabó János jelentése.

195 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. ir. 1848:2398, uo. Svm. Új. Biz. ir., Nemzetőrök összeírása, Csepreg és a három Bük lajstromai.

196 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. Svm. Új. Biz. ir., Nemzetőrök összeírása, Beled és környéki század összeírása.

197 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1642., uo. Közgy. ir. 1848:1987.: Patthy István tisztii tudósítása.

198 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2371., 2565, 2584., uo. közgy ir. 1848:2584.

199 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A. im 389., Ifj. Sarkady S. im. 16.

200 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A. im 392., SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1850., 2565., uo. közgy. ir. 1848:1850., 2565. A nyár folyamán többször is 14 századot emlegettek. Pólány János volt lövői nemzetőr tizedes: Élményeim 1848. április 14-ikétől október 11-ikéig. In: *Mohl Adolf: Lövő története.* Győr, 1930. 210-214. Az alsó nemzetőrség 14. századaként említi többször is a lövői kapitányságot. SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2565. szeptember 16-tól már csak 13 századról beszéltek.

201 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A. im. 388., SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2565., *Hermann Róbert: Nitzky Sándor kormánybiztos jelentései 1848. szeptember 24. – november 17.* In: Házi Jenő emlékkönyv. Szerk. Dominkovits Péter, Turbuly Éva. Sopron, 1993. 375 . Hermann tévesen Sopron megye főispánjaként említi hg. Esterházy Miklóst. Hg. Esterházy Pál volt ekkor a megye főispánja.

202 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2371., uo. közgy. ir. 1848: 2371. Calm tudósításában jelentette, hogy több település nemzetőrei másként akarják a századokat kialakítani, mint ahogy a megye tervezte.

203 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A. im 160, 390 és 394., *Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49.* Bp., 1987. 210. 360 főnek említi a zászlóalj összlétszámát, Hermann R. im. 376., 365 főt írt. Tehát a Sopron megyeiek valamivel több mint 300 főt tettek ki a lovas nemzetőrségénél.

204 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. Svm. Új. Biz. ir., Nemzetőrök összeírása, uo. közgy. jkv. 1848:1244., uo. közgy. ir. 1848:2584.

205 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. ir. 1848:2584.

206 (Megjegyzés - Popup)

Rossmann Károly tisztválasztási jelentésében említi 12. századként. SL Svm. lt. közgy. ir. 1848:2444.

207 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2075., uo. közgy. ir. 1848:2584 és 1846. évi 1845 sz.

208 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1987., uo. közgy. ir. 1848:1987. Felsőbüköt helyszíneként a közgy. ir. 1848:2444. sz. közül a csepregiek levele nevezi meg.

209 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2444., uo. közgy. ir. 1848:2444 sz. A harmadszori tisztválasztást az

augusztus 21-i ülésen rendelték el.

210 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. ir. 1848:2584.

211 (Megjegyzés - Popup)

Pólán J. im 210. Az általa leírtakhoz hasonlóan történhetett másutt is az alaki kiképzés.

212 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1848.

213 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1984.

214 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

215 (Megjegyzés - Popup)

A röjtöki és muzsaji jegyző augusztus 14-én vezette be a község kurrens könyvébe. In: *Csenár János. Ősze János kurrens könyve 1845-49.* In. SSz. 1959. 3. sz. 259-269.

216 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2455., 2525., uo. közgy. ir. 1848:2455., 2525.

217 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1984.

218 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1698., 1863., uo. közgy. ir. 1848:1698., 1863.

219 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:1988., uo. közgy. ir. 1848:1988.

220 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. közgy. jkv. 1848:1985., uo. közgy. ir. 1848:1985.

221 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

222 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2398., uo. közgy. ir. 1848:2398.

223 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2398.

224 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. ir. 1848:2398.

225 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A. im. 176-177.

226 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2462., uo. közgy. ir. 1848:2462.

227 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2472., uo. közgy. ir. 1848:2472., Urbán A. im. 185-189.

228 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2472. Az ugyanezen számú közgy. ir. Batthyány Lajoshoz és Csány Lászlóhoz küldött levelek fogalmazványa szerint szeptember 17-re kívánták az egységet kiállítani.

229 (Megjegyzés - Popup)

A szanyi gyülekező helyre: SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2593, 2607., uo. közgy. ir. 1848:2707. Cink János levele: uo. közgy. ir. 1848:2741.

230 (Megjegyzés - Popup)

Uo., SL Svm. lt. Svm. Új. Biz. ir., Nemzetőrök összeírása, A csepregi és büki lajstromok., A Büki Római Katolikus Plébánia születési anyakönyveiben: 1848. december 1 13-án Középbükön Derdák István honvéd feleségnek ikrei születtek. Az önkéntes mozgó nemzetőrséghez beálltakat másutt is honvédnek írták, feltehetően azért, mert szolgálatukra az önvédelmi háború végéig igényt tartottak.

231 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2598.

232 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A. im. 192..

233 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. jkv. 1848:2607., uo. közgy. ir. 1848: 2607.

234 (Megjegyzés - Popup)

Urbán A. im. 192-194.

235 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. ir. 1848:2708.

236 (Megjegyzés - Popup)

SL Svm. lt. közgy. ir. 1848:1109.

237 (Megjegyzés - Popup)

A közlemény elkészítéséhez szükséges bécsi kutatásaimat a Magyar Ösztöndíj Bizottság által adományozott Collegium Hungaricum Ösztöndíj tette lehetővé.

238 (Megjegyzés - Popup)

Hermann: Vidos 61., 74-76.

239 (Megjegyzés - Popup)

Varga János: Népfelkelő és gerillaharcok Jellasics ellen 1848 őszén. Bp., 1953. 215-250.

240 (Megjegyzés - Popup)

Smidt Lajos: Egy 1849-es hirdetemény. Soproni Szemle, 1969. 181-183.

241 (Megjegyzés - Popup)

Simon V. Péter: Kőszeg kapitulációja 1848. október 12-én. In: A Szombathelyi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei II. Szerk. Molnár Károly. Szombathely, 1980. 183-205.

242 (Megjegyzés - Popup)

Simon V. Péter – Tilcsik György: A Vas megyei mozgóvá tett nemzetőrség és levelezőkönyve 1848. július–szeptember. In: Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője. 1983–1984. 284-286.

243 (Megjegyzés - Popup)

Urbán Aladár: Batthyány Lajos és a vasi fölkelőereg 1848 szeptember-októberében. Hadtörténelmi Közlemények, 1985/4. 792-800.

244 (Megjegyzés - Popup)

Molnár András: A kőszegi nemzetőrség 1848 márciusától decemberéig. Vasi Szemle, 1987/2. 197-201.

245 (Megjegyzés - Popup)

Bariska István: Hintergrund einer „Kapitulation“: Kőszeg im Oktober 1848. (In:) Gerald Schlag – Lieselotte–Weghofer–Mikats szerk.: Die Revolution von 1848/49 im österreichisch-ungarischen

Grenzraum. Eisenstadt, 1996. 127-134.

246 (Megjegyzés - Popup)

Hermann Róbert: Körmend a hadtörténelemben 1848–1849. In: Veszprémy László – Kelenik József – Hermann Róbert – *Bencze László*: Körmend a hadtörténelemben. Körmendi Füzetek. Körmend, 1992. 207-208.; Hermann: Niczky 356-368. ; *Hermann Róbert*: Vidos József kormánybiztosi jelentései. In: Savaria Múzeum Évkönyve, 1995. 22/1. kötet. 61., 74-77.

247 (Megjegyzés - Popup)

Perger Gyula: Adalék Jelačić [sic!] seregének rábaközi pusztításaihoz (1848 októbere). Soproni Szemle, 1993/1. 67-70.

248 (Megjegyzés - Popup)

Sarkady Sándor, 1998. 37-40.

249 (Megjegyzés - Popup)

Askercz Éva – Tirnitz József: Id. Stornó Ferenc jegyzetei az 1848–49- évi szabadságharc soproni és Sopron vidéki eseményeiről. Soproni Szemle, 1998/4. 367-369. o.; *Németh Ildikó*: 1848 a Geiger, a Michel és a Bruckner krónikában. uo. 387-389.

250 (Megjegyzés - Popup)

Niczky Sándor (1806–1862), 1848-ban Sopron megye lövői kerületének képviselője, szeptember 17-től Sopron megye, Sopron, Ruszt és Kismarton városok honvédtoborzási kormánybiztosa, november közepén leváltják.

251 (Megjegyzés - Popup)

Az 1848. október 6-i bécsi forradalom.

252 (Megjegyzés - Popup)

Niczky a levél megírásáról október 8-án tájékoztatta Csány László kormánybiztost is. Hermann: Niczky 357-358.

253 (Megjegyzés - Popup)

Tar Nepomuk János (1815–1860), Sopron megye főjegyzője, a nagymartoni kerület képviselője, október 8-tól a megye népfelkelési biztosa, 1849. június 15-től Sopron megye, Sopron, Ruszt és Kismarton város kormánybiztosa.

254 (Megjegyzés - Popup)

Csány László (1790–1849), reformpolitikus, 1848. jún. 2-ától a dél-dunántúli megyék királyi, majd a dunántúli magyar hadsereg kormánybiztosa, 1849. januártól erdélyi országos biztos, májustól a Szemere-kormány közlekedés- és közmunkaügyi minisztere. 1849. okt. 10-én Pesten kivégzik.

255 (Megjegyzés - Popup)

lőkupakot

256 (Megjegyzés - Popup)

Ezt a jelentést nem ismerjük.

257 (Megjegyzés - Popup)

Kovács Zsigmond (1799–?), Nyugalmazott cs. kir. főszázados, 1848. jún. 19–től a Sopron–Moson megyei lovas nemzetőrség parancsnoka, 1849. januárjában jelentkezik a cs. kir. csapatoknál, 1849. májusától a világosi fegyverletételi a VII. hadtest hadbiztos. Rövid fogság után kegyelmet kap. Életrajzát ld. Bona, 1987. 210.

258 (Megjegyzés - Popup)

Vidos József (1802–1849), Vas vármegye követe az 1847–48. évi rendi országgyűlésen, a megye alispánja, a vasi mozgósított nemzetőri ezred, majd a Nagykanizsa felszabadítására összpontosított dél- és nyugat-dunántúli magyar erők parancsnoka, októbertől Vas megye kormánybiztos.

259 (Megjegyzés - Popup)

Karger, Ferdinand (1803–?), cs. kir. őrnagy a 4. (Sándor) huszárezredben, 1848. okt. 12-től honvéd alezredes, nov. 26-tól honvéd ezredes, dandárparancsnok, 1849. máj. 1-jén nyugalmazták. Életrajzát ld. Bona, 1987. 361.

260 (Megjegyzés - Popup)

A cs. kir. 34. (Vilmos porosz herceg) gyalogezred 1. zászlóaljának négy százada.

261 (Megjegyzés - Popup)

Az 1. honvéd lovasüteg fele, négy löveggel.

262 (Megjegyzés - Popup)

Zichy–Ferraris Manó, gróf, (1808–1877), kilépett cs. kir. huszárőrnagy, Moson megye nemzetőr őrnagy, majd a dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség 2. zászlóaljának parancsnoka. 1848. dec. közepétől honvéd őrnagy, 1849. jan. 19-én kilép. Életrajzát ld. Bona, 1987. 374.

263 (Megjegyzés - Popup)

Zichy Ottó, gróf, (1815–1880), kilépett cs. kir. főhadnagy, reformpolitikus, 1848. jún. 19-től Győr megye nemzetőr őrnagy, októberben zászlóalja élén részt vesz a Jellacic elleni harcokban, 1849. februárjától honvéd alezredes, dandárparancsnok, 1849. aug. 25-től ezredes, hadosztályparancsnok a VIII. hadtestben. Emigrál, majd hazatér. Életrajzát ld. Bona, 1987. 341.

264 (Megjegyzés - Popup)

A 9. (Miklós orosz cár) huszárezredből.

265 (Megjegyzés - Popup)

Horváth János (1815–1875), cs. kir. százados a 9. (Miklós) huszárezredben, legmagasabb rangja honvéd ezredes. Várfogságot szenved. Életrajzát ld. Bona, 1987. 174-175.

266 (Megjegyzés - Popup)

Helyesen: Wespera, Leonard (1821–?), 1848. szept. 20-tól hadnagy a 34. (Porosz herceg) gyalogezred 1. zászlóaljában, okt. 19-től főhadnagy, 1849. febr. 20-tól százados ugyanitt, júl. 25-től a 90. honvédszászlóaljban. Besorozzák. Életrajzát ld. Bona, 1988. 659.

267 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a 6. iratot.

268 (Megjegyzés - Popup)

Győzey (Nicoledon) Vince (1795–1875), elbocsátott cs. kir. százados, 1848. szept. 20-tól százados, okt. 27-től honvéd őrnagy a 34. (Porosz herceg) gyalogezred 1. zászlóaljában, később kórházparancsnok, 1849. márciusától az olasz légió parancsnoka, máj. 20-tól esztergomi térparancsnok, aug. elejétől az aradi honvédkórházak főparancsnoka. Életrajzát ld. Bona, 1987. 166.

269 (Megjegyzés - Popup)

Szentpétery Sándor (1826-?), nemesi testőr, 1848. szept. végétől a 34. (Porosz) herceg gyalogezred 1. zászlóaljának főhadnagya, dec. 24-től százados ugyanitt, 1849. júl. 14-től a 98. honvédszászlóaljban, aug. 29-től őrnagy, a 204. honvédszászlóalj parancsnoka. Besorozzák. Életrajzát ld. Bona, 1987. 308.

270 (Megjegyzés - Popup)

Adorján László (1820–1849), cs. kir. tizedes, 1848. szept. 14-től hadnagy, nov. 18-tól főhadnagy az 1. honvéd lovasütegnél, dec. 14-től százados, a 7. hatfontos lovasüteget parancsnoka. A román felkelők elfogják és kivégzik. Életrajzát ld. Bona, 1988. 71.

271 (Megjegyzés - Popup)

Az eredetiben: Herr General Major der Nationalgarden von Vidos. – Vidos nem vezérőrnagy (Generalmajor), hanem a nyugat-dunántúli nemzetőri erők parancsnoka, tehát őrnagyaik vezére volt.

272 (Megjegyzés - Popup)

A 4. (Sándor orosz) cár huszárezredből.

273 (Megjegyzés - Popup)

Az eredetiben is magyarul.

274 (Megjegyzés - Popup)

Ti. Sopron megyei lovas nemzetőr

275 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a 6. iratot.

276 (Megjegyzés - Popup)

Todorovic, Kuzman, lovag (1787–1858), cs. kir. vezérőrnagy, majd altábornagy, Jellacic dandárparancsnoka, majd a Horvátországba visszaküldött népfelkelő csapatok parancsnoka, 1849-ben a délvidéki osztrák-szerb hadtest parancsnoka.

277 (Megjegyzés - Popup)

Ivan Benko lovag, cs. kir. vezérőrnagy, varasdi helyőrségparancsnok.

278 (Megjegyzés - Popup)

KA AFA Karton 1895. Kroatisch-slovenische [!] Armee, resp. I. Armeekorps unter Jellachich, dessen Operation gegen Wien. 1848–10-ad 21.

279 (Megjegyzés - Popup)

A cs. kir. 48. (Ernő főherceg) gyalogezred toborzó parancsnokságánál található egy század.

280 (Megjegyzés - Popup)

A cs. kir. 4. (szluini) határőrezred két századával.

281 (Megjegyzés - Popup)

Ammer István, nyugállományú cs. kir. őrnagy, akit Niczky Sándor kormánybiztos okt. 8-án ajánlott valamelyik Sopron megyei nemzetőr zászlóalj parancsnokául. Hermann: Niczky 359.

282 (Megjegyzés - Popup)

Niczky Sándorhoz

283 (Megjegyzés - Popup)

Ammer részvételéről a magyar források nem tudnak. Todorovic nyilván Kargerrel tévesztette össze.

284 (Megjegyzés - Popup)

recte: október 9-én

285 (Megjegyzés - Popup)

recte: október 10-én

286 (Megjegyzés - Popup)

a 34. (Porosz herceg) gyalogezredből

287 (Megjegyzés - Popup)

Marton (Márton) Elek, 1848. szeptember 16-tól százados a dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség 2. zászlóaljában, november végén elhagyja a sereget.

288 (Megjegyzés - Popup)

Csapó József (1806–1889), Fejér megyei főjegyző, a megye önkéntes mozgó nemzetőreinek századosa, decemberben hazatét, 1849. májusától a megye alispánja, augusztusban Komáromba menekül.

289 (Megjegyzés - Popup)

Halász Lázár, 1848. szept. 3-tól százados a dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség 2. zászlóaljánál, a Fejér megyei önkéntesek századánál, a nov. 10-i tiszti névsorban már nem szerepel.

290 (Megjegyzés - Popup)

recte: október 11-én

291 (Megjegyzés - Popup)

zúzódást

292 (Megjegyzés - Popup)

recte: október 12-én

293 (Megjegyzés - Popup)

recte: október 13-án

294 (Megjegyzés - Popup)

recte: október 10-én

295 (Megjegyzés - Popup)

1800

296 (Megjegyzés - Popup)

Nugent von Westenrath, Laval, gróf (1777–1862), cs. kir. tábornagy, belső-ausztriai főhadparancsnok, 1848 tavaszán és nyarán a cs. kir. II. tartalékhadtest parancsnoka, szeptembertől a stájerországi cs. kir. hadtest, decembertől az ebből alakuló stájer-horvát hadtest parancsnoka, 1849 tavaszától a Stájerországban szerveződő cs. kir. II. tartalékhadtest parancsnoka.

297 (Megjegyzés - Popup)

Nugent okt. 14-én írott, 127. számú rendeletében közölte, hogy a stájer határszél teljesen békésen fogja magát viselni, ha Todorovic csapatai is így tesznek. Kérte, hogy ha a szükség úgy hozná, miszerint csapatai

egy részének osztrák területen kell vonulnia, tartsa a legszorosabb fegyelmet, s mindenféle zsarolást és erőszakoskodást kerüljön el. Élelmiszert és szállítóeszközt ki fognak neki szolgáltatni. KA AFA Karton 2. Rk. u. N. 1848–10-83. Az okt. 15-én írott újabb, 129. számú utasításban ismét kérte Todorovicot a legszigorúbb rend fenntartására, s további utasításait a kiküldött Rukavina hadnagy útján közölte vele. uo. 1848–10-91.

298 (Megjegyzés - Popup)

A cs. kir. 3. (ogulini) határőr ezredből.

299 (Megjegyzés - Popup)

recte: Ammer

300 (Megjegyzés - Popup)

Populations–Masse

301 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a 10. iratot.

302 (Megjegyzés - Popup)

A cs. kir. 2. (otocsáci) határőr ezredből.

303 (Megjegyzés - Popup)

A város hasonló tudósítást küldött Móga János altábornagynak is. Ezt ismerteti Sarkady Sándor, 1998. 38-40. – A tudósítás gondolatmenete és némelyik megfogalmazása kísértetiesen megegyezik a Közlöny 1848. okt. 25-i, 137. számában megjelent, „Sopron, oct. 20.” tudósítással.

304 (Megjegyzés - Popup)

Móga János (1785–1861), cs. kir. altábornagy, 1848 szept. 21. – okt. 31. között a dunántúli magyar erők parancsnoka, nov. elején nyugalmazták. A cs. kir. hadbíróóság 5 év várfogságra ítéli. Életrajzát ld. Bona, 1987. 365.

305 (Megjegyzés - Popup)

A Sopron, Esztergom, Győr és Pozsony szabad királyi városoknak, Sopron, Esztergom, Komárom, Győr, Moson és Pozsony megye állandó bizottmányának szóló rendeletet közli KLÖM XIII. 216-217.

306 (Megjegyzés - Popup)

Pavlekovics (Pavlekovich), Karol (1815–?), cs. kir. főhadnagy a 48. (Ernö főherceg) gyalogezredben, 1848. okt. 26-tól százados, dec. 16-án Nagyszombatnál fogságba esik. Életrajzát ld. Bona, 1988. 460-461.

307 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a 3. iratot.

308 (Megjegyzés - Popup)

Fogalmazványát ld. MOL OHB 1848:1670. – A pomogyiak Todorovic hadoszlopának átvonulása előtt meggátolták, hogy a kirendelt Sopron megyei szolgabíró felszedesse a hidat, s őt és embereit agyonveréssel fenyegették. Ezt Niczky Sándor kormánybiztos okt. 11-én jelentette az OHB-nak. Az OHB okt. 13-án utasította Imrédy Lipótot, Moson megye kormánybiztosát, hogy szigorúan vizsgálja ki az ügyet, s eszközölje a vétkesek megbüntetését. Hermann: Niczky 362. o. és MOL OHB 1848:1044.

309 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a 14. iratot.

310 (Megjegyzés - Popup)

Lukinich Mihály (1811–1872), ügyvéd, Sopron megyei alszolgabíró, 1848-ban a kapuvári kerület képviselője, nov. 12-től dec. közepéig a megye kormánybiztosa. Nem követi az országgyűlést Debrecenbe, ezért a képviselőház megfosztja mandátumától.

311 (Megjegyzés - Popup)

recte: Salamonfánál

312 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a 6. iratot.

313 (Megjegyzés - Popup)

recte: Pusztelnik, Heinrich (1817–1849), kilépett cs. kir. százados, legmagasabb rangja honvéd alezredes, 1849. jan. 22-én Hodrusbányánál halálos sebet kap, és 26-án meghal. Életrajzát ld. Bona, 1987. 274.

314 (Megjegyzés - Popup)

Szegedy Imre (1812–1878), cs. kir. százados a 9. (Miklós) huszárezredben, legmagasabb rangja honvéd ezredes, dandárparancsnok, 1849 január közepén kilép. Életrajzát ld. Bona, 1987. 370.

315 (Megjegyzés - Popup)

Schweidel József (1796–1849), cs. kir. őrnagy a 4. (Sándor) huszárezredben, 1848. okt. 16-tól honvéd ezredes, az ezred parancsnoka, nov. 1-től honvéd vezérőrnagy, a feldunai hadtest dandár-, majd hadosztályparancsnoka, dec. végétől betegszabadságon van, 1849 májusától Pest, majd Szeged, végül Arad helyőrségparancsnoka, az aradi vértanúk egyike. Életrajzát ld. Bona, 1987. 290-291.

316 (Megjegyzés - Popup)

Berzáczyt ugyanis 1849. márc. 16-án léptették elő századossá.

317 (Megjegyzés - Popup)

Berzáczy Antal (1827–?), cs. kir. hadapród a 9. (Miklós) huszárezredben, 1848. okt. 3-tól hadnagy, dec.

29-től főhadnagy, 1849. ápr. 18-tól százados ezredében. Besorozzák. Életrajzát ld. Bona, 1988. 115.

318 (Megjegyzés - Popup)

Gerő András: Március 15. Fejezetek a nemzeti szabadságünnep hányatott történetéből. In: *Gerő András*: Magyar polgárosodás Atlantisz Budapest, 1993. 397-415

319 (Megjegyzés - Popup)

Az államhatalom és az ünnep viszonyáról az elmúlt 150 évben a legjobb áttekintés: Gerő András: i.m. 397-415

320 (Megjegyzés - Popup)

A fővárosi diákság megemlékezéseihez: Szögi László: 1848 utóélete a magyar felsőoktatásban 1-4p. (kézirat) A fővárosi diákság megemlékezéseiről nemcsak a fővárosi sajtó tájékoztatott rendszeresen, az eseményekről rövid tudósítást találhatunk az egykorú soproni helyi lapokban is.

321 (Megjegyzés - Popup)

A város dualizmuskori viszonyaihoz: *Horváth Zoltán*: Sopron városias fejlődése a kapitalizmus első időszakában 1848-1914 In: SSz. 1985 2. sz. 119-146 és uő.: Sopron város címerei A történelmi események háttérében Ikva. Bp..1991. 65p. 68-69

322 (Megjegyzés - Popup)

Sopron város lakosságának anyanyelvi összetételéhez lásd: *Thirring Gusztáv*: Sopron népességének fejlődése és összetétele Bp. 1931. 49 (Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1931. 5. számából.)

323 (Megjegyzés - Popup)

Sopronban a dualizmus korában megjelent helyi lapokról I.: *Varga Imréné*: Adalékok a Sopronban és Sopron megyében megjelent magyar nyelvű újságok történetéhez In: SSz. 1968 155-157

324 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1873. márc. 22.

325 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1878. márc. 16.

326 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1880. márc. 20.

327 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1880. márc. 10.

328 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Zeitung, 1888. márc. 15.

329 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1888.március 14.

330 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1888. márc. 7.

331 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1890. márc. 15.

332 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Zeitung, 1890. márc. 15 A cikk címe: „Ungarns höchst Gedenktag”

333 (Megjegyzés - Popup)

uo.. „Allein nicht bloß hehre Betrachtungen erweckt der 15. März „ Allein nicht bloß hehre Betrachtungen erweckt der 15. März im Innensten eines jeden patriotischfühlenden, brauen Ungarherzens, sondern auch Gedanken wehmutsvoll. Schmerchlicher Rückerinnerung ziehen gleichzeitig in das Gemüth des rückwärtsblindenden Magyaren. Wir sehns noch heute die armen Opfer der heiligen Vaterlandsiebe und neben ihnen die bis in der Staub gedrückte Hungaria,..”

334 (Megjegyzés - Popup)

„Und weil ernst denkende Patrioten den 15. März in seiner Bedeutung für Ungarn so auffassen, wie dieser Tag auffassen werden muß, deshalb kann es gerade vom Standpunkte des ung. Patriotismus aus nicht genug bedauert werden, daß man die Schuljugend in eine Feier mit hineinbezieht, an die so manche unverständene Phrasen von Freiheit, Gleichheit, und Brüderlichkeit geknüpft werdwn, welche das junge feurige Gemüth der Jugend leicht mißverstehen, mißdeuten und mißbrauchen könnte. Vorsicht ist die Mutter der Weisheit.”

335 (Megjegyzés - Popup)

Ehhez bővebben: Gerő András: i. m. 403-404; *Hanák Péter*: 1898 – a nemzeti és állampatrióta értékrend frontális ütközése a Monarchiában In: Medvetánc, 1984. 2-3 sz.

336 (Megjegyzés - Popup)

A lapokról: Varga Imréné: i. m... 155-156

337 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló, 1898. febr. 17.

338 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1898. febr.26. 2

339 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló, 1898. márc. 6.

340 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1898. márc. 15.

341 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1898. márc. 16.

342 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló, 1898. márc. 17.

343 (Megjegyzés - Popup)

Westungarisches Volksblatt, 1898. márc. 17. 3

344 (Megjegyzés - Popup)

„Diesmal wurde also Komödie auch am Parterre gespielt.”

345 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1898. márc. 17. 2

346 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1898, ápril. 7.

347 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1898. ápril. 13.

348 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló, 1900. febr. 4. 2

349 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló, 1900. febr. 11. Berecz Ábel, a korabeli Sopron minden hazafias ügyének lelkes apostola már értekezletet hívott össze a Pannóniában az ünnep megünneplésére.

350 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló, 1900. febr. 15. A címe: „Ünnep készül”

351 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1900. márc. 1. 2

352 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1900. márc.2.

353 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1900. márc. 14.

354 (Megjegyzés - Popup)

Az ünnepekről olvashatunk: Sopron, 1900. márc. 16., Soproni Napló, 1900. márc. 18. és Oedenburger Zeitung, 1900. márc. 13. és 17.

355 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló, 1900. márc. 18.

356 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1900. ápril. 12.

357 (Megjegyzés - Popup)

Nemzetőr, 1908. ápril.12.

358 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló, 1908. ápril. 12.

359 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1913. ápril. 13. 3

360 (Megjegyzés - Popup)

vö.: Soproni Napló, 1908. márc. 15. „*Márciusi fény*” című vezércikk, vagy Oedenburger Zeitung, 1908. márc.15 „*Zum 15. März*”

361 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló, 1908. márc. 15.

362 (Megjegyzés - Popup)

Nemzetőr, 1908. márc. 17. 4

363 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1913. márc. 13.

364 (Megjegyzés - Popup)

vö.: Sopron, 1913. márc. 16. és 20. számok ünnepről szóló cikkei.

365 (Megjegyzés - Popup)

Tóth Imre: Az 1848. évi forradalom Sopron megyében. A Soproni Múzeum és a Soproni Levéltár időszaki kiállítása a Lábasházban. SSz. 1998. 4. 404-406.

366 (Megjegyzés - Popup)

A beszéd írásos változata nem hirdetmény, de tematikája miatt itt közöljük.

367 (Megjegyzés - Popup)

Ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia SSz. 1998. 4. 408.

368 (Megjegyzés - Popup)

Személyhez címzett de nyomtatott formátumú, sokszorosított levél.

369 (Megjegyzés - Popup)

Kutatástörténetet is ad saját korábbi munkáinak szintézisében: *Balázs Péter:* Győr a feudalizmus bomlása és a polgári forradalom idején. Bp. 1980.

370 (Megjegyzés - Popup)

Turányi Kornél: Klapka tábornok honvédei Győrben. In: Arrabona, A Győri Múzeum évkönyve, Győr, 3. 1961. 143-152., *Urbán Aladár:* A győri 5. honvédszászlóalj toborzása 1648-ban. In: Uo. 11. 1969. 163-176.

371 (Megjegyzés - Popup)

Hermann Róbert: Kossuts Sándor visszaemlékezése az 1849. június 28-i győri csatára. In: Győri Tanulmányok, 17. 1996. 76-107.

372 (Megjegyzés - Popup)

Csány László kormánybiztos iratai 1848-1849. Sajtó alá rendezte Hermann Róbert, Szerk.: Molnár András, I-II. köt., Zalaegerszeg, 1998. (Zalai Gyűjtemény 44.) *Hermann Róbert:* A csornai ütközet története és okmánytára, 1849. június 13. Sopron, 1999., *Uő.:* Az ihászi ütközet emlékkönyve, 1849. június 27. Pápa. 1999.